

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Bárány Attila

A SZULEJMÁNI AJÁNLAT

MAGYARORSZÁG, A TÖRÖK BIRODALOM ÉS A NYUGAT
(1521–24)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

BÁRÁNY ATTILA
munkái az ATTRAKTOR kiadásában:

BRITEK, ANGOLSZÁSZOK, VIKINGEK
(Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban)

A NORMANN HÓDÍTÁSTÓL A MAGNA CARTÁIG
Anglia a Normannok és Plantagenetek korában
(1066–1216)

KÖZÉPKORI MAGYAR EMLÉKEK ANGLIÁBAN

* * *

Bárány Attila – Laszlovszky József – Papp Zsuzsanna
ANGOL-MAGYAR KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Bárány Attila

A SZULEJMÁNI AJÁNLAT

MAGYARORSZÁG, A TÖRÖK BIRODALOM ÉS A NYUGAT
(1521-24)

ATTRAKTOR
Máriabesnyő
2014

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

A könyv a
Debreceni Egyetem Kutatóegyetemi belső kutatási pályázata
(témavezető: Bárány Attila, 2013–2016)
támogatásával készült.

Copyright © Bárány Attila, 2014
Hungarian Edition © Attraktor, 2014

Címlapterv: CsumP Stúdió

ISBN 978-615-5257-64-3

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.
A nyomdai munkákért felel a Monobit Nyomda Kft. ügyvezetője.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

I. rész

**AZ 1521-ES „SZULEJMÁNI” AJÁNLAT
A NYUGAT-EURÓPAI FORRÁSOK TÜKRÉBEN**

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

BEVEZETÉS

A Mohács előtti magyar külpolitika egyik legkritikusabb pontja Magyarország és a Török Birodalom viszonya, s ennek a kapcsolatrendszernek a kulcskérdése mindenképpen az ún. „szulejmáni ajánlat”, amely mellett nem mehetünk el anélkül, hogy a nemzetközi háttérét meg ne vizsgál-nánk. A Magyar Királyság és a nyugat-európai államok viszonyát is erőteljesen befolyásolja a törökkel való kapcsolat. Az oszmánokkal való bármilyen esetleges magyar megegyezés – nem is beszélve egy átvonulási klauzuláról – jelentős mértékben kihatott volna a nyugat-európai hatalmak egymással szembeni kapcsolataira is, s ebben a tekintetben mind Angliának, mind a Szentszéknek fontos volt, hogy mennyiben számíthat a Habsburgokra egy esetleges magyarországi, vagy a Birodalom területeit is érő invázió esetén. Ugyanígy a francia diplomácia számára kulcsfontosságú volt, hogy a Tudorok és a császár elleni háborúiban húzhat-e hasznot abból, hogy V. Károly hátában török csapatok jelenhetnek meg, így a Valois-k is, csakúgy mint az angol kormányzat, rendkívüli figyelmet szentelt a magyarországi, ún. „török” híreknek. Így az 1521-es év angol-magyar kapcsolatait elsősorban a feleket leginkább foglalkoztató kérdés, a török-magyar béke médiumán keresztül vizsgáljuk meg, ami-ben újra és újra előkerül a megkerülhetetlennek tűnő szultáni ajánlat tézise.

Az 1520-as évek magyar diplomáciájának megítéléséhez több értékes angliai forrás is rendelkezésre áll, melyek még kevésbé kerültek a kutatás homlokterébe, jóllehet közvetett módon árnyalhatják a magyar politikai vezetésnek a Portával szembeni politikáját. A magyar történetírásban erősen vitatott az, az alapvetően Perjés Géza nevével fémjelezhető nézet, mely szerint 1520-ban érkezett olyan békeajánlat a trónra lépő Szulejmán részéről, amely újabb feltételeket – adófizetés és szabad átvo-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nulás – szabott volna a megegyezés árúla.¹

1521-es békeajánlat hipotetikus feltételeinek értékeléséhez rendelkezésünkre áll több angolai forrás, amelyek nem, vagy kevésbé ismertek a magyar történetírásban. Elsősorban egy, a British Library-ben őrzött követjelentést fogunk vizsgálni, mely ugyan keltezetlen, de 1521 augusztusában íródott: a birodalomba, Wormsba, a császárhoz akkreditált két angol követ, Sir Richard Wingfield, és az itáliai származású Tommaso Spinelli küldte Thomas Wolsey kancellárnak, az angol politika mindenható irányítójának. A jelentés részletesen beszámol a Reichstagra küldött magyar követek – Hieronymus Balbus/Balbi Jeromos és Werbőczy István – szerepléséről. Beszámol a török néhány hónappal korábbi békekötési ajánlatáról, de számunkra legizgalmasabb részlete az, hogy a követet azért küldte a szultán, hogy „meghosszabbítsák és megerősítsék a régi békét” („sent to them... ambassador for to proroge and conferme the *olde* truce”). Látni fogjuk, az 1521-es szulejmáni békével kapcsolatban nagyon kevés diplomáciai forrás áll rendelkezésünkre, mi több, az „új feltételeket” egyetlen egy sem konkretizálja, így talán ez a fenti az egyetlen, amely határozottan ki is mondja – s egyben cáfolja is az új békefeltételek hipotézisét –, azaz hogy a török semmi mást nem kíván, mint azt, hogy ugyanazon, 1519-es feltételekkel újítsák meg és erősítsék meg újra a békét.

Az 1521-es eseményekről angolai forrásaink is tanúskodnak, s így, közvetett módon ezek is segíthetnek a kérdés tisztázásában.

Érzékeltetni szeretném, miért is megbízhatóak az angol követjelentések. Az angol hírszerzés a korban néhány évtized alatt hihetetlen fejlődésen keresztülmenve, a kor egyik legfejlettebbévé vált. Roppant gépezet működtette, a különböző státuszú, gyakran több udvarban állandó megbízottak és meghatalmazott követek küldtek jelentéseket nem csupán napi szinten, hanem akár naponta többet is. A kémek és futárok ezrei behálózták Európát Moszkvától Lisszabonig. Budán ugyan nem volt állandó angol követ, de a határtól néhány mérföldnyire tartózkodó, s Ferdinánd osztrák főherceghez akkreditált, vagy a velencei és raguzai követek a lehető leggyorsabban jelentették értesüléseiket a Tudor-diplomácia atyjának, Wolsey bíborosnak. Az angol hírszerzői hálózat az 1520-as évekre a velenceivel vetekedett, s a francia, spanyol és birodalmi hírszerzésnek azért tudott fölébe kerekedni, mert a Tudoroknak volt pénze, s nem sajnálták erre is – hosszú távú befektetésként – felhasználni. A diplomáciai gépezet szintjén Anglia Európa hatalmasságaival egy szintre emelkedett. A hírek bámulatos gyorsasággal értek el a Westminsterbe, s a jelentések tömörek, lényegre törők és hitelesek voltak, valamint azt emelték ki, ami az angol monarchia számára a legfontosabb.

A Magyarországot érintő török veszélyről a szerte Európában ekkoriban már széles követi hálózattal bíró Tudor-monarchia képviselőinek

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

jelentései igen értékesek számunkra. A legértékesebbek a Birodalomba akkreditált, a császárt és Ferdinánd főherceget szinte mindenhová elkísérő angol követek jelentései. Ezen kívül az Anglia állandó szentszéki képviseletét ellátó követek híradásai is igen fontosak. Utóbbiak legtöbbször nem is angol volt, hanem angliai stallummal bíró itáliai klerikus. Kétségtelennek látszik, hogy a Velencétől Krakkón át Spanyolországig húzódó angol hírszerzőhálózat figyelmét nem kerülhette volna el egy olyan súlyú ügy, hogy Magyarország királya a török átengedését vagy az adófizetést fontolgatja. Ezért nézzük végig, mit profitálhatunk e relációból.

A nyugati források értékelése előtt mindemellett röviden össze kell foglalnunk egyrészt azt, voltaképpen mi történt a török-magyar viszonyban 1520–21-ben, másrészt az e téren, a „szulejmáni ajánlat” tárgyában alkotott történetírói véleményeket.

Röviddel Szelim szultán halála után, 1520 decemberében az új uralkodó, Szulejmán követet küldött Budára, hogy a Szelim halálával a jogszokás szerint megszűntnek tekintett békét megerősítse. Azonban hogy a követ pontosan milyen megbízatással érkezett, arra nézve az eddig ismert korabeli források nem adnak egyértelmű választ, sőt, valójában azt sem közlik, hogy a békének új feltételei lettek volna.

A magyar történetírásban a 19. században Szalay Lászlón át Horváth Mihályig és Kiss Lajosig elterjedt az „ajánlat” tézise.² Thury József egy helyütt még azt is írja, hogy a töröknek nem állt szándékában meghódítani Magyarországot – be is kerül Perjés érvrendszerébe hivatkozási alapként, jöllehet magára az ajánlatra nem tér ki.³ Azt is nyomon lehet követni, hogyan: feltehetően Katona Istvánon keresztül veszik át a fenti szerzők a 19. században, ő pedig már Schmitth Miklós 18. századi művére hivatkozva közli.⁴ A legvalószínűbb, s maga Szalay László említi is, hogy a nagy hatású 16. századi görög származású itáliai történetírót, Theodore Spandounes Cantacuzinot/Spanduginot követte – aki viszont, ha megnézzük a szóban forgó művet, az átvonulásról nem, csupán az adófizetés feltételéről szól.⁵ (Thury jól tudta, utóbbi rosszul értesült.)⁶ Ezen a nyomon haladt Kupelwieser is, aki szintén feltételezte az adófizetés ultimátumát.⁷ Ezek nyomán Perjés Géza feltételezte, hogy Behrámsausz Szulejmán új ajánlatát közvetítette, s adófizetéshez és a török hadak Magyarországon való átengedéséhez kötötte a megegyezést.⁸ Perjés úgy vélte, hogy – annak ellenére, hogy a rendelkezésre álló források konkrétan nem igazolják hipotézisét – ez alkalommal többről volt szó, mint az előző békeajánlatokban. Azért támasztott most a Porta ilyen követelést, mert nem akarta Magyarországot elfoglalni, hanem a Habsburgok Magyarország feletti befolyását akarta megelőzni, ezért korlátolt célú háborúkat indított, és alapvetően a békés megoldást helyezte előtérbe. Az országot régi állapotában kívánta meghagyni, azt a feltételt

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

szabva, miszerint nem választhat magának uralkodót a Habsburg-ház-
ból.⁹ Perjés azt is tudni vélte, az ajánlatot a magyar fél nem fogadta el,
amit a szultán hadüzenetnek tekintett.¹⁰ Perjés Gézával szemben a modern
kutatás ellentétes nézeteket fogalmazott meg. Röviden összefoglaljuk az
évtizedes vita lényegét. A Perjés által gyakorta citált Káldy-Nagy sem
tud arról, mik voltak a Behrám csausz által előterjesztett feltételek.¹¹ Az
elmélet ellenzői úgy ítélték meg, az Oszmán Birodalom célja Magyaror-
szág bekebelezése volt.¹² Szakály Ferenc, Barta Gábor, majd Fodor Pál
leszögezték, ahhoz, hogy a török az országot meg akarta hódítani s ter-
jeszkedni kívánt, kétség nem férhet.¹³ Eleve abból indultak ki, hogy a
hadjáratot a szultán már a Dzsánberdi Gazáli/Al-Ghazali vezette felke-
lés leverése előtt, 1520 novemberében elhatározta, amint arról az 1521.
évi fethnámé tanúskodik. (Perjés szerint erre a döntésre csak 1521 janu-
árjában került sor.)¹⁴ Az új szultán egyértelműen a háború pártján állt,
a békeajánlatot csupán rutinszerű aktusnak szánta, épp ezért semmi
olyasmit nem követelt, ami az ország szuverenitásával összeegyeztethe-
tetlen lett volna.¹⁵ Kosáry Domokos és Kubinyi András is eleve irracio-
nálisnak ítélte azt, hogy a török ajánlatot tegyen, s adófizetés és a csa-
patai átengedése fejében inkább a Habsburgokkal nézne szembe.¹⁶ Kul-
csár Péter összefoglaló munkájában nem osztotta, hogy létezett volna
ilyen új békefeltétel 1521-ben.¹⁷ A mai kutatók közül B. Szabó János úgy
fogalmazott, 1521-ben a régi, 1519-es fegyverszünetet kívánták megújíta-
ni,¹⁸ s Papp Sándor sem hiszi, hogy Magyarország csak adófizetés révén
nyerhetett volna békét.¹⁹ Pálosfalvi Tamás úgy vélekedett, a követ való-
színűleg változatlan feltételek mellett ajánlotta a fegyverszünet meg-
hosszabbítását.²⁰

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1. A FORRÁSOK

Nézzük meg a követjárásról és a feltételezett új feltételekről milyen források maradtak fenn, amikre a fenti nézetet alapozni lehet.

Az új szultán követe, Behrám csausz Magyarországra érkezését 1520. december 10-én adta hírül a velencei követ: a híradásban azonban semmi más nem állott, legfeljebb annyi, hogy arra, hogy békét kíván kötni, nem kapott választ.²¹ A legközelebbi információ az, hogy a velencei követ szerint 1521 januárjában „visszatartották” a követet, Budán őrizet alatt áll, nem mehet sehová.²² Még februárban is azt jelenti, a török követet „nem siettetik”, s várják a keresztény fejedelmek válaszát.²³

Egyéb eredeti diplomáciai adatok, primér források nincsenek. Furcsa, hogy sem birodalmi, sem lengyel, sem szentszéki híradások nem szólnak egy ekkora volumenű kérdésről, ezért nem marad más, mint az, hogy lássuk, elbeszélő források terén mire támaszkodhatunk.

Az egyedüli olyan hazai forrás, mely korabeli és megbízhatónak mondható, illetve belső információkkal is bír, valamint szól a feltételekről, Ludovicus Tubero. Egyedül a dalmát krónikás ír arról, hogy Szulejmán „szószólót küldött a magyar királyhoz, hogy békét kérjen [...] úgy vélte, meg kell újítani a magyarokkal a szövetséget, követséget küldve, *ugyanolyan feltételekkel*, amilyenekkel atyja, Szelim kötötte velük. [...] Amikor azonban a magyarok, [...] a követet jogtalanul, a népek joga ellenére visszatartva egy ideig nem adtak választ, minthogy elhatározásuk bizonytalan volt, hiszen nem állt szándékukban a törökkel sem békét kötni, [...] sem pedig [...] hadat viselni nem mertek vele”.²⁴

A Mohács után keletkezett elbeszélő forrásokat – melyek „zöme jóval későbbi és nem mentes a tendenciózus állításoktól”²⁵ – részletesen áttekintette a történetírás, e helyütt csupán a legszükségesebbeket foglalom össze. A követjárásról nem szól Brodarics, sem Szerémi; a Verancsics-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

gyűjtemény egyik szövege, a *Memoria Rerum* hírt ad ugyan a török követ-
ről, de nem szól semmilyen feltételről: a szultán „jeles követet kikölde az
magyari királyhoz, Lajos, hogy ővele örökvaló frigyet szerzene”. A király
a békét „meg is mívelt[e] volna, ha az római papa nem ellenzette volna”.²⁶
A Zay Ferencnek tulajdonított *Az Landerfejűrvár elveszésének oka e*
vót és így esött, évtizedekkel később keletkezett mű viszont szól a követ-
járás feltételéről is. Itt már két csauszról esik szó: a „török császár az
atyjával való békességet megújítaná [...] kíván vót és keret vót az ország-
túl és királytúl adót, [a király...] az ő követeket haza nem eresztette vóna,
nem akarnak neki semi választ tenni hanem vetik [...] őrzet alá”.²⁷ A még
később alkotó Istvánffy Miklós semmilyen új békefeltételről nem szól,
csupán arról, Szulejmán az apja által „kötött frigyet megtartani végezte
volna, jelenti vala, [...] az egymás között való békességet [...] megtartaná
és őriztetné”; igaz, „álnokuk kéri a frigyet”.²⁸

A török történetírók közül egy sem ad konkrét információt a békefel-
tételről. Szulejmán naplója és a török történetírók közül Ferdi egyál-
talan nem is említi a békeajánlatot. Akik hírt adnak róla, azok – sem
Lütfi pasa, sem Dzselaálzáde Musztafa – nem mondanak mást azon kívül,
hogy Szulejmán meg akarta újítani a békét. Lütfi arról szól, a magyar
király szegte meg a régi, Szelimmel kötöttet, azaz nem új béke kötéséről
beszél. Dzselaálzáde „a béke és a barátság alapjainak lerakásáról” szól.²⁹

Mivel a narratív források sem vezetnek messzire, mielőtt rátérnénk
az eddig kevésbé ismert nyugati forrásokra, nézzük meg, mit foglalt magá-
ban az 1519-es béke, amit elviekben meg akartak újítani. Milyen feltéte-
lei voltak, s így a feltételezett 1521-esek mennyiben, miben voltak újak?
Továbbá, az 1519-et megelőző oszmán békéknek milyen feltételei voltak?
Mit jelentett a korabeli diplomáciában a követ várankoztatása, feltartóz-
tatása, vagy Dzselaálzáde szavaival élve az, hogy „tisztességes fogadásá-
ban hiányt tanúsítottak”?

Ismert, hogy a magyar követ, Bélay Barnabás szörényi bán hosszú
évekig élvezte a szultán vendégszeretetét, mire a Porta hajlandó volt
vele szóba állni és újra békét kötni.³⁰ Az 1519. március 28-án létrejött
megállapodás már tartalmazta azt a klauzulát, hogy a király beleegyezé-
se esetén a török csapatok átvonulhatnak az ország területén.³¹ A Kubi-
nyi András által idézett HHStA Maximiliana-béli dokumentum szerint
300 lóval és ugyanannyi martalóccal támadhatnak az országon át.³² Az
adófizetés azonban sohasem került szóba. Az átvonulás mindazonáltal
nem volt újdonság. A Mátyás és II. Bajazid között 1488-ban kötött szer-
ződés egyik pontja éppen az volt, hogy a török sereg, ha „más országok
gyaurjai ellen tör, a magyar király tudta nélkül a királynak az országán
át ne haladjon”, vagyis a szultán „testvére” tudtával elviekben áthalad-
hatott.³³ A következő, 1503-as szerződésben – igaz, annak fennmaradt
szövege hiányos – nincs már ilyenről szó.³⁴ 1510-ben ezt meghosszabbí-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tották egy évvel, majd 1511-ben újabb öt évre megkötötték, de egyik sem szól átvonulásról. Új feltételek annyiban kerültek szóba, amennyiben Szelim szultán annyit követelt, hogy a szerződésbe ne vegyék bele a keresztények oldalán Miksa császárt.³⁵ Ami az 1513–1518 közötti török-magyar viszonyt és a békétárgyalásokat illeti: Szelim hivatalosan nem kötött békét, de 1516-ban és 1517-ben is meg akarta újítani a még mindig magánál tartott magyar követtel.³⁶ 1518-ban az sem volt szokatlan aktus, hogy a bácsi országgyűlésen a török követnek nem adtak azonnal választ – csupán ez alapján nem lehet arra következtetni, hogy olyan új feltételek megtárgyalása miatt halasztódott a követnek adandó válasz, amely döntő változást hozott volna a török-magyar kapcsolatrendszerben.³⁷ Itt sem merült fel az adófizetés kérdése, hanem csak mint 1521-ben is, a magyar kormányzat az álláspontját akarta egyeztetni a pápával, a császárral és a lengyel udvarral.³⁸ A „visszatartás” a korabeli török-magyar viszonyban úgy látszik nem tűnt szentségtörésnek, a diplomatak váarakoztatásának a Portánál még a bizánci időkben és hagyományokból örökölt szokásrendszere volt. 1518-ban a velencei követ is teljes természetességgel beszél arról, hogy amiként a magyar király embereit Konstantinápolyban tartották fel, három török követet a magyar király tartott „örizetben”, s „senki sem beszélhetett velük”.³⁹

Számunkra úgy tűnik, a magyar udvar nem azért halogatta a követnek adandó választ, mert „megijedt” volna az egyezmény súlyos, új feltételeitől, hanem a háború vagy béke ügyét kívánta eldönteni, de attól tette azt függővé, hogy a nyugati hatalmak milyen segítséget ajánlanak, ezért is indított II. Lajos követeket és írt leveleket Európa fejedelmeihez. A béke egyszerű aláírása ugyanis nem oldotta volna meg azt az állandósuló helyzetet, hogy a török békeidőben is folyamatosan beüt a határmenti területekre, a követküldéssel egyidőben például Boszniában Jajcát, a Temes-vidéket szorongatja. A fegyveres nyomás már Szelim halála előtt kezdődött, a háborúpárti nemesség is egyre inkább a támadás megindítása mellett volt. Ezért Lajos 1520 végén már a háborúra készült.⁴⁰ Meg kell néznünk tehát, valójában mi áll az 1521-es év tavaszának, nyarának diplomáciai levelezésében, mi volt valójában a magyar kormányzat szándéka.

A követjárás tekintetében kézenfekvő még megvizsgálni azon rendelkezésre álló diplomáciai forrásokat – II. Lajos a pápának, Velencének, a Habsburgoknak írott leveleit, valamint követutasításait és követeinek jelentéseit –, melyek 1521-ben, már a feltételezett ajánlat után íródtak, arra keresve bizonyítékot, tettek-e a felek egyáltalán utalást a törökkel folyó vagy folytatott tárgyalásokra, vagy arra, hogy esetlegesen megváltoztak a béke feltételei. Ha igen, az lenne a kézenfekvő és logikus, ha II. Lajos és a magyar kormányzat kihasználja a kezében lévő ütőkártyát, és azzal próbál meg nyomást gyakorolni a nyugati fejedelmekre, hogy lebeg-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

teti annak a lehetőségét, kénytelen behódolni a töröknek, békét kötni és átengedni a szultán erőit Európa felé. Végigtekintve a király segélykérő levelein, melyeket a Nyugatnak már a Nándorfehérvár felé közeledő török sereggel szembenézve írt, teljességgel érthetetlen lenne, ha nem használt volna ki ezt az „adut”, s nem kísérelt volna meg minél több pénzt kisajtolni a nyugatiakból. Már ha valóban lett volna a kezében ilyen „ász”. Egy ilyen horderejű kérdés – hogy a magyarok azt latolgatják, adót fizetnek és átengedik a törököt a Birodalom felé – bizonyára nem maradhatott volna visszhang nélkül a kor diplomáciai irataiban.

A legérdekesebb talán a velencei követjelentések hallgatása az ultimátumról. Ha már egyszer jelentette a budai ügyvivő, a Signoria figyelmét aligha kerülhette volna el, ha a török követ ilyen feltételeket támaszt. A velencei követjelentésekkel is csínján kell azonban bánni, mert igazán azok az értesülések bírnak hitellel, melyeket a titkárok napi híradásaikban, valóban az adott időben jelentettek. Az ún. zárójelentéseik, követi megbízatásaik lejártával készített összefoglalóik viszont nem teljesen biztos, hogy a valóságot tükrözik. A Balogh István által közzétett beszámolók – Lorenzo Orío és Francesco Massaroé is – ilyen végjelentések 1523 végéről, így azokat két évvel korábbra vonatkoztatva legfeljebb közvetett információként áll módunkban elfogadni. Az is furcsa, hogy maga a követ, Lorenzo Orío a zárójelentésében már nem is közli a követjárást és a csausz fogvatartását, pedig két évvel előtte ő maga írt Behrárn fogadásáról. Nem tartotta volna említésre méltónak, ha valóban tudatában van a nagy horderejű feltételeknek?⁴¹ Helyette titkára, Francesco Massaro zárójelentéséből tájékozódhatunk, ami azonban ugyancsak két évvel az események után született. Massaro jelentése arról árulkodik, hogy a magyarok azért „húzták-halasztották a békekötést”, mert Velencétől 80 ezer dukátnyi segélypénzt követeltek. A titkár úgy látta, Szulejmánt nem is ellenséges szándék vezérelte, csupán az, hogy „rendezhesse itteni ügyeit”. Megengedi, hogy a szultán csak a meglévő békét akarta megerősíteni.⁴² De hogy milyen békét, azt sajnos nem részletezi. Ha részletesebben görcső alá vesszük, kiderül, mit érthettek félre a kutatók Massaro jelentéséből. Ő nem Magyarországról mondja, hogy „készek arra, hogy sarcot fizessenek a török szultánnak”, hanem *a horvátokról*.⁴³ Meg is magyarázza, miért. Feltehetően 1521 előttre vonatkoztatva írja, „elküldték a scardonai püspököt, mint saját követüket”, [Velencébe] azzal az üzenettel, „hogy amennyiben nem segítenek nekik, ők megengedik annak [a töröknek – B.A.], hogy Magyarországon keresztülvonuljon, nem törődve azzal, hogy kit fog megtámadni és kinek okoz károkat”.⁴⁴ Itt azonban ugyan az ezt megelőző mondat alanya az, hogy a magyarok („hongari”), s ezt a következőre vonatkoztatva is érti, hogy [ők] „békét kötöttek volna a törökkel” („i haveriano facto pace con il Signor Turco”), és ezért „ők”

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

elküldték a scardonai püspököt követként Velencébe. Itt Massaro csúsztatásáról van szó, hiszen korábban ő maga mondja, hogy „Horvátországban vannak viszálykodások”, és a horvátok „kész[ek] arra, hogy sarcot fizessen[ek]”, nem pedig Magyarország. A követ Perjés szerint egyszerűen csak felcserélte, összekeverte a két kifejezést, szerintünk inkább tudatosan csúsztatott.⁴⁵ Szinte köztudott, hogy Massaro igen komoly előítélettel viseltetett a magyarok irányában,⁴⁶ de az is lehet, hogy csak egybe-mosta a Horvátországról nyert információkat. Saját „főnöke”, Lorenzo Orio jelentését értette félre, ugyanis ő már 1521 elején jelezte, hogy a horvát urak egy része, Frangepán Bernát és Korbáviai János vezetésével – mivel a török már 1520-ban a birtokaikat pusztította – azzal fenyegetőzött, ha nem kap segílyt, a töröknek adót fog fizetni.⁴⁷ A horvát nemesekről, az ő különutas akciójukról van szó, *ők* küldenek követet, éppen „sajátjukat” – talán ezért is hangsúlyozza, hogy „orator suo” –, a horvát származású Thomas Niger scardonai püspököt a Signoriához és Rómába.⁴⁸ A horvát urak gyűlést is tartottak Zágráb mellett, és tárgyaltak, hogy alávetik-e magukat a töröknek.⁴⁹ Niger ugyan utazott a Magyar Királyság követségében is korábban, de most nem II. Lajost képviselte.⁵⁰ Thomas Niger volt ugyan 1521 márciusában Velencében, de a megbízást a „horvát uraktól” kapta, akik a töröknek való behódolással fenyegetőznek.⁵¹ Sebenicói követjelentések január elejétől kezdve közlik, hogy a püspök a horvát urakkal, „Korbáviai Jánossal és a Frangepánokkal tárgyalt, akik nem akarnak ellenállni a töröknek”, így a pápához és a császárhoz fordulnak. Mindeközben azonban Frangepán Bernát – aki a magyar királyt is ezzel fenyegette meg, s Budán is előadta ultimátumát –, kettős játékot játszva, a velencei hírek szerint a boszniai pasával a Nándorfehérvár elleni hadjáratral szinte egyidőben meg is egyezett.⁵²

A velencei híradásokon kívül e kontextusban kell értelmeznünk egy másik híradást, amely alapot adhat a szabad átvonulás és az adófizetés teóriájához. Az 1521-es német birodalmi gyűlésről szóló, Konrad Peutinger, Augsburg város követe által készített feljegyzések valóban tartalmaznak olyasmit, hogy a török szabad átvonulást kért – de Horvátországon keresztül. Ha részletesen megvizsgáljuk értesüléseit, látjuk, azok onnan származhattak, hogy a horvát urak és főpapok azzal fenyegetőztek, ha nem kapnak segílyt, adót fizetnek a töröknek, hiszen őket már korábban azzal az ajánlattal csábították, hogy engedjék azokat átvonulni.⁵³ Peutinger félreérthette értesüléseit.

A horvátoknak a török felé kacsingatása és egy esetleges átvonulás engedélyezése már 1520 végén felmerült. A horvátok már az 1521-es Reichstagra is külön követet küldtek, lehetséges, Frangepán Kristóf képviselte őket, aki jóval a magyar követség megérkezése előtt ott volt Wormsban. Már Niger scardonai püspök küldetésénél is közlik a sebenicói jelentés-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ek, hogy a császárhoz is követet küldenek a horvátok, lehetséges, hogy Níger mellett Frangepán – a különutas tárgyalások fejének, Bernátnak a fia – ment a Birodalomba.⁵⁴ Ha felszólalásáról nincs is konkrét adat, annyi bizonyos, hogy a Reichstag külön foglalkozott a horvát ügyvel, még március elején. A horvátok jóval a magyar követség megérkezése, március 24. előtt a Reichstag elé tárták, hogy hetven éve szenvedik a török pusztítását, és segélyért folyamodtak. Előadták, hogy ők a kereszténység védőbástyája („als bolwerk und vormauren”), s szinte mire megérkeztek a magyar követek, „kiénekeltek a sajtót” a szájukból.⁵⁵ Frangepán a gyűlés elé tárhatta, ha másként nem, informálisan, hogy akár ki is egyeznének a törökkel. A császár hírszerzése is ismerhette az éppen folyó horvát ügyeket, s tudhatott a Velencébe és a pápához küldött követükről. A Frangepánokat és a többi horvát főurat többször csábították a törökök kiegyezésre és a csapatok átengedésére, ez benne volt úgymond a levegőben, amit a velencei követjelentések és a Reichstag valamint a császári udvar értesülései is gyakorta az egész Magyarországra vonatkoztathattak. Frangepán a magyar korona alattvalója is volt, így amit mondott, sosem csupán a horvátok hangjának számított. Így moshatta össze Peutinger a horvát „kiugrási” kísérletet a magyar segélykéréssel – amelyben azonban soha nem volt benne a horvátok által szinte rutinszerűen ismételt átengedés feltétele.

A birodalmi diplomáciai iratok ennél jóval kisebb jelentőségű mozzanatokat is megemlítenek. Éppen ezért különösképpen meg kell vizsgálnunk itt az 1521-es wormszi birodalmi gyűlésre küldött magyar követség – Girolamo Balbi és Werbőczy István – megnyilvánulásait.⁵⁶ (Érdekes kérdés, hogy ha már decemberben érkezett a török követ, ha valóban olyan sürgető intézkedést igényeltek a békefeltételek, a magyar vezetés miért késlekedett, hogy követet küldjön a Reichstagra. A rendi gyűlést ugyanis már január 27-én megnyitották, mégis Werbőczyék csak február végén indultak útnak, amikor a török végek hadai – Lajos Brandenbúrgi Györgynek írt segélykérő levele tanúsága szerint – már Jajcát tervezik ostrom alá fogni.⁵⁷ Be is következett, amitől tartottak, hiszen valóban zár alá vették az erődöt 1521 elején, de Keglevich Péter helytállásával felmentették a védőket.⁵⁸) A wormszi gyűlésen fennmaradt magyar beszédek azonban nem utalnak semmilyen új békefeltételekre. Hieronymus Balbus/Girolamo Balbi 1521. április 3-i beszéde fennmaradt, nyomtatásban is megjelent.⁵⁹ Kézenfekvő lett volna, hogy a királlyal évtizedek óta bensőséges viszonyban lévő királyi titkár és titkos tanácsos,⁶⁰ a Jagellók diplomáciájának egyik művelője és ismerője említést tett volna egy ilyen, nem kis jelentőségű kérdésről. Oratiója azonban nem közöl semmi ilyesmit.⁶¹ Jóformán olyan általánosságokat mond, hogy Magyarország a 150 éves hősi harc után elgyengülve már nem bírja tovább, idegen segély nélkül nem állhat ellen. Híreink szerint a török fegyverkezik, és az ország

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 lerohanására készül. A keresztény fejedelmek viszályai miatt nemcsak
2 Konstantinápoly, hanem Róma elvesztésétől kell tartani.⁶² A németek
3 hiúságára igyekeznek hatni. „Az igazi, az ősi német erő – úgymond – már
4 rég elenyészett. Ti nem vagytok többé azok a germánok, kik harci dicső-
5 ség tekintetében a rómaiakat elérték, sőt talán felül is múlták”.⁶³ De az
6 ékes szónoklat hatás nélkül maradt. Ha hajánál fogva akarunk előrán-
7 gatni valamit, akkor is csupán egyetlen homályos utalás áll a rendelke-
8 zésünkre, amit, ha nagyon akarjuk, érthetünk úgy, hogy „elfogadjuk a
9 feltételeket”, igaz úgy is, hogy egyszerűen meghódítanak bennünket a
10 pogányok: „Mi lehet szegyénteljesebb, visszataszítóbb, mint a törököt
11 szolgálni?”⁶⁴ Egy másik helyen arról szól, mi lesz, ha a birodalomba tör-
12 nek be a törökök? Ha a németek nem állnak most ellen, akkor már csak
13 a saját országukban állíthatják meg a pogányt.⁶⁵ Őrájuk hárul éppen
14 ezért a kereszténység védelme. Ez közvetetten utalhat átvonulásra, de
15 általánosan is érthető. Követeink konkrétan azonban nem szóltak ilyes-
16 miről, pedig, Kosáryt idézve, „riadtan, sürgetően, drámai hangon igye-
17 keztek segítyt szerezni”.⁶⁶

18 Rendelkezésünkre áll még Balbi V. Károlyhoz írott epigrammája, de
19 ebben sem szól a kérdéses ajánlatról, csak buzdítja a nagy Caesart, hogy
20 szabadítja a kereszténységet Mahomet szektájától.⁶⁷ Nem közöl újabb
21 adalékot az április 5-én Wormsból a mantovai őrgrofhoz küldött tudósí-
22 tás sem.⁶⁸ Magyarország törökkel kötendő fegyverszünete egyedül akkor
23 került terítékre Wormsban, amikor a magyar követek április 15-én felke-
24 resték a gyűlés választmányát, és előadták – Fraknoi szerint Werbőczy⁶⁹
25 –, hogy nem időzhetnek tovább, mivel jelentést kell tenniük az április
26 végén kezdődő országgyűlésnek. E gyűlésnek az a feladata, hogy választ
27 adjon a török követnek, aki öt hónapja „Budán van” – nem szól arról a
28 forrás, hogy „visszatartanak”. Ezt viszont nem a Reichstag hivatalos
29 dokumentumai közlik, hanem Augsburg követének, Peutingernek a fel-
30 jegyzései.⁷⁰ Martin Aurél azt mondja, hogy a magyar követek ekkor már
31 felvetették, tanácsosabb lesz-e a törökkel bármi áron fegyverszünetet
32 kötni.⁷¹ Ezt azonban a forrásunk nem közli. A követek ekkor már tudják,
33 feltehetően velencei híradásokból is, hogy a szultán leverte a felkelést
34 Szíriában, és megindítja hadait az ország ellen. Peutinger e fenti monda-
35 ta után említi ugyan, hogy a török átvonulást kíván, de *nem* Magyaror-
36 szágon, hanem a Windische Markon és *Horvátországon* keresztül, „min-
37 den más keresztény” ország felé. A Windische Mark, azaz Krajna nem is
38 érintheti a Magyar Királyságot, itt az augsburgi tanácsos szerint a Biro-
39 dalom, illetve Ausztria hercege lehet érintett. Szóba sem kerül, hogy Lajos-
40 tól ilyesmit kérnének, hiszen „csalárd módon e tárgyalásaik közepette
41 éppen ő ellene készülnek”, mi több, úgy is lehet érteni, hogy éppen a Magyar-
42 ország elleni támadáshoz lenne szükségük a Horvátországon keresztül
43 való átvonulásra.⁷² Konkrétan az, hogy *miről* kell választ adni, nem sze-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

repel Peutingernél, de nyilván a fegyverszünetről lehet szó. A városi tanácsosnál összemosódhattak a gyűlésen előadott horvát panaszok és a már ekkor meglévő horvát „különutas” igények a magyar követek hivatalos álláspontjával, de a Magyar Királyság és a Török Birodalom közötti tárgyalások „különös feltételeiről” nem szól Peutinger sem. A Reichstag „hivatalos” aktái sem tanúskodnak arról, hogy a magyar követek előhozakodtak volna az „új feltételekkel”.⁷³

V. Károly a követeknek adott válaszában sem tesz említést arról, hogy a hivatalos csatornákon túl értesült volna egy békeajánlatról. Arról sem tud hivatalosan, hogy lenne Budán egy török követ. A magyar követek a császár válasza során megdöbbenve hallották, hogy az uralkodó a segélyadásról sem szól konkrétan, legfeljebb buzdítja a keresztény uralkodókat. A magyar követség szerencsétlensége, hogy éppen asznap, amikor Károly a válaszáat fogalmazta, érkezett meg Wormsba Luther Márton.⁷⁴ A császár mindössze annyit mond, a birodalom a jelenlegi helyzetében nem tud segélyt adni. Egy év elteltével személyesen, a pápával és a keresztény fejedelmekkel hadba száll a török ellen; de ha időközben megtámadná Magyarországot a török, s mégsem indulna el a tervezett expedíció, Magyarország meg kell védje magát, amíg a birodalom nem tud teljes erejével a rendelkezésére állni. De a magyarok, ha nem bíznak abban, hogy védekezni tudnak a törökkel szemben, „köthetnek fegyverszünetet egy évre”, oly módon azonban, hogy „ne legyen az tisztességtelen, vagy ne okozzon kárt a keresztény hit és a keresztény államok számára”.⁷⁵ Ebből talán kiolvasható, hogy a császár értesülhetett a békétárgyalásokról, s esetlegesen abba, miszerint a béke ne legyen becstelen mások számára, beleérthető, hogy ne engedjen adófizetést vagy átvonulást a király. Konkrétan azonban nem hangzik el semmi ilyesmi. A császár nem vette komolyan a magyar segítségkérést, vagy nem hitt a békeajánlat valóságosságában, egyébként is el volt foglalva Luther ügyével és az áprilisban megüzenendő francia háborúval. A török ellen egyetlen katonát sem szavazott meg.

Időzzünk egy kicsit e helyütt az 1522-es nürnbergi birodalmi gyűlésnél is: Frangepán Bernát ide is elment, külön horvát megbízottként, a magyar küldöttségtől függetlenül fel is szólalt, oratóját VI. Adorján pápához (is) címezve.⁷⁶ A horvát nagyrú azt adta elő, hogy őt már felszólította egy pasa a török seregek átengedésére, különösen a Kulpa folyón való átkelés engedélyezésére Ferdinánd birtokai felé, s ha nem védi a várait, valamint élelem vásárlására ad lehetőséget a törököknek, e „csekély ajándék” fejében a szultán meg is erősíti birtokában. Ő ezt azonban elutasította, így ha nem kap segélyt, Horvátország kénytelen meghódolni.⁷⁷ Még 1522-ben is összemosták a horvát és magyar kéréseket, ezért is vették figyelembe az 1522-es birodalmi gyűlés bizottságai és a Reichsregiment

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tárgyalásain azt, hogy nem csak a horvátok, hanem a „magyarok és a horvátok” kiegészésre kényszerülnek a törökkel, ha nem adnak segílyt”.⁷⁸ Így a horvát fenyegetést már néhány nappal Frangepán beszéde után Magyarországra is értették.

Kézenfekvő megvizsgálni, Magyarország a török követ érkezése után milyen tárgyalásokba bocsátkozott Velencével, akitől talán a legtöbbet várhatta, s azok során felmerült-e az „új békefeltételek” kérdése. 1521 tavaszán, Thomas Niger küldetésével egyidőben természetesen II. Lajos is megbízta követét, Csulai Móré Fülöp királyi titkárt és egri nagyprépostot egy velencei misszióval.⁷⁹ Az ő tárgyalásaival kapcsolatos velencei híradások azonban nem szólnak arról, hogy a segély kipróbálása érdekében olyan fegyvereket is bevetett volna, hogy egyáltalán felvetette az adó vagy az átvonulás kérdését.⁸⁰ Egyedül arról szólnak a források, hogy a béke ügyében járt el, arra volt megbízatása, hogy a – régebbi – béke meghosszabbításáról tárgyaljon, s mielőtt elhatározná magát királya, szeretné tudni Velence állásfoglalását is.⁸¹ A prépostnak a Signoriához való küldéséről már 1520 decembere óta tárgyaltak, január második felében érkezhetett meg, s január 18-án, első kihallgatásán a saját szemével láthatta, hogy a doge elfogadta a szultán békéjét.⁸² Ekkor, már ennek tudatában tartotta meg beszédét (*oratio cohortatoria*).⁸³ Ebben, éppen a fenti okok miatt, már más hatalmak felé is puhatólózott. Mórénak tudnia kellett a békeajánlatról, hogy a török csász megérkezett és mit tárt a magyar kormányzat elé. Ha tudott is mindenesetre bármiről, a velencei források alapján nem vetett fel semmilyen „új feltételt”.⁸⁴ Éppen az átengedés és adófizetés ellenkezőjét mondja január 18-i oratóiójában: Magyarország állt ellen egyedül a töröknek, és nem engedte át Ausztria és Velence felé sem – és most sem szándékozik engedni.⁸⁵ Annyit elárul Mórénak a Signoria előtti újabb, január 18-át követően tartott beszéde, hogy királya szándékában áll „megválasztani” – a szövegben így szerepel: „election” – konstantinápolyi követnek Marco Miniot – aki utóbb diplomáciai karriert futott be⁸⁶ –, akit majd a szultánhoz küldenek „békét kötni”. A király szeretné megtárgyalni, akár majdan Minio által, „a béke mit tartalmazzon”. Inkább úgy kell érteni, egyetértett az új, Konstantinápolyba küldendő velencei bailo megbízatásával.⁸⁷ Ez az obskurus megfogalmazás utalhat arra, nem ugyanazok lehettek a feltételek, de elképzelhető, hogy egy esetleges követküldéssel Lajos csak időt akart nyerni, sőt, az itáliai követ személye azt is jelentheti, úgy szerette volna, a bailo közös velencei-magyar érdekeket is képvisel, mert Móré is úgy fogalmazott: „közösek az érdekeink, mivel a török birodalom országainkkal határos”.⁸⁸

Kiindulhatunk a magyar király által a nyugati fejedelmekhez küldött segélykérő levelekből is. Adja magát az a lehetőség, hogy nézzük meg,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mit írhatott Lajos a pápának – hiszen nem lehet kétséges, hogy egy ilyen súlyú ügyben a Szentszékhez is fordult. Sajnos azonban csak közvetve tudunk arról, hogy az 1521 elején a II. Lajos által Velencébe és egyúttal a pápához küldött követ, Csulai Móré Fülöp milyen levelet vitt magával a Szentszékhez. Nem ismerjük magát a küldetést sem, a Velencében tárgyaló követnek, Mórénak a Signoria által adott egyik, január 18-i válaszából derül csak ki, hogy a király X. Leó pápától is állásfoglalást kért.⁸⁹ Móré római követségéről ezen kívül azonban csak egy adat szól, melyből megtudjuk, hogy hivatva volt a lengyel király érdekeit a német lovagrenddel szemben támogatni.⁹⁰ Igaz, ez egy *korábbi*, 1519-es dokumentumon alapszik, mely Hieronymus Balbus korábbi követségének zárójelentése.⁹¹ Jóllehet Fraknói Vilmos így értelmezte, egyáltalán nem biztos, hogy a kérdéses adat – „preterea designatus est orator ad summum pontificem, dnus. Philippus More” – a prépost egy jövőbeni, 1521-es római útjára vonatkozik.⁹² Nem tudjuk, 1519 és 1521 tavasza közt járt-e Móré Itáliában. Főgel József tud egy 1520-as velencei küldetésről, s igaz adattal nem támasztja alá, feltehetően arra gondol – véleményem szerint helyesen –, az 1521-es követségére már az előző év decemberében elindult.⁹³ Móré Fülöp jelenkori kutatója, Fedeles Tamás sem tud azonban arról, hogy 1518 és 1521 között bármikor Itáliában járt volna a prépost.⁹⁴ Mindezek fényében lehetséges, hogy az 1519-ben jelzett – „előirányzott” – missziót Jagelló Zsigmond király nevében (is) Móré csak 1521-ben teljesítette s valójában ekkor járt Rómában.⁹⁵

Tuberótól tudjuk, hogy a magyarok követet küldtek a pápához, csak hogy a dalmát történetíró időrendje szerint ez már akkor történt, amikor a török beütközött az országba és táborot vert Nándorfehérvárnál – azaz július legvégén. Ez számomra úgy tűnik, igen késő, s nem valószínű, hogy ezen az 1521-ben indított első követet kell értenünk, hanem inkább a katonai helyzet kritikusabbá válása által kikényszerített második, vagy még egy további misszióra kell gondolnunk.⁹⁶ (Alább látni fogjuk, a kronológia alapján nem illik ide a június 29-i keltezésű, a pápához írott levél.) A követet azért küldték, hogy „jelentse a magyar királyság veszedelmét, és pénzt kérjen a katonák zsoldba fogadásához”, egyebet nem közöl.⁹⁷ Tubero közli a pápához küldött követ beszédét, s ebben utal arra, hogy „két dolog közül kell sürgősszerűen választaniuk, vagy veszítenek határ- aikkól azáltal, hogy nem szállnak szembe az ellenségeikkel, vagy pedig az ellenség által diktált *feltételek* mellett kötnek szövetséget”. Azonban hogy mik ezek a feltételek, nem árulja el.⁹⁸ Mindenesetre tudjuk, hogy Lajos 1521 tavaszán küldött *első* levele – s lehetséges, hogy maga Móré is – eljutott a pápához. 1521 májusában Orio budai követ jelentette, hogy „a király még a pápa válaszát várja” – nyilván a fegyverszünet ügyében, igaz, mást nem mond, mint hogy a „török ügyekben” („zercha le cose di Turchi”). Mivel az év elején elindulhatott a szentszéki követ, akár Móré

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

volt az, akár más, valószínűleg a wormsi követekkel egyidőben, igen sokáig váratta a pápa.⁹⁹ A király azonban nem várt tovább, és június 11-én egy újabb levelet intézett a pápához.¹⁰⁰ Tartalmát azonban sajnos nem ismerjük.

II. Lajos 1521-es leveleiből az, melyet e kontextusban felhasználhatunk, a pápához június 29-én írott levele. Az egész keresztény világot végveszély fenyegeti, emberemlékezet óta soha sem támadta a török az országot olyan nagyszámú hadsereggel, oly sok ágyúval, mint most. A szultán fogadást tett Mohamednek, hogy ha szerencsés lesz, három templomot épít neki. Egyet keleten, Jeruzsálemben, a másikat északon, Budán, a harmadikat pedig nyugaton Rómában. A béke kérdésében legfeljebb annyit árul el, hogy a szultán békét kért tőle, de a valóságban „hol ezt, hol azt színleli”.¹⁰¹ Az ugyanakkor a velencei dogéhez írott leveléből sem tudunk meg sokkal többet, jórészt a „szokásos” általánosságokat közli. ha Magyarország elbukott, Itália és Róma következik utána.¹⁰² Nincs is benne utalás a békére, pedig ezt Velencének tudnia kellene, hiszen hónapok óta ott van Móré Fülöp. Ő elviekben ígéretet kapott a Köztársaságtól 20 ezer arany támogatásra, de a tényleges folyósításáról nem tudunk. Ez lehet az oka, hogy már a nándorfehérvári ostrom megkezdése után küldött újabb követséget küldött a király. Lajos Augusztus 2-án Budáról levelet írt a Signoriához, melyben ismét pénzsegélyt kért. A megbízatást Statileo János felsőörsi prépost, királyi titkár kapta, aki azonban csak augusztus végére érkezett meg, mikorra már a vár elesett. Szeptember folyamán ott volt a Köztársaságban, de segélyt nem kapott, megnyilatkozásairól nem tudunk részleteket, a béke kérdése ekkor már nyilván nem merülhetett fel.¹⁰³ Van még egy rendelkezésünkre álló, kevésbé ismert levél, I. Mánuelhez, Portugália királyához. Konkrétumot, azon kívül, hogy békét akart kötni velünk a török, a vizsgált kérdésben ez sem mond.¹⁰⁴

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

2. BALBI KÖVETSÉGE

Kézenfekvő tehát, hogy ezek után megvizsgáljuk azt a követjárást – Hieronymus Balbus (vagy Girolamo Balbi) misszióját –, amely közvetlenül a török 1521-es támadása után indult Nyugatra. Balbi pozsonyi prépost németországi, németalföldi, calais-i majd angliai követsége jóformán az egyetlen, melyről a Nándorfehérvárra nyomuló török felvonulás közepette információink vannak.¹⁰⁵ Balbi a császári udvartól az éppen Calais-ban tárgyaló francia képviselőtől át Anglia fejével, Wolsey kancellárral is tárgyalt, így nyilván beszédeiben, leveleiben nem hallgatta volna el az átvonulási és adófizetési ajánlatot, hiszen ez lett volna a legjobb ütdokmány, a leghatásosabb argumentum! Szerencsés módon Balbi levelezése és a fél Európát bejáró missziója fennmaradt egy számunkra még kevésbé ismert diplomáciai forrásanyagban.¹⁰⁶ Az angol követjelentések napról-napra követik Balbi minden megnyilvánulását, Brüsszeltől Londonig. A források utalnak a békére, a török követ jelenlétére, de – mint majd látni fogjuk – nem konkretizálják a javasolt egyezmény tartalmát, s rögzítik, az 1519-es, korábbi okmány megújításáról van szó.

Kezdjük Lajos VIII. Henrik angol királyhoz írott levelével, mely lényegében előkészíti Balbi későbbi misszióját. II. Lajos 1521. június 30-án Budáról írt Anglia királyának, levelében jórészt a török előrenyomulás veszélyeit ecsetelte, részletesen ismertette a török hadmozdulatokat és terveket.¹⁰⁷ A magyar vezetés már annak a tudatában küldte a levelet, hogy ismerte a szultán szófiai, június 18-i haditanácsának terveit.¹⁰⁸ A király szól ugyan arról, hogy a szultán „követeket küldött, hogy a békéről tárgyaljanak, akik még mindig itt vannak”, de azt mondja, „mielőtt válaszoltunk volna”, kitört a háború a császár és a francia király között. Magáról arról, milyen békéről volt szó, nem beszél. Egyetlen utalásból

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

lehet kiindulni: azt hangsúlyozza, a fortélyos ellenség rászédett bennünket, mialatt a békéről alkudozott, fegyverkezett ellenünk, ami arra vonatkozhat, hogy a töröknek egyáltalán nem állt szándékában békét kötni, így azután feltehető, hogy nem számolt azzal, mi történik, ha az adott esetben a magyar fél hosszás alkudozásokba kezd esetleges „új feltételekről”. Kétségtől arra utal ez is, hogy a töröknek az volt a célja, hogy elaltassa a magyarokat, azzal, hogy a régi béke megújításáról kezd tárgyalásokat. (Ezt mondja a király egy 1526-os oklevelében, azaz hogy a szultán épp az általa kezdeményezett béketárgyalások leple alatt állt hadba.¹⁰⁹ Ugyanezt ragadja meg – a később író – Brutus is.¹¹⁰) VIII. Henriknek írott levelében a király kénytelen segítségért könyörögni. Amióta „Görögországot” [a Bizánci Birodalmat] bevette a török, Magyarországot folyamatosan fenyegeti, most egyre inkább, hogy Egyiptomot is térdre kényszerítette és a perzsa sah is békét kötött vele. A szultán célja nyilvánvaló, még inkább Magyarország ellen tör, látván, hogy a kereszténység nem tud segítséget nyújtani a francia király és a császár viszálya miatt. Lajos király fenti levelében arra figyelmezteti az angol királyt, hogy a szultán Belgrád, majd Buda ellen készül, sőt, egy 80 ezres sereg Erdély megtámadására gyűlt össze, s egy másik pedig Horvátország ellen jön. 50 ezer tatár támad Lengyelországra.¹¹¹

A Nándorfehérvár felé vonuló, táborba szálló király Jagelló nagybátyjának írt levelében már július végén megfogalmazza, hogy csak külső segítséggel védhető meg a királyság.¹¹² Ezért ír néhány nappal később Angliába is.

Már amikor a török javában ostromolja Nándorfehérvárt, augusztus 7-én Lajos a ténylegi táborból újabb levelet ír, immár a nagy befolyású angol kancellárhoz, Wolsey bíboroshoz, az európai hatalmak kibékítésében, a „török sokaság viaszorításában” kérve közbenjárását, s ez ügyben küldi hozzá követét, Hieronymus Balbus személyében, s méltatja a kardinális béketeremtő képességét. A török tárgyalásokat tekintve sokat ebből a levélből sem tudunk meg.¹¹³ Fontosabbak lehetnek azok az utasítások, amiket Balbi megbízólevele tartalmazhatott, prokurációja ugyanis nem maradt fenn, ami egyébként furcsa, hiszen a korban az Angliába érkező követek *credentialis* levelei és *salvus conductus*-ai fennmaradtak az angol levéltárakban, s azokat a legtöbb esetben le is másolták a kancelláriában. (Igaz, a Wolseynak írott levél eredeti, s be van kötve a Cotton Gyűjtemény egyik kódexébe.) Az is lehet, igazán kardinális kérdésekben csak szóbeli útmutatást kapott a követ, de hogy nem jelentéktelen ügyről volt szó, az is mutatja, hogy a ténylegi táborból, a hadjáratról írta a király, miközben újra megindult seregével Nándorfehérvár védelmére. (Már egyszer felszerelkezett a hadjárattal, de visszatért Budára, augusztus 5-én még ott volt. Feltehetően ekkor csatlakozott hozzá Balbi, aki még augusztus 3-án Pozsonyban adott ki oklevelet.¹¹⁴) Burkoltan azon-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ban a Wolsey-nak írott sorok is utalnak arra, hogy nem csak általános
segélykérésről lehet szó. Az, hogy „in summis arduisque negotiis” küldi
hozzá, még keveset árul el, de az is érdekes, ahogyan megindokolja, miért
Balbit küldi. Egyik legmegbízhatóbb, belső hívét, nevelőjét bízta meg,
akiben gyermekkorától kezdve megbízik, második szülőjeként tekint rá,
aki az államügyekben hűséges és őszinte tanácsadója volt, s a kardinális
vegye úgy, hogy mintha saját szájával és szívéből szólna.¹¹⁵

Botlik Richárd figyelt fel arra, hogy II. Lajos megbízólevele nincs meg,
szerinte elveszhetett a British Museumban. Tovább mennék, magam fel-
teszem a kérdést, mi lett az angol királynak szóló credentialisszal és
prokurációval? Egy Angliába megbízott követnek rendelkeznie kellett
volna „akkreditációval” VIII. Henrikhez is, de talán azért nem íródott,
mert a király táborba szállt, s egyébként is írt Henriknek június végén, s
feltehetően arra sem kapott választ, így azt gondolta, az angol politika
igazi irányítójához fordul. (Annyiban igaza volt, hogy az angol követek
ekkoriban szinte csak a yorki érseknek jelentettek, s legritkábban írtak
a királynak is.) Balbi legfontosabb feladata az volt, hogy pénzsegélyt
kérjen az oszmánok elleni jövőbeli védekezésre, ehhez pedig szükség lett
volna, legalábbis forma szerint, a királyhoz szóló megbízólevélre is. Az,
hogy Balbi a királlyal is tárgyalt, nem csupán Wolsey-val, kiderül egy
British Library-béli kódex bejegyzéséből. A Cotton Gyűjteménybe beköt-
ve szerepel egy „instrumentum”, lényegében egy korábbi, már nem léte-
ző, és feltehetően egy British Museum-béli tűzvész során, vagy máskor
megsemmisült, esetleg elveszett dokumentumról szóló, későbbi kéztől
származó „emlékeztető”, bizonylat, ami azt igazolja, hogy gyakorlatilag
létezett egy egyezség VIII. Henrik és Magyarország királya között, arról,
hogy 3000 katona kiállítására elegendő segélyt ad a török ellen.¹¹⁶ Ezzel
jelentős összeget vállalt az angol király. Ha így volt, vagy akár ilyenről
tárgyaltak, olyan ügyről kellett hogy szó legyen, ami kellő súllyal eshe-
tett latba. A gond csak annyi azonban, hogy az a folio, amire utal, a 113.,
már nincs meg, s nem is tudjuk, ebben az algyűjteményben volt-e – a kér-
déses Nero-gyűjtemény „B. IX. German Princes 1500–1604” 18. század-
ban készült 113. folióján egészen más, egy 16. század második feléből
származó kölni irat áll.

Úgy tűnik, a király már korábban tervbe vette, hogy Balbit küldi követ-
ként a császárhoz és Angliába, talán már a június végén írott segítségké-
rő levelekkel egyidőben, csak a pozsonyi prépost még nem, vagy éppen
csak visszaérkezett korábbi missziójáról. Július 28-án, 10 nappal a követ
megbízása előtt ugyanis I. Zsigmond király a császár figyelmébe ajánlja
a prépostot, s kész tényként beszél küldetéséről, amire Magyarország
„súlyos, válságos állapota” miatt kerül sor.¹¹⁷ A lengyel király a maga
nevében is megbízatást ad a követnek, hogy az ő ügyében, a keresztény-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

séget fenyegető veszély miatt is ugyanúgy eljárjon.¹¹⁸ Mivel nem tudunk arról, hogy Lajos július 28-a előtt levelet intézett volna Jagelló-nagybátyjához, feltehető, hogy a prépost készülõben lévõ küldetésérõl a lengyel király már a hónap elején, Maciej Drzewicki boroszlói püspök útján kap hírt.¹¹⁹ Ugyanakkor, ha nem is maradt fenn levele, feltehetjük, hogy Lajos tudatta Zsigmonddal a követ misszióját, s az olyan nagy jelentõséggel bírt, hogy a másik Jagelló-uralkodó is „szárnyai alá vette” a küldetést és maga is közbenjárt annak sikeréért a császárnál. Az ifjú Lajos nagybátyja minden bizonnyal ismerte a magyar király VIII. Henrikhez küldött levelét.¹²⁰ Egy Mercurino Gattinarához, a birodalmi kancellárhoz írott levelében maga Balbi is tanúbizonyságát adja, hogy Zsigmond lengyel királyt is képviseli. A „calamitas” Lengyelországot is sújtja, s a másik Jagelló-királyság nevében is kér segítséget, mert ha nem kap, az is elpusztul.¹²¹ Gattinara kancellár is megerõsíti egy, a császárnak írott levelében, hogy Balbi a lengyel királyt is képviseli, sõt, az õsz folyamán is kap leveleket tõle.¹²² Az „ajánlatról” azonban e források is feltûnõen hallgatnak.

A követség oly fontosságú lehetett, hogy mire a tétényi táborból a követ Budára ért, Mária királyné is felkarolta ügyét, és õ maga is közbenjárt V. Károlynál, támogassa Magyarország ügyét, és figyelmébe ajánlotta a prépostot.¹²³ A királyné úgyszólván saját követeként is kezelte Balbit, tõle is kapott prokurációt („j’ay ordonne messire Jheromme vous dire de ma part”), saját maga hívta fel rá és az általa képviselt ügy súlyosságára bátyja figyelmét. A követ személyesen érte tesz mindent – írja fivérének.¹²⁴ Levelébõl tudjuk, a császári követ, Andrea dal Burgo is tudósította Károlyt a követ elindulásáról. A királyné maga is bátyja mielõbbi segítségéért folyamodott az ország végsõ szükségében, mivel az az egész kereszténység védõpajzsa („le bolleuart de toute la chrestienne”).¹²⁵ Máriától tudjuk, hogy a követ nemcsak a királyt, hanem a királyi tanácsot is képviseli, sõt, azok, valamint egy nagy püspök levelét viszi magával, azaz a császárhoz és az angol királyhoz tett küldetése a politikai vezetéssel összhangban történt.¹²⁶ A „nagy püspök” feltehetõen Szatmári György pécsi püspök, kancellár, kinek egy újabb, már Nándorfehérvár eleste után Németalföldre érkezõ levelét utóbb az angol követek is említik (lásd alább).¹²⁷ Gattinara kancellár is megerõsíti egy, a császárnak írott levelében, hogy Balbi a királynét is képviseli, sõt, az õsz folyamán is kap leveleket tõle, amiket a kancellár útján tovább is küld Károlyhoz.¹²⁸

Rendelkezünk a Balbi által Mercurino Gattinara birodalmi kancellárhoz intézett levéllel, melyet feltehetõen indulása elõtt, vagy közvetlenül az után, még a Birodalomba való megérkezése elõtt írt, vélhetõen augusztusban, de Nándorfehérvár eleste elõtt.¹²⁹ Gyakorlatilag egy inkább tisztelgõ, bemutatkozó levél, egyfajta humanista „saját követutasítás”, mintegy részletezve missziója céljait, mint egy konkrétumokról is szóló

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

diplomáciai levél. A török ügyben csak általánosságokról szól, az „ajánlatot” ez sem érinti.¹³⁰ A követ elmondja, a fejedelmek közötti békéért üggyködik, a pogány elleni harc érdekében, és támogatásért folyamodik uralkodója nevében.¹³¹ Fontos azonban, hogy beszámol megbízatása tárgyáról, feladatairól Gattinarának. Fő megbízatása az, hogy a császárnál, az angol királynál járjon közbe a fejedelmek között békéért és egységéért, hogy a hit ellenségei ellen harcolhassanak. Teljes felhatalmazása van a magyar király nevében egyezményeket és szövetségeket kötni a fejedelmekkel, „más” uralkodókkal is. Ha pedig általános hadjáratban sikerül megegyezni, vegye számba, a fejedelmek mekkora erő felállítására vállalnak kötelezettséget, hány lovast és gyalogost tudnak kiállítani.¹³²

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

3. AZ EURÓPAI POLITIKAI HELYZET 1521-BEN

Tekintsük át, miért éppen Angliához, s kifejezetten Wolsey kardinálishoz is fordult Magyarország királya. Mi zajlik éppen Európában, miért érdemes megragadni azt a lehetőséget, hogy éppen egy nagy konferenciára készül Franciaország, Anglia és a Birodalom, ahová a pápa és Velence is elküldi követeit? Úgy tűnik, Lajos tudatosan küldi a calais-i kongresszusra követét. Miért éppen Wolsey az, aki segíthet létrehozni a keresztény fejedelmek békéjét? Milyen volt az a nemzetközi helyzet, amibe a Birodalomba, majd Angliába utazó magyar követ 1521 augusztusában belecsöppent?

1518, a londoni egyezmény óta Anglia, s a szerződés tető alá hozója, Wolsey bíboros tetszelgett Európa nagy pacifikátora szerepében. A hatalmi egyensúlyon a Tudorok monarchiája őrködött. A pacifista propaganda elmaradhatatlan részét képezte az angol diplomáciának. A calais-i konferencián Wolsey bíboros szívesen tituláltatta magát „Cardinalis pacificus”-nak.¹³³ Wolsey valójában egy kiegyenlítő szerepet akart játszani, ő akart lenni a mérleg nyelve. 1520 folyamán azonban repedések mutatkoztak a nagy „békerendszeren”, a Valois-k és a Habsburgok viszonya egyre romlott, küszöbön állott az összeütközés. Angliának „hivatalosan” őrködni kellett a békén, s ipso facto közbelépni annak a félnek az oldalán, amely megtámadtatott. Anglia garantálta az európai békét – ezért gondolhatták a magyar udvarban is, hogy ő tud hatni mind a császárra, mind a francia királyra, s ezért küldik a követet egyértelműen Wolsey kancellárhoz, a egyensúlyi szisztéma összekovácsolójához. Nyilvánosan ugyanis az hírlett, hogy Wolsey egy nagy békekonferenciát kíván létrehozni Calais-ban a Birodalom, a Valois-k, a pápa és Velence részvételével. Magyarországnak az európai segítséghez békére van szüksége, s úgy

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ítélték meg, a legalkalmasabb személy ennek garantálására az angol legá-
tus. V. Károlyra azért sem számíthatott a magyar uralkodó, mert a csá-
szár egyértelműen úgy nyilatkozott, Franciaország az agresszor, s VIII.
Henrik lépjen hadba az ő oldalán.¹³⁴ A Habsburgok azonban már annyi-
ra előre is „szaladtak” hogy nemcsak visszaszorították az agresszort,
hanem maguk is támadtak a Pireneusokban, Flandriában és Lombardi-
ában.¹³⁵ Henrik királyt a Tanács és Wolsey visszatartotta volna a hábo-
rútól, de egyre nehezebben sikerült.¹³⁶ A Calais-ba 1521 szeptemberére
tervezett békekongresszus éppen megfelelt Wolsey „arbitrátori” terve-
inek: arról ábrándozott, a Tudorok Angliája Európa mediátoraként sze-
repelehet, és ő maga döntőbíróként ítélkezhet és rendezheti a hatalmak
vitáit egy sajátos „nemzetközi bíróság” élén.¹³⁷ Ezért is vetették belé és
a készülődésben lévő konferenciába bizalmukat a magyar udvarban is.

A háború kirobbanását azonban 1521 tavaszán már semmi sem állít-
hatta meg, front nyílt Luxemburgban és Navarrában is. X. Leó pápa tit-
kos szerződést kötött a császárral Franciaország ellen.¹³⁸ Egyre inkább
úgy látszott, a nyugati hatalmak legkisebb gondja is nagyobb, mint Nán-
dorfehérvár ostroma. A közvéleményben azonban ennek ellenére az a
nézet is jelen volt, hogy Wolsey azért megy Calais-ba, hogy a török táma-
dása miatti veszedelem okán vegye békére a fejedelmeket. A bíboros „nagy
tervében” benne volt a legnagyobb dicsőséget hozó keresztes háború is,
e nélkül nem tudott volna a legkeresztényibb és a katolikus király fölé
nőni. Maguk a külhoni követek is, így Balbi is, meg lehettek győződve: a
helyzet kulcsa Wolsey. A császár egyre csak sürgette Anglia királyát,
hogy lépjen hadba,¹³⁹ s Balbinak ezért sem volt maradása Károly udva-
rában, mikor nyilvánvalóvá vált, a Birodalomban süket fülekre talál a
segélykérése.¹⁴⁰ A követség során egyre inkább felértékelődött Wolsey
szerepe, a magyar politika irányítói már eleve ennek a tudatában állítot-
ták ki Balbi prokurációit. Balbi hűen követte a kardinálist, ahová csak
ment, s bízott egészen az utolsó pillanatig a békekötésben.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

4. KÖVETJELENTÉS MAGYARORSZÁG ÁLLAPOTÁRÓL 1521-BŐL

A legkorábbi információ, amit a nyugat-európai misszióján részt vevő Balbiről kaphatunk, az antwerpeni császári udvarból Wolsey-hoz írt angol követjelentés, Sir Richard Wingfield és Tommasso Spinelli tudósítása a magyar követnek a császári udvarban való fogadásáról, melyben az egész magyar követség háttéréről is beszámolnak, sőt, a követ szavait tolmácsolva sajátos képet adnak az ország korabeli politikai állapotáról.¹⁴¹ Kifejezetten hasznos információkat közöl e jelentés arról, mit mond a követ a törökkel való béke kérdésében.

Vizsgálандó forrásunk keltezetlen, de 1521 augusztusára datálható. Ugyan a követ oratio-ja nem maradt fenn,¹⁴² az angol követek szóról-szóra tolmácsolva Balbi előadását, részletesen beszámolnak Magyarország korabeli helyzetéről és igen értékes adatokkal szolgálnak II. Lajos kormányzatának helyzetéről, a törökkel és a császárral való viszonyáról.

Wingfield és Spinelli jelentik: a magyar követ feladata az, hogy tudósítsa a császárt a török invázióról, illetve arról, milyen állapotban hagyta ott a királyságot, valamint kérjen segítséget Károlytól.¹⁴³ Az audienciáról való jelentés közben az angol követjelentés beépíti a szövegbe Balbinak egy korábbi császári kihallgatásáról szóló elbeszélését. Balbi emlékeztette V. Károlyt, hogy amikor „követtársával együtt felkeresték Kölnben”, beszámoltak a török ügyekről, arról, hogy „meghalt az új török császár apja”.¹⁴⁴ Ezután tért rá többek között a minden felet leginkább foglalkoztató török béke kérdésre.

Mielőtt azonban ezt megvizsgálánk, fontos, hogy lássuk, pontosan mikor került sor erre a kölni megbízatásra, s mikor beszélt Balbi a békéről – az események menetét tekintve ugyanis korántsem mindegy, hogy 1521 augusztusában vagy esetleg 1521 tavaszán.

Miután a magyar követek a Reichstagról 1521. április 20-án visszain-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

dultak, II. Lajos egy újabb megbízatással látta el Balbit. Werbőczy és Balbi már Ferdinánddal is tárgyaltak Wormsban a főherceg és Jagelló Anna frigyének tárgyában.¹⁴⁵ Tudjuk, hogy még áprilisban a Reichstagon sor kerülhetett erre, s végül meg is állapodhattak a házasság megkötéséről, mert április 17-én „jutalmul” V. Károly egy 10 dukátot jövedelmező egyházi javadalmat is ígért Balbi számára.¹⁴⁶ Csak a wormsi birodalmi gyűlés után, 1521. május 25-én és 26-án került sor Habsburg Ferdinánd és Jagelló Anna házasságának végső megerősítésére, valamint a menyegzőre.¹⁴⁷ Birtokunkban van egy olyan megbízólevél is, hogy Balbi még 1521 augusztusát megelőzően járt a császárnál. 1521. május 21-én II. Lajos megbízta Balbit, Brandenburgi György és Ákosházi Sárkány Ambrus társaságában, hogy folytasson tárgyalásokat és „vigyék azt befejezésig” Ferdinánd és Anna házasságát illetően.¹⁴⁸ A frigy május 26-án megkötöttetett, így valóban sor került a magyar követtség elutazására, s valószínűleg Balbi is jelen volt. Velencei jelentés szerint nem Wormsban, hanem a főherceg flandriai tartózkodási helyén keresték fel.¹⁴⁹ Ha nem Wormsból, hanem Flandriából indulhatott vissza követ, érthető, ha később érkezett vissza. Balbi így érkezhetett vissza júniusban Magyarországra, amikor néhány hét múlva újabb, birodalmi és angliai misszióra küldte a király. Ezen alkalmakkor sem került azonban szóba – legalábbis a rendelkezésre álló forrásaink alapján – az „ajánlat” ügye, pedig itt már jóval a csasz érkezése után járunk.

Elképzelhető azonban, hogy Balbi még a wormsi birodalmi gyűlésre való küldetés előtt (is) járhatott Kölnben a császárnál, hiszen a fenti, 1521. május 21-i királyi megbízólevél is utal arra, hogy „bármit is határoztak az előbbi követek, illetőleg megbízottak Kölnben, majd Wormsban Anna nővérének a házasságára vonatkozólag, azt folytassák”, azaz 1521 tavaszán Wormsban is tárgyaltak erről, valamint annak előtte. Tudjuk azt is, hogy Balbi a wormsi megbízását február 14-én kapta, s csak március 24-én érkezett meg Wormsba, illetve április elején vonultak be „hivatalosan” a Reichstag üléstermébe,¹⁵⁰ így arra is maradhatott ideje, hogy előtte elmenjen Kölnbe is. Valószínű, a szóban forgó kölni tárgyalás 1521 elején lehetett, hiszen, ahogyan majd alább látni fogjuk, Balbi már a magyar udvarba megérkező török követről is szólt.

A leginkább 1521 márciusára tehető kölni kihallgatáson Balbi már beszélt a béke kérdéséről: „mivel a felek közötti béke lejárt”, apja halálával az új szultán „követet küldött hozzájuk, hogy *meghosszabbítsák és megerősítsék a régi békét*”.¹⁵¹ Ez fehéren-feketén eldönti, a korábbi béke megújításáról van szó, s nem újabbat akar a szultán, új feltételekről nincs szó. Ami esetleg gyanakvásra adhat okot, az az, hogy az angol követek szerint Balbi hozzátette: az oszmánok követének „nem adtak [sok?] választ”, azért mert a [béke] a többi keresztény nép számára „esetleg nagy kárt okozhat”.¹⁵² Ezt talán tovább lehet gondolni, hogy mi az, ami az új béke

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

megkötésével kárt okozhat a kereszténységnek. Ez összhangban van V. Károly wormsí szavaival is, hogy olyan békét kössenek, ami nem káros, megszegyenítő vagy becstelen a kereszténység számára. Sajnos konkrétumokról azonban nem szól a követjelentés e tekintetben, lehetséges, hogy pusztán arról volt szó, hogy a korábbi feltételekben ne engedjenek: tudjuk, már az 1519-es béke tartalmazta azt, hogy Magyarország lemondott a szreberniki bánság várainról. Elképzelhető, hogy – Nándorfehérvár török ostroma közepette – arról lehetett szó, káros lenne, ha további területi engedményeket tennének a töröknek. Talán már sejthették – igaz, még nem jött hír –, hogy Nándorfehérvár el fog esni. Arról is szó lehetett, hogy az a *korlátozott* átvonulási klauzula, amit az 1519-es béke tartalmazott, s a magyar király engedélyéhez kötötte a török csapatok átvonulását, ne változzon. Lehet, hogy a „ne okozzon kárt” csupán arra vonatkozott, újabb kárt ne tegyen, s maradjon meg a régi béke feltételeinél. Nyilván, ha egy angol követnek elegendő *úgy* utalni Magyarország és a Török Birodalom korábbi békéjére, hogy a *régi* béke, mind az angol diplomata, mind a kancellár tökéletesen tisztában volt azzal, milyen feltételekkel kötött békét II. Lajos és I. Szelim 1519-ben. Balbi további szavait is hűen jegyezték az angol relatióban. A török követet a válaszadás helyett csupán „szép szavakkal fogadták” és „látták vendégül”.¹⁵³ A kifejezés („entertayne”) nem utal arra, hogy visszatartották vagy akár feltartóztatták volna, ahogyan néhány hónappal korábban a Reichstag aktái sem. S ezt az okból tették, hogy „megtudják, hogy a pápa, a császár és más keresztény fejedelmek miként vélekednek erről, s maga a követ is azt kívánja, a császár nyilvánítsa ki, mi a szándéka és akarata ebben az ügyben”, mert Magyarország az örökös harc miatt nem képes kitartani, még egy hosszú háborús időszakot nem tud keresztény segély nélkül túlélni”.¹⁵⁴

Számunkra igen érdekes az indoklása, hiszen meglepően jó értékítéletet ad a Jagelló-korról. „Az ország, különösképp Mátyás király halála óta sok embert és erőt veszített”, és „mivel nincs már hatalma, úgy határoztak, óvakodnak attól, hogy bármilyen viszályba kerüljenek a törökkel, anélkül, hogy bizonyosságot szereznének a felől, hogy a császártól és más keresztény fejedelmektől előnyös és hasznavehető segítséget kapnak”.¹⁵⁵ Magyarország ereje megcsappant. A magyaroknak szándékukban sem áll, hogy bármilyen módon kenyértörésre vigyék a dolgot a törökkel. Inkább óvni akarták a meglévő, régi békét, legfeljebb a nyugati fejedelmeket is tudósítani kívánták róla. Szó sincs arról, hogy szakítanának a törökkel, s arról sem, hogy a szultán bármilyen új feltételekkel kívánna békét kötni. Ha így lenne, nyilván másképp fogalmazna a magyar követ, s nem úgy, hogy minden erejükkel óvni kívánják a törökkel való békét, s másképp fogalmazna, ha új, agresszív követeléseket támasztana a szultán.

Balbi fel is vázolja, milyen információi vannak I. Szulejmán előrenyo-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mulásáról. „Nagy hadi előkészületeket tett”, úgy, mintha a „Sophi”, azaz Iszmáíl perzsa sah „ellen menne haddal, de nagy gyanakvással fogadtuk harci készségét”, éppen ezért „haladéktalanul kérjük, hogy a császár és a rendek gyorsan jussanak megegyezésre, és nyújtsanak segítséget”. Itt is újra csak úgy fogalmaz, a béke „megújításáról” van szó.¹⁵⁶ Ekkor tér rá Balbi arra, amit a Reichstag aktáiból is tudunk, azaz hogy a császár mit válaszolt. V. Károly kitérő választ adott, s a birodalmi rendek döntésétől tette függővé a segítségnyújtást. A császár próbálta türelemre inteni a követet, azt válaszolta, hogy a Reichstagban a maga részéről azt tudja ígérni, hogy „nem fog csüggedni” abban, és „minden tőle telhetőt megtesz”, hogy „rávegye” a birodalmi rendeket arra, „gondoskodjanak valamiképpen a magyarokról”, és „nyújtsanak gyógyírt bajaikra” – nyilván *Türkenhülfét* vagy valamilyen gyorssegélyt érte ez alatt. Abból, hogy a követnek az augusztusi angol követjelentésbe beillesztett beszéde értelmében csak ez, azaz a fenti válasz megadása után megy V. Károly Wormsba, kiderül, hogy a követ beszéde az 1521. évi, áprilisi Reichstag előtt hangzott el Kölnben, hiszen az angol relatio úgy fogalmaz, *ez után* küldte a magyar követeket a király *újra* Wormsba, hogy arról is tájékoztassák a rendeket, hogy a török nagy fegyveres előkészületeket tett”.¹⁵⁷ A császár tudtára adja a követnek, „nem valószínű, hogy segítséget tud nyújtani jó fivérének, a királynak”, azt hozván fel mentségére, hogy a francia király áskálódik ellene, illetve Németországon belül „széthúzás és viszály” van.¹⁵⁸ „Egy év múlva” azonban, „ami alatt úgy gondolja, el fogja tudni hárítani” e két akadályt, „ígéri, nem csak a saját, hanem az egész császárság erejével fog fellépni a hitetlenek ellen, és amit csak tud, mindent megtesz, hogy erre rávegye a többi keresztény fejedelmet is”.¹⁵⁹

Az angol követjelentés úgy folytatja tovább Balbi szavainak a tolmácsolását, hogy ez után a magyar követek hazamentek a Reichstagról, és a „béke ügyében a császár és a rendek óhaja szerint cselekedtek”.¹⁶⁰ Ami azt jelenti, II. Lajos e szerint hajlandó lett volna békét kötni 1521. április végén, s kétségtelenül a régi, korábbi békefeltételek mellett. Felmerülhet mindemellett még egy eshetőség: azért idegenkedett a császár a régi, 1519-es béke megújításától is, mert abban benne foglaltatik az átvonulás – igaz korlátozott, feltételes formában. Amikor Károlyt császárrá emelték, már megkötötték ezen egyezményt (1519. április 1.), s ő ebből úgyszólván „kimaradt”, nem járult hozzá. Ha pedig rokona, Lajos békét kíván kötni, a régi, 1519-es egyezmény értelmében, ő ahhoz kötné a Birodalom támogatását, hogy ne legyen benne a régebbi feltétel, az elvi átvonulás sem. Károly személyiségét ismerve nem lenne meglepő, ha úgy tekintett volna magára, hogy uralkodása egyik első lépése az legyen, hogy úgy járul hozzá a Birodalom segélyéhez, ha a magyarok nem foglalják bele az ő országai felé való átvonulást sem. Ha igen, nem kapnak segítséget Nyugatról. Erre azonban nincs bizonyíték, legfeljebb hipotetikus elképzelés.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Amire épülhet ezen feltevés, az az, hogy nem tudjuk mire vélni, mire vonatkozott az, hogy a császár „kitűnő választ küldött” a király segítségkérése ügyében – lehetséges, a wormsi követek távozása (1521. április 20.) után még tett olyan kijelentést a császár, hogy mégis ad segítséget?¹⁶¹ Esetleg most kerültek a látóterébe újabb információk? Nem tudjuk. Vagy ekkor tudatosult benne, miután nyilvánvalóvá vált, hogy a török mégis hadba száll – függetlenül a békeajánlattól, csalárd módon, ahogyan hangoztatták a magyar követek – és nem az a kérdés, mi legyen benne a békében, minden egyéb másodlagos, hiszen a szultán nem akar békét? Így összeállhat a kép, a császár kitűnő (*optima*) válasza azt jelentette, kössek még így is a békét, benne maradhat az 1519-es átvonulási klauzula.

Kérdés, hogy ha valóban azt tanácsolta a császár, hogy kössenek békét – hiszen két egymástól független forrásunk is ezt támasztja alá –, miért nem próbálkozott a király ez után, április végén, május elején azzal, hogy mégis tárgyaljon a törökkel. A szultán ugyan csak május 18-án szállt hadba,¹⁶² s ekkorra Balbi és Werbőczy is már rég hazaérkezett a Reichstag válaszával,¹⁶³ s II. Lajos tisztaban lehetett Velence magatartásával is, mégis úgy látjuk, a magyar vezetés tudatában volt, hogy a török eleve eldöntötte a had megindítását. Így eleve nem volt már értelme a békéről tárgyalni április vége után. Más kérdés, ha a szultán nem támadni akart volna, hanem adót és átvonulást kikényszeríteni, még április végén is kaphatott volna az alkalmon, ha lett volna ilyen magyar próbálkozás, hogy új feltételekkel új békét kössön, hiszen Nándorfehérvár ostromát csak a szófiai haditanács döntötte el, június 18–19-én.

Ez után az angol jelentés rátér Balbi jelen idejű, augusztusi beszédére, és átvesz abból részleteket. A követ Balbi a legfrissebb híreket osztja meg hallgatóságával, köztük VIII. Henrik köveivel. „A török megindult a határaink ellen, és haladéktalanul benyomult a királyságba.”¹⁶⁴ Talán a saját maga által is tapasztalt, első kézből szerzett eseményekről ad hírt – hiszen ott lehetett augusztus elején a királyi felvonuláson –, amelyek feltehetően az elsők, amelyek eljutnak Nyugatra. „A törökök több várost elfoglaltak a Száva mentén, mert a védők nemtörődömsége miatt egyáltalán nem voltak ellátva a szükségességekkel”, és amikor útjukra indultak, „Nándorfehérvárt vették ostrom alá”, mely „erős vár, és jól fel van szerelve”, és véleménye szerint „ki fog tartani, ha segítséget kap, de ha elveszik, az egész ország el fog veszni”.¹⁶⁵ A döntő momentum az, ha „segítséget kap”, akkor tarthat ki – ezzel hatnia is kellett a császárra, azt sugallnia, hogy egy gyorssegély, vagy a magyarországi Fuggerek útján nyújtott hitel még mindig üdvözítő lehet. Ezt hallván a császár újra hitet tett, hogy „késelem nélkül Magyarország segedelmére lesz”, mivel „neki, mint a keresztény fejedelmek fejének, mindenekfelett kötelessége megvédelmezni a kereszténységet”.¹⁶⁶

Az angol követjelentés tanúsága szerint a prépost arról is szólt, hogy

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

megbízatása van arra is, hogy a pápával és más fejedelmekkel szintén
kössön szerződést és egyezséget.¹⁶⁷ (Valóban, megbízatása volt Rómába
is menni.¹⁶⁸) Nem lehetünk benne teljesen biztosak, hogy milyen tárgya-
lásokba ment volna bele Balbi más fejedelmekkel, különösen a francia
királlyal, ha nem kap támogatást a Habsburgoktól.¹⁶⁹ A követ türelme
fogytán volt, ezért léphettek életbe más tervek. Tudjuk, útja során terv-
be vette, hogy Párizsba is utazzék, amire ugyan nem került sor, de a magyar
vezetés eszköztárában benne rejtőzhetett az is, hogy kénytelen a Valois-
khoz fordulni. A császár is tarthatott attól, hogy a magyar követ elmegy
Franciaországba, Ferenc kihasználja a lehetőséget, és ő karolja fel II.
Lajost. Tudjuk, Balbi december végén Franciaországba készült. Panasz-
kodott is Wolsey bíborosnak, hogy „a császár ez ideig semmiféle segílyt
nem küldött”. E tervétől csak akkor állt el, amikor meghallotta az angol
kikötőben a birodalmi követtől, hogy a francia király nincs Párizsban.
Sem a császár, sem Wolsey sem akarta, hogy a Valois-k jöjjenek ki ebből
a helyzetből úgy, mint Magyarország megmentői, a kereszténység bajno-
kai, s így közelebb kerüljenek szövetségesükhöz, a pápához.¹⁷⁰

Volt olyan fontos momentum, ami már csak a császári audiencia után, a
Habsburgok tudta nélkül került szóba: Balbi az angol követekkel tárgyal-
va kijelentette, hogy felhatalmazása van szövetséget kötni Anglia ural-
kodójával is.¹⁷¹ A követ elmondta azt is, hogy nagyon örülne, ha „[Wolsey]
haladék nélkül eljárna ügyében”, s találkozna is vele, így nem kellene
neki átkelnie [Angliába – ebben időben a bíboros Calais-ban tárgyalt a
franciákkal] mivel sürgősen Rómába is mennie kell”.¹⁷²

Nándorfehérvár ostromának, illetve a török 1521-es magyarországi
hadjáratának nyugat-európai megítéléséhez a római angol követjelentés-
ek is több hasznos adalékkal szolgálnak. 1521. augusztus 8-án a római
angol követ, John Clerk jelentett Wolsey kardinálisnak a magyarországi
háborúról.¹⁷³ Arról ír: „a pápa panaszos levelet kapott a magyar király-
tól” – ezek szerint júliusban valóban megérkezett a június 29-i levél –,
mely szerint a török sereg az ország határán áll, s arra készül, hogy beve-
szi a királyság egyik legerősebb várát, sőt, ezután a többit is sorban, ha
az ország nem kap segítséget. Egyébről, béke kérdéséről, török követről
azonban nem szól.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

5. NÁNDORFEHÉRVÁR ELESTÉNEK A HÍRE EURÓPÁBAN

Nándorfehérvár elestének a híre megváltoztatta az európai politikai szituációt, a birodalmi angol követek is, megérezvén a helyzet kritikuságát, folyamatosan tudósították kancellárjukat arról, milyen újabb hírek érkeznek, mi történik, milyen tárgyalások folynak a császár és az udvarában tartózkodó magyar követ között.

Szeptember 10-én jelentette Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli Brüsszelből, hogy Ferdinándtól érkezett a hír, miszerint a Magyar Királyság „legerősebb várát, az ország kapuját, mely minden más várnál jobban szolgálta az ország védelmét és határainak őrzését”, elfoglalták a törökök.¹⁷⁴ Ez a híradás sem közöl azonban adatokat arról, hogy most, ezek után felmerülhetett-e a béke kérdése. Lehetséges, ekkor már nem lett volna a tárgyalásoknak olyan értelme, mint a hadjárat megindulása előtt. Az angol követek azt írták: már ekkor megfogalmazódott a követben, hogy nem vár tovább a császárra – bár azt a hírt kapta, hogy Ferdinánd 3000 gyalogost küldött Magyarországra és látott el három hónapra elegendő zsolddal –, hanem közvetlenül Angliába megy.

Az angol követek szeptember 10-i híradása szerint „Kegyelmességedhez [Wolsey] és Őfenségéhez a Királyhoz [VIII. Henrik] szándékozik folyamodni”, hiszen „Kegyelmességed a legjobb tanáccsal tud szolgálni” és az angol kancellár a magyar követ „megbízatásának a hasznára lesz”, ő meg fogja mondani, „mi utat lesz legjobb követnie”. Ha ezt teszi, s Őkegyelmessége a bíboros tanácsát követi mindenben, „úgy nem hibázhat.”¹⁷⁵ A sorok között olvasva felsejlik, hogy a követ a császártól sokat már nem remélhet, hiába az örökösödési szerződés megújításának a „mézesmadzagja”. Az új utat kell követnie, ami a legjobb lesz, tehát „jobb”, mint az eddigi teljes Habsburg-orientáció, s igazán a hasznára lesz Magyarországnak. Természetesen ahhoz, hogy legyen értelme egyáltalán kérni

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

segélyt Anglia királyától, azt is tudatosítania kellett a felekben, hogy Magyarország nem veszett el teljesen, hiszen „Nándorfehérvár és Buda között még jó néhány vár áll”. Egyelőre tehát nem kell tartani attól, hogy a támadás tovább folytatódik és a Birodalom területei is veszélybe kerülnek, mivel e várak „ellen tudnak állni, ha” – és ebből kitűnik, az angol diplomáciai Magyarország közállapotaival is tisztában volt, ezért is emelte ki Balbi a várak felszereltségét – „el vannak látva és fel vannak szerelve”.¹⁷⁶ Az angolok gyanították ugyanis, hogy a legtöbb magyar végvár rossz állapotban van, ezért is írhatják, hogy Balbi jelentése ellenére „nem tudom bizonyossággal megmondani, mi fog történni”.¹⁷⁷ Érezzük a sorok között, mit akart érzékelteni a tehetséges diplomata: ha és amennyiben jól fel vannak szerelve, tehát segély nélkül nem tarthatnak ki, és Buda is elvész. Ezért is fordul a sok hányattatás után ahhoz, akinek van pénze, Angliához. Angliának ekkoriban az a lényeges, hogy a Birodalom nincs közvetlen veszélyben, a nagyhatalmi politikában, francia-Habsburg viszonylatban Belgrád eleste még annyira nem érezte hatását, hogy az angol politikának gyorsan lépnie kellett volna. A Tudorok ugyanis ekkor a császár szövetségében hadban álltak I. Ferenc francia királlyal, s leginkább az érdekelte a kancellárt, a császár lekötötte magát és a francia háború helyett segítséget nyújt Magyarországnak, vagy a továbbiakban is számíthat rá Ferenc királlyal szemben. Ezért is talán a legfontosabb az angoloknak a híradásból az, miként fogadja mindezt a császár. Az angol követek rögtön biztosítják arról a követet, hogy Balbi „Ókegyelmessége [Wolsey] iránymutatásával meg fogja látni, mi a legjobb a számára”.¹⁷⁸ Nehogy véletlenül még elmenjen a Valois-khoz is...

1521 szeptemberében a császári udvarban Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli többször is találkozhatott Balbival. Szeptember 10. után 13-án újra tárgyaltak Brüsszelben „az angolok szállásán”, mert akkor jelentették, a magyar követ rövidesen tervezi látogatását Angliába, illetve a konferenciára, Calais-ba.¹⁷⁹ A lordkancellár korábban, szeptember 9-én – előbb, mint a császár – értesülhetett a magyarok vereségéről, hiszen maga beszélt a törökök győzelméről a francia követeknek.¹⁸⁰ A magyar követ is tisztában volt azzal, hogy „ügyét jól szolgálja”, úgy véli, mielőtt bármilyen döntésre jutna a kancellárral, fel kell keresnie „magát a királyt is” – s maga Wolsey kardinális is ezt kívánja majd tőle – de „[a király] Ókegyelmessége [azaz a bíboros]” „távollétében semmiről sem fog határozni”.¹⁸¹ Azt is mondják a követek: minderre – hogy Angliába és Wolsey-hoz forduljon – a magyar követnek magától a királytól „saját kezű” megbízása és felhatalmazása van, Anglia kancellárjának címezve. Ezért az angol követek útmutatást kérnek Wolsey-től, hogy Balbinak közvetíthessek az „ő szándékát és óhaját”.¹⁸² Az ügy fontosságára nézve ezek lényeges információk, de többet a misszióról – azt, hogy az „ajánlat” felmerült

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 volna – nem árulnak el.

2 A szeptember 13-i angol követjelentés szerint ekkorra megérkeztek
3 az esztergomi érsek és mások levelei a magyar követhoz, s azt gondoljuk,
4 rajta keresztül a császárhoz is.¹⁸³ Az érsek levelének másolatát és a többi
5 magyarországi levél kivonatát az angol követek elmondásuk szerint nyom-
6 ban csatolták Wolsey-nak, de azok ma már nincsenek meg, vagy lappan-
7 ganak valamely egyéb helyen. Így sajnos azt sem tudjuk, mit írtak, legfel-
8 jebb a relatióból következtethetünk vissza. Ezek alapján azonban az „aján-
9 lat” nem került szóba. A legérdekesebb az, hogy az angol követjelentés
10 szerint a választott esztergomi érsek, Szatmári György¹⁸⁴ – aki a „leg-
11 főbb tekintély” a királyi udvarban, vagy úgy is érthetjük: a leghitelesebb
12 forrás „a királyt érintő ügyekben” – leveléből az derül ki, hogy mégsem
13 esett el Nándorfehérvár, „ennek az ellenkezőjét fogja látni Ókegyelmessége
14 a követnek küldött levélből”. Ezt maga a Tudorok követei sem tud-
15 ják mire vélni, s a végén hozzátesszik: „akárhogy is van, minden nagy
16 veszélyben van” Magyarországon.¹⁸⁵ Mi sem tudunk mit kezdeni ezzel az
17 adattal, legfeljebb hipotéziseket állíthatunk fel. Arról lehet szó, hogy
18 Ferdinánd nem azon állításának az „ellenkezője” az igaz, hogy a törökök
19 bevették Belgrádot, hanem azon kijelentéséé, hogy 3000 katonát szerel
20 fel. A zsoldosok egy része azonban megérkezett Magyarországra, ha nem
21 is több ezer – talán ez állhat a háttérben. Egy másik hipotézis szerint az
22 is lehet, hogy az érsek levele arról szól, miszerint az előzetes hírekkel
23 szemben a szultán nem folytatja tovább a hadműveleteket Buda felé, s
24 arról biztosítja a császárt, hogy a magyar seregek haladéktalanul meg-
25 fognak indulni Nándorfehérvár visszavételére. Ahogyan majd alább látni
26 fogjuk, szeptember elején, amikor a levelet elviekben küldhették, az egész
27 magyar közvélemény így gondolta s így is tervezték, és a király seregei
28 hadban álltak. Az angol követek a magyar követtől tájékozódtak, s kide-
29 rült, Balbit sem „ejtették a fejére”, s ő is „inkább jobban hisz a főherceg
30 leveleinek, mint a mások által írottaknak”.¹⁸⁶

31 A jelentés hangsúlyozza azonban, hogy a követnek az a feladata, amire
32 II. Lajos saját keze által írott felhatalmazása is van, hogy Wolsey taná-
33 csát kövesse mindenben. Újra csak a misszió fontosságát támasztja alá,
34 hogy a követ állandó kapcsolatban kíván lenni a kancellárral, éppen ezért
35 kéri, hogy bízson meg egy „káplánt”, egy olyan személyt, aki állandóan
36 vele együtt tartózkodna, aki révén így első kézből, közvetlenül informá-
37 ciókhöz jutna, s Wolsey üzenhet neki, „amikor csak kívánja”.¹⁸⁷ Az angol
38 követek azt kérik a kancellártól, adjon útmutatást, miként járjanak el
39 Balbival szemben, megismertessék-e vele a kancellár véleményét és tet-
40 szését.¹⁸⁸

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

6 A CALAIS-I KONFERENCIA

Szeptember közepén minden jel arra mutatott, hogy Balbi Anglia felé veszi az irányt. Az angol követek szeptember 22-én jelentették, hogy a magyar követ elutazott Calais-ba.¹⁸⁹ Szeptember 13-a előtt még megpróbálkozott megtudakolni, mit gondol a császár a megváltozott helyzetben. Lehet, még 13-a után is megkísérelt Károly színe elé jutni, de nem valószínű, hogy sikerült. Éppen ezért, hogy „ne veszítsen időt” („for to lose no tyme”), döntött úgy, hogy nem vár Károlyra. A császár minden idejét lekötötte a franciákkal való fegyveres konfliktus Namur és Hennegau határán. Az angol követek furcsállták is, hogy Károly sokáig nem reagált „Magyarország panaszaira”, hiszen az ő domíniumai is Magyarország szomszédságában fekszenek, s így közel kerültek az oszmánokhoz, sőt, sokkal könnyebben és gyorsabban nyújthatna segítséget, mint bárki más”.¹⁹⁰ Érdekes, hogy a császár és calais-i követei, Gattinara kancellár, valamint Bernardo de Mesa, Badajoz püspöke levélváltásaiban sem a magyar követ jelenléte, sem pedig egészen szeptember második feléig Nándorfehérvár eleste sem merül fel! A levelezésekből tisztán látszik, hogy még Ferdinánd szeptember 10-ére megérkezett híradása sem mozdíttja ki a megszokott kerékvágásból sem a kancellárt, sem császárt.¹⁹¹ Mi több, magának Wolsey-nak is ír leveleket a császár, s noha tudomása lehet a török invázióról, az angol kancellárhoz írott 11-i levelében nem szól egyébről, mint a franciák elleni háborúról.¹⁹²

Wolsey is arra jutott, hogy a török győzelem a béke irányába mozdíthatja ki a végeláthatatlan harcokba bonyolódó felelek, s így Anglia lehet a mérleg nyelve, és ő maga tetszeleghet a békeszerző szerepében. Ezért feltételezzük, hogy Balbi azért is távozott olyan rohamos gyorsasággal s hagyta ott a császári udvart. Látjuk, Calais-ban pár nap múlva már az angol kardinális a legjobban értesült. Míg a birodalmi diplomácia csak

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

szeptember 17-én reagált Nándorfehérvár elestére, Anglia már jó ideje tájékozott volt a török ügyet, a „busynes of the Turke”-öt illetően, sőt, már azt is észlelte, hogyan húzhat a Habsburgok várható térvészéséből pillanatnyi hasznot – szó szerint „sikert”, „örömet” („happones”) – a nagyhatalmi porondon.

Wolsey kancelláriája rendszeresen kapott híreket Magyarországról. Szelim halálhíréről például már 1520. november 18-án értesült, s onnantól kezdve fokozott figyelemmel követte az Oszmán Birodalom eseményeit.¹⁹³ November 28-án már megkapta a Signoria jelentését arról, hogy az új szultán meg kívánja erősíteni a békét Velencével, s hozzájárul az új konstantinápolyi bálío kiküldéséről. Wolsey Antonio Suriannak, a velencei követnek meg is fogalmazza, miként vélekedik Szulejmánról: „25 éves, jó az ítélőképessége, és attól kell tartanunk, ugyanúgy fog cselekedni, mint apja”.¹⁹⁴ Wolsey tiszttában volt Szulejmán képességeivel, s azt is napirendre tűzte, hogy a továbbiakban számolni kell vele. Az angol hírszerzés – Velencén kívül a rodoszi johannitákon keresztül – figyelemmel kísérte Szulejmán hadműveleteit 1521 tavasza és nyara folyamán.¹⁹⁵ Wolsey rendszeresen kap információkat a perzsiai eseményekről, sőt, május végén a kardinális ki is jelenti, nem rejtve véka alá véleményét, hogy egyes hírek ellenére „nem hiszi, hogy a török a Sophi”, azaz a perzsa sah „ellen készülne”.¹⁹⁶ Mielőtt még megérkezne a magyar király június 30-i segélykérése, azt is tudják Angliában, hogy a király ugyanakkor levelet intézett a velencei dogéhoz, és beszámolt a török hadi előkészületeiről.¹⁹⁷ Ezekből a forrásokból sem tudunk meg azonban semmit az „ajánlatról”, pedig hogy nem jelentéktelen súlyú dologról van szó, azzal az angol diplomácia tiszttában van. Anglia pontos információkkal bírt a török hadmozdulatokról: raguzai jelentések adtak hírt Londonba július végén arról, hogy Szófiát elhagyta az oszmán sereg, és Magyarország felé vonul.¹⁹⁸ Augusztusban további adatokkal szolgált a londoni velencei követ, mondván, bárcsak ne lenne igaz az a szörnyűség, ami Magyarországon történik.¹⁹⁹ Augusztus 6-án már Wolsey kezében van a jelentés, hogy a török Nándorfehérvár előtt áll. A velencei követ Calais-ból jelenti, első kézből kapta értesülését, most mondta neki Gattinara birodalmi kancellár.²⁰⁰ A londoni kancellária információkkal bírt arról is, miként vélekedik a török előrenyomulásról maga a császár: a genti velencei követ jelentése, mely a császár gyóntatójától, egy ferences frátertől származó első kézből kapott értesülésen alapult, már 1521. július végén Wolsey kezébe került. E szerint a császár maga is utasította ausztriai és más, Magyarországgal határos tartományait, hogy adjanak segítséget, gyalogságot, ágyút, fegyvert, de azt is hozzátette: „dőreség lenne a szomszédjának adott segítség oltárán feláldozni és elveszíteni” a saját erejét.²⁰¹ Ez utóbbiak sem segítenek abban azonban, hogy bármi újat megtudjunk egy török fegyverszüneti kezdeményezésről.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Nándorfehérvár eleste – igaz, elég későn, már egy nappal azután, hogy Balbi eltávozott Németalföldről – arra bírta V. Károlyt is, hogy ő is tegyen lépéseket és írt is az angol kancellárnak.²⁰² A császár úgy vélte, hogy ha I. Ferenc nem támadta volna meg, akkor segíteni tudott volna II. Lajosnak. V. Károly az angol szövetségesek figyelmébe ajánlotta Balbit, és Wolsey útján VIII. Henriket is arra kérte, támogassa az oszmánok elleni védelmet – de talán ő sem gondolta komolyan. Tolmácsolta, a magyar követ beszámolt országa súlyos helyzetéről: sok várost bevett a török.²⁰³ Sokkal inkább az állhat e mögött, hogy Károly is észlelte, hogy az ő késlekedését kihasználva a magyar követ közvetlenül Angliához fordult, és nehezményezte, hogy őt megkerülve Wolsey tetszeleghet a megmentő szerepben, s fogadhatja II. Lajos követét a franciák színe előtt Calais-ban, ami révén könnyebben, a jelenlegi helyzetet tekintve a Valois-k számára kedvezőbb békét szerezhet. Károly nem akart békét kötni, de azt sem akarta, hogy Wolsey és a Tudor-diplomácia megerősödve jöjjön ki az ügyből, ő pedig a kereszténység ügyének kerékkötője legyen. Mi több, ő legfeljebb gyors, a számára kedvező fegyverszünetet akart elérni az „igazságtalan háborút” kezdő I. Ferencsel, s a török támadás ürügye révén időt szeretett volna nyerni. Még olyan túlzásokra is hajlandó volt, hogy azt írta, a törökök „sok magyar várost bevettek”. Ezért is figyelmeztetett a császár, hogy ha a keresztény fejedelmek nem lépnek gyorsan, Magyarország maradék részét a török hamarosan leigazza. A követ kérelme megalapozott, és támogatása elengedhetetlen a kereszténység megmaradása érdekében. A másik oldalon az angol diplomácia, bár Wolsey a békéért ügködött, attól tartott, a Habsburgok könnyen kihátrálhatnak a Valois-k elleni – elhúzódónak ígérkező és rengeteg pénzt felemésztő – háborúból a magyaroknak nyújtandó segítség ürügyén. VIII. Henrik és az angol vezetés a kancelláron kívül a háború pártján állott. II. Lajos kormánya ismerte Wolsey éleslátását, békepártiságát, éppen ezért fogalmazott úgy maga a követ, hogy királya „arra utasította, mindenben bízza magát Wolsey-ra”.²⁰⁴ Magyarország érdeke ekkor már a gyors pénzsegély volt, fel sem merülhetett, hogy a nyugati hatalmak magatartását szondázza a törökkel szembeni álláspontjukat illetően. Ugyanígy vélekedett a másik fél is: a császárnak sem volt érdeke, hogy Anglia egy, a kereszténységnek nyújtandó segítség ürügyén magára hagyja a Habsburgokat a franciák elleni harcban. A császár tarthatott attól, hogy Wolsey számára a háborúpárti angol király mögött jó ürügy lett volna a magyar követ könyörgése. Az angol követek tudósítása, melyben Balbi előadta, ura arra utasította, mindenben hagyatkozzon a bíborosra, s mindenekelőtt, akár a királlyal szemben, vagy akár más hatalmakkal szemben is „rá hallgasson”, eljuthatott a császár fülébe is.²⁰⁵ Ebből is látszik, a magyar diplomácia irányítói, akármilyen nehéz helyzetben is kellett cselekedniük,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nem voltak híján éleslátásnak, és a nemzetközi erőviszonyokat illetően „képpen” voltak, s az angol kancellár szerepét is helyesen ítélték meg.

Végigtekintve a diplomáciai forrásokat, úgy tűnik, a „nagyhatalmi erőterben” Nándorfehérvár eleste nem volt éppen kedvezőtlen sem a Habsburg-ellenes erőknél, sem angol szövetségeseiknél. Előbbiek, a Valois-kerőre kaptak, hiszen a Habsburgok nem tudhatták még szeptemberben, mennyire fog előretörni a Birodalom felé a török; utóbbi, Wolsey Angliája pedig még szorosabbra fonta befolyását V. Károlyon, és még nagyobb szeletet hasított ki magának az európai „hatalmi játék” irányításából. A császár is úgy látta, a törökkel a hátában még inkább a Tudorokra van utalva, s mindenben hílen Wolsey rendelkezésére állott. A bíboros kénye- kedve szerint irányította a calais-i tárgyalások menetét: tehette, hiszen a keze ügyében, kíséretében volt az egyetlen, aki első kézből adhattott információát az oszmán előrenyomulásról, a magyar követ. A török ügyet így már ő adta elő, ő referálta Calais-ban.

A francia kancellár, Antoine Du Prat titkárától tudjuk, Balbi még szeptember folyamán megérkezett Calais-ba.²⁰⁶ A konferencián szeptember 29-én tárgyaltak először a török ügyről, Wolsey előadásában, aki közölte, maga már értesült a magyar követtől a török támadásról – de a tárgyalások jegyzőkönyvei szerint az a fő kérdés, amitől a nyugati hatalmak tarthattak, az esetleges magyar-török béke kérdése soha fel nem merült, sem Wolsey, sem a nagyhatalmú császári tanácsos, Nicolas Perrenot de Granvelle felszólalásaiban. Gattinara kancellár szeptember 27-i és a császár október 4-i leveléből tudjuk, Balbi már Calais-ban van.²⁰⁷ Nyomban „sokáig és őszintén” tárgyalt is („plusieurs belles et honnestes parolles”) Wolsey bíborossal, akihez maga Gattinara kísérte. Balbi fellevelte Anglia királyának a segítségnyújtását is. Wolsey úgy nyilatkozott: VIII. Henrik tudna segíteni, de a keresztény fejedelmek nélkül, amíg jelen háború tart, csak kevésbé.²⁰⁸ Azaz, érdemes figyelni a sorok között is: Anglia tudna segíteni, s egy keveset tud is, még akkor is, ha háború van. Szeptember 28-a után, valószínűleg október 1-én Balbi hírei alapján tárgyalták is azon nyomban a török kérdést, s azokat terjesztette elő a yorki kardinális.²⁰⁹ Az is sokatmondó, hogy Wolsey magára vállalta az előterjesztést, nagy beszédet tartott („ung grand discours”) a béke, a keresztény vér ontásának megállítása érdekében, hivatkozva friss, első kézből, a magyar követtől szerzett információira („comme il m’a esté ce jourd’huy dit par l’ambassadeur du roy de Ungrie”): „a kegyetlen és rettenetes ellenségünk, a török, amely nem alszik, hanem kereszténységet készül felfalni és elnyelni, Magyarországot, a kereszténység szilárd és erős védőbástyáját („ferme et fort bolovart de ladicte chrestienté”) mint egy falánk, kiéhezett oroszlán megtámadta,” és a királyság egészét akarja megkaparintani”. „Ez minden keresztényt meg kell, hogy indítsion, ha nem olyan

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

kemény, mint a márvány vagy a vas.” Ebben, s a Magyarországnak a török ellen nyújtandó segély ügyében fel is ajánlja az angol király segítségét.²¹⁰ Arról is szólt viszont Wolsey, hogy azzal a veszéllyel járhat, ha nincs összefogás, hogy Magyarország, melynek várai és erődjei is elvesztek, s félő, az egésze is elveszik, mert a keresztény fejedelmek segélye nélkül nem tud ellenállni. Ezért, érzékelvén a nyilvánvalóan közeli veszélyt, egy közös nagy hadjáratot kíván indítani, s fel is ajánlja, hogy ahogy a császárt is felkereste, ez ügyben Anglia királya nevében felkeresi a francia királyt is. Felszólítja a keresztény fejedelmeket, hogy gyűljenek össze és vegyék fel a fegyvert, egymás elleni háborúik helyett fegyvereiket fordítsák a Hit közös ellensége elleni harcra. Ő maga is életét és véréát ajánlja a Krisztusért folytatott harcnak.²¹¹ Wolsey kancellár a magyarországi török háborúról nyomban értesítette VIII. Henriket, hiszen angliai megbízottja, Richard Pace október 11-én kapta meg Calais-ból küldött levelét.²¹²

Gattinara kancellár is válaszolt Wolsey-nak. Sajnálattal és keserőséggel ostromozta a keresztények megosztottságát, ami hátráltatja a közös ellenség elleni összefogást és a nagy vállalkozást.²¹³ Úgy vélte, a császár szívesen nyújtana segítséget a kereszténység kulcsának, Magyarországnak („clef principale de la chrestienté”), amelynek „jó és erős várait elfoglalta a török”, ha nem kötné le és nem tartaná vissza a háború. A császári kancellár utalt arra is, hogy Balbi előadásában hangsúlyozottan szerepelt, miszerint a török a létező békét és szerződést sértette meg a támadásával; mindemellett figyelmeztetett, hogy Angliát is köti, csakúgy, mint a császárt is, az 1518-as londoni szerződés törökellenes ligája.²¹⁴

V. Károly követei szeptember 29-én már be is számoltak a magyar követ érkezteről és a török ügy előzetes tárgyalásáról.²¹⁵ Megerősítették, Magyarország „nagy részét elpusztította a török”, így az „az angol király segítségét kéri”. Szóba kerülnek a birodalom területei is, hiszen a hírek úgy szóltak, nem csak Magyarországot, hanem más részeket is pusztított a török.²¹⁶ Már az előző, szeptember 27-i követjelentés kiemelte, hogy a magyar király kifejezetten, a keresztény fejedelmek között is az angol királyhoz folyamodik, különösképpen az ő segítségét kéri.²¹⁷ Balbi feltehetően újabb leveleket is kaphatott királyától és a lengyel uralkodótól, hiszen ezekre utalt is a kancellár. Ezek lehetnek az újabb credentialis levelek, újabb megbízatások, amiket még nem mutatott be a császárnak. Máskülönben nem szólna így Gattinara, hiszen szeptember elején Balbi már részt vett a császár kihallgatásán. Elképzelhető, hogy már a Nándorfehérvár eleste után íródott levelekre gondol, Lajoséra, vagy Szatmári Györgyére – ez utóbbi új leveléről be is számolnak az angol követek. Új prokurációja lehet az angol királyhoz is, ezért is sürgeti a Wolsey-val való találkozót. Nem tudjuk azonban, egy esetleges béke felmerült-e ezekben. Gattinara jó véleménynel van a nagy hévvel munkálkodó követről.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Ugyanakkor kéri a császárt, adjon választ a magyar követnek arra is, amit még Wormsban ígért neki, s válaszoljon leveleire – ezek szerint még Calais-ből is írt a császárnak, még a Wolsey-találkozó után is remélve segítségnyújtását –, hiszen annyi jó szolgálatot tett neki, kiemelve a házasságkötésnél (Anna és Ferdinánd) nyújtott szolgálatait. Ha másért nem is, gondoljon a királynéra, a neki tett szolgálataira.²¹⁸

A császár szeptember végén – Andrea dal Burgo követjelentéseit kézhez kapva – kezdi belátni, mekkora lehet a veszély: a török „győzedelmeskedett és megerősödött”.²¹⁹ Magyarországi hírei egyre aggasztóbbak, s a szeptember 24-én kézhez kapott, Burgo által küldött levelekből a Ferdinánd udvarában tartózkodó követ még nem tudhatta, hogy a török megindul-e tovább Buda, esetleg a Birodalom felé. A szultán, legalábbis ekkor még úgy tudták, farkasszemet nézett a magyar erőkkel a Száva túlsó oldalán. Szeptember 20-a előtt nem lehetett tudni, az oszmánok visszavonulnak-e. A velenceiek még október közepén is nagy hadi készülődésről számoltak be.²²⁰ York bíborosa Anglia római követétől is úgy értesült, hogy a török flotta Itália ellen készül, ezért kérte, tegyen félre minden viszályt és kössön békét.²²¹ V. Károly is beszámolt calais-i követeinek a török előrenyomulásáról, s arról, a kereszténység, Itália ellen is készül, s mellékelte is a magyarországi jelentéseket. Ezért úgy tűnt, most már hajlik ő is a békére. A császár most már segítséget kívánt adni a magyar királynak, s ehhez szükségesnek tartotta a keresztény fejedelmek közötti békét. Mindez azelőtt történt, hogy Balbi Calais-ba ért, s ott még a császár követei nem kapnak tőle információt a török helyzetről. Lehetséges, Károly tudta, a magyar követ Calais felé tart, s követeit azért is tájékoztatta a magyar helyzetről, hogy ha Balbi eléjük is tárja híreit, ők is megfelelően el legyenek látva utasításokkal arra nézve, ha a török előrenyomulás ügyét veti fel a konferencián a franciáknak, arra mit lépjenek. V. Károly kifejezetten arra szólította fel követeit, hogy adják mindezt szövetségese, Wolsey legátus tudtára.²²² Mi tagadás, érdekes, hogy pusztán az a tény, hogy a magyar követ Anglia és Franciaország felé tart, már arra bírta a császárt, hogy úgy nyilatkozzon: a mi „tisztességünk és jogaink az követelik, hogy meg hozzuk azt a magától értetődő döntést, hogy segítséget nyújtunk a hitetlenek ellen”.²²³

A császár, úgy tűnt, Burgo követjelentéseinek köszönhetően aktivizálódott. Október 4-i, Gattinarának és Badajoz püspökének adott válasza újfent említette a török ügyet. Azt kívánta, kössenek mielőbb békét, a kereszténység és Magyarország érdekében, s még a pápát is arra próbálja meg rávenni, hogy ő is járuljon hozzá és járjon közbe érte, hogy ki tudja úzni a törököt Magyarországról. Balbi calais-i szereplése, és Wolsey bíboros előterjesztésének híre ekkorra már eljutott a császárhoz. Jelezte is, megkapta Gattinara szeptember 29-i levelét. Ennek tudatában már a török visszaszorításáról, Magyarországról való kiűzéséről szól („rebou-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tement des Turcs infidelles qui sont en Hongrie”). Tegyük hozzá, még ekkorra sem lehetett biztos, hogy a szultán elvonul Nándorfehérvár alól.²²⁴

Október 7-én, mikorra már a császárhoz újabb hírek is eljutottak Calais-ből, Károly kijelentette, hozzá fog járulni a bíboros által kezdeményezett békéhez, azzal összhangban, amiben Brüggeben megállapodtak, szem előtt tartva a magyar királyt fenyegető veszélyt – feltéve, ha a pápa is egyetért.²²⁵ Kézzelfogható választ azonban nem adott. A császár konkrét állásfoglalásának híján Wolsey sem nyilatkozott. Hiába fogadta Wolsey Balbit, „valódi” választ egyelőre nem kapott tőle. A felek még mindig a francia békével voltak ugyanis elfoglalva, a harcok is folytak, s újabb előrelépés nem történt. Wolsey az elhúzódó, és egyre parttalanabbá váló viták, valamint a konferencia alatt is tovább folytatódó hadi cselekmények eszkalálódása miatt legfeljebb már csak egy fegyverszünetben bízhatott.²²⁶ De a patthelyzetben nem tudott konkrét választ adni Balbinak. Így a követ mégsem utazott el egyelőre Angliába. Amit Angliából, a király álláspontjáról sikerült megtudnia időközben, az mindössze annyi volt, hogy Henrik, a Magyarországról kapott híreket hallva, sajnálkozását fejezte ki, „s közölte, mennyire kellemetlenül érintette, hogy Belgrád elesett”. A király az újabb híreket magától a kancellárjától is hallani akarta, és egyeztetni akart, mit tegyenek jelen helyzetben.²²⁷

1521. október 10-én a római kúriában Anglia követe, John Clerk, Bath és Wells püspöke egy oratiót is előadott királya „megrendelésére”, melyben kifejezte, hogy Henrik mennyire fájjalja, hogy Luther fellépése miatt nem tudja fegyvereit Magyarország megmentésére fordítani.²²⁸ Nemsokára a pápa „megajándékozta” Henriket a *Defensor Fidei* címmel, amit a Tudor diplomácia már 1516 óta próbált elnyerni, hogy legyen neki is valamilyen megkülönböztető titulusa.²²⁹

A magyar követ még mindig bízott abban, a császár is hajlik majd a békére. Az angol előretolt bástyából, Calais-ből visszament a Birodalomba, és követte V. Károly császárt Brüsszelből Brügge át Oudenaardeba.²³⁰ Balbi még két hónapig volt a császári udvarban, főként Németalföldön, mivel az uralkodó innen követte figyelemmel a Calais-ban zajló fegyverszüneti tárgyalásokat.²³¹ Körüljárjuk, hogy itt, a kongresszuson a továbbiakban, amikor a segítségnyújtás egyre kevésbé látszik valszínűnek, szól-e a követ az ajánlatról. Látni fogjuk, erre most sem találunk kézzelfogható bizonyítékot.

A calais-i konferencián Wolsey október 16-án újra tárgyalt a magyar kérdésről, de még mindig kívárt, hogy a török segély ügyében mi lesz a franciák és a Habsburgok álláspontja. A lordkancellár annyit mondott, hogy azon van, hogy „megmentsék Magyarországot a törökkel szemben”.²³² Az ügy egyre csak húzódott. Balbi missziója kínkeservesen alakult. Hosszú hónapok teltek el, míg egyáltalán Angliába eljuthatott, s ezért is folya-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

modott minden eszközhöz, hogy egyáltalán a Tudorok színe elé jusson. Valószínűleg az volt az oka, hogy a yorki érsek sem akart nyilatkozni, míg a császár válaszát nem tudja s nem érnek véget a hosszúra nyúlt, s végül patthelyzetbe jutó egyezkedések a Valois-kkal. A francia király a török segély ügyében csak október végén nyilatkozott.²³³ Mindenesetre az is napirenden lehetett, hogy a magyar követ a francia királyhoz is forduljon, hiszen a császárt arról tudósította római követe, Juan Manuel, Belmonte bárója, hogy az ottani magyar követek szerint Magyarország Franciaország segítségéért is fordul.²³⁴

Calais-ban egyre inkább csak az a lehetőség maradt, hogy a háborús felek fegyverszünetet kössenek.²³⁵ Október 27. előtt VIII. Henrik már feladta a várakozást, és vissza akarta hívni a kancellárt.²³⁶ A magyar követ „ugrásra” készen várt, hogy bármikor Calais-ban lehessen, ha Wolsey eltávozik, és megragadja az alkalmat, hogy vele utazzon Angliában. Wolsey mégis tett még egy kísérletet: október 20-án követeket küldött közvetlenül I. Ferenchez és a császárhoz, s megkísérelt hatni rájuk a kereszténységet fenyegető veszély, a Magyarországot érő csapás ábrázolásával.²³⁷ Azzal nem próbálta meg sötétebbre festeni a képet, hogy mi lesz, ha a magyarok megegyeznek a törökkel. A kancellár Károlyt is még egyszer megpróbálta rávenni, „józanabb feltételeket” fogadjon el.²³⁸ Károly azonban szinte elfogadhatatlan feltételeket szabott. Akkor sem merült fel a török-magyar béke rémképe, amikor október 25-én a birodalmi velencei követ híreket adott át az angol kancellár számára a török előrenyomulásáról, sőt, Szulejmán szultán Raguzának küldött levele másolatát is csatolta.²³⁹ Ferenc király is hajthatatlan volt, s legfeljebb ő is csak teljesíthetetlen feltételekkel kötne békét.²⁴⁰ Wolsey nem talált megoldást a patthelyzetre.²⁴¹ Szinte belefáradt a béketeremtésbe.²⁴² Még utoljára november elején megkísérelte, hogy összeállít egy újabb tervezetet, amelyben újfent a kereszténység védelmére hivatkozott. Ezért is merült fel a következő alkalommal november elején a konferencián Magyarország kérdése. A császár a fegyverszüneti tervezetre adott válaszában természetesen a maga oldalán, szövetségesei között sorolta fel II. Lajost is, ott is a legelső helyen. Komolyan azonban nem került terítékre a magyar ügy.²⁴³ Ezzel sokat azonban nem ért II. Lajos. De még ekkor sem találkozunk bármilyen, az „ajánlatra” utaló adattal, még azokban a forrásokban sem, melyek arról tanúskodnak, hogy Balbi még több ízben tárgyalt a császárral, mert Magyarországról újabb híreket kapott.²⁴⁴ Kérdés, ezeknek az újabb híreknek a fényében közölt-e – esetleges újabb utasítások alapján – újabb részleteket a korábbi, vagy esetlegesen „felmelegítendő” török békétárgyalásokról? Talán nem lett volna illogikus ez esetben, a Belgrád eleste okozta sokkhatás közepette újra felhasználni az esetlegesen korábban felmerülő békeajánlat ütőkártyáit. Az európai politikára ekkor lehetett volna befolyást gyakorolni az adófizetés és az átengedés megszellőz-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tetésével.

Honi forrásaink nem szólnak arról, amit egy november végi angol követjelentés erősít meg, hogy a magyar követ azt mondta a császárnak: a magyar „rendek a török elleni védelem ügyében nemsokára országgyűlést tartanak Budán, és ha a császár nem nyújt segítséget, kénytelenek lesznek egyezséget kötni a törökkel”, de ha „átengedi a német rendek által megszavazott segély egy részét, nem fognak semmit az engedélye nélkül tenni”. Az is a célja a diétának, hogy megvitassák, mit, „mi jót” lehet egyáltalán tenni „az ország megőrzéséért”. Így a sorok között olvasva valóban felsejlik egy békekötés esélye. Ez azonban még nem mondja, hogy új békéről lenne szó. A jelentés úgy fogalmaz: „arra készttetnek, valamilyen békét” („som truce”) kössenek, ami újra, bár homályosan utalhat arra, hogy esetleg előkerülhetnek *újabb*, a kereszténység számára káros feltételek. Igaz, más konkrétum sem most, sem Balbi, sem az angol követek más megnyilatkozásai alkalmával nem kerül elő. Lehetséges, hogy az „országgyűlés” a már október elején november közepére, Szent Erzsébet napjára összehívott diétára vonatkozik, amiről viszont nem tudjuk, hogy egyáltalán foglalkozott volna a béke kérdésével – sokkal inkább vérmes előkészületeket tett a háború folytatására. A háborúpárti nemességen túl azonban elképzelhető, hogy egy békekötésnek is lehetett tábora a racionálisan gondolkodó kormányzatban. A jelentés úgy fogalmaz, hogy a császár kedvező válasza esetén a király nemcsak hogy nem fog semmit tenni Károly hozzájárulása nélkül, hanem nem fog semmiben határozni, semmit döntésre vinni („conclude”), s az utóbbi kifejezést – bár tárgy nincs mögötte – úgy is érthetjük, „conclude truce”, azaz nem fog „egyezségre jutni”. Burkoltan tehát ott lebeg egy béke esélye már 1521 őszén is, és erről Nyugaton is tudnak. Az esetleges feltételeket azonban annyira titokban kellett tartani, hogy még a magyar nemesi közvélemény se értesüljön róluk, ha voltak egyáltalán új feltételek, s nem csupán egyszerűen egy „sima” fegyverszünetről volt szó (a jelentés is a „peace” helyett „truce”-t, „egyezség”-et használ). Balbi előadta, hogy csak akkor megy Angliába, ha már választ kapott Károlytól ez ügyben.²⁴⁵ A velencei származású diplomata megint csak ügyesen próbált hatni az uralkodóra, pedzegetve, hogy a császártól függetlenül is megkísérli, hogy Angliára támaszkodjék, ezzel lebegtetve azt is, hogy ha Wolsey mégsem állna hadba a franciák ellen, a kereszténység érdekében még arra is képes lenne, hogy éppen a császár – a keresztes vállalkozás kerékkötője – ellenében kössön egyezséget immár a legkeresztényibb királlyal, I. Ferencel. Balbi már igen ügyes volt Wormsban is, s azt is előadta a császárnak, hogy a francia királytól ígéretet kaptak.²⁴⁶

Sajnos az európai fejedelmek ugyan tudták, mi történt Magyarországon ez időben, 1521 őszén, de az ország helyzetének kritikus voltát nem fogták fel. Balbi Jeromos minden követ megmozgatott október-november

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 folyamán is. Többször ecsetelte drámai hangon a császár előtt, hogy Magyar-
2 ország most már egyedül nem képes ellenállni az oszmán áradatnak. A
3 császár azonban nem egyezett bele a franciákkal kötendő békébe. Patt-
4 helyzet alakult ki, nem sok remény maradt, hogy a konferencia sikerrel
5 zárul.²⁴⁷

6 Legközelebb november 21-én került szóba a konferencián a magyar
7 ügy. Feltehetően Balbi is úgy döntött, újra elmegy Calais-ba, és segítsé-
8 get kér, ennek hatására tárgyalták a török ügyet. A béke kérdése a forrá-
9 sainkban azonban itt sem merül fel. Ezt látszik megerősíteni a birodal-
10 mi velencei követ is, aki arról írt, a magyar követ november 21-én már
11 vissza is tért Calais-ból Németalföldre, és a császártól kért audienciát.
12 20-án egészen reggeltől délig tárgyalt a császár tanácsosaival, minden-
13 ről beszámolt, ami Calais-ben történt, s most, hogy eldőlni látszott, nem
14 lesz francia béke, újfent a császár álláspontjára volt kíváncsi.²⁴⁸

15 Ekkor Gasparo Contarini követ találkozott is a magyar követtel, és
16 beszámolt róla a Signoriának. Balbi neki is elmondta, milyen igazságta-
17 lan az Magyarországnak, hogy nem kap segítséget sem Franciaországtól,
18 sem a Birodalomtól, mivel – úgy tűnik – a támogatásra egyáltalán
19 nincs esély, hiszen a háború folytatódik. Megpróbált mindent, Oudena-
20 arde-ba is eljött újra a császárhoz, hogy a békét kieszközölje, de csaló-
21 dott, mert a császár most is legfeljebb annyit tett, hogy egy bizottságot
22 jelölt ki, hogy foglalkozzon a török ügygel és Magyarországgal. Balbit
23 csalódott volt, s nem maradt reménye a sikerre. A béke kérdése azonban
24 itt sem merül fel.²⁴⁹ Pedig ugyanekkor jelentették a császár követei, hogy
25 Magyarország nagy részét elpusztította a török, a kereszténységet súlyos
26 veszély fenyegeti, ha nem jutnak dűlőre és nem fejezik be a háborút.²⁵⁰
27 Mivel a császártól nem kapott a szavakon túl semmit, Balbi 1521 novem-
28 bere végén újra Calais-ba ment, s újfent, most már végérvényesen az ango-
29 lokba vetette a bizalmát. De Balbit még ekkor sem ekkor sem fogadta a
30 kikötővárosban tartózkodó Wolsey, úgy döntött, inkább egyelőre VIII.
31 Henrikhez indul Angliába.²⁵¹ November 24-én véget ért a békealkudozás
32 a franciákkal, és Anglia döntött: szerződést ír alá a Habsburgokkal és
33 legkésőbb 1523. márciusára hadüzenetet küld a Valois-knak.²⁵² Annyit
34 sikerült Anglia kardinálisának elérnie, hogy a két fél beleegyezett, hogy
35 követeik útján Angliában folytatják a tárgyalásokat. A Valois és a Habs-
36 burg követek valóban útra keltek London felé november végén. Mindene-
37 setre ebben is bízhatott Balbi, amikor ő is felkerekedett, hogy átkeljen a
38 szigetországba. Úgy vélte, Angliában sikerül az, ami Calais-ban nem.

39 A keresztes háború ügye ugyan halasztást szenvedett, de Anglia időt
40 nyert, arra is, hogy további tőkét kovácsoljon a törökellenes összefogás
41 ügyéből, miközben folyik ugyan a háború, de nem kell „hivatalosan” is
42 fegyvert fognia. Wolsey, mint a háborúban elkötelezett, de aktívan nem
43 harcoló fél magának vindikálhatta azt, hogy egyedül ő fogadja a Magyar-
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ország panaszaival érkező magyar követet, s egyedül ő adhat neki segítséget. Magyarország sirámainak felkarolása jól jött neki, különösen hogy december 1-én meghalt X. Leó.²⁵³ Wolsey római követe már 1521 nyarától azt suttogetta a kúria „füleibe”, hogy a bíboros az igazi béketeremtő, ő hozhatja létre egész Európa békéjét.²⁵⁴ Ebben fontos szerepet játszhatott az is, hogy ő karolja fel a pogány elleni harc ügyét. Wolsey bíboros a korabeli Európában olyan szerepet töltött be, hogy, még ha nem is lett belőle pápa, folyamatosan papabilis volt. Ezért amikor a magyar udvar hozzá követet küld, nem csak egyszerűen Angliába küld megbízottat, hanem Európa egyik legtekintélyesebb, a pápai trónusra eséllyel pályázó s a keresztes háború ügyében is döntő szóval bíró vezetőjéhez. A magyar udvar joggal várhatta, hogy a Károly császárra és Henrik királyra is, valamint a velenceiekre és a Leó pápára is nagy hatást gyakorló Wolseynek szava lehet a keresztes háború vagy a török elleni segélyek ügyében. Balbi segélykérése kapóra jött a Tudor-diplomáciának. Magyarország így igenis fontos volt a nagyhatalmi szerepre törő Tudor monarchiának. Nem volt kérdés tehát, kihez forduljon ínséges helyzetében II. Lajos követe: a keresztes háború önjelölt vezetőjének szerepében tündöklő „hit védelmezőjéhez”. Éppen Calais-ban kaphatta hírül, hogy a Defensor Fidei címet október 11-én ruházta X. Leó VIII. Henrikre.²⁵⁵ Maga Wolsey esélyessége nagyobb hatalmat összpontosított a kezében, mintha valójában ő ült volna Szent Péter székében.²⁵⁶

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

7. BALBI ANGLIÁBAN

Balbi december 10. előtt érhetett Londonba, és ott egészen december 23-ig, 24-ig tartózkodott. Azt azonban, hogy e két hétben mit csinált, nem tudjuk. Nem tudjuk, sem Balbi, sem mások megnyilatkozásaiból nem derül ki, járt-e a magyar követ VIII. Henriknél.²⁵⁷ Követhette a yorki kardinális kíséretét egészen a király színeig, ugyanis tudjuk, már a következő napok egyikén fogadta a bíborost a király Bletchingleyben.²⁵⁸ Balbi levelei nem fogalmaznak konkrétan, járhatott ugyan Karácsony környékén egy tisztelgő látogatáson a királynál, de ahogyan a nemzetközi diplomáciában mindenki, Wolsey-t tekintette az angol diplomácia mozgatórugójának, így a ceremóniális találkozóznak legfeljebb elvi lehetősége lehetett. Annyiban lehet esélye, hogy megpróbálkozott Henrikkel is tárgyalni, mert a királyra talán jobban lehetett hatni egy keresztes dicsőséggel és halhatatlan lovagi kiválósággal járó törökellenes hadjárattal, mint a racionális bíborosra, így lehetséges, két vadászata között tiszteletét tette VIII. Henriknél. De hogy ott mit mondott, s szóba hozta-e az esetleges török „ajánlat” ügyét, nem tudjuk. Más kérdés, hogy miután a pápa halálhíre eljutott Angliába, nagyjából pár nappal azután, hogy Balbi maga is a szigetországba érkezett, nyilván ő maga is tisztában volt azzal, hogy a konklávé a legfőbb kérdés. Balbi levelei azt sugallják, kevés az esélye, hogy a számára fontos kérdésekről tárgyalóasztalhoz ülhessen az angol kormányzat vezetőivel. Letörve szólt arról, Karácsony és Vízkereszt között nincs komoly esélye, hogy tárgyaljon Londonban bárkivel – utóbbin nyilván olyanokat értett, akiknek szavuk volt az angol politikában. A király úgyis Wolsey-ra hallgatott volna, legalábbis ezekben az években. Mindezenet Balbi azon levele, melyet Wolsey-nak írt valamikor feltehetően december folyamán, úgy is értékelhető, mint egyfajta „fortélyos fegyver”, amivel a magyar követ a király lovagi hiúságára kívánt esetleg hatni.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Ugyanis nem feltételezzük a felkészült diplomatától, hogy máskülönben olyanokról álmodozott volna, mint Konstantinápoly visszafoglalása. Úgy véljük, Balbi egyik fennmaradt levele ilyen, az angol király számára készült ügyes csalétek.

A magyar követ eszköztárában korábban is benne volt, hogy folyamatosan beszámolt a hadi helyzet alakulásáról, s úgy is próbált hatni a császárra és az angol kancellárra, hogy azt bizonygatta, nem csak egy üres zsákba öntenék a pénzt, ha most, haladék nélkül adnának, hiszen most indít a király nagy hadjáratot, és most érkezett el a lehetőség a visszacsapásra. Ezzel Balbi is javítani kívánta alkupozícióját, mondván, nem lehet tovább várni, ha most nem lépünk, nem csak Nándorfehérvár, a kapu, hanem Magyarország szíve is elveszik. Ezzel a frazeológiával többször is találkozunk.

A készülő magyar ellencsapásról valóban egyre-másra érkeztek hírek. Rómában még Nándorfehérvár eleste előtt, augusztus 24-én arról értesült a pápa, hogy a vár ostromára érkezett „törökök közül sokakat megöltek”, „a király nagy erővel indult Nándorfehérvár felmentésére, a török szultán 20 mérföldes visszavonulásra kényszerült”.²⁵⁹ Az adatok finoman szólva is távol állnak a valóságtól, a pápához eljuttatott levél szerzőjének mentségére szolgál, hogy augusztus 15. körül kellett íródnia, amikor úgy vélhette a magyar király és kormányzata, még lehet remény. Ilyen értelemben kell értékelnünk, s enyhén szólva kissé túlzónak találunk Lajos Zsigmond lengyel királynak írott azon állítását is, hogy „Belgrád és Szabács katonasággal, eleséggel és más szükségességekkel jól el vannak látva, a zsoldot is megkapták”.²⁶⁰ A valóságtól elrugaszkodott hírek mindenesetre hatásosak voltak, mert „a szentatya fontolóra vette, hogyan tudna pénzsegélyt küldeni”, majd küldött is 30 ezer aranyat.²⁶¹ Hasonló lehet az a küldemény is, ami szeptember elején, 10. után érkezett meg a császári udvarba, s mint láttuk, arról tudósít, Nándorfehérvár nem esett el. Arról lehet szó, ez a *korábban*, a pápához küldött augusztus közepi levéllel egy időben íródott, s később érkezett meg a Birodalomba, ez okozhatta azt, hogy Belgrád elestéről ellentétes információk keringtek Európában. A római spanyol követ, Juan Manuel egyenesen arról jelentett Brüsszelbe a császárnak, hogy a magyarok győztek.²⁶² John Clerk római angol követ október elején jelentette, hogy Lajos „hamarosán újabb hadjáratot indít a török ellen” Nándorfehérvár visszafoglalására, s újabb haderő is jön a segítségére.²⁶³ Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli október 4-én arról tudósítottak, hogy a magyar követből úgy értesültek, „a török visszavonul Belgrád alól”, ami még elfogadható is, hiszen szeptember 15-én Szulejmán valóban hazafelé indult,²⁶⁴ de a jelentés másik részlete szerint Balbi azt mondta, a török „nagy veszteséggel” vonul vissza, ami már elgondolkodtató.²⁶⁵ A magyar követ a továbbiakban minden eszközt bevetve próbált pénzt kisajtolni a nyugatiakból, így jelentés-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ei nem minden részletben feleltek meg a valóságnak. Érdekes, hogy viszont még ekkor sem folyamodott ahhoz, hogy a töröknek való adófizetés és átvonulás ütköztetését kijátssza, ami így közvetetten arra mutat, hogy nem is volt ekkor a magyar politika kezében ilyen ütköztetés, azaz 1521 őszén semmiféle békeajánlat nem merült fel. Ha pedig korábban fel is merültek esetleges új feltételek, az azokról való bármilyen esetleges tárgyalás Belgrád elestével már okafogyottá vált.

Egy ilyen, a valóságtól kissé elrugaszkodó levelet írt Balbi Wolsey-nak, feltehetően valamikor 1521 decemberében, esetleg november végén.²⁶⁶ A datálatlan és keltezetlen levél eddig nem keltette fel a magyar történetírók érdeklődését. A követ arról számol be, hogy újabb híreket kapott Magyarországról, bizonyos értelemben lelkesíti az örömteli eseményekkel az angol kancellárt: a török visszavonulásra kényszerült, „mert a seregében kitört pestis és észak hidege meghátrálásra készítette”, mi azonban töretlen „hittel harcolunk keresztény vallásunkért”. A legfontosabb részlete az, hogy a király serege nem hátrált, hanem követte a visszavonuló törökök nyomait”. A magyarok nem eresztették szélnek erőiket, sőt, alig várják, hogy nemsokára újra megütközhessenek, és harca bírassák a törököket. „Elhatároztuk, egészen Konstantinápolyig nyomulunk előre”, s visszaadhatjuk azokat a csapásokat, amiket elszenvedtünk. Nem kétséges, miénk lesz a győzelem. Szó sincs tehát semmilyen békéről, az ország harcra készül. Ehhez kell a keresztény fejedelmek pénze – ami igazán gyanakvóvá teszi az embert, az a túlzás, hogy Konstantinápolyig söpörjük vissza a pogányt.²⁶⁷ A béke kérdése azonban itt sem merül fel.

Hogy tisztán lássunk a kérdésben, röviden nézzük át, mi történt 1521 őszén, valóban hihető-e Balbi jelentésének valamely részlete.

Igaz ugyan, hogy Nándorfehérvárt nem tudta felmenteni az időközben szervezett országos had, de nem a valóságtól elrugaszkodott elgondolás az, hogy a levegőben lógott egy esetleges összecsapás, hiszen Szulejmán még táborban állt szeptember közepéig, a hónap folyamán pedig II. Lajos Bátán tartózkodott. Az oszmán hadakkal szemközt a Száván túl, ha nem is időben, de jelentős erők gyűltek össze Ecsedi Bátori István nádor²⁶⁸ és Szapolyai János vajda vezetésével.²⁶⁹ A külföldi követek számára egyáltalán nem érződött úgy, hogy a „kapu” eleste után a király és a kormányzat főemberei sorsára hagyták volna az országot, s szeptember dereka előtt azt sem lehetett tudni, a szultán vállal-e egy összecsapást a magyar főerőkkel. Már a szeptemberi eleji és közepi bátai, majd a 18-ától ülésező mohácsi tábori gyűlés úgy határozott, hogy azonnal meg kell kezdeni a visszafoglaló hadműveleteket.²⁷⁰ E tekintetben Balbi és más nyugati követek híradásai nem csalóka álhírek. A jól értesült és pontos, megbízható informátorokra építő velencei követek még

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

október 14-én is arról számoltak be, hogy nagy a hadi készülődés a végeken.²⁷¹ A király fegyveres országgyűlést hívott össze Újlakra, október 6-ra.²⁷² Nehéz ügy a „mi lett volna, ha?” kérdés, de itt talán mégis fel kell vetni: ha nem tör ki napokon belül pusztító járvány – lehetséges, ugyanaz a pestis, mint ami az oszmánokat sújtotta –, elindulhatott volna-e a sereg? Nem tudjuk, de lehetséges, hogy a magyar készületségről és hadjárat megindításáról szóló hírek még a járvány kitörése előtt eljutottak a nyugati híradásokba. Ezért írhatnak a külhoni követek török visszavonulásról, magyar üldözésről, s alább látni fogjuk, Rodoszról is olyan hírek érkeznek Angliába szeptemberben, még a járvány előtt, hogy a magyarok a visszavonuló törököket legyőzték. Voltak már árulkodó jelek szeptember legvégén, mert a király egy szeptember 30-i levél tanúsága szerint nem kívánt részt venni a hadjáraton.²⁷³ Ez korántsem volt azért még teljesen biztos, mert egy nappal később II. Lajos Zsigmond lengyel királyhoz írott levelében még a visszafoglalás terveit részletezte.²⁷⁴ Tudjuk, a király a mohácsi táborból – feltehetően a járvány miatt – Pécsre távozott, s a fegyveres országgyűlés elmaradt. A hadsereg nagy része hazaszivárgott.²⁷⁵ Október 20-án döntenek egy Szent Erzsébet napjára összehívandó országgyűlésről.²⁷⁶ Lajos csak november elején (3-án) ért vissza Budára, ahová néhány nappal később Szapolyai és Bátori is követte, akik időközben még a Szerémség, illetve Pétervárad védelmét biztosították haderőikkel az esetlegesen visszamaradt török egységekkel szemben.²⁷⁷ Szapolyai eredetileg ott is akart telelni, hogy védje a végeket a nándorfehérvári bég beütései ellen – talán az ő hadi akciói jelennek meg a nyugati forrásokban, s érti azt Balbi is egy új hadjárat kezdeteként.²⁷⁸ A nagy hadjáratot elhalasztották a következő évre.²⁷⁹ Elképzelhető, hogy erről azonban a Birodalomban tartózkodó követek nem tudhattak, s ők még abban a tudatban írtak novemberben, hogy a sereg nem oszlott fel, s a törököket üldözve szabadítja fel az elvesztett területeket. Maga az azonban, hogy az ország egy nagy általános hadjáratra készül, megfelelt a valóságnak, annál is inkább, hiszen a havasalföldi események – a török támadást helyezett kilátásba nemcsak a fejedelemség, hanem Erdély ellen is – miatt Szapolyai vajda valóban háborús készültségbe helyezte csapatait már az 1521. év végén. II. Lajos már októberben meghagyta a vajdának, hogy lépjen akcióba és menjen, segítsen a havasalföldi keresztény-párti erőknek.²⁸⁰ A Havasalföldön várható török támadás híre Nyugatra is eljutott, a velencei követ, Orio már október 30-án jelentette.²⁸¹ A Signoria követe tudósított arról, hogy megölték az új vajdát, és bármikor bekövetkezhet, hogy a török Erdély határait dűlja.²⁸² Burgo császári követ már januárban arról számolt be, hogy nem csitulnak a török pusztításai.²⁸³

A novemberi országgyűlés nagyívű haditerveket irányozott elő.²⁸⁴ A követjelentések nem rugaszkodnak el messze a tényektől, hiszen Szapo-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

lyai havasalföldi hadjárata valóban megindul majd 1522-ben, mi több, a vajda egészen 1523 januárjáig ott is marad a fronton és folyamatosan „keresztes háborút folytat”.²⁸⁵ Ebben a hangulatban az év vége felé, Belgrád eleste után sem merülhetett fel, hogy újragondolják a törökkel való békét. Ellenkezőleg, valójában háborús riadalom volt Budán, amikor az év végén tényleges hadi készütségbe helyezték az erdélyi vajdát és erőit,²⁸⁶ valamint 1500 zsoldos toborzására és végvárai felkészítésére pénzt is utaltak ki Szapolyainak.²⁸⁷ A nagy, általános hadjáratnak – legalábbis amit a király vezetett volna – azonban eleve nem volt realitása, hiszen jó ideje ismert volt II. Lajos terve, hogy Csehországba utazik.²⁸⁸

Egy tekintetben mégis meg kell vizsgálni Balbi fenti levelét. Amikor Nándorfehérvár és más erősségek elfoglalásáról ír, megjegyzi, hogy akkor éppen „fegyverszünet volt közöttünk” („in induciis enim eramus”), s a török „teljesen váratlanul megtámadott bennünket” – így is hangsúlyozva a törökök „csalárdságát”.²⁸⁹ Számunkra viszont az az érdekes, hogy a magyar vezetés – lehet, naivan – hitt abban, hogy az 1519-es béke érvényes. Igaz, ez volt a hivatalos magyar álláspont: Szulejmán 1521-es támadása ezt sértette meg.²⁹⁰ Azt kevéssé hisszük, hogy a magyar kormányzat ne lett volna tudatában annak, hogy az új szultán trónra lépése eleve új egyezmény megkötését vonja maga után – erre is volt példa, az 1503-as szerződés tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést²⁹¹ –, s azt hitték volna, az valóban érvényes annak lejártáig, 1522-ig. Kubinyi András mutatott rá, hogy maga II. Lajos is tudatában volt, egy levelében írt is róla, hogy Szelim halálával a szerződés megszakadt.²⁹² Lehetséges mindazonáltal, hogy a magyar vezetők úgy vélték, a régi béke, a követ nem is olyan szokatlan és példa nélküli váratkoztatása mellett még él legalább néhány hónapig. Szakály Ferencsel szólva „áljukban sem gondolták volna, hogy ezzel Magyarországra vonják” a török támadását.²⁹³ (Más kérdés, hogy ez alkalommal már évekkel megelőzően a törökök egyrészt a szokottnál gyakrabban sértették meg a fegyverszünetet betöréseikkel, főként a horvát végeken, ahol a horvát urakat könnyebben megalkuvónak hitték; másrészt Szulejmán nem várt a szokásos ideig a fegyverszünetkérésre adandó válasza. S ebből észre kellett volna venni, hogy elmúlt az az idő, amikor a követek visszatartását, a halogatást veszélytelenül használhatják.²⁹⁴) Balbi levele szerint tehát volt béke, olyan, amiről úgy vélték, lehet tárgyalni, s meg akarták vitatni a keresztény hatalmakkal. Olyan békeajánlat, amiről eleve elképzelhetetlennek tartották volna, hogy a fejedelmek előtt egyáltalán szóba hozzák – mármint adófizetés és átvonulás –, fel sem merült. Ha valóban lett volna ilyen a levegőben már az év elején, Balbi nem panaszkolna olyan méltatlankodva még decemberben is, hogy a törökök felrúgták a békét!

Nem szabad azért minden, a valóságtól elrugaszkodott hírt Balbi nyakába varrnunk. A magyar „hírszolgáltatás” egésze dolgozott azon, hogy

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

meggyőzze a nyugatiakat, mondván, a király nem csüggedt, küldjék csak a segílyt, ott állunk a vártán. Számunkra meglepő módon a térségben egyébként a több csatornán keresztül is igen jól értesült rodoszi johan-nita nagymester is magyar sikerről, a törökökre mért vereségről számolt be szeptember 20-án. Az angol diplomácia hatékonyságát jól mutatja, hogy a johanniták rendszeres beszámolókat küldtek Angliába, így Wol-sey kancellár a térség török viszonyairól több kézből származó informá-ciókkal is bírt. A János-lovagok pedig közvetlenül Konstantinápolyból szereztek híreket, így a fenti híradást sem kell kételkedve fogadnunk, a nagymester tökéletesen képben volt Magyarország törökellenes harcait, vagy akár a magyar belpolitikát illetően. A nagymester, Philip Villiers de Lisle Adam most is meggyőződött hírei hitelességéről, és azt írta, való-ban így van, a magyarok „kíméletlenül elbántak a törökökkel”, „minden-ki, aki a Török Birodalomból érkezett, ezt mondja”.²⁹⁵ Annyiban érinti ez mostani gondolatmenetünket, hogy ha valóban így van, és egy eddig nem ismert, a visszavonuló török sereg egy része felett a végeken aratott magyar győzelem híre terjedt el egészen Rodoszig, a magyarokkal való béke kér-dése egyáltalán fel sem merülhetett. Különösen annak a fényében érde-kes a fenti jelentés, hogy rendelkezünk egy másik, egykorú rodoszi jelen-téssel, amely későbbi, mint a fenti, magyar sikerről beszámoló, novem-ber 4-én íródott, szintén a rodoszi nagymester tollából, úgyszintén Wol-sey kardinális számára. Ez *mégis* török sikerekről, Belgrád elestéről számol be. Ezt a levelet Calais-ban kapta kézhez Wolsey. A keresztes nagy-mester szerint „ellenállás nélkül pusztította Magyarországot a török, nagy kegyetlenséggel”.²⁹⁶ Feltehetően felcserélődhettek a rodosziakhoz érkezett hírek, s előbb kaptak hírt egy esetleges magyar győzelemről 1521 szeptemberéből, mint magáról Nándorfehérvár elestéről. Másik feltevé-sünk az, hogy hasonló álhírrel, vagy finomabban fogalmazva diplomá-ciai taktikával van dolgunk, mint Balbi fenti levele esetében. A nyugati segítségnyújtás kikényszerítése érdekében a magyar kormányzat ezek szerint nem idegenkedett attól, hogy a valóságban meg nem történt dia-dalok hírét terjessze Nyugaton, ezzel is ütni kívánva a vasat és azt suly-kolva a keresztény fejedelmekbe, hogy lehet esélye a török elleni harc-nak, hiszen a magyarok nyomulnak előre rendületlenül. Egy ilyen politi-kai keretbe a török béke kérdése egyáltalán nem fér bele, sőt, minden eszközzel tagadni kellene, és visszautasítani, hogy egyáltalán bármilyen tárgyalások felmerülhetnének.

Balbi további angliai munkálkodásáról a leginformatívabbak Bernar-do de Mesának, Badajoz püspökének, V. Károly angliai követének a beszá-molói.²⁹⁷ Ezekben sem találjuk nyomát annak, hogy a magyar követ kiját-szotta volna a török béke kártyáját. A yorki érsek természetesen Anglia támogatásáról biztosította a magyar királyt, de Wolsey elmondta Anglia valódi álláspontját: VIII. Henrik akkor segíthet Magyarországnak, ha I.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Ferencet közös erővel, a Habsburgok szövetségében legyőzték, vagy ha a legkeresztényibb király hajlandó visszakozni és békét kötni a Habsburgokkal. A kardinális azt javasolta a magyar királynak, hogy lépjen ligára Franciaország ellen Angliával, a pápával és a császárral. Súlyos lehetett a helyzet, ha a prépost még ebbe is „könnyen belement”, s ígerte, erről tudósítja királyát.²⁹⁸ Annyira azonban mégsem lehetett súlyos, hogy elővegye az örök béke aduját – már ha volt ilyen. Sőt, Wolsey már annyira nyeregben érezte magát, mivel úgy vélte, a magyar király ínséges helyzetében mindenre hajlandó, hogy elbizakodottan azt ajánlotta, elküldi Balbit Badajoz püspökéhez, hogy már a leendő megállapodás cikkelyeit szövegezzék meg.²⁹⁹ Badajoz püspöke úgy fogalmazott, hogy nincs erre felhatalmazása, és azt sem tudni, mit szeretne a kardinális vagy a császár.³⁰⁰ A császár arra is kérte követét, járjon utána, miféle szövetségre készül Wolsey Magyarország és Lengyelország királyával. A császár meg akart arról bizonyosodni, valóban az-e a bíboros terve, hogy akár a Habsburgokat megkerülve megnyeri a Jagellók támogatását Franciaországgal szemben, s ezért cserébe segítséget ígér nekik a török, és a tatárok („et aultres infideles”) ellen. Érdekes módon azonban Károly egyetértett Wolsey-val, a tervezet „elnyerte a tetszését”, és a magyaroknak nyújtandó segítség feltételeként ő maga is azt szabta volna, hogy ők is csatlakozzanak a franciák elleni ligához.³⁰¹ De nincs nyoma, hogy azért változott volna ilyen pozitívan Károly álláspontja, mert Balbi kijátszotta volna az aduját, pedig mindenről tudhatott: arra kérte követét, mindenről tájékoztassa, amiről a kancellár és a magyar követ beszélt, valamint egymáshoz írott leveleikből, illetve a követ más leveleiből másolatot is kért.³⁰²

Amikor Bernardo de Mesa találkozott Balbival Londonban, arról faggatta ő is, csakúgy, mint az angolok is, hogy Magyarország vagy Lengyelország kész-e ligára lépni. Balbi elutasításként értékelte Wolsey választát, hiszen a török elleni harc közepette ajánlott franciaellenes ligát. Nyilván Balbi válasza is az lehetett, hogy II. Lajos előzetes felhatalmazása hiányában nem tud e kérdésekben állást foglalni. Nem is gondolhatta Wolsey, hogy ennek van reális esélye, nézetem szerint inkább időt akart nyerni, s megbizonyosodni, valójában milyen a katonai helyzet Magyarországon, valóban támad-e a török a következő évben. Ha igen, s akut a helyzet, nyilván a Habsburgok sem tudnak akkora vehemenciával Franciaország ellen fellépni, mint amire az angolok számítottak volna. Wolsey-t egyelőre csak ennyiben érintette a törökkel való magyar viszony.

Balbi utolsó, rendelkezésünkre álló levelét már útban visszafelé, Doverből írta 1521. december 26-án.³⁰³ Éppen találkozott a magyar és a lengyel király közösen indított futárával, aki leveleket vitt VIII. Henrik királynak, s már a tőlük kapott információk alapján fordult újfent Wolsey kancellárhoz. (Zsigmond lengyel király követéről nem tudunk, lehetséges,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

hogy az érkező futárt Lajos indította, közös Jagelló-érdekeket képviselve nagybátyja hallgatólagos hozzájárulásával. Balbi fenti leveléből tudjuk, a bíboros ígéretet tett, hogy legalább levélben fordul Magyarország megsegítése érdekében az európai fejedelmekhez – Balbi arra kérte, hogy ő maga és VIII. Henrik is írjon királyának, illetve forduljon levélben különösképpen a Habsburg-házon belül nagy tekintéllyel bíró Szavojai Margithoz, valamint fivérükhöz, Károlyhoz és Ferdinándhoz. Doverben még mindig a legátus döntését várja.³⁰⁴ A magyar követ leveléből csalódottság olvasható ki: „folyvást a külföldi segély után fáradozott, most egészen kétségbe van esve, s nem tudja, mitévő legyen”. Országá mély, kilátástalan helyzetbe került, az a hír járja, hogy a szultán a jövő év tavaszán újabb hadjáratot indít. Magyarország saját erejéből már csak nagyon kis ideig tudja megvédeni magát, a tavasszal a török minden ázsiai és európai haderejével támadásra készül az ország szíve ellen.³⁰⁵ De a levél nem szól arról, hogy a török a békét is felvetette volna. Balbi mindent megpróbált, felvázolta a török várható támadásának a veszélyét, de így sem kapott pozitív választ. Végső kicsengése levelének az, hogy nem kapott biztató választ sem Wolsey kancellártól, sem VIII. Henriktől.³⁰⁶

Sajnos azonban az a levél, amit a Balbival Doverben találkozó követek vittek Londonba, nincs meg, tehát pontosan nem tudjuk, mi állt benne, pedig érdekes lenne, mit, *mi újat* írhatott nagyjából december elején vagy közepén II. Lajos ismételten Angliába. Annyit sejtethetünk, a két ország királya újfent segítségért fordult VIII. Henrikhez. Lajos e levele már a novemberi országgyűlés, s esetleges puhatólózások után íródhatott. Mindennek ellenére Balbi nem szólt arról, hogy mi lesz, ha nem nyújtanak segítséget, nem veti fel a törökkel való béke lehetőségét, annak ellenére sem, hogy arról is hírt kaphatott, hogy mit döntött a diéta, vagy hogy Szapolyai időközben már Havasalföldön készül a törökkel újra összecsapni. Ezzel összhangban áll a birodalmi velencei követ december 17-i jelentése, mely szerint a császár is újabb híreket kapott Magyarországról – valószínűleg ugyanabban az időben, december elején.³⁰⁷ Lehetséges, az újabb levél már beszámolt Lajos azon félelméről, hogy Budát is megtámadhatja a török.³⁰⁸

A császár tarthatott attól is, hogy a magyar követ elmegy Párizsba is, és Ferenc király kihasználja a lehetőséget, és ő karolja fel II. Lajost. Tudjuk, Balbi december végén Doverből éppen Calais-n keresztül Franciaországba készült, s csak akkor állt el ettől, amikor meghallotta az angol kikötőben a birodalmi követtől, hogy a francia király nincs Párizsban. Igaz, Balbi nem sok reményt fűzött a francia királlyal való tárgyalásokhoz, úgy vélte, csak az idejét vesztegeti, miközben Magyarország megmentésén kellene ügyködnie. Ugyanakkor panaszkodott Wolsey bíborosnak, hogy „a császár ez ideig semmiféle segélyt nem küldött”. Nyilván sem a császár, sem Wolsey sem akarta, hogy a Valois-k kerüljenek ki ebből

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

a helyzetből úgy, mint Magyarország megmentői, a kereszténység bajnokai, s így közelebb kerüljenek szövetségesükhöz, a pápához.³⁰⁹

Nem tudjuk pontosan, a prépost pontosan mikor tért vissza Magyarországra.³¹⁰ Nyilván jelentett útjáról a királynak, de a legközelebbi alkalom, amikor felbukkan, 1522. július 23-a. Balbi január 22-én még Brüsszelben volt,³¹¹ sőt, február 3-án sem hagyta még el Németalföldet.³¹² Magyarországon fogadhatta a király, hiszen február végén II. Lajos még Budán volt.³¹³ Közvetett adatunk van arra, hogy a visszatérő Balbi jelentése után, 1522 februárjában II. Lajos levelet írt Anglia királyának. Poupet de Lachaulx angliai császári követ jelentette ugyanis 1522. március 10-én Londonból, hogy „továbbította azokat a leveleket Magyarországról” VIII. Henriknek és Aragóniai Katalin királynénak, amelyeket a V. Károly rábízott.³¹⁴ (Sajnos nem ismerjük azoknak a tartalmát, amelyet három nappal később, ezekre válaszul írt az angol uralkodó Magyarország királyának.) Arról azonban nincs adatunk, hogy ezekben a levelekben bevették volna az „ajánlat” – ha valóságos lett volna, kétségkívül hatásos – ütdokmányját.

Még egy forrásunk van, amelyben reméltük, újabb adatokhoz juthatunk Balbi követségét illetően. Már Ferdinánd megbízottjaként és gurki püspökként járt 1523-ban követségben VI. Adorján pápánál, s a szentatya előtt tett oratóijában végigkísérte a török veszedelem minden mozzanatát Nándorfehérvár elestétől Rodosz hódoltatásáig.³¹⁵ Szól ugyan a török előrenyomulásáról, mi több, arról is, Krajna, Isztria és maga Itália, Friaul örgrófsága is veszélyben van, de sem a magyar udvarban folyt esetleges török tárgyalásokról, sem a császárhoz és Anglia bíborosához tett követségéről nem szolgál információkkal. A „török ajánlatra”, annak megváltozott feltételeire legfeljebb azon mozzanata utalhat, amely azon módrról szól, ahogyan békét akart a Porta, s annak álnokságát, csalárd-ságát emeli ki („sua perfidia, fraude dum pacem velit”). Ez azonban túlságosan is általános és semmitmondó, hogy hasznát vegyük.³¹⁶

Ezen kívül még egy rendelkezésünkre álló forrás van, ami esetleg segíthet jelen munkánkban. A British Library Kézirattára őriz egy jelentést a magyarországi török hódításról. A British Library kéziratári katalógusa ugyan 1521-re datálja, mivel leginkább Nándorfehérvár ostromáról esik benne szó, de mivel már a mohácsi csata is szóba kerül, legkorábban 1526-ra keltezhetjük. Egy, feltehetően római követi zárójelentésnek a része, amely összefoglalja a Magyarországot érintő eseményeket 1521-től.³¹⁷ Igen pontos értesülésekkel bír, különösen az 1521-es hadjárat tekintetében: Báli bég felvonulásától kezdve, az oszmánok egyes tartományainak a csapatainak és a kisebb szerémségi portyákon át az egyes erősségek, mint Szalánkemen ostromáig és a Száván való hídverésig sok fontos részletet közöl. A belgrádi ostromról is meglehetősen precíz értesülései

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

vannak: beszámol az ostromszerektől és bombardáktól kezdve a falak aláaknázásán át a török folyam flotillájáig. Érdekes azért megvizsgálni, mit mond ez a forrás a Belgrád elleni felvonulást megelőzően, mi történt magyar-török viszonylatban 1521 elején. A jelentés úgy szól, a szultán, az apja halála után a palota egyik legmagasabb rangú tisztviselőjét küldte követként a magyar királyhoz, hogy üdvözlje, feltehetően azért, mert nagykorúsítva a trónra lépett, s azért, hogy „jó barátságban” – „bona amicitia”, ami a diplomácia nyelvén jelenthet békeegyezményt is – „éljenek egymással”. Ezt azonban csalárd módon csak tette, azon nyomban hadat indított ellene.³¹⁸

1521 őszén a törökkel való béke kérdése, ha egyáltalán ténylegesen felvetődhetett tavasszal, nem merülhet fel, sőt irreális ábránd. Lajosnak a lengyel királyhoz írott levele azonban eldönti a kérdést: az ország nem hogy nincs alkupozícióban most már, hogy akár fegyverszünetet kössön, hanem magát sem képes megvédeni. „Országunk most nyitva áll a törökök előtt vízen és szárazon, és sohasem lehet boldog és nyugodt, míg Nándorfehérvár és Szabács az ellenség kezén marad”.³¹⁹

II. Lajos egy VII. Kelemen pápának írott 1524 eleji levelében írja le először részletesen az 1521-es török követjárás egész történetét. (A levelet angliai másolatból is ismerjük.)³²⁰ Eszerint a király már 1521-ben békét kötött volna, ha a pápa nem áskálódik a tárgyalások ellen. Most nem volna ilyen szorongatott helyzetben, ha néhány év előtt elfogadja Szulejmán békeajánlatát, melyet X. Leo tanácsára visszautasított.³²¹ Az nem tagadható tehát, hogy békeajánlat létezett. Ez az ajánlat pedig a király számára megfontolandó volt. A király azt írja, valóban érkezett török követ, akit ő hónapokig visszatartott, de nem mondja ki feketén-fehéren, hogy a béke mit tartalmazott volna, hanem kissé homályosan arra utal, hogy a török készségesen, tiszteletteljes jószomszédi viszonyt ajánlott fel. Ezt azonban a pápa tanácsára megvetéssel visszautasították („nisi oblatas a turcis inducias aspernatus”), de ezzel nagy kárt és veszteséget okoztak az országnak.³²² Ez a mozzanat mindeztől, 1524-ig nem szerepel a forrásokban. Nem ismertük, nem rendelkezünk olyan forrással, amiben II. Lajos az 1521-es ajánlatot visszautasította volna. Ha a kifejezésből indulunk ki, talán nem zárható ki, hogy a „megvetés” tárgya maga az ajánlat milyensége, esetleg elfogadhatatlansága, az adófizetés. Mindemellett az, hogy „a magyarok nagy veszélyt vállaltak azzal, hogy nem fogadták el a békét”, épp az ellenkezőjét is jelentheti: azt, hogy *kedvező* ajánlatot tettek a törökök, vélhetőleg olyat, amit el lehet fogadni, s olyan feltételekkel, mint 1519-ben. (Ezen kívül arra is rámutat a király – igaz három év távlatából –, hogy a török csalárd fortéllyal hálózta be, és már előre háborúra készült, hiszen az eredetileg Ázsiában bevetendő seregét már eleve Magyarország ellen szerezte fel.³²³)

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Az általunk vizsgált, s mindezidáig a kutatás látóterébe be nem került nyugati követjelentések és egyéb források terén nem találtunk olyat, amely konkrétan előrelépést jelentene az ún. „szulejmáni ajánlat” kutatásában, s ténylegesen érdemben közölne bármit az 1521-es béketárgyalásokról. II. Lajos fenti levelének is a végső kicsengése az, hogy semmi konkrétumot nem mond, sőt, akár két ellenkező nézetet is lehet igazolni vele. Ezért kell a továbbiakban is olyan közvetett forrásokat keresni – például külföldi, mantovai, spanyol, firenzei, rodoszi stb. jelentéseket, amelyek tovább segíthetnek a kérdés eldöntésében.

A lengyel forrásokat tekintve, az Acta Tomiciana által közölt források között igen szűkös az 1521 nyara előtti levelezés II. Lajos és I. Zsigmond között – a magyar királynak az évből az első levelét július 12-éről ismerjük.³²⁴ A török támadásról is későn, július 1. előtt jutottak el információk Zsigmondhoz. A lengyel király az invázióról elsőként Moldvából értesül.³²⁵ A lengyel források alapján nem tudunk arról, hogy Lajos „saját” követet küldött volna, a hazatérő Maciej Drzewicki boroszlói püspök viszi a hírt.³²⁶ Zsigmond össze is hívta a haditanácsot,³²⁷ de Lajoshoz írt levele is csak július 16-ról ismert – ám itt sincs említés török békéről.³²⁸ Úgy véljük, egy esetleges békeajánlat miatt az év első hat hónapjában Lajos megosztotta volna a „török ügyet” Jagelló-nagybátyjával, annál is inkább, mert július közepétől már megszaporodnak közöttük a levelek.³²⁹

Úgy ítéljük meg, ha a békeajánlat tartalmazott volna új feltételeket, adófizetést és szabad átvonulást, akkor az általunk vizsgált, és a nemzetközi diplomáciában igen jól értesültnek, megbízhatónak, jól informálnak számító követjelentései érintették volna e nem csekély súlyú, s Európa hatalmi rendszerében döntő változásokat előidéző mozzanatot. Amit találtunk, azok az adatok azt erősítik meg, hogy Szulejmán 1520-ban az 1519-es régi békét kívánta megújítani – s ezt így tudták az európai politikai élet képviselői is. Igaz, azt is sejtették, hogy ez a békeajánlat eleve „hamis”, és a Padisah már előre eldöntötte, hogy megtámadja Magyarországot, aminek a fényében már a békeajánlat feltételeinek a vizsgálata, azok mibenlétének a megválaszolása eleve irreális. Mindazonáltal azt is meg kell említeni, hogy a vizsgált forrásainkban is vannak olyan utalások – igaz, kevésbé konkrétak –, amelyek arra mutatnak, hogy nem elképzelhetetlen, miszerint újabb, a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek a béketárgyalások során. De az eddig ismertté vált források alapján nem tudjuk eldönteni, hogy ezek – az adó és az átvonulás ügye – ténylegesen felvetődtek-e, így Fodor Pállal egyetértve azt mondhatjuk: „nem lehet azt kizárni a lehetőségek köréből”.³³⁰ Magam leginkább Kubinyi Andrással értek egyet, aki úgy fogalmazott, hogy az 1519-es szerződés értelmében a török elviekben engedélyt kérhetett a királytól az átvonulásra, s nem tartotta kizártnak, hogy Szulej-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mán fegyverszüneti ajánlata kitért erre is, és esetleg a régi béke ugyan-
azon feltételekkel való megújítása *mellett*, a régi feltételek értelmében
átvonulási engedélyt kért. Tehát egy *új* béke megtárgyalásán kívül, *a*
még életben lévő 1519-es egyezségnek érvényt szerezve megpróbált puha-
tolózni, hogyan fogadja II. Lajos az átengedés kérését. A két tárgyalás
párhuzamosan haladhatott, *egyidőben*, egyrészt az új békéről, másrészt
a régi átvonulási klauzulájáról. Az átvonulás kérése nem volt része a
békeajánlatnak, arról még lehetett tárgyalni, annak a tárgyalása attól
függetlenül történt. Az 1519-es egyezmény fenntartotta volna a fegyver-
szünetet az átvonulás esetleges meg nem adása esetén is – elviekben.
Más kérdés, hogy a szultán már úgy gondolkodott, hogy ebben benne
van az átvonulás erőszakos kikényszerítése is. A háborúpárti magyar
vezetőréteg ezért ragadott meg minden szalmaszálát, és kezdett „diplo-
máciai szondázásba”, fordult újfent az európai hatalmakhoz és ezért
nem válaszolt időben a szultán ajánlatára. A szultán meg volt győződve,
hogy a magyar kormányzat nem egyezhet bele az átvonulásba, így eleve
eldöntötte, úgy is megindul hadaival, a régi feltételekkel való béke aján-
lata pedig legfeljebb csak a magyar vezetés éberségének elaltatása végett
küldetett.³³¹

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

II. rész

**ADALÉKOK AZ 1524-ES
„SZULEJMÁNI AJÁNLATHOZ”**

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

BEVEZETÉS

Magyarország és a Török Birodalom viszonyának 1521-et követő időszakának is egyfajta kulcskérdése lehet az ún. „második szulejmáni ajánlat”. E mellett nem mehetünk el anélkül, hogy ennek nemzetközi hátterét meg ne vizsgálánánk. E helyütt tehát a kiindulópont, az „apropó” Perjés Géza azon hipotézise, mely szerint 1524-ben újra járt egy másik török követ Magyarországon, akivel a magyar politikai vezetés titokban tárgyalt, s a Porta ugyancsak azokat a feltételeket szabta, mint 1521-ben: adófizetést és szabad átvonulást.³³² A mai történetírás nem osztja ezt a tézist sem, a fent citált cáfolatok érvényesek erre az ún. „második” ajánlatra is. A külhoni történetírásban egyedül Alphons Lhotsky véli igazoltnak az 1524-es ajánlatot és a – szerinte – február hó végén zajlott budai tárgyalásokat, majd látni fogjuk, milyen források alapján. Ő azt is tudni vélte, hogy maga Lajos szakította félbe a tárgyalásokat, mivel kétségesnek ítélte, hogy egyáltalán haszonnal kecsegtet-e.³³³

Össze kell foglalnunk az 1524-es „második” ajánlat tárgyában alkotott véleményeket. Az 1521-es ajánlat feltételeinek hipotézisét magáévá tévő Szalay László szól ugyan az egyiptomi lázadásról, de újabb békeajánlatról nem.³³⁴ Az adófizetés igényét az 1521-es évben tényként közlő Horváth Mihály sem tud újabb követ érkezéséről, sőt, ő maga azt írja, Behrárm csauszt már 1521-ben visszaküldték Szendrőbe.³³⁵ A magyar történetírásban először Fraknoi Vilmos, majd Főgel József vetette fel, hogy a szultán Egyiptomban lévén elfoglalva, békét kért, mivel „Ferdinánd utasította budai követét, hogy a béke ellen dolgozzék”. A mondat második fele valós, s valóban helyes is az a bécsi levéltári forrás, amire Főgel hivatkozik, de ez az alább részletezendő Ferdinánd-utasítás, amit követének küld, hogy a feltételezett békétárgyalások ellen lépjen fel. Azt, hogy honnan veszi, a szultán egyiptomi gondjai miatt kért békét, viszont

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nem közli.³³⁶ Főgel után nem sokkal Török Pál osztotta valamelyest a nézetet, s „lehetségesnek” tartotta, hogy a követküldés megtörtént „még egy esetben”, hivatkozva arra, hogy Horvátországból a törökök többször is szabad átmenetet kértek, de ő is arra a végkövetkeztetésre jut, hogy II. Lajoshoz hivatalos csatornákon keresztül békeajánlattal „bizonyos, hogy követ nem érkezett”.³³⁷ Káldy-Nagy Gyula részletesen elemzi Szulejmán 1521 és 1526 közötti politikáját, de 1524-es békeajánlatról ő sem tud, s azt sem látja igazoltnak, amire Perjés épít, hogy az Oszmán Birodalom a szíriai és egyiptomi lázadások miatt hajlott volna a békére.³³⁸ Egyiptomban Ibrahim nagyvezír 1524 tavaszán egyetlen kardcsapás nélkül tett rendet, a töröknek nem voltak olyan súlyos gondjai, hogy békét kért volna Magyarországtól. Sőt, azzal, hogy 1522-ben kiüzte a johannitákat Rodoszról, s 1523-ban a perzsa sah is békét kért, az oszmánok – immár tengeren is – erősebbek voltak, mint valaha. Szíriában Dzsánberdi Gazáli 1521-es leverése után legfeljebb csekély, helyi zavargások törhettek ki, ezek nem befolyásolták a szultán terveit. A vita teljes részletezésétől természetesen eltekintünk, elég annyit megemlíteni, hogy több mint 20 évvel később Perjés ugyanúgy ragaszkodott az elméletéhez, s a felsorakoztatott ellenérvek ellenére kijelentette: 1524-ben újabb tárgyalás zajlott „a Porta követével Budán, ami szigorú titoktartás mellett, zárt ajtók mögött folyik, mégis híre megy, hogy a fő kérdés az átvonulás engedélyezése”.³³⁹ Igaz, ezt most sem igazolja újabb forrásadattal, mégis úgy vélekedik, „majdnem bizonyos, hogy erről volt szó”, s azt is tudni véli, „az ajánlatot elutasították”, így a török „újabb hadjáratra készült”.³⁴⁰ A titkos tárgyalások tényét átvette Rázsó Gyula is.³⁴¹

Mindazonáltal ahogyan *teljes bizonyossággal* 1521-ben sem tudhatjuk, ilyen feltételek *ténylegesen* felvetődtek-e, érdemes megvizsgálnunk *1524-ben*, s az azt megelőző években is minden olyan szálát, amely hozzájárulhat a kérdés tisztázásához.³⁴² Ezért kell áttekintenünk olyan, kevésbé ismert nyugati forrásokat, amelyek esetlegesen újabb megvilágításba helyezhetik az ajánlat tézisét.

Az ún. második, 1524-es „szulejmáni ajánlat” feltételeinek értékeléséhez rendelkezésünkre áll több angolai forrás – elsősorban a British Library-ban és a Public Record Office-ban őrzött követjelentés –, amelyek nem, vagy kevésbé ismertek a magyar történetírásban. Az egyik legfontosabb, az alább részletesen elemzendő, ismeretlen szerzőjű 1524. januári levél, mely a British Library Kézirattárában, a Cotton-gyűjteményében található.³⁴³ A levél másolat, II. Lajos 1524. februárjában VII. Kelemen pápának és V. Károly császárnak írott levélmásolatához van csatolva, azok végére illesztve. A Cotton Gyűjteménybe már így kerülhetett, feltehetően Thomas Wolsey bíboros, yorki érsek kancelláriája szerezte be és másoltatta be a regisztrumba, ami bekerült aztán a Cotton MS kódexébe. A mi szempontunkból több érdekes részletre vet fényt. 1870-ben,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

J.[John] S.[Sherren] Brewer által kiadott, és a mai digitális kiadásban is, több helyütt közzétett regesztája nem kevesebbet állít, mint azt, hogy „a török örömmel szövetséget kötne Magyarországgal” („The Turk would gladly make an alliance with Hungary”).³⁴⁴ Mint majd látni fogjuk, az eredeti szöveg nem nevezi meg, melyik országgal kötne egyezséget a szultán, de a szöveg gondozói, a VIII. Henrik-korabeli diplomáciai források összegyűjtői is egyöntetűen a magyar királyt vélik felfedezni az uralkodóban és nevezik meg az angol nyelvű regesztákban. Mi több, ha egy, a számunkra igen izgalmas részletére világítunk rá – „a török felettebb békét szeretne kötni a királyunkkal” („qualiter ipso turca summopere cuperet foedera et amicitia cum serenissimo rege nostro”) –, akkor felvetődik, mi másra vonatkozhatna ez, mint a kiragadott mondatrészt tekintve azt mondhatnánk, hogy van korabeli diplomáciai forrás, a török valóban békét akar kötni 1524-ben II. Lajossal. A levél azonban még többet elárul: Magyarország azon nyomban visszautasítja az ajánlatot: az angol nyelvű regesztában, az utóbbi, fentebb említett király, „the latter” visszautasítja, „declines”. Az eredeti szövegben, mint majd látjuk, ez, ebben a formában nem szerepel, hanem az, hogy „úgy határozott, ellenáll a töröknek” („decrevit ad resistendum [...] potentiae Turcarum”). Nem mondja ugyan, hogy mi lehet a béke ára, de kellő empátiával akár bele is lehet érezni a sorok között olvasva, hogy olyasmi az ár, ami megengedhetetlen, azaz az átvonulás a királyság területén és az adófizetés. Hogyan lehet értékelni a forrást az 1524. év kontextusában? Valóban használható a dokumentum, s tényleg döntő fontosságú mozzanatra világít rá?

Hogy tisztán lássunk, kézenfekvő megvizsgálunk, mi is történt 1524 előtt, egészen pontosan 1522 decembere – az egész Európát megrázó csapás, Rodosz eleste és a Porta figyelmének újra a szárazföldi hadműveletek felé fordulása –, valamint 1524 tavasza, a feltételezett békeajánlat között.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1. MAGYARORSZÁG ÉS A TÖRÖK BIRODALOM 1521 VÉGÉN – 1522 ELEJÉN

A nyugati források alapján mintha úgy látszódná, a Magyarországról érkező hírek egyáltalán nem megnyugtatóak Szulejmán 1521. év őszi visszavonulása után sem. Belgrád eleste új helyzetet hozott: a törökök betörték a Szerémségbe és ott számos várat elfoglaltak (Szávaszentdemeter, Kölpény, Berekszó, Barics, Kamonc, Rednek), s a jelentősebbeket, mint Szalánkemén, le is rombolták.³⁴⁵ Nándorfehérvár környékén egyáltalán nem múlt el a török fenyegetés, sőt, ha a szultán főerői el is távoztak, az újonnan a várakba helyezett török erők a boszniaiakkal karöltve egyre nagyobb nyomás alá helyezték a Száván túli térséget. Szapolyai János és Bátori István novemberben követték II. Lajost Budára, de a feladatuk, hogy a Szerémség, illetve Pétervárad védelmét biztosítsák az esetlegesen visszamaradt, vagy újonnan érkező török egységekkel szemben, egyáltalán nem volt megoldott.³⁴⁶ Szapolyai eredetileg ott is akart telelni, s Újlaknál állt táborban párezer emberével, hogy védje a végeket a nándorfehérvári bég beütései ellen – talán az ő hadi akciói jelennek meg a nyugati forrásokban, s érti azt Hieronymus Balbi decemberi megnyilatkozásaiban is egy új hadjárat kezdeteként.³⁴⁷ Most, hogy már nem volt Zimony és Szabács sem, a Szerémséget szinte állandó fenyegetés alatt tartotta az új nándorfehérvári bég, Jahja-pasa-oglu Báli. Az 1521. évi novemberi országgyűlés rendelkezéseinek megfelelően már meg is indult egy sereg felállítása, s a jelek szerint igen korán be kellett vetni, mert a velencei követ már 1522 februárjában arról számolt be, hogy „jókor érkezett a Szerémségbe” a nemrégiben felállított gyalogossereg.³⁴⁸ Ez még feltehetően nem a főkapitányok által felállított zsoldossereg lehetett, hiszen Szapolyai is csak márciusban állít ki 1500 főt, és viszi Erdélybe, igaz, a zsoldot már február 14-étől kiutalták katonák felfogadására.³⁴⁹

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Úgy tűnik, mintha folyamatos háborús állapot lenne Magyarország végvidékén, s Belgrád eleste csupán egy nagy, pusztító erejű támadás első lépése volt. 1522 január végén jelenti a budai császári követ, hogy a folyamatos török portyák miatt a király találkozni akar Ferdinánd főherceggel.³⁵⁰ Konkrét adatok tanúskodnak arról, hogy Szulejmán Belgrád elfoglalása után komolyan készülődött a nagy leszámolásra Magyarországgal.³⁵¹ Velencei értesülésekre alapozva Nyugat-Európában úgy hittek, hogy Nándorfehérvár birtokában a szultán nem áll meg, és egész Magyarországot akarja meghódítani.³⁵² Ezután pedig Itália előzönlésére tör, mely terv beigazolódni látszott, hiszen egyre nyilvánvalóvá vált, hogy ennek szerves részeként már hozzá is kezdett a Rodosz elleni offenzívához. A johanniták elleni nagy támadás előkészítéséhez pedig a Nyugat figyelmét és szárazföldi erőit kell lekötni – a magyar végvidéken. Nyugati, brüsszeli követjelentések szerint a török folyamatosan nagy sereggel pusztítja Magyarországot.³⁵³ Ha nem is tudunk arról, hogy a nándorfehérvári ostromot követő évben nagyarányú akciót kivitelezett volna a szultán, arról lehet szó, hogy az 1522-es havasalföldi hadjárat idején, sőt, azt megelőzően, már az előző év végén előfordulhattak török ellencsapások, ezt értik török pusztításként. Januárban legfeljebb még az esetleges erdélyi betörések veszélyét érezhették akutnak, még jelentős hadi esemény nem történt. December 27-én Lajos arról ír Zsigmond lengyel királynak, hogy a török Havasalföldről tervezi az Erdély déli részén lévő városok, Brassó, Szeben, valamint több vár elfoglalását.³⁵⁴ Január 7. után azonban Radu (de la Afumați, 1522–1529) havasalföldi vajda több ütközetben megverte Mehmed szilisztrai bég hadait, márciusra mindazonáltal vereséget szenvedett, és a bég üldözőbe vette. A vajda Erdélybe menekült, s az őt üldöző ellen-portyák egyikét-másikát lehetett török pusztításként is érezni. Éppen ezért a brassóiak már valóban fenyegetve érezték magukat, és január elején a királyhoz és Szalkai váci püspökhöz küldtek követet, segítségért folyamodva. A török készülődésének a híre Budán is nem kis riadalmat keltett, hiszen az erdélyi városok követei már azt állították, a bég adót is követel tőlük.³⁵⁵ A király sürgette is, hogy a kinevezett főkapitány, Szapolyai mihamarabb menjen tartományába.

A török február végén, március elején elfoglalta a szörénységi Pét (Péth/új-Pécs) várát és a Duna bal partján fekvő Orsovát, amely komoly következményekkel járt a környékben még ez idáig megmaradt keresztény lakosságra nézve.³⁵⁶ A követjelentés készítőinek január végén már arról is lehetett információjuk Németalföldön, hogy a török megindult Orsova bevételére, sőt, a boszniai törökök folyamatos fenyegetései miatt Jajca is veszélyben van. Az állandó készültségben lévő, de hathatós segítséget és a helyőrsége számára járó zsoldot nem kapó Keglevich Péter jajcai kapitány lemondott.³⁵⁷ A király kénytelen volt Bátorit megbízni, hiszen Keglevich távoztával veszélybe került a még közelebb Banja Luka és Orbász

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

védelme is. Mi több, 1522 kora tavaszán egyelőre a nándorfehérvári, vrhbosznai (szarajevói) és hercegovinai törököknek a szintén ostrom alá vont Pétet,³⁵⁸ illetve Krupát és Knint nem sikerült bevenniük, de az, hogy egészen mélyen benn jártak az Una völgyében Zágráb vármegye határán túl, önmagában is aggodalomra adott okot. Ugyancsak megpróbálkoztak Szörény elfoglalásával. Bátori István nádor ugyan az újabb török mozgolódások hírére megerősítette Szörényt (ide Kállay Vitéz Jánost rendelte gyalogos sereggel), Titelt (ide 200 gyalogost rendelt), Jajcát, Orbászt és Banja Lukát s azok helyőrségét is növelte, valamint utánpótlásukat is némileg rendezte. Ezen utóbbiak megőrzésére a király külön felhívta figyelmét.³⁵⁹

A tavasz végére azonban a török a magyar és Habsburg védelmi intézkedések ellenére újabb hídfők birtokába jutott. Párhuzamosan azzal a hadjáratral, ami ellen Szapolyai János Erdélyben készülődött – áprilisban és májusban folyamatosan érkeztek a hírek, hogy a török átkelt újabb seregeivel a Dunán, és Erdélyt elpusztítására jön³⁶⁰ –, újabb hadjáratot indítottak Horvátországba, április elején elfoglalták Scardonát,³⁶¹ majd május végére Knint.³⁶² Scardona és Knin elestével próbálja még a velencei Signoria is jobb belátásra bírni és kérni VIII. Henriket és Wolsey-t, hogy kössenek végre békét, és járjanak közben Magyarország megmentéséért.³⁶³ A be nem vett várak környékét azonban ekkor is már tudatosan kifosztották, feldúlták, annak lakosságát demonstratív elhurcolták vagy elűzték. A horvát-bosnyák végvidék még keresztény kézben lévő várai – például a Knin eleste után a legfontosabb erősséggé kiépített Osztrovica (1523-ig) – előretolt bástyákként, de lakatlan pusztaság közepette álltak, s így szükségleteiket csak nagyon távol fekvő vidékekről szerezhették be, ami sok nehézséggel járt: „ostrom nélkül is elpusztulnak, és a török kezére jutnak.”³⁶⁴ Ez is nagyban hozzájárult, hogy ezek az erődített helyek ostrom idején csak rövid ideig tarthatták magukat. Komoly védelemre alkalmatlanná váltak.³⁶⁵ Ráadásul Klisszát és Jajcát a török – tudatos második frontként – a havasalföldi hadjárat előtt s alatt is – miközben április-május folyamán Erdély déli határait fenyegette – folyamatosan ostrom alatt tartotta.³⁶⁶ Klissza első ostromát Monokovics Péter kapitány átvészelte ugyan – a vár segítségére érkező Orlovcsics Gergely és Krusics Péter zenggi kapitányok komoly harcai árán –, de úgy tűnt, idő kérdése, mikor veszik be a stratégiai fontosságú erődítményt az oszmánok.³⁶⁷ A horvát végvár vonal továbbra is létezett ugyan, de már akkor megrendült, amikor elővéd műveit – a boszniai szreberniki bánság várait, Szokolt, Tesánjt, Szreberniket – a trónra lépő agresszív I. Szelim 1512 novemberében elfoglalta, amivel itt is elérte a török határ a Szávát³⁶⁸ – s egyre inkább úgy tűnt, a „lélek elszállni” kezd belőle.³⁶⁹ Reményt kelthetett azonban, hogy a horvát-szlavón-dalmát bánná kinevezett Korbáviai (Karlovics/Torquatus) János valóban akart s képes volt harcba szállni a

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

végeken.³⁷⁰ Itt sem lehet véletlen, hogy éppen Szapolyai havasalföldi hadjárata megindulása idején – az első serege Radu vajda vezetésével június 20. táján nyomult be a vajdaságba³⁷¹ – erősítette meg a török Klissza ostromgyűrűjét és fokozta a nyomást. Salm főkapitány az egyre erősödő aggodalmak hatására megígérte, személyesen jön le a végekre a korábban elrendelt hadbaszállás során felállt Habsburg-erőkkel.³⁷² Ezekben a napokban, júniusban küldi Károly bátyja után követét Angliába Ferdinánd főherceg, hogy nyomatékosan hívja fel figyelmét az örökös tartományokat fenyegető veszélyre.

Szapolyai János első, 1522-es havasalföldi hadjárata során július közepén Grumazinál megverte a Havasalföldet megszállva tartó szilisztrai béget. A hadjárat a magyarbarát Radut újfent a trónhoz segítette.³⁷³ Mivel a vajda július végén visszatért Erdélybe, Mehmed bég nem adta fel a küzdelmet, újra támadt, legyőzte több csatában Radu vajdát, ezért a második, őszi hadjárat során Szapolyai már mélyebben nyomult be a vajdaságba, megostromolta – igaz, sikertelenül – Kis-Nikápolyt és Szvistovot (Șiștov), és megerősítette Radu trónját. A bég visszaszorult a Duna mögé.³⁷⁴ Az év második felében induló újabb hadjárat során szerzett győzelmek – októberben a rukkori/rucări és dridui/didrihi csatában Szapolyai és Radu újra diadalmaskodik – mélyen benn a vajdaságban születnek.³⁷⁵ Egyéb sikerekről is be lehet számolni: 1522 júniusában ugyanis Bátori István főkapitány erői győztek egy török csapat felett Péterváradnál,³⁷⁶ mi több, időközben felmentették Klisszát és Jajcát.³⁷⁷

Nyugat-Európában Wolsey kancellár azt szándékozott nyomatékosítani, hogy Károly maradjon meg a béke talaján, miközben fivére a törökkel harcol, s Szapolyai sikereivel lehet esélye egy török elleni hadjáratnak, hiszen a magyarok és Ferdinánd közösen képesek ellenállni és megteremteni az alapot egy egyetemes expedícióhoz.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

2. FERDINÁND FŐHERCEG

Ferdinánd szerepét itt azért is érdemes vizsgálat alá vennünk, mert a korai években, 1522–24-ben a leginkább ő az, aki a békét ő hangsúlyozza, ő az, aki a legjobban „ágál” a nyugati hatalmak közötti békéért. Maga a főherceg is sokat is tesz a török elleni védelemért, a „saját” határvidéken – a nyugatiak szemében úgy tűnik – talán aktívabb is, mint a magyar vezetés, s ő is folyamodik VIII. Henrikhez és Wolsey kancellárhoz török segélyért. Sorozatosan írja segélykérő leveleit az angol királyhoz, nagynénjéhez, Szavojai Margithoz, a pápához, a birodalmi rendekhez. Szívén viseli Magyarország és saját tartományai sorsát. Sürgeti a keresztény államok összefogását.³⁷⁸

Ferdinánd már igen fiatalon, 16 évesen, 1519-ben részesévé vált a magyar ügyeknek.³⁷⁹ Az 1519-es török-magyar békéről őt is tájékoztatták.³⁸⁰ 1521. április 28-án bízta meg öccsét a császár a birodalom keleti tartományainak, az osztrák, a stájer és a karinthiai hercegségnek, valamint a krajnai örgrófságnak az irányításával.³⁸¹ Az ún. „második felosztási szerződésben”, 1522. február 7-én Brüsszelben azonban az eredetileg Károlyra testált területeket – Görz, Trieszt, Friaul, Tirol – is megkapta, így az ausztriai rendek is „teljes embert” kaptak, nem maradtak a fenti tartományok sem Károly birodalmának „hátsó udvarában”. Cserébe Ferdinánd lemondott nápolyi trónigényéről.³⁸²

Úgy tűnt, számolni kell az ifjú infánssal az európai politikában. A Habsburgok-tartományok második felosztásában már része lehetett annak, hogy Nándorfehérvár eleste után a Habsburg-birtokok megvédése egész ember kívánt. 1521 július elején, még jóval a főhercegnek Ausztriába való távozása előtt tudni vélték, hogy a krajnai, stájer és karinthiai rendi gyűlések készek adót megszavazni Ferdinándnak, még ha annak összege – 400 ezer aranyforint – túlzottnak is tűnik.³⁸³ Már Miksát arra kérték

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

a Jagellók, hogy adjon segédkezet Horvátország védelmében, hiszen a végvárok az ő tartományait is védik. 1521-ig ez azonban csupán terv maradt. 1521 nyarán, Nándorfehérvárt ostroma közepette azonban Ferdinánd főherceg összehívta az érintett örökös tartományok Landtagjait.³⁸⁴ Ferdinánd még a „helyszínre”, az örökös tartományokba érkezte előtt kifejezte azon szándékát, hogy kész segítséget nyújtani II. Lajosnak, így a lengyel királyon kívül ő volt az egyedüli nyugati fejedelem, aki kivette részét a védekezésből.³⁸⁵ A tartománygyűlések 3000 lovat szavaztak meg gyorssegélyként,³⁸⁶ igaz, ebből azonban csak 1000 érkezett meg ténylegesen. 1521 nyarán már Nyugaton is tudták, hogy Nándorfehérvár elestének hírére hallván a főherceg sereget szerel fel és fizet három hónapra.³⁸⁷ II. Lajos megnyilatkozásai is azt látszanak igazolni, hogy Ferdinándban bízott leginkább. Zsigmond lengyel királynak írott levelében 1521 július végén remélte, Ferdinánd nem fogja cserbenhagyni, hadi kiválóságában, háborús eltökéltségében, a török elleni való hajlandóságában és harcra termett kvalitásaiban (*ingenia bellica*) bíz.³⁸⁸ Lajos sokáig remélte, hogy Károly lesz az, aki megsegíti a török ellen, ezért szavazott rá a császárválasztáson, mint cseh választó. De egyre inkább Ferdinándban bízott.³⁸⁹ A főherceg 1521 júliusától a helyszínen, Grazban tartózkodott, majd személyesen tartotta a frontot Krajnában és Stájerországban is.³⁹⁰

Maga az, hogy Ferdinánd az örökös tartományokba távozott, és „kézbe vette” a török ügyeket, valóban „hírértékű” volt Európában. Ezért is érdemes megvizsgálnunk, a nyugati hatalmak hogyan tekintettek Ferdinándra, s Magyarország és az örökös tartományok fenyegetettségére, amely magával vonta mindig is Itália határos területeinek a veszélyeztetettségét, illetve azt, miként számolhatnak Velencével és a pápával. Egy esetleges dalmáciai-krajnai támadás az adriai térségben felvetette annak a veszélyét is, hogy V. Károly még inkább fenyegetve érzi nápolyi örökségét, és még kevésbé tud teljes szívvel a Valois-konfliktusra koncentrálni.

Ferdinánd alapvető célja az volt, hogy a császártól katonát és pénzt szerezzen Magyarország védelmére is, s békére bírja Károlyt. A főherceg ellenezte a francia háborút.³⁹¹ A továbbiakban is szinte egyedül Ferdinánd volt az a nyugati fejedelmek közül, aki – természetesen saját érdekeit is szem előtt tartva – a szívén viselte a török háború ügyét. 1521 decemberében Hieronymus Balbi is arra kéri Wolsey kancellárt, hogy a törökellenes fellépés ügyében ne csak Károlynál, hanem kifejezetten Ferdinándnál is tegyen lépéseket.³⁹² Az infáns 1521 decemberétől maga megy Németalföldre, s folyamatosan a császári udvarban tartózkodik, majd 1522 áprilisában tér csak vissza, de addig Brüsszel és Gent között személyesen is arra próbálja rávenni a birodalmi kormányt és rajtuk keresztül magát a császárt is, hogy nyújtson segédkezet a török várható támadásai ellen.³⁹³ Egy ideig megpróbálja távolról intézni tartományai védel-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mének ügyeit, majd – amint arról az angol követjelentések is említést tesznek – az egyre sürgetőbbé váló hadi helyzet miatt, illetve mert Károly elszánta magát a francia háborúra, s angliai látogatásra készül, április végén lóhalálában utazik vissza a végekre. Az angol jelentés szerint Leuvenből „Magyarországra” indul nagy sietséggel, „hogya a török ellen harcoljon, akik betörték az országba”.³⁹⁴

A magyar és osztrák-német történeti irodalomban kész tényként kezelik, hogy Ferdinándot 1522-ben a magyar országgyűlés felkérte a horvát végvárok ellátására. Így Klissza, Krupa, Zengg, Lika, Scardona, Knin és Osztrovica is német helyőrséget kapott, azok felügyeletét a krajnai, laibachi főkapitány látta el.³⁹⁵ Bánlaky meg volt győződve annak a valóság-tartalmáról, hogy Lajos még csehországi elutazása előtt a tanács beleegyezésével több horvát- és dalmáciai vár, nevezetesen Zengg, Lika, Krupa, s részben Osztrovica védelmét is Ferdinándra bízta, aki azokat 3000 német zsoldossal erősítette meg, s Johann Katzinger laibachi kapitány parancsnoksága alá helyezte.³⁹⁶ Fraknoi is kijelentette: II. Lajos Ferdinánd kezébe helyezte horvát várai védelmét.³⁹⁷ A magyar történetírásban Pálffy Géza mutatott rá, hogy mindezt Thallóczy Lajos már régen cáfolta, csak sokáig nem került át a köztudatba – például még 2004-ben is átveszi s magáévá teszi Zombori István³⁹⁸ –, a Habsburg-kutatásban pedig elsőként Gunther Rothenberg, majd Gerhard Rill igazolta, hogy mindez, a „mitikus szerződés”, egy réges-régi tévedésen alapul – amely František Vaniček 1875-ös munkájából származik, mely szerint 1522. december 22-én a magyarok a fenti várak feletti rendelkezést átadták Ferdinándnak³⁹⁹ –, ami Istvánffy közlésére megy vissza, miszerint a várak a főherceg „oltalma alá vettenének” (*in tutelam acceptae*), mivel „az illyriomi véghelyek, mind annak előtte, mind Nándorfejérvár megvétele után, az tárháznak kiüresülése miatt a törökök ellen igen veszedelmes állapotban lévén, és hogy távolabb volnának, illendőképpen nem is tápláltathatnának, azoknak gondjaviselését valamennyi ideig felvenni ne nehezlené”.⁴⁰⁰ Vaniček tévesen értelmezett egy adatot az 1522–23. évi Reichstagról, Reichstagsabschiedként félreértve egy segítségnyújtási tervezetet, amelyet Ferdinánd tolmácsolt a magyar követeknek.⁴⁰¹ Thallóczy kereken közölte, hogy „e szerződésnek nyoma sincs”, de őt kevésbé vették figyelembe, így kerülhetett be egy sor munkába, hogy Lajos teljesen átadta Horvátország várait Ferdinándnak, mintegy lemondva róluk.⁴⁰² Mindazonáltal maga Istvánffy sem mondta, hogy német őrség ült volna be a várakba, csupán azt, hogy „az bennök hagyott vitézlő népek zsoldjok bőven megfizettetének”. Mi több, azt se írta, hogy a várak átadása örök időkre történne, csak „valamennyi ideig”.⁴⁰³ Még néhány évvel ezelőtt Szakály Ferenc is úgy fogalmazott, hogy 1522-ben a Habsburgok vették át Horvátország védelmét – igaz, valószínűleg arra kívánván utalni, hogy az anyagiak terén a stájer-krajnai rendek biztosították a határon túlról

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 azt, hogy a horvát várakat ne szállja meg a török.⁴⁰⁴

2 Való igaz, 1522-től Ferdinánd sokat tett a horvát határvidék várainak
3 védelméért, de nem igaz, hogy a kezébe került volna Jajca vagy Osztrovica,
4 sem az ország nem adta át e várak kormányzatát, sem a horvát bánok
5 nem ültettek német hadakat a váraikba. Igaz, volt olyan, hogy egyes urak
6 – mint a Zrínyiek – egy-egy évre átadtak egy-egy várat minden jogukkal
7 egyetemben.⁴⁰⁵ Mindemellett Ferdinánd akkor is segített, hadianyaggal,
8 ágyúkkal, vagy akár pénzzel, ha a horvát urak nem adtak át birtokokat,
9 csak a segítségét kérték, mint 1523-ban Blagaji András.⁴⁰⁶ A főherceg
10 komolyan vette a védelmi feladatokat, rendszeresen kapott előterjeszté-
11 seket, kérvényeket – akár „hivatalosan”, a horvát bántól, akár egyes hor-
12 vát uraktól.⁴⁰⁷ A hispán infáns gyakran fizetett utánpótlást, biztosított
13 hadianyagot és fegyvert, mozgósított mezei hadsereget a határvédő stá-
14 jer és krajnai erődök védelmére.⁴⁰⁸ Thallóczy Lajost idézve, a főherceg
15 „folyton figyelemmel kíséri, s jóval előbb tudja”, hogy melyik vár van
16 veszélyben, melyiket támadja a török, elsősorban „Jajca és Bihács sorsa
17 aggasztja”.⁴⁰⁹ Az alsó-ausztriai tartományokban igen fejlett hírszerzési
18 hálózatot alakított ki, rendszeresen tájékoztatták a török mozgásáról,
19 egy-egy vár vagy frontvonal aktuális helyzetéről. Kémhálózatot üzemel-
20 tetett Horvátországban és Boszniában is.⁴¹⁰ Maga mondta: „mióta embe-
21 reim Horvátországban vannak, semmi rosszat nem tud tenni a török”.⁴¹¹

22 Ferdinánd egy egész intézményrendszert épített ki a laibachi főkapi-
23 tány (*Oberhauptmann*) irányítása alatt, melynek részeként egy-egy alka-
24 lommal akár horvát területen is védekezhettek a Habsburg-csapatok, ha
25 szükséges volt, így bizonyos értelemben a horvát várak is az isztriai-
26 krajnai határvédelmi rendszerhez kötődtek.⁴¹² Egyre rendszeresebbé
27 vált, hogy a stájer, karinthiai, krajnai rendek által megszavazott zsoldon
28 felfogadott csapatok már horvát területen felvették a harcot a török por-
29 tyákkal szemben.⁴¹³ Ha kellett, török-adót vetett ki az örökös tartomá-
30 nyokban, hadianyagraktárakat és utánpótlási bázisokat létesített, melyek
31 Magyarország védelmében játszottak szerepet.⁴¹⁴

32 A horvát nemesség is érezte az akut veszélyt, 1522 márciusában a
33 horvát urak nevében Frangepán Kristóf katonát, hadianyagot és a határ
34 megerősítését kérte, erre a főherceg – még a nürnbergi Reichstag előtt –
35 6000 katona kiállítására adott pénzt a saját kincstárából.⁴¹⁵ A koronát
36 képviselő bán is segílyt kért, majd ezt szinte hetenként újra és újra –
37 mikor már áprilisban egyre mélyebben és gyakrabban tört be birodalmi
38 területre is a török –, egyre nyomatékosabban megismételte. Részlete-
39 sen beszámolt a végek hadi állapotáról, a helyőrségek létszámáról, a szük-
40 séges utánpótlásról és katonaságról.⁴¹⁶ Áprilisban egy, az addigiaknál is
41 pusztítóbb török beütés hírére a krajnai tartományi gyűlés úgy határo-
42 zott, Korbáviai János segítségére elindítja a tartományi sereget.⁴¹⁷ Végül
43 is ebből május folyamán 100 gyalogos és néhány ágyú lett, ami el is jutott
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Bihácsba s két hónapig ott is maradt – előtte viszont a horvát bán nem csatlakozott a Kulpánál a határon várakozó krajnai erőkhöz –, de nem szabad bagatellizálni a rendek kiállítását, hiszen már az élelemnek a határon való felhalmozása és egyes horvát seregek utánpótlásából való részvállalás eleve sokat jelentett.⁴¹⁸ Mi több, a rendek komolyan gondolták a török elleni sereg kiállítását, folyamatosan több zsoldost fogadtak fel, és a már Horvátországban lévők számára rendszeresen fizettek zsoldot – ez sem lekicsinylendő teljesítmény, ismerve a magyar végvárok sanyarú helyzetét.⁴¹⁹ Konkrét, katonai segítségről csak júniusban tudunk: Korbáviai újabb, vészterheesebb jóslatokat felvető segélykérésére már a stájer gyűlés is úgy döntött, csapatokat küld ki Horvátországba.⁴²⁰ Utánpótlás valóban érkezett, Ferdinánd állta a szavát és Jajca blokádja alatt a stájer főkapitányt utasította, hogy vigyen élelmet a várba, igaz, az a török „torlaszok” miatt csak nagyon nehezen jutott be a várba.⁴²¹

Ferdinánd nem mutatkozott érzéketlennek a török veszélyt illetően, ezért is érezték őt a kérdésben – így Magyarország védelmét érintően is – meghatározó tényezőnek a nyugati politikusok, különösen annak fényében, hogy Jagelló Anna férje a helyszínen állt a vártán, míg a csupán három évvel fiatalabb Lajos hosszasan időzött Csehországban, akkor is, amikor Klissza és Jajca védői az életükért harcoltak.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

3. Az 1522. ÉVI REICHSTAG

Adott lett volna a lehetőség, hogy az év tavaszán összeülő, s március 23-ára összehívott nürnbergi Reichstag egyrészt a török veszély fokozódása, másrészt a Szapolyai által Havasalföldre indítani tervezett ellencsapás okán hatékonyabb segítséget nyújtson Magyarországnak. A Birodalmi kormányzat is konkrét védelmi lépéseket kért Károlytól. 1522. január 13-án a birodalmi Reichsregiment már a török elleni teendők ügyében tett felterjesztést Károlynak,⁴²² majd a császár a török elleni védekezés ügye miatt is hívta össze a birodalmi gyűlést február 12-én.⁴²³ A császár a német fejedelmeket, városokat biztatta, nyújtsanak segítséget, azok válaszképpen azt fogalmazták meg, hogy előbb béküljön ki a franciákkal.⁴²⁴ Velencei jelentésekből tudjuk, II. Lajos még Csehországba való távozása előtt, 1522. január második felében segítségért fordult a pápához és a keresztény fejedelmekhez, illetve követet is küldött hozzájuk. Nem tudjuk, mely fejedelmekhez, de Károly és Ferdinánd, s lehetséges, mások is benne foglaltattak ebben a körben.⁴²⁵ A velencei követ jelentéséből ismerjük, hogy V. Károly Lajoshoz intézett válaszában pénz- és hadisegélyt ígért, személyes eljövételét is kilátásba helyezte, s „ha ez nem volna lehetséges”, Ferdinándot fogja küldeni erős hadsereggel”. Fraknói 25 ezer fős seregről tud, amit a császár fel is ajánlott Magyarországnak.⁴²⁶ A Nürnbergben a helyszínen tartózkodó angol követek arról számoltak be, hogy a birodalmi kancellár, Gattinara szerint is most lehetőség lesz arra, hogy a „választók Nürnbergben megvitassák, miként lehetne visszafoglalni Belgrádot és egyéb más helyeket, amit a törökök Magyarországtól elnyertek”.⁴²⁷

A gyűlés Ferdinánd aktivizálódása és a török stájerországi-krajnai fenyegetése közepette nyílt meg. Az első hetekben még a főherceg is részt vett rajta. 1521 késő telén és tavaszán a török veszélyt Ferdinánd főher-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ceg saját tartományaihoz is olyan közelinek érezte, hogy már a nürnbergi rendi gyűlés megnyitása, és a magyar követek meghallgatása előtt (március 31-én) a birodalmi rendek elé tárta hadi tanácsosainak véleményét a török segély dolgában.⁴²⁸ Annyira közelinek érezték a török betörés veszélyét, hogy a Birodalom rendjei felé is azt az ajánlást fogalmazták meg, hogy állítsanak ki mihamarabb 5000 embert, akik nyomban vonuljanak a horvát határra, és egyesülve a horvát bán csapataival, foglalják vissza a török kézre került várakat, mielőtt még a török azokból kiindulva újult erővel tudna támadni. Csak így lehet Krajna, Stájerország és Karinthia birtokát biztosítani.⁴²⁹ Itália veszélyeztetettségét azonban ő is realisnak látta, ezért számolt azzal is, hogy Nápolyból a császár is segédcsapatokat küld, illetve más fejedelmeket is be kell vonni.⁴³⁰ Ezért is aktivizálja még inkább magát Ferdinánd, és fordul közvetlenül a keresztény fejedelmekhez, Anglia királyához is. Herbertsteint pedig közvetlenül Magyarországra küldi.⁴³¹

A gyűlésre megérkezett a magyar követség is, az obszerváns ferences Jozefics Ferenc (Franjo Josefić, későbbi zenggi püspök) és Dészázi István (esztergomi érseki adminisztrátor, utóbb knini püspök) magyar követek április 1-én ismertették az 1521-es hadi eseményeket, a magyar haderő állapotát és segélyt kértek.⁴³² A királynak a főkapitányokhoz írott levelében az is áll, hogy a császárhoz és más fejedelmekhez is fordul és ír, s bízik abban, külső segítséggel meg lehet menteni a királyságot.⁴³³ A török veszély akut voltáról nem csak a magyar, hanem Ferdinánd főherceg ausztriai követei is beszámoltak: nem múlt el a háborús fenyegetettség Nándorfehérvár alól, hiszen ott most is 500 török hajó van, 1000 teve hozott oda rezet és hadianyagot, valamint Zenggnél is török hajóhad áll. (A szárazföldön már 1514-ben ellenerődöt emelt a török a város mellett.⁴³⁴) Ez utóbbi aláhúzza azokat a félelmeket, melyek szerint már a télen, vagy a tavasz elején török partraszállás várható akár Dalmáciában, akár Itáliában is. A gyűléstől 500 embert kértek a horvát végekre, 12 ezret Magyarországra.⁴³⁵ Az így egyesült birodalmi hadseregek vonuljanak Magyarországra és támadjanak a török kézre került határvárakra. Ugyancsak Itália fenyegetettségét erősíti meg az a kérés is, hogy támadjon a császár is Nápoly felől, s tárgyaljon a perzsa sahhal és a nyugati keresztény fejedelmekkel, Anglia és Portugália királyával is az együttműködésről a tervezett hadjárat során.⁴³⁶ Vélhetően ezért mehetett tovább egy magyar követ a császárhoz Gentbe, hogy kifejezetten tőle kérje, álljon hadba a török ellen, illetve ne csak a Reichstag vagy miniszterei közvetítésével lépjenek kapcsolatba V. Károlyval, hiszen azt is kérték, a Birodalom kormányzata küldjön a segély felhasználásának ellenőrzése végett alkalmas személyeket II. Lajos tanácsába.

Furcsa mód a rendek most 5 nappal később ígéretet tettek, hogy megajánlják a katonai segélyt, 4000 embert, 30 tűzmestert és 100 ágyút.⁴³⁷

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Azonban a gyűlés egyelőre mégsem 4000, hanem csak 3000 gyalogos kiállítását határozta el, de azzal a feltétellel, hogy Lajos Csehországból is ugyanannyi fegyverest állít ki.⁴³⁸ Már ennek a viszonylag távolságtartó döntésnek a tudatában, a követek visszaérkeztevel ír II. Lajos 1522. április 20-án a birodalmi választókhoz Prágából.⁴³⁹ A 3000 gyalogos megszállásához az szükségeltetett, hogy Bécsben egy kitűzött napon a magyar-lengyel-birodalmi-osztrák bizottság megállapodjék a részletekben. A bizottságnak az is a feladata lett, hogy – Lajos bajor herceg elnöklése alatt – biztosítékokat szerezzen az iránt, hogy a német segélycsapatok Magyarországon barátságos fogadtatásra számíthatnak. Ugyanis Németországban az a hír terjedt el, hogy a magyarok a Nándorfehérvár felmentésére küldött idegen csapatokat nem akarták az országba bebocsátani, egy Németországból küldött fegyverszállítmányt a Dunába vetettek, sőt, hogy többen úgy nyilatkoztak volna, „készebbek a töröknek meghódolni, mintsem országukat németek segélyével menteni meg”.⁴⁴⁰

A birodalmi bizottság június elején érkezett Bécsbe, a magyar küldöttek most is késlekedtek, sőt, az előre „megígért” rangos követek – Szatmári érsek és Bátori nádor – meg sem érkeztek. Csak hetekkel később, július 5-én jelent meg Szatmári, akkor, amikor már mindenki haza készülődött.⁴⁴¹ Mivel a birodalmi követek szerint a magyar követségnek nem volt kellő felhatalmazása a rendektől – magyar országgyűlést nem tartottak ezt megelőzően – nagyobb segélyhad kiállítása tekintetében a tárgyalásokat a szeptember elején Nürnbergben tartandó újabb birodalmi gyűlésre halasztották.⁴⁴² Annyit azonban elértek, hogy a már úton lévő birodalmi segélyhad fő feladata a körülzárt Jajca felmentése lett.⁴⁴³ A nürnbergi birodalmi segély első része, 1000 landsknecht 1522 júniusában ért Bécsbe. Ferdinándnak nagy része lehetett abban, hogy utasítsuk az lett, hogy a blokád alá vont Jajcát mentsék fel s lássák el élelemmel. Más nem is igen lehetett, hiszen az 1522 nyarára tervezett háború megindításáról már ez évben lekéstek. Maga a főherceg személyesen is hozott áldozatokat a Bécs körül, majd Zágrábnál állomásozó segélyhad fizetésére és élelmezésére.⁴⁴⁴ A török nem mélyebben benyomult.⁴⁴⁵ A nyár folyamán hallunk újabb tervezett betörésekről – Bihács és Krupa térségében –, de komoly hadi akció már nem történt.⁴⁴⁶ Az őszi folyamán a birodalmi és alsó-ausztriai főhercegi hadak képesek voltak tartani a Bihács és a Verbász közötti térséget, s ha nem is indítottak támadást, a Dráva és a Száva közötti szakasz biztonságban volt.⁴⁴⁷

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

4. A TÖRÖK VESZÉLY 1522-BEN

Szükség is lett volna Krajna és Stájerország védelmére is, mert Rodosz elestét megelőzően, már a johanniták 1522 őszi tragikus küzdelme közepette, sőt, még korábban is érkeztek hírek Nyugat-Európába is arról, hogy a török arra készül, hogy partra száll Itáliában és tovább nyomul a Birodalom területei felé – s a legrövidebb út a Habsburgok tartományain át vezetett. Az első híradások egy esetleges Itália elleni török támadás tervéről már Szelim szultán életében megérkeztek Rómába. 1520 májusában már jelentette a szentszéki spanyol követ, hogy a török flottát épít és Szicília ellen készül. Pár nappal később aggodalmát fejezte ki V. Károlynak, hogy „hamarosán az egész kereszténységet nagy veszedelem fenyegeti”.⁴⁴⁸ Ugyanekkor a Rómából rendszeresen „török híreket” közlő Lorenzo Campeggio kardinális és Worcester püspöke, Silvestro de' Gigli konstantinápolyi hírekre alapozva tudatta, hogy a török újabb nagy hadjáratra készül, s ha beveszi Rodoszt, Itália és az egész kereszténység is veszélybe kerül.⁴⁴⁹ A birodalmi követ már szárazföldi támadásról is beszámolt, egyenesen azt jelentette, 9000 török partra szállt Friaulban.⁴⁵⁰ A pápa maga arra hívta fel VIII. Henrik figyelmét, hogy a török áthozta anatóliai seregeit a Boszporuszra, és már 1520 júniusában VIII. Henrik segítségét sürgeti.⁴⁵¹ Pedig ekkor még szó sem volt Szulejmán trónra lépéséről és agresszív vállalkozásairól.

Egy dél-itáliai vagy szicíliai partraszállás szinte állandóan a levegőben volt.⁴⁵² 1522–23 folyamán is több alkalommal felmerül, Velence is a török mögött állhat, annak ellenére, hogy az ő *terra ferma*-ja is látszólag veszélyben lenne egy oszmán partraszállás esetén.⁴⁵³ Januárban a római angol követ is megerősíti, a törökkel kapcsolatban tartani kell attól, hogy a Köztársaság „nem féli a törököt”.⁴⁵⁴ Mi több, még azt is hajlandó pénzelní, hogy a török partra szállhasson Itáliában. A legutóbbi, a császár

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

területei elleni támadás is velencei ösztönzésre történt. Egy angol követ-jelentés arról tudósít, hogy egy Magyarországról a Birodalomba érkező követ szerint éppen a velenceiek azok, akik „a kereszténység ellen tüze-lik a törököket”. Nem tudjuk, 1522 májusában ki ez a Gentbe érkező magyar követ, lehetséges, hogy a Nürnbergbe küldött magyar követség egy tagja mehetett tovább a németalföldi császári udvarba, ahol a kancellár is tartózkodott. Igaz, a velenceiek látszólag készségszolgálatban hagyták a flottá-jukat, de már „más szándékaik voltak”. Való igaz, a Signoria nem állt a helyzet magaslatán, egyelőre nem, vagy nehezen mozdult el a franciák-
kal és a törökökkel való kapcsolatától. 1522-ben is jóformán tétlenül nézte, miként hajózik ki és veszi be Rodoszt az oszmán hajóhad.⁴⁵⁵ Ezt a magya-
rok, és Európa más hatalmai is megdöbbenéssel nézték. Folyamatosan újabb hírek érkeztek arról, hogy a török egy nagy hadjáratra készülve be-betört, és „Stájerországban 4000 foglyot szedett” – s ki másnak az engedélyével, tudtával juthattak Ferdinánd főherceg területére, mint a Velencei Signoriáéval.⁴⁵⁶ Itt, kimondva-kimondatlanul, szóba kerül az átvonulás kérdése, ugyanis valakinek át kellett engednie a törököket Stájerország felé. A magyar követ szájából hangzik el mindez, aki nyil-ván azt sugallja, velencei területen szállhattak partra, és így juthattak el a Birodalom területeire. De adja magát az a lehetőség is, hogy Magyar-ország vagy a horvát urak tudtával törhettek be. Azaz, ha maga egy eset-leges török békeajánlat nincs is jelen, a töröknek a Birodalom felé való áthaladásának a kérdése mindig fel-felvetődik, a nemzetközi diplomá-ciában is.

A törökellenes vállalatához nélkülözhetetlen volt Velencét leválasztani a franciáktól. 1522-ben egy spanyol jelentés már készpénznek veszi és szinte tényként kezeli, hogy a francia király titokban a szultán szekerét tolja: „a franciák kevésbé félik Istent”, s végignézik, egyúttal segédkezve abban, ahogy a hitetlenek meghódítják Magyarországot és segítenek a töröknek, hogy tovább mélyítsék a keresztények közötti megosztottsá-got.⁴⁵⁷ Rómában úgy ítélték meg, a francia király és a Köztársaság „szál-lítja a híreket” a töröknek a keresztény fejedelmek egymás elleni harcai-ról, s arra bujtogatja a törököket, hogy használják ki, míg a császár távol van lekötve, s nem tud Itália segítségére lenni, és támadják meg Itáliát, mert Károly nélkül a pápa sem tud a török ellen fellépni. A török hama-rabb partra száll, mint hogy felállnának a pápai seregek. A spanyol követ azt tanácsolja, bírják rá az angol királyt és kancellárját, hogy a Biroda-lom rendjei előtt is tárja fel, mit művelnek a franciák és a velenceiek. Ha Németország-szerre tisztában lesznek a franciák és a velenceiek intriká-ival, készek lesznek azok „fejére koppintani”. Wolsey is hasonlóképp gon-dolkodott, s 1522 áprilisában valóban tett lépéseket Velence Franciaor-szágtól való leválasztására. A Signoria londoni követének jelentései sze-rint a kancellár panaszt tett, hogy a Köztársaság ösztönözte a törököt

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Magyarország megtámadására, hogy ezzel is arra bírja a császárt, küldjön csapatokat a magyar király védelmére, így is tehermentesíteni kívánva Franciaországot, melynek háborúit egyébként is pénzeli.⁴⁵⁸

Amíg Nyugatra olyan hírek érkeztek, hogy a Köztársaság még arra sem hajlandó, hogy az ostromlott scardonaiaknak és klisszaiaknak engedje, hogy polgáraitól gabonát vásároljanak; vagy a dalmát városok polgárait inkább arra buzdítja, hogy az ellenállás helyett tegyenek tisztelő látogatást a török szandzsákbégeknel, addig nem volt beilleszthető abba a szövetségi rendszerbe, amit Anglia és a császár elképzelték.⁴⁵⁹ A Serenissima azonban kimozdulni látszott a hitetlenekkel lepaktáló gonosz szerepköréből, egyre inkább érezvén az elszigetelődést: nagy fegyvertény volt már az is, hogy Statileo Jánosnak titokban 700 aranyat adott Scardona várának megerősítésére.⁴⁶⁰ 1523 februárjában végre sikerült elérni, hogy Velence gabonavásárlási engedélyt adjon a klisszaiaknak, és ahogy a török itáliai partraszállása egyre közelebbinek tetszett, a doge is közeledett a franciaellenes fronthoz, s 1523 júliusában szövetséget kötött a Habsburgokkal.⁴⁶¹ 1523-ban II. Lajos követet is indít Velencébe, s a Signoria is közeledett Magyarország felé, bár még budai ügyvivőjének meghagyja, hogy ha a király a hadjáratára is magával kívánná vinni, színleljen betegséget, továbbá állandó követ helyett csak egy titkársági ügyvivőt hagyott Budán.⁴⁶²

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

5. KERESZTES TERVEK 1522-BEN

1522 áprilisában az egyre aggodalmasabb segélykérések hatására V. Károly VIII. Henriknek is írt, komolyan figyelembe véve annak a veszélyét, hogy a szultán hamarosan Nápoly ellen indít hadat.⁴⁶³ A félelmek nem voltak alaptalanok: birodalmi angol követek arról adtak hírt, hogy a törökök az Isztriai-félszigeten szálltak partra.⁴⁶⁴ A tavaszi nürnbergi Reichstag után furcsa módon a császár is igen bőkezűnek mutatkozott – legalábbis szavakban –, és április derekán úgy nyilatkozott, hogy maga is fel fog fogadni svájci zsoldosokat a török ellen, évi 40 ezer dukátért (!).⁴⁶⁵ Úgy tűnik, a császár azt gondolta, „letudta” a török veszélyt, és a neki tetsző tettek mezejére léphet Ferenc király ellenében. Májusban nyoma sem volt már a tavasz eleji buzgóságának. A török veszély, a rodoszi segítségkérések és a behajózásra váró flotta, valamint az ezzel egy időben Havasalföldön is összeütközéssel fenyegető helyzet sem tudták eltántorítani a császárt attól, hogy 1522 májusában személyesen Angliába utazzék, és katonai szövetségre lépjen VIII. Henrikkel Franciaország ellen.⁴⁶⁶ Még az sem bírta jobb belátásra, hogy a birodalmi területekhez fenyegetően közel kerültek volna a törökök, ha sikerrel járnak Klissza ostrománál: Hűszrev boszniai pasa június 13-án körülvárta a várat.⁴⁶⁷ (Klisszát újfent felmentette Monokovics Péter kapitány helytállása.)

II. Lajos néhány nappal korábban indította követségét a Ferdinándal való tárgyalásokra Bécsbe, melyről fentebb szoltunk.⁴⁶⁸ E tárgyalások során jutott olyan meggyőződésre a főherceg, hogy közvetlenül az Angliában időző bátyjához fordul. Ferdinánd kétségbeesetten kérte bátyját, maga is tegyen lépéseket a hitetlenek elleni harcért, s bírja rá ugyanerre az angol királyt is. Külön követet is küldött Károly után Angliába.⁴⁶⁹ Az angol király és a császár azonban egyelőre az „igazi török”, I. Ferenc

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ellen harcolt s csak a Valois-k térdre kényszerítése után tudta elképzelni, hogy a török ellen lépjen hadba.⁴⁷⁰ A segélykérések és Rodosz közelgő ostromgyűrűbe vonása sem tudta eltántorítani a fejedelmeket attól, hogy szemük előtt csak a Valois-k elleni háború lebegjen. Annyit mindenestre belefoglaltak az 1522. június 19-én kötött a windsori egyezmény előtti egyezségbe, hogy Anglia és a Császárság ligája köteles védelmet nyújtani a Magyar Királyság részére a török elleni harcban és segítséget adni a hitetlenek visszaszorításában.⁴⁷¹ Pedig a velencei követ is megtett mindent, hogy Wolsey-t jobb belátásra bírja, és igazolja, a Signoria nem intrikál a törökkel.⁴⁷² A velencei követ azt is többször a bíboros elé tárta, Velencét is, és Dalmáciát is fenyegeti a török. A Klissza körülszárására készülő török sereg több másik egységgel párhuzamosan indult egy nagyarányú hadműveletre Dalmácián túl, Krajna és Stájerország ellen is. Ha hihetünk a velenceieknek, egy csapat tengeri úton érkezett, partra szállt az Isonzónál, és a szárazföldön nyomult előre Friaul felé, sőt egészen Postoináig jutott Krajnában; majd, feltehetően csatlakozva a Klissza felé vonuló derékhadtól szárazföldön érkezőkhöz, embereket visz el rabságba, és szinte naponta tör be és pusztít.⁴⁷³ Mindez nem hatotta meg a kancellárt. Ugyanígy nem hatották meg a császárt a birodalmi velencei követ hírei sem, aki ugyanarról tudósított: a török a szárazföldön nyomul előre Friaul felé, sőt, 10 ezer török egészen Postoináig jutott Krajnában.⁴⁷⁴ Károly egyszerűen nem hitt a híreknek.

Az őszi franciaországi angol hadjárat nem hozott döntő sikereket, és a Nagy Hadjáratot elhalasztották 1524-re.⁴⁷⁵ Wolsey kancellár igen okosan tartott attól, hogy egy török támadás Itália ellen, miközben Anglia és a Birodalom hadai Franciaországban vannak lekötve, katasztrofális hatással lehet az európai hatalmi egyensúlyra, s abból csak a Valois-k jöhetnek ki jól.⁴⁷⁶ A császár hiába szólította fel Angliát 1522–23 telén többször is, hogy tegyen eleget szövetségesi kötelezettségeinek, és álljon hadba az oldalán, VIII. Henrik sem idegenkedett a béke meghosszabbításától.⁴⁷⁷ Azonban 1523-ban olyasmi történt, ami felborította a kardinális békeszándékait: Bourbon hercegének „árulása” már 1522 szeptemberében ismert volt Wolsey számára, s 1523-ban a hatalmas francia nagyról felajánlkozott a Valois-ellenes hatalmaknak.⁴⁷⁸ Kiújult a háború Nyugaton.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

6. A TÖRÖK VESZÉLY RODOSZ ELESTE UTÁN

1522-ben, az európai fejedelmek „szerencséjére” a török mégsem Itália ellen vonult flottájával, hanem Rodosz ellen.⁴⁷⁹ Az itáliai fenyegetettség azonban nem múlt el.⁴⁸⁰ A pápa továbbra is tartott a török partraszállástól, s nem nyugodott meg, hiszen úgy tudta, a török egy újabb hadsereget szerel fel Magyarország ellen.⁴⁸¹ A pápa nagy vehemenciával vetette bele magát a béketeremtésbe, felszólította V. Károlyt, hogy VIII. Henrikkel együtt lépjenek fegyverszünetre a franciákkal, s hallják meg Magyarország segélykiáltását.⁴⁸² Szeptemberben már kifejezetten a Magyarország tengerparti részeit ért támadás miatt szólítja fel a keresztes harcra, hivatkozva a magyar király hozzá küldött követére és levelére.

A következő hónapokban a pápa folytatta „hadműveleteit” és sorozatosan küldte adhortációkkal követeit Európa udvaraiba.⁴⁸³ 1522. augusztus 8-án jelentette Surion londoni velencei követ, hogy Belgrád, Scardona és Knin elfoglalása után a török arra készül, hogy elfoglalja a Szerémséget, majd uralma alá vonja Magyarország nagy részét.⁴⁸⁴ A velencei követek a birodalomban egyre sötétebb képes festettek a Magyarországot sújtó vésről, Scardona, Knin elestéről.⁴⁸⁵ Augusztusban az angolok velencei követének, Richard Pace-nek a Signoria azt adta a tudtára, hogy Scardona és Knin eleste után nem lehet késlekedni, Velence is hajlandó békét kötni a Birodalommal, és Anglia királya vesse latba a tekintélyét és járjon közben a megegyezésért.⁴⁸⁶ Velence már arra is hajlandó volt, hogy Angliával való tárgyalásain felvetette, ha a Tudor uralkodó is békét kötne, 50 ezer dukátot adna a török elleni harcra.⁴⁸⁷

VI. Adorján pápával az volt a „gond”, hogy túlságosan is a lelkére vette, miszerint Istentől rendelt missziója, hogy a török elleni keresztes hadjárat oltárán létrehozza az egyetemes békét. Adorján pápában, a „lánglelkű” flamandban a magyar politikai vezetés is bízott, ezért is rendelte

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nem sokkal a megválasztása után, 1522 elején hozzá követét, Brodarics Istvánt.⁴⁸⁸ Sajnos azonban Brodarics követi megbízatásának első hónapjairól keveset tudunk, a magyar királyhoz írott első római levele is szeptemberről maradt fenn. Egyes adatokat azonban a lengyel királyhoz írott leveleiből lehet rekonstruálnunk. 1523-ban, január dereka és június eleje között I. Zsigmond lengyel királyhoz írt leveleiben számol be részletelesen Adorjánnal való találkozásairól. Maga Adorján is beszámol erről, Károlynak írt levelében.⁴⁸⁹ Tudjuk azonban, az új pápa már három nappal azután audiencián fogadta Brodaricsot, hogy augusztusban megérkezett Kasztíliaiából Rómába. Brodarics megrázó képekkel festette le, hogy Itália is mekkora veszélyben van, mire a szentatya hitet tett, hogy megsegíti a török ellen küzdő Magyarországot.⁴⁹⁰ Brodarics közölte a király kérését, hogy külön nunciust küldjön Nürnbergbe az elkövetkező Reichstagra. Királya szerint nem találhattak volna alkalmasabb személyt a pápaságra, mint Adorjánt.⁴⁹¹ A pápa kivizsgáltatta, miért nem jutott gabona Scardonának, nagy mennyiségű gabonát ajánlott fel a horvát városok, főként Klissza védelmére, melyet 1523-ban, s 1524-ben is körülzártak.⁴⁹² VI. Adorján már Scardona eleste után felszólította Velencét, vegyen részt a város visszafoglalásában,⁴⁹³ sőt, különösen a szíven viselte Zengg védelmét, áldozott is rá.⁴⁹⁴ A pápa, mondhatnánk, meglepetésre, sőt, a vezető európai hatalmak megdöbbenésére, „igen adakozó” volt, ígért 100 ezer aranyat – még úgy is, hogy adókat kellett kivetni és egyházi ékszereket elzálogosítani.⁴⁹⁵ Annyira a szíven viselte a békét, hogy erősködött, meg is valósítja a trónraléptekor meghirdetett hároméves egyetemes békét és komolyan vette a fejedelmekhez intézett keresztes felhívást.⁴⁹⁶

Érdekes, Brodarics fenti leveléből derül ki, hogy a király megbízta őt azzal is, hogy Franciaországba utazzék, a Valois uralkodó segítségét kérni, jöllehet pénz híján nem tudja ezt teljesíteni. Erre reflektál majd I. Ferenc is, ezért küldi Magyarországra követét, Antonio Rincónt 1522 őszén-végén. Erre lépni kell a Habsburgoknak és az angoloknak is, mert nyilvánvaló, ha késlekednek, Magyarország Franciaországhoz fordul, mint azt tette Balbi követsége idején is, csak akkor a követ végül is nem jutott el Párizsba. Már akkor attól tartott a császár, hogy Lajos Ferencet is megkeresi, s ha ő hajlandó segítséget adni, az ő szövetségét választja a Habsburg-Tudor koalíció helyett.⁴⁹⁷ Talán az indította Lajost arra, hogy a francia királyhoz forduljon, mert csalatkozott reményeiben, hogy az angolok és a császár békét kötnek a Valois-kkal. De ebben is csalódnia kellett, hiszen 1522. augusztus 8-án hírt kapott arról Firenzéből, követétől, Marsupinitől, hogy Anglia fegyverkezik Franciaország ellen, most, a kereszténységet fenyegető veszély árnyékában.⁴⁹⁸ Ebben a helyzetben hogyan ítélték meg a törökkel való viszonyt a magyar vezetésben?

A fenti, Brodarics által VI. Adorján előtt elmondott beszéd fényében

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nem mondhatjuk, hogy teljesen lehetetlen, hogy a magyar politikai vezetés ne kacérkodott volna azzal – különösen Rodosz eleste, Zengg segélykérései, a rendszeres dalmáciai oszmán betörések közepette, melyekről maga VI. Adorján is említést tesz az instrukcióiban –, hogy puhatolózson a Porta felé is. Maga a pápai követutasítás szövege azonban a jól ismert és gyakorta használt, úgyszólván klisévé vált magyar fenyegetést ismétli, hogy „kénytelenek leszünk behódolni a töröknek”. Ez még nem azt jelenti, hogy békétárgyalásokba kezdtek volna.

A császár az angol hadműveletek, a francia veszteségek és Rodosz török blokádja – lehet, ez utóbbit nem gondolta komolyan, hogy bekövetkezhet – miatt már 1522 őszén más hangot ütött meg. A Rodosz elleni támadás mellett ebben az is közrejátszott, hogy 1522 őszén újabb török támadás érte Magyarországot: Zvorniknál egy horvát sereg felett győztek.⁴⁹⁹ 1522 szeptemberében maga a császár is úgy vélte, Rodosz ostromának a megkezdése után Itália nincs biztonságban.⁵⁰⁰ Szeptember 5-én Károly azt írja angliai követeinek, hogy immár hajlana a békére, ha minden más fél is követné, hogy vissza lehessen szorítani a törököt.⁵⁰¹ Úgy véli, ha Rodosz elesik, Itália és Európa más részei nyitva állnak a török előtt. A Reichstag rendelkezései arra kötelezik, hogy Magyarország megőrzése érdekében tegyen lépéseket. Mindent megtesz ennek érdekében, sőt, immár azt is ígéri, Angliába is ír, hogy adjanak a török ellen segítséget.⁵⁰² A császár véleménye is megváltozik Rodosz ostroma közben: angliai követeinek már egyértelműen a béke irányában ad instrukciókat.⁵⁰³ Október végén már békét is kötne, egyre inkább megrémíti a johanniták sorsa, s arra utasítja londoni követeit, már a béke érdekében tegyenek lépéseket.⁵⁰⁴ Szavojai Margitnak is ebben az értelemben ír, válaszolja a Magyarországot ért támadásokat.⁵⁰⁵ 1523. január 1-én újabb utasítást küld Bada-joz püspökének, londoni követének, ebben is felhívja, tegyen meg mindent a béke érdekében, mert nagy török támadás készül Magyarország ellen.⁵⁰⁶

Sokat vártak a felek az 1522. szeptemberére meghirdetett, majd többször is elhalasztott, végül decemberben megtartott újabb nürnbergi Reichstagtól. Rodosz ostromgyűrűbe fogása ismét lehetőséget adott az újabb, novemberre 11-ére összehívott – vagy elhalasztott – Reichstagra küldött magyar követek számára is, hogy ezzel is a rendek eszébe vessék, szükség van Magyarország megsegítésére.⁵⁰⁷ Magyarországon már a nyár végén sürgették a gyűlés újbóli megnyitását, és a Szent Lőrinc napjára összehívott országgyűlésen az országnagyok ki is jelölték a követeket – a király utólagos jóváhagyása mellett.⁵⁰⁸ A követek – Gosztonyi János erdélyi püspök, Macedóniai László szerémi püspök, Werbőczy István személynek és társaik előterjesztették a segélykérelmüket, s egy kissé bátrabban is mertek kérni. Macedóniai püspök itt már nem egyszerűen a „hagyományos” kereszténység védőpajzsa kontextusában szólalt fel, nem is

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

csupán a szomszédságra hivatkozott, vagy arra, hogy Magyarország elvesztével Németország kerülne veszélybe, hanem „buzgón emlegette a Birodalomhoz fűződő szövetségünket és barátságunkat”. Az ország „Germánia védelmezője is már csak segítséggel lehet”.⁵⁰⁹ „Magyarország *eddig* pajzsa, és bástyája *volt* Németországnak, a magyarok fegyverei mit értek a ti nyugalmatoknak, s mit érnek még ezután, ha megmenekül. Ne vessétek meg szomszédotokat, mert ha nyomorúságos, ha veszendő, a ti romlásotokkal fenyeget.”⁵¹⁰ „A Magyarországot mardosó láng az egész világot nagy tűzvészbe borítja [...] immár messzire terjedt Mohamed tűzvésze, s már a szomszéd háza ég”.⁵¹¹ Magyarország, ha megmenekül, akkor hű szövetségese lesz Károlynak, s meg fogja mutatni, mit ér a császár számára, az ellenfeleivel szemben is. Ez határozottan kijelöli II. Lajos helyét a Habsburg szövetségi rendszerben. A szerémi püspök azzal érvelt: azért szükséges a sürgős segély, hogy mihamarabb képesek legyenek Nándorfehérvárat visszafoglalni, ami így felmentené Rodoszt, mivel a törökök kénytelenek lennének abbahagyni a sziget ostromát.⁵¹² Lehetséges, éppen a magyar jelentések indították arra Ferdinánd főherceget, hogy a válságos helyzet miatt a Reichstagról követet küldessen bátyjához Kasztíliaába, hogy segítséget kérjen a török ellen.⁵¹³ Magyarország gyenge és nem tud védekezni. Ha elveszik, Ausztria is nagy bajba kerül.⁵¹⁴

A magyar követek most nem akartak belemenni, hogy a Reichstag újra elhalassza a válaszadást, december 6-án már választ vártak, mondván, a január 6-ára összehívott országgyűlésre prezentálniuk kell a rendek álláspontját.⁵¹⁵ A rendek december 15-én adtak választ, s azt hangoztatták, ha a császár, Anglia és Franciaország békét kötnek, akkor támogatnának egy hadjáratot a török ellen.⁵¹⁶ A kért 20 ezer gyalogos és 4000 lovas helyett most csupán 4000 gyalogost ajánlottak meg.⁵¹⁷ Ennek oka az is lehetett, hogy Rodosz nem hatotta meg annyira őket, s Szapolyai és Radu vajda október eleji győzelmei pedig újra elkényelmesítették a Birodalom fejeit. Pedig nem csak Ferdinánd főherceg munkálkodott, hanem Frangepán Bernát is, s próbálta meggyőzni a rendeket a segély szükséges voltáról.⁵¹⁸ A rendek feltétele azonban az volt, hogy a hat hónapra megszavazott birodalmi sereg mellé állítson ki a magyar király is csapatokat, s azok 1523. május 25-én Sopronban legyenek, ágyúkkal felszerelve.⁵¹⁹

1522 végén, 1523 elején nemcsak Magyarországon, de Itáliában és Dalmáciában is egyre valószínűbbnek tűnt egy esetleges török invázió – ebben a légkörbe pedig nem igazán illett bele, hogy Szulejmán újabb békeajánlatot tegyen. Különösen Szapolyai és Radu vajda havasalföldi sikerei nyomán nem. Tubero részletesen tudósít arról, hogyan „garázdálkodnak Bács környékén” („in regionem Baciensem grassantur”) Báli nándorfehérvári bég hadai 1522–1523 telén. Bár a dalmát krónikás közvetlenül VI. Adorján megválasztását követően szól a szerémségi dűl-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

sokról, mégis ezt nem 1522 elejére, hanem az év telére, decemberre, vagy 1523 január-februárra kell tenni, mivel azután történt, hogy a törökök egy „Isteren túli” területen – valószínűleg Havasalföldön – súlyos vereséget szenvedtek, ami Szapolyai 1522-es hadjáratára kell hogy utaljon. Báli, „hogy a magyarok nehogy eme sikerük miatt elbizonytalanodjanak, 3000 lovast egybegyűjtve a Száva folyón túlra, a Szerémség pusztítására indult, hajók nélkül átkelt a jéggel borított Dunán Dacia Nándor-
fehérvárhoz közel fekvő vidékére, majd átkelve a szintén jeges Tiszán, betört Bács területére, s miután ott néhány falut feldúlt, sietve visszavonult”. „Az a hír járja, hogy igen nagy mennyiségű állatot hajtott el, s közel 1300 ember esett fogságba, a török sem tért azonban haza minden veszteség nélkül”.⁵²⁰

Egyrészt a török politikájában most már mindig benne volt az, hogy a magyarok bármilyen sikerét rögtön visszacsapással torolja meg, s mivel akadálytalanul eljuthat akár a Tiszán túlra is, tudatosan arra törekszik, az ellenállást szétzilálja, s demoralizálja a népet rabszolgaszedő akcióival; másrészt mivel nem tehette meg ezt veszteség nélkül, még mindig lehetett remény arra, hogy a magyar haderő valamilyen szinten képes – ha nem is teljes – védelmet biztosítani, amire lehetett építeni a nyugati fejedelmekhez intézett adhortatiókban is. Ez jelenik meg abban is, hogy a havasalföldi hadjárat sikereire nyugaton is reflektáltak. Egy 1523 januári angol követjelentés – Rómából érkezett hírekre alapozva – úgy szól, Rodosz eleste mellett a magyarok igazán helytálltak, mert kétszer is nagy „vereséget mértek a törökökre, sokukat levágták”.⁵²¹ Úgy tűnik, mintha a keresztények egyedül Magyarországon tudnának helytállni.

Az év vége felé, de különösen Rodosz eleste – december 22. – után a pápa, VI. Adorján azon aggodalmak miatt sürgette egy keresztes had megindítását, hogy a Rodosznál diadalt arató oszmán flotta tovább fog nyomulni a Földközi-tengeren. Rómában is fogtak el török kémeket, és a Kúria is attól tartott, hogy a török meg fogja kísérelni az Apuliában való partraszállást. Adorján azt hangoztatta a császárnak, hogy ő sem lehet immár biztonságban, Magyarország és Itália elfoglalása után őt is könnyedén elűzheti a török.⁵²² A szentatya 1523. március 2-án hároméves egyetemes békét hirdetett és felszólított minden keresztény fejedelmet a kereszt ellenségei elleni háborúra.⁵²³

Angliának a törökellenes háború felé fordításában szerepe volt Ferdinándnak is: 1523. jan. 28-án Ferdinánd követe, Aymercourt bárója érkezett Angliába, aki olyan, első kézből származó, kémektől és foglyoktól szerzett értesüléseket hozott, hogy a török a nyáron hadjáratot indít a kereszténység ellen. Ferdinánd a követe útján segítséget kér Magyarországra megvédésére, mert Németország és Ausztria nagy veszélyben van.⁵²⁴ Ferdinánd munkálkodásának is köszönhető, hogy 1523. március 15-én a főherceg, a Signoria, Anglia, Magyarország és Lengyelország követei

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Velencében gyűltek össze, hogy megvitassák Belgrád visszavételének a lehetőségét. Velence még segélyt is hajlandó adni az infánsnak, ha segédkezik az ő területeit is érintő török támadásokkal szemben. (Feltehetően Brodarics lehet a magyar fél követe.)⁵²⁵

A pápát megrémítették azok az újabb hírek, melyek szerint a török flottát épít, s félő, hogy Itália ellen fogja bevetni.⁵²⁶ Már február végén tárgyalta a konzisztórium arról, hogy legátust küld Magyarországra.⁵²⁷ Március 14-én a konzisztóriumban „felolvasták a magyar király levelét, amelyben a király elpanaszolta a török pusztítást, és alázatosan nem csak a pápa vagy a bíborosok, hanem az összes keresztény fejedelem segítségét kérte. Ezután [...] Magyarország követe egy inkább hosszadalmas, mint hasznos szónoklatot tartott, amiben segítséget és pénzt kért a pápától és a bíborosoktól.”⁵²⁸ (A követ itt Brodarics lehet.⁵²⁹) A március 23-i konzisztóriumon a pápa elhatározta, nagyobb pénzsegélyt is ad a legátus kezébe, akit először Pompeo Colonna bíboros személyében véltek megtalálni.⁵³⁰ A pápa ragaszkodott hozzá, hogy a legátus azonnal keljen útra, de Colonna visszakozása miatt halasztást szenvedett az ügy. Április 30-i bullájában Adorján az egyházi tizedet és a klérus javainak egyharmadát is felajánlotta a hitetlenek ellen.⁵³¹ Kifejezetten Wolsey kardinálist is megkereste a pápa: arra figyelmeztette, hogy a kereszténység két sáncának, Belgrádnak és Rodosznak a bukása után a török már nem csak Magyarországot, a Szicíliai Királyságot és Itáliát, hanem a kereszténység egészét és Angliát játszi könnyedséggel meghódíthatja.⁵³²

VI. Adorján külön nunciust – Bernardino Bartholotto – küldött Angliába.⁵³³ Instrukcióiban a szentatya hangsúlyozta: a római magyar kövek nem szűnnek meg hangoztatni, hogy „az ország megadja magát a töröknek” – jelen volt tehát, Nyugat-Európában is, a törökkel való megegyezés hihetetlennek tűnő, s félve fogadott alternatívája. A pápa azzal is megbízta követét, számoljon be az angol királynak Zengg segélykéréseiről, arról, hogy ő már nem tud többet segíteni a városon, ahol nincs elegendő élelem és fegyver, s a város így el fog pusztulni; valamint arról, hogy Dalmáciában a törökök most is 7000 keresztényt fűztek rabláncra.⁵³⁴ Az aggodalmak nem voltak légből kapottak. Római jelentések szerint a török máris betört és Horvátországot pusztította, megtámadott „egy keresztény várost”. Vélhetően nem lehet másról szó a Peter Vannes, Wolsey bizalmasa által összegyűjtött és a kancellár számára lemásolt extractumokban, mint az 1523. márciusi pétervárad i ostromról.⁵³⁵ Pétervárad lehet az a város, ami ha nem is Horvátországban van, de Báli nándorfehérvári bég épp ekkor kezdte ostromolni.⁵³⁶ Báli akciójával párhuzamosan a rodoszi ostrom után Konstantinápoly felé vonuló flotta egy része felhajózhatott az Adrián, vagy legalábbis a közelben állomásozhatott, ezért érezhette magát veszélyben a pápa a vele párhuzamosan folyó, igen korán megkezdett magyarországi támadás fényében. Pétervárad ostromo-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 ma a Nyugat szemében azt jelenthette, hogy Rodosznál a török semmi
2 esetre sem állt le, hanem kihasználva a keresztény fejedelmek sokkját és
3 tespedtségét, a szárazföldön is előre akar nyomulni. A félelmek nem vol-
4 tak alaptalanok, hiszen Báli akciója, mint kiderült, nem egyszeri, elszi-
5 getelt hadművelet volt, hanem pár héttel később – április végén, május
6 elején – követte a boszniai török csapatok Kruppa és Klissza elleni felvo-
7 nulása⁵³⁷ – e helyek pedig már még közelebb voltak Itáliához. A magyar
8 udvarban is tudtak erről, Andrea de Burgo császári követ jelentette ápri-
9 lis 2-án, hogy 200 gályával vonul Nápoly és Róma ellen a török.⁵³⁸ Ráadá-
10 sul április 25-én Radu vajda is vereséget szenvedett Havasalföldön, és
11 hiába kért magyar segítséget, kénytelen volt Magyarországra menekül-
12 ni. A török újra megszállta Havasalföldet.⁵³⁹ A török iránti „érzéketlen-
13 sége” miatt VI. Adorján végleg elfordult a francia királytól, s 1523. július
14 29-én szövetkezett Károllyal, Ferdinánddal, Velencével és Angliával.⁵⁴⁰

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

7. MAGYARORSZÁG, A NYUGAT ÉS A TÖRÖK 1523-BAN

Rodosz elstétől kezdődően szinte folyamatosan érkeztek olyan hírek a Csehországban időző II. Lajoshoz, hogy a török Magyarország ellen készül, és csapatokat küld Pétervárad és más végvárak elfoglalására.⁵⁴¹ Andrea dal Burgo császári követ március, április és május folyamán 4–5 naponta jelentett a szultán Magyarország elleni készülődéséről.⁵⁴² Krusics Péter klisszai kapitány török fogságba került rokona révén értesült, hogy a Padisah célja a boszniai várak és Horvátország elfoglalása. A havasalföldi vajda és egyes szerb források is azt jelentették, a szultán – annak ellenére, hogy Rodosznál veszteségeket is szenvedett, és flottáját egy vihar megtépázta, valamint pestis is pusztított – személyesen készül, és a Philippi melletti mezőn gyűjti össze az Anatóliából áthozott csapatokat, s csak az aratást várja, és most egy hosszú hadjáratra, egy mindent eldöntő csapásra készül, és Magyarországon is akar telelni.⁵⁴³ Tél óta a török végvári őrség rendszeresen portyázott, s így Báli bég zavar-talanul vonultathatta fel ágyúit naszádjain a Dunán.⁵⁴⁴ Burgo követje-lentései is azt igazolják, hogy „a török [...] noha Rodosz elfoglalásánál, [...] és a pestistől nagy veszteségeket szenvedett [...] mégsem hiányzik az ereje [...] és mivel elegendően ismeri a keresztény fejedelmek egymás közötti viszályait [...] nagyobb merészségre fog kapni”.⁵⁴⁵

II. Lajos 1523 április elején az egyre-másra érkező s aggodalmakat kiváltó hírek hatására a nyugati fejedelmekhez fordul.⁵⁴⁶ A császári követ, Andrea dal Burgo is beszámol arról, a király a birodalmi pápai követnek sürgette a pápai legátus és segély küldését.⁵⁴⁷ Arról is most kapott hírt a király, hogyan esett el Rodosz.⁵⁴⁸ II. Lajos április 10-én V. Károlynak és VIII. Henriknek írt levelei Andrea dal Burgo április 10–11-i jelentésének mellékletében, másolatban maradtak fenn.⁵⁴⁹ Április 13-án ír a pápának, segítséget kér, máskülönben vége Magyarországnak.⁵⁵⁰ Létezik egy feb-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ruárban VIII. Henrikhez írott levele is, melyről közvetett híradásból tudunk. Szavojai Margit Badajoz püspökének írott, 1523. február 12-i levelének mellékletében a hercegnő beszámol Magyarország királyának Anglia királyához írott leveléről.⁵⁵¹ Az áprilisi levelek előzményéről szól Burgo április 8-i, Ferdinándhoz intézett jelentése is, melyben Rómából március végén érkezett hírekről számol be. Ezek szerint a francia király elégedett, hogy a pápa, a császár és Anglia királya között rendeződtek a nézeteltérések, s hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni a császárral és Angliával, fel is hatalmazza erre Auch kardinálisát, római követét.⁵⁵² A Szentszék azt javasolja, a magyar király V. Károlyhoz és VIII. Henrikhez követeket is küldjön.⁵⁵³

A magyar király a császárt és az angol királyt is tudósítja a török előrenyomulásáról és háborús előkészületeiről, emlékezteti őket a kereszténység két bástyájának (*duobus munitissimis propugnaculis*), Rodosznak és Nándorfehérvárnak az elestére.⁵⁵⁴ A török a Philippi melletti mezőn vonja össze hadseregét, egy flottát a Dunán is épít és két hadsereggel készül a magyarországi invázióra, sőt, a királyság másik részén a tatárok támadásától kell tartani. Új csapatokkal dűlja a végeket.⁵⁵⁵ Az egész kereszténység veszélyben van, Germania-t és Itáliát is védte idáig a védőpajzs.⁵⁵⁶ A magyar királynak a pápához írott szavait elő is adta Brodaries Rómában. Ferdinánd követe is ezzel egyidőben adta elő hasonló kérését.⁵⁵⁷ Érdekes, hogy Lajos a szavai szerint a francia királynak nem írt, hiszen minden felet megemlíti, akihez exhortatiót intéz a levelekben, de Ferencet nem.⁵⁵⁸ Ezzel szemben áll az, hogy II. Lajosnak a francia királyhoz írott leveléről – igaz, nem tudjuk pontosan a dátumát – egy későbbi császári levél tanúskodik.⁵⁵⁹ Lehet, hogy egy *április eleji*, I. Ferenchez intézett levél is megszületett, s Burgo nem csatolta másolatát a jelentéséhez, de nézetünk szerint bizonyára megtette volna, ha létezett volna, vagy be tudta volna szerezni másolatban. Ez azt igazolja, hogy a magyar kormányzat az előző évi francia követjárás után is elsősorban a Habsburgoktól és szövetségeseiktől, Angliától reméli a legtöbbet.⁵⁶⁰ II. Lajos V. Károlyhoz írott leveléből érződik, hogy most – miután a Valois-uralkodó is külön megbízottat küldött a pápával, a császárral és az angol királlyal való békétárgyalásokra – reményre adhat okot, hogy a felek valóban készek lesznek a kompromisszumra.⁵⁶¹ Ennek ellenére a francia király nem ment bele a békébe az angolokkal és a Birodalommal, sajnálatát fejezte ki Rodosz elvesztése miatt, de nem tudott ígérni semmilyen segítséget a török ellen.⁵⁶² Úgy tűnt, legfeljebb reménykedni lehet egy keresztény összefogásban. Úgy tűnt, a lelkesedés ellenére a közelgő török támadással szemben most is Magyarországnak kell helytállnia – segély nélkül.

VI. Adorján, kissé talán túl optimistán felbuzdulva a fejedelmek elkötelezettségén, hivatkozva a kihirdetett hároméves egyetemes békére, fel-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

szólította a fejedelmeket, hogy most már ne késlekedjenek felkelni a török ellen, mivel az előző években a hitetlenek elfoglalták Rodoszt és Belgrádot.⁵⁶³ A szentatya nem is várta be, míg az adókból befolyik a pénz, így 50 ezer dukátnyi összeget – az eredetileg tervezett 40 ezret maga kiegészítve – rendelt a Magyarországra induló legátus kezébe, amiből neki 10 ezer cseh gyalogost és 20 ezer lovast kellett kiállítania.⁵⁶⁴ 1523. június 1-én Wolsey valóban új megbízottat is küldött Rómába a keresztes háború ügyében, hansúlyozván, hogy a Hit Védelmezőjének Istentől rendelt feladata a török elleni védelem. Azt írja a pápának, hogy sok keresztény ország van, amelyet Nápolynál még inkább érinthet a török támadás, s ha elfoglalja őket, az szégyent hoz minden keresztény fejedelem fejére.⁵⁶⁵

1523 májusára félelem járta át a pápa és az itáliai fejedelmek szívét, hiszen a jelek arra mutattak, Rodosz után folytatódik az oszmán offenzíva, Itáliában és Magyarországon.⁵⁶⁶ Többek között ezért is indul meg majd május végén Tomori Pál a török ellen a Délvidékre 10 ezer ember élén. Sőt, többek között ezért is indul, igaz, a pénz hiányában késedelmet szenvedve, Cajetanus pápai legátus Magyarországra⁵⁶⁷ – amiről az angol kancellárnak is beszámol római „embere”, Lorenzo Campeggio bíboros.⁵⁶⁸ Végül a legátus és nuncius-társa, Burgio báró csak július elején indulnak útnak.⁵⁶⁹

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

8. A BIRODALMI SEGÉLY ÜGYE – A BÉCSI KONFERENCIA

A Reichstag által megítélt segély is nehézkesen haladt. 1523 márciusában a király írt a birodalmi kormánynak, s kérte, a 4000 katonán felül adjanak még 3000-et, de a Reichstag a magyar országgyűlés határozatát is igényelte, arra pedig még várni kellett. Bár a március 15-i határidő elmúlt, Rodosz elestének hírére április közepén a király újra sürgette a birodalmi segélyt.⁵⁷⁰ A király még tovább mentegetőzött, hogy késlekedik az országgyűlés megtartásával, s amikor végre valamirevaló választ küldött Nürnbergbe, már késő volt – és nem is teljesítették a vállalt feltételeket –, így a birodalmi segélyt kérő magyar küldöttség elutasító választ kapott. Legfeljebb annyi pozitívum történt, hogy a magyar ügy újratárgyalását a következő évben összehívandó Reichstag elé utalták. (Igaz, ezt még egyszer elhalasztották, s csak 1524 januárjára hívták össze, amely azonban döntés nélkül feloszlott, végül a török-kérdés határozatait a novemberre tervezett speyeri gyűlésre halasztották.)⁵⁷¹ Lehetséges, ezért is értékelődik fel újfent a pápai segély valamint az egyéb hatalmak bevonása a törökellenes subsidium ügyébe.⁵⁷² Az birodalmi gyűlés utánra, 1523 május-júniusra Bécsbe tervezett konferencia megfogalmazta, hogy a birodalmi rendek segélye csak addig lehet elegendő, s csak addig védhetik ők az átjárókat és hágókat, amíg a többi keresztény hatalom segélye nem érkezik meg.⁵⁷³ A tárgyalások egyik fő célja az volt, hogy megvitassák a főherceg részvételét – és ezen keresztül, különösen a birodalmi gyűlés késlekedése és vonakodása közepette – a császárt a török elleni fellépés ügyében. Nagytekéntélyű fényes küldöttség indult Bécsbe – Szatmári György, Bátori István nádor, Werbőczy István személynök, hogy „contra communes hostes Thurcos [...] consulere [...] de negotiis expeditionis in Turcos [...] deque ratione et forma belli gerendi alisque rebus omnibus ad huiusmodi expeditionem necessariis agendi, tractandi, disp-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

utandi” tárgyaljon.⁵⁷⁴ Mindazonáltal legfeljebb annyit értek el, hogy a tárgyalásokat kitolták június végére, s a július elején Bécsújhelyt folytatott tárgyalásokon is megerősítették, tartsanak egy nagy fejedelmi kongresszust.⁵⁷⁵ Ez nem volt kézzelfogható segítség. De itt is nyilvánvalóvá vált, hogy még Ferdinánd állhatatos közbenjárása ellenére sem fognak a rendek olyan jelentős segílyt adni, amivel a siker reményével lehet a magyar vezetés kitűzött célját – Nándorfehérvár visszafoglalását – elérni. A főherceggel szemben V. Károly a francia háborút tekintette elsődlegesnek. Ezért értékelődik fel mindig a francia-Habsburg béke. Az már hiú ábránd volt, hogy a Birodalom rendjei és a Jagellók önmagukban elegendőek ahhoz, hogy rábírák a császárt és a Valois-kat arra, hogy békét kössenek. A bécsi konferencia az egész kontinenst érintő, kulcsfontosságú kérdésekben már nem tudott beleszólni a „nagy hatalmak” ügyébe. Nem tudta elérni, hogy a keresztény fejedelmek békét kössenek. Ehhez olyan nagyformátumú politikusokra volt szükség, mint a yorki érsek.

Magyarországon, egyetértve E. Kovács Péterrel, úgy tűnik, rossz politika volt ragaszkodni a hagyományos irányú – pápai, velencei, birodalmi – magyar segélykérési taktikához, és főként csak a birodalmi segélyekre várni. A segély odaítélése egyébként is lassú folyamat volt, kifizetése pedig ennél is vontatottabb. Ráadásul a belpolitikai villongások rossz fényt vetettek az országra. Akik hajlottak volna a segély megadására, azok is nehéz szívvel tették, mert nem lehetett biztosan tudni, mi lesz a sorsa a pénznek az egymással viaskodó pártok karmai között.⁵⁷⁶ 1523-ban a magyar vezetés nem idegenkedett volna egy, a törökkel kötendő békétől, s tapogatózott is az irányban, hogy lehetséges-e a háborúpárti rendekkel szemben keresztülvinni egy megegyezést.⁵⁷⁷ 1523 májusában, a Reichstag segítségnyújtási tárgyalásainak hosszas huzavonája és a sokadszori halasztás közepette maga Habsburg Ferdinánd sem tartotta volna az ördögtől valónak egy fegyverszünet megkötését. Burgo megbízatása arra szól, ha lehetséges, járjon közben a béke ügyében (*negocium treugarum* vagy *induciarum*).⁵⁷⁸ Maga Perjés is közli, bizonyára Lhotsky alapján, hogy a főherceg 1523 tavaszán azt írta V. Károlynak: „nem lehetséges, hogy erőnk oly hatalmassággal, mint a török, szembe szállhasson. [...] Ami pedig a birodalmi segélyt illeti, az semmit sem ér”.⁵⁷⁹ Zsigmond lengyel király – annak ellenére, hogy 1522 folyamán a török-ellenes szövetség megkötésére felruházott követe, Jan Zarnowski a magyar király udvarában tárgyalt⁵⁸⁰ – is egyre inkább a békekötés mellett tette le a voksát.⁵⁸¹ 1523. március elején még ugyan szorgalmaz a török ügyben tárgyalásokat, de már jelzi, otthoni elfoglaltságai miatt azokon nem tudna részt venni;⁵⁸² majd a hó végén azt tanácsolta Lajosnak, mindenképpen törekedjék békére a törökkel.⁵⁸³ Június 10-én azt írja Brodarics, hogy éjjel-nappal a segélyért dolgozik a király részére, de közli, a lengyel király

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 is azt javasolta Lajosnak, kössön békét vagy fegyverszünetet. Szerinte
2 nem is adhatna jobb tanácsot, mert Lajost magára hagyták a keresztény
3 fejedelmek.⁵⁸⁴ Minderről angliai és spanyol forrásaink is tanúskodnak.
4 Annál is inkább van ráció a fegyverszünet iránti puhatolózásban, mert
5 az angol források is jelentik, a szultán követeit nagy tisztességgel fogad-
6 ták Velencében, és mivel Ferdinánd főherceg egy „nagy kapitánya” átállt
7 a törökhöz, Lengyelországban már hadat is indított, be is vett és uralma
8 alá vont egy nagy várost. „A kereszténység azokon a területeken már
9 nem létezik”.⁵⁸⁵ Rómában a spanyol követ is aggodalmaskodik. Sessa
10 hercege június 11-én azt írja a császárnak, hogy „a magyarok nem ide-
11 genkednének attól, ha a török alá vetnék magukat”.⁵⁸⁶ V. Károly a vála-
12 szában hasonlóképp aggodalmát fejezi ki, attól tart, ha Magyarország
13 királya békét köt a törökkel, az Itáliába vezet hadat.⁵⁸⁷ Még azt is meg-
14 erősítette, szándékában áll hadba szállni.⁵⁸⁸

15 A békepuhatolózások ellenére a háborús párt szava győzedelmeske-
16 dett, 1523 júliusában a királyi tanács is a háború, mi több, offenzív hábo-
17 rú mellett tette le a voksát.⁵⁸⁹ Nem tehettek mást, bíztak a nyugati segély-
18 ben. Mindannak ellenére, hogy a török a határon állott és farkasszemet
19 nézett a végvárok védőivel, Budán igen optimistán bíztak a külső segít-
20 ségben, és Nándorfehérvár visszafoglalását tűzték ki célul.⁵⁹⁰ Az egyedü-
21 li kézzelfogható segítséget a Cajetanus legátus hozta pénz jelentette, vala-
22 mint a kardinálisok is segély gyűjtésébe kezdtek.⁵⁹¹ Ferdinándban lehe-
23 tett még esetleg bízni, aki április 29-én az ausztriai rendek által megsza-
24 vazott sereget megkezdte felszerelni, majd júliusban a krajnai, stájer és
25 karintiai rendektől újabb segílyt kért, továbbá készültségbe helyezte
26 grazi kapitányát. A főherceg csapatai egészen októberig a horvát határt
27 biztosították.⁵⁹²

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

9. A SZÁVASZENTDEMETERI ÜTKÖZET ÉS HATÁSA

1523 tavaszán egyre-másra érkeztek a nyugtalanító hírek arról, hogy Rodosz bekebelezése után Szulejmán a szárazföldön is döntő sikert akar elérni. 1523 januárja és márciusa között fel is fejlődtek a határon Szörénytől egészen Horvátországig a török előőrsök.⁵⁹³ A királyt kérik, térjen haza Csehországból, aki eleget is tesz ennek.⁵⁹⁴ Sőt, optimistán nyilatkozik, mondván, rendet tett Csehországban, sikereket ért el, és pénzt is szerzett, melyen fegyvereket fogad. Cseh alattvalóit is mozgósította a török támadás esetére.⁵⁹⁵ Márciusban Báli szendrői bég Pétervár ellen támadt, amit nem sikerült bevennie, de a cél nem is a vár volt, hiszen ostromot nem kezdett, hanem már: a Szerémség megszerzése.⁵⁹⁶ (Mindazonáltal szinte csoda volt, hogy a vár nem esett el, mert mivel az 1521. évi adóból felfogadott zsoldosokból már szinte senki nem maradt, gyakorlatilag őrség nélkül állott.⁵⁹⁷) Ezért március és május között csendben készítette elő a terepet folyamatos területpusztító portyákkal Valkó megyében.⁵⁹⁸ 1523 tavaszán Szulejmán komoly csapást akart mérni a Szerémségre, ezért is bízta meg egy, a ruméliai seregek jó részének részvételével indítandó hadjárat fővezérével, nevezte ki szandzsákbéggé és helyezte Nándorfehérvár élére sógorát, Ferhát/Ferhád ruméliai (vrhbosznai) pasát. Az Al-Ghazali-felkelés vérbefojtójának személye is mutatja, mekkora fontosságot tulajdonított a szultán a Magyarország elleni hadjáratnak. Nem a szokásos rablóportyák egyike készült.⁵⁹⁹ Április elején Szalánkeménál álltak a törökök, majd a hónap végén már Temesvár közelébe törtek be, és foglaltak el egy jelentős várost.⁶⁰⁰ 1523. május végén az Alsó-Részek főkapitányává és kalocsai érsekké kinevezett Tomori Pál megindult a Délvidékre ezer főnyi seregével, melyhez utóbb 3 ezer naszádos és végvári katona is csatlakozott.⁶⁰¹ Ferhát pasa fősege újra megkísérelte Pétervár ostromát, de naszádosait Tomori erői szétver-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ték.

Brodarics is arról jelentett június 1-én, hogy a török elfoglalta mindkét román vajdaságot, és a tatárokkal együtt komoly veszélyt jelent nemcsak Erdélyre, hanem az egész Magyarországra is. Szörényinél összegyűlt egy jelentős török had, s bár még nem kezdték meg inváziójukat, kisebb betörésekkel Horvátországot is nyugtalanítják.⁶⁰²

Mindezen rossz előjelek ellenére 1523. augusztus 6–7-én Nagyolaszi-Rednek-Szávaszentdemeter térségében a magyar erők legyőzték Ferhád pasa és Báli bég 12–15 ezerre tehető erőit.⁶⁰³ Amellett, hogy természetesen helyiértéken kell kezelnünk a győzelmet, azt is hangsúlyozni lehet, hogy a magyar erők jelentős stratégiai sikert értek el, hiszen megakadályozták, hogy Szulejmán birtokba vegye a Magyarország hódoltatásához szükséges következő lépcsőfokot, a szerémségi, Duna-menti felvonulási útvonalat.⁶⁰⁴ Éppen ezért majd Mohács előtt kell ezt megtennie a szultánnak. A szerémségi út biztosítása, és Pétervárad mint hídfő birtoklása nélkül a török nem volt képes elvágni a Duna-menti magyar végvárak utánpótlási útvonalát. Ezért kellett 1526-ban is a főszeregnek követnie a hosszabb, dunai utat. Azaz 1523-ban valóban nagy fegyvertény volt a török erők megállítása, már maga az, hogy az ország képes volt keresztbe tenni Szulejmánnak, bizakodásra adhatott okot Nyugaton is, és erősítette annak az esélyét, hogy mégis képes lesz a királyság külső erőt ide vonzani. A török a felvonulási utat biztosítandó, várak ostromára is készült, ágyúkat is vitt magával, de nem sikerült egyet sem bevennie. Ireg (Irek), Rednek, Berekszó és Rácsa még 1526-ban is állt.⁶⁰⁵ Így az oszmánok nem használhatták hátbatámadás veszélye nélkül a Magyarország szívébe vezető rövidebb utat. Kubinyi András mutatott rá, hangsúlyozván a szerémségi út fontosságát, hogy Szulejmán Mohács utáni öt hadjárata során nem a Duna vonala mellett, hanem a Szerémséget átvágva, azaz az 1523-as úton vonult fel.⁶⁰⁶ Igaz, a szerémi út meggyengült, s gyorsabban át lehetett rajta haladni. Báli bég azt írta a szultánnak, Szendrőből a Szerémségen át a Dunáig „két nap alatt lehet eljutni”, majd onnan „öt nap alatt [...] Budára lehet érni”.⁶⁰⁷ Másrészt az a pusztító tény, hogy egy háromszoros túlerőben lévő haderőt győztek le, mi több, Magyarország a Duna vonalán sem volt könnyen megközelíthető, továbbá a magyarok folyami erői is helytálltak, erősítette a magyar védelemben vetett hitet. A híradásokban elterjedt 700 fős keresztény veszteség pedig eltörpült a pogányokat ért érvágás mellett.⁶⁰⁸ Az európai hadszíntereken viaskodó Habsburg-Valois hadseregek arányaihoz mérten valóban csekély volt a veszteség, s ezt még a nyugati híradások is így interpretálták, de éppen ez a harcedzett végvári erő hiányzott volna, hogy egy ellentámadással kiaknázzák a győzelmet. Az ország akkori anyagi helyzetében ez a veszteség is súlyos volt, ez azonban újfent azokat erősítette meg a vezetésben – Mária királyné, Szalkai kancellár és a horvát urak – akik a Habsburg,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

vagy egyéb nyugati segély nélkül nem tartották az ország védelmét lehet-
ségesnek. Egy, a lengyel kancellárhoz írt levél – Gerendi Miklós királyi
titkáré – tanúsága szerint valóban továbbra is gond volt: „a törökök soka-
sága és készültsége a mieinkét felülmúlja, olyan nagyszámú hadserege
van, mint az előző hadjáratban”.⁶⁰⁹ A problémákat nem oldotta meg a
győzelem, egyre inkább a Nyugat segítségére szorult az ország. A török
nem rendült meg a jelentős veszteségek ellenére sem, Báli bég 1524–
1525 körül készült jelentésében azt írta: „Magyarországnak nincs olyan
helyzete és ereje, amit bármi módon figyelembe és tekintetbe kellene
venni”.⁶¹⁰

Mivel az első-magyar-horvát végvár vonal már 1521–22-ben gyakorla-
tilag összeomlott, Tomori erőinek a diadalát sem lehetett megfelelően
kiaknázni, arra nem lehetett egy, a Száván túlra vezetendő nagy hadjá-
ratot alapozni. Erre az ország erői már nem voltak elégségesek, mind-
azonáltal a győzelem megmutatta a Nyugat számára, hogy lépni kell, s
lehet sikereket elérni a török túlereje ellenében is, azaz van ráció a segít-
ségnyújtásban, nem egy eleve „lyukas ládába” dobálják bele segélypén-
zeiket a keresztény fejedelmek. Azt lehetett – vagy inkább lehetett volna
– a diplomáciában is kihasználni, hogy a török sereg – bár nem volt nagy-
számú, messze elmaradt egy szultáni főszeregtől – katonáinak túlnyomó
része elesett, vagy a Szávába veszett. Erre mutat rá a velencei követ jelen-
tése is, mely arról ad hírt már augusztus 11-én, hogy – s valószínű, néhány
nappal később már ez terjed el Nyugaton – a 15 ezer főnyi török seregből
„8000 török elesett, 4000 a vízbe fúlt, 300 elfogattatott”, s csak egy töre-
dékük tudott elmenekülni.⁶¹¹

A törökre mért csapást okosan ki lehetett volna aknázni a keresztény
fejedelmek között, hiszen nagy érdeklődés övezte a diadalt. Még Angliá-
ban is „hírértéke” volt a magyarok győzelmének. Néhány nappal utóbb
egy angol jelentés is említi a csatát, hivatkozva egy augusztus 24-i levél-
re.⁶¹² Kropf Lajos fedezte fel a British Museumban az ún. „*Miracula quae
mense Decembri (1523) in Pannonia visa sunt* (etc)” kéziratot, amely-
ben C(hristopherus) Battus Parmensis vagy Cristoforo Batti/Batto két
levelét közölte Rómából („*pridie Calen. Martiis 1524*”, azaz február 29.
és „*Calen. Martiis 1524*”, azaz március 1. kelettel).⁶¹³ Ebben az író értesí-
ti barátját, Girolamo Saulit (Genovában?) egyes magyarországi esemé-
nyekről, amelyeket familiárisától, egy bizonyos Berrustól hallott, aki a
pápai követtel (Kropf szerint Burgioval) tartózkodott Magyarországon.
A második levél érdekes részleteket közöl a magyaroknak a törökök ellen
a múlt nyáron („*superiori aestate*”) való ütközetéről. A török vezér, a
„szultán rokona” „tűzzel-vassal pusztította a vidéket”. Meglehetősen pon-
tosak az adatai Tomori haderejéről: „Bardus István nevű jeles hadvezér
négyezer és egy-néhány lovassal” legyőzte a portyázásból visszatérő 15
ezer fős oszmán hadat. A magyarok vesztesége is egybehangzó más for-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 rásokkal (700), s a levélíró szerint is az volt az egyik döntő momentum,
 2 hogy a Száva hídját lerombolták, így a folyóig kergetett törökök nem tud-
 3 tak átkelni.⁶¹⁴ A dokumentum szól arról a szimbolikus jelentőségű hadi-
 4 tettről is, hogy a magyarok zsákmányoltak „egy, a kereszt jelével ékesí-
 5 tett gyönyörű keresztény zászlót – melyet a törökök Rhodus szigetén fog-
 6 tak volt el”, tehát Tomori képes volt tőkét kovácsolni abból, hogy a johan-
 7 niták keresztes lobogóját, a pogány elleni harcban edződött kereszt jelét
 8 immár ő maga viheti tovább. Mindezt pedig Nyugaton is tudták – hiszen
 9 a római levél már augusztusban ismert volt Angliában. Szent János lovag-
 10 jai zászlajának a visszaszerzése pedig sokkal többet ért és nyomot a lat-
 11 ban, mint néhány ezer török legyőzése, mivel azt sugallta: újra, még Rodosz
 12 bukása után is felbukkant a magyarok csillaga és van értelme a török
 13 ellen hadakozni, Isten megsegíti a lánglelkű ferences szerzetes mögött
 14 harcoló kereszteseket. Ez olyan fegyvertény volt, amit az európai diplo-
 15 mácia fejei sem hagyhattak figyelmen kívül. A csatáról szeptember 14-
 16 én számol be a római angol követ Wolsey-nak. Igen nagy részletességgel
 17 mondja el, hogy közvetlenül Budáról kapott hírt augusztus 24-én, hogy a
 18 török nagy kapitánya, „Perath Bassa”, aki a szultán húgát vette nőül, s
 19 akinek az eddigi nagy győzelmeit köszönhette a szultán, a hó 6. napján
 20 15 ezer emberrel pusztítva betört Magyarországra, de visszaverték, és
 21 nem tudott elmenekülni csak 2 ezerrel.⁶¹⁵ A kudarccal nem rendítette meg
 22 különösebben a szultánt, fejét vetette ugyan Ferhátnak, de nem hagyott
 23 fel tervével, és folytonosan készült a „nagy leszámolásra”.⁶¹⁶ Mindent
 24 egybevetve, a szávaszentdemeteri győzelemnek volt diplomáciai haszna.
 25 Közvetlen eredménye talán az volt, hogy Ferdinánd főherceg is belátta,
 26 egyedül a saját tartományát ő sem védheti meg, s nem hagyatkozhat arra,
 27 hogy a saját területeit biztosítja, mert ha Magyarország elesik, ő sem
 28 lehet biztonságban, hiába bástyázza körül magát helyőrségekkel. Még
 29 nagyobb erőfeszítéseket kellett tennie, hogy nyugati segítséget szerez-
 30 zen. Az angol diplomáciának komoly sikere volt, hogy Velencét le tudták
 31 választani a Valois-któl, és a pápa is a birodalmi-angol szövetség mellett
 32 kötelezte el magát.⁶¹⁷ Reményre adott okot, hogy 1523. augusztusában
 33 Anglia, V. Károly, Ferdinánd, a pápa, Velence és egy sor itáliai állam szö-
 34 vetséget kötött a török elleni összefogás jegyében.⁶¹⁸ Velence felől azon-
 35 ban még Wolsey sem mehetett teljesen biztosra. 1523 októberében kész
 36 tényként közli Wolsey birodalmi követe, hogy Velence „ligát kötött a török-
 37 kel”, és „kész neki mindenben engedelmeskedni”. „Az egész keresztény-
 38 ség ellen készülnek”.⁶¹⁹ Ha ez nem is felelt meg teljesen a valóságnak,
 39 Angliában tudták jól, a Signoria Konstantinápoly felé is kacsingat, s csak
 40 addig marad a keresztes koalícióban, még az nem sérti kereskedelmi
 41 érdekeit.

Itt érdemes áttekintenünk a perzsa-keresztény szövetség ide vonat-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

kozó részleteit, hiszen a török hátában való perzsa ellenállás a nyugati hatalmak számára is egy racionális lehetőséget teremtett a török elleni küzdelemben. Iszmáíl perzsa sah 1523-ban levélben írta meg II. Lajosnak, hogy a szultán „elhatározta, leigazza egész Magyarországot”.⁶²⁰ Küldött is egy követet a királyhoz és a Reichstagra, Libanoni Péter maronita szerzetes személyében, hogy segítséget kérjen és figyelmeztesse a veszélyre. A perzsa kapcsolatot azonban sem a király, sem a császár nem voltak képesek megfelelően értékelni.⁶²¹ Báli bég 1524–1525 körüli jelentésében már azt lebegtette, a padisah hamarosan maga indul Magyarország ellen.⁶²² A jelentések és a „Sophi” levele eljutottak Nyugatra is, és egyre inkább aggasztották a keresztény fejedelmeket, hiszen a sah azt is írta: „ha a szultán igába dönti” Magyarországot, „könnyen úrrá lesz a többi keresztény fejedelem felett is”.⁶²³ Ezt támasztották alá az Itália elleni fenyegetésről szóló hírek.

Richard Sampson angol követ 1524. augusztus 16-án jelentette Kasztíliaiból, hogyan fogadták a „Sophi” követét, Libanoni Pétert V. Károly udvarában július 2-án.⁶²⁴ Érdekes adalékot közöl az oszmánok bármilyen békéhez való attitűdjéről. A maronita szerzetes a Birodalom területéről érkezett, ahová előzőleg a császárt kívánta felkeresni, de csak fivérét találta, s ő fogadta. Ura, a perzsa sah nem kötött és nem is fog békét kötni, mert a török nem állja a szavát, s csak azért köt békét, hogy elérje a saját célját és megteveszt mindenkit. A sah a levelében egy korábbi magyar levélváltásra utalt. Péter testvér „meghozta hozzánk a magyar király levelét [...], a közös ellenséget megtámadva Te onnét, én pedig innen támadást intézünk az oszmán király ellen”. A sah inti Lajost, óvakodjék ettől az ellenségtől, „aki nagyarányú katonai felkészülésbe kezdett”.⁶²⁵ Azaz itt is a Lajosnak már korábban, 1523-ban írt levelében foglaltakat mondja el, s tolmácsolja az angol követ: e szerint már 1524 áprilisára közös támadást terveztek. A kapcsolat a magyar és a perzsa udvar között élő és rendszeres volt, Libanoni Péter többször is megfordult Iszmáíl és Lajos között az 1520-as évek elején.⁶²⁶ Nürnbergben azt mondta a követ, azért jött, hogy meghallgassa a kereszténység vezetőinek a szándékát – a sah azonban ebben az időpontban nem volt az élők sorában, hónapokkal Sampson jelentése előtt, 1524 májusában meghalt.⁶²⁷ A követ ezt nem tudhatta. Iszmáíl halálával eltűnt a keleti fenyegetés.⁶²⁸

A szávaszentdemeteri győzelem ellenére 1523 őszén, végén a török hadmozdulatok rendületlenül folytatódtak. 1523 decemberében elfoglalták Osztrovicát. Decemberben Fredinánd Magyarországtól is csapatokat kért Horvátország védelmére.⁶²⁹ A török egyes frontszakaszokon mint ha már állóháborúra rendezkedett volna be, s a helyi hadjáratokat a tél sem zavarta különösebben. 1524 februárjában körülzárták Klisszát, melyet ugyan áprilisban a védők felmentettek, de júniusban az oszmánok újra

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

blokád alá vették.⁶³⁰ Ferdinánd is kénytelen volt télvíz idején újabb csapatokat küldeni a határra.⁶³¹ A török nem csak Horvátországot fenyegette, hanem újra beütött Krajnába is.⁶³² Még nyugaton is látták, hogy Magyarország kelet felől sem lehet nyugodt, mert 1523 decemberében egy lengyelországi tatár támadásról szólnak a Londonba érkező híradások, melynek során keresztények ezreit ölik le.⁶³³ Ferdinánd aggodalmait megerősítette, hogy 1523 októberében már a római angol követ is arról számolt be, Magyarországról olyan híreket kapott, hogy már nem is csak Ausztria, hanem Németország ellen fog hadat vezetni a török.⁶³⁴

A megállíthatatlan török előrenyomulásról szóló hírekkel párhuzamosan az is a békétáborot erősítette, hogy a franciaellenes háború nem járt sikerrel, Károly is egyre inkább elkedvetlenedett. Bourbon felajánlkozásával a császár és VIII. Henrik is nagy reményekkel állt neki egy, akár Észak-Franciaország területén folytatott háborúhoz is. Azonban Bourbon katonai akcióival együtt sem lehetett megtörni a franciákat. 1523 végére a béke felé irányuló hangokat még inkább felerősítették, hogy a következő angol akció, Suffolk hercegének 1523. őszi vállalkozása is kudarcba fulladt. Már Henriknek is elege lett a háborúból.⁶³⁵ VIII. Henriket is rá lehetett venni, hogy a „nagy expedíciót” még egy évvel, 1525-re halasszák el. Wolsey mindig is a béke felé tekintett és mindig arra az alkalomra várt, mikor hátrálhat ki a Valois-ellenes ligából. Ha Anglia kilép, akkor a Habsburgok vitorlájából is kifogják a szelet, hiszen a birodalmi hadműveletek egy részét a Tudorok finanszírozták. Ez magyarázza II. Lajos VIII. Henrikhez írott leveleit, ha Anglia is kiszáll a Habsburgok szövetségéből, könnyebben elérhetővé válik a béke és az európai segítségnyújtás.

Magyarországon is nagy reményeket fűztek az 1523 októberében összeülő soproni-bécsújhelyi Jagelló-Habsburg-konferenciához. Zsigmond lengyel király ugyan nem vett részt, csak képviseltette magát Szydlowiecki kancellár útján, mégis úgy tűnt, a régóta tervezett találkozó eredményt hoz, sikerül kibékíteni a Német Lovagrendet és Lengyelországot, és közös felajánlásokat tesznek egy törökellenes hadjáratra. Igaz, Ferdinánd volt az, akitől a Jagellók kértek, de ő is, mint a Reichstag, biztosítékokat kért, bár ekkor már mindig a háború pártján állott. Amit felajánlott – 10 ezer katonát és 30 ágyút ígért egy támadó hadjárat esetére –, az azonban nem érkezett meg, legfeljebb egy részét fordították a horvát határ védelmére. II. Lajos 60 ezer embert és 100 ágyút ajánlott fel. A Jagellók közül pedig a lengyel király semmi esetre sem volt hajlandó a háború mellé állni és semmit sem ajánlott fel.⁶³⁶ Így végül is felemás sikerrel ért véget a konferencia, nyilvánvalónak látszott, a Zsigmond királyt már nem lehet bevonni egy törökellenes frontba. Már a közép-európai védelmi koalíció is felbomlott, a lengyelek inkább a kelet felől, a tatároktól való biztos védelmet választották. Ez egyben újra felértékelte a nyugati segély jelentőségét.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

gét.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

10. Az 1524-es „SZULEJMÁNI AJÁNLAT”

Nézzük meg a feltételezett 1524-es tárgyalásokról, követjárásról és esetleges új feltételekről milyen források maradtak fenn, amire a fenti nézetet alapozni lehet.

A Mohács-után keletkezett elbeszélő forrásokat – melyek „zöme jóval későbbi és nem mentes a tendenciózus állításoktól”⁶³⁷ – részletesen áttekintette a történetírás, e helyütt csupán a legszükségesebbeket foglalom össze. A követjárásról nem szól sem Brodarics, sem Szerémi, sem a Verancsics-gyűjtemény szövege, a *Memoria Rerum*. A később alkotó Istvánffy Miklós semmilyen új békeajánlatról nem szól a nagyolaszi-szávaszentdemeteri-redneki ütközet (1523. augusztus 6–7.) és Jajca 1524 tavaszi ostroma közötti időben.⁶³⁸ A török történetírók (Ferdi, Lütfi pasa, Dzselalzâde Musztafa) közül egy sem ad konkrét információt a feltételezett újabb békeajánlatról.

Legfőképpen természetesen a diplomáciai forrásokat kell megvizsgálnunk, arra nézve, valójában mi áll az 1524-es év tavaszának, nyarának levelezésében, végig kell követnünk, mi történt, mi történhetett valójában, mi volt a magyar kormányzat szándéka, s mi volt a Porta célja az adott időszakban. Kézenfekvő megvizsgálni a rendelkezésre álló fejedelmi levelezést, II. Lajosnak a pápához, Velencéhez, a Habsburgoknak írott leveleit, valamint követutasításait és követeinek jelentéseit, arra keresve bizonyítékot, tettek-e a felek egyáltalán utalást a törökkel folyó vagy folytatott tárgyalásokra. Ha igen, az lenne a kézenfekvő és logikus, ha II. Lajos és a magyar kormányzat kihasználna a kezében lévő ütőkártyát és nyomást gyakorol a nyugati fejedelmekre – mindennek az elvi esélye fennállt 1521-ben is, láttuk, mégsem tette, lebegtetve annak a lehetőségét, hogy kénytelen behódolni a töröknek, békét kötni és átengedni erőit Európa felé. Teljességgel érthetetlen lenne, ha Lajos nem használta volna

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ki ezt az „adut”, s nem kísérelt volna meg minél több pénz kisajtolni a nyugatiakból, ha valóban lett volna a kezében ilyen „ász”. Egy ilyen horderejű kérdés, hogy a magyarok azt latolgatják, adót fizetnek és átengedik a törököt a Birodalom felé, bizonyára nem maradhatott volna visszhang nélkül a kor diplomáciai irataiban – 1524-ben sem.

Mindennek ellenére az 1524-es békeajánlat kapcsán az egykorú diplomáciai források terén mindössze kettő közvetlen adatra – egyetlen, az ajánlat lényegét nem részletező velencei híradásra, valamint egy német követjelentésre – hagyatkozhatunk. A logikus az lenne, ha a sorrendben elsőként a közvetlen, velencei és birodalmi követi jelentéseket vizsgálnánk meg, de az események feszes menete megköveteli, hogy szigorúan kronologikusan haladjunk, az időrendbe beiktatva és ismertetve a közvetett forrásokat is.

Rendelkezésünkre állnak II. Lajos levelei és követeinek megnyilvánulásai, főképp Brodarics István római jelentései. A király leveleiből különösen azokat kell megvizsgálunk, amelyekkel a fent említett, alább vizsgálendő, Londonban őrzött levél egybe van másolva – igaz, látni fogjuk, ezek is legfeljebb csak közvetett adatokkal szolgálnak. A levél az említett két, II. Lajos által VII. Kelemen pápának illetve V. Károly császárnak 1524. február 4-én írott levél végére van csatolva, a másolatok láthatóan egyazon követjelentés részeként érkeztek Angliába, a vizsgálendő levél még új fólión sem kezdődik, folytatólagosan a császári levél után következik.⁶³⁹ A pápai levél ismert a magyar történetírásban, Theiner és Artnér ki is adta, Fraknoi is ismerteti, igaz, Simonyi figyelmét elkerülte a British Museumban.⁶⁴⁰ (Nemrégiben adták közre az erről, Lajos levelének felolvasásáról szóló konzisztoriális aktákat.⁶⁴¹) A császárnak írott már kevésbé, ugyan a Haus-, Hof- und Staatsarchivból származó másolatunk van a DF-ben, de a kutatók részletesebben eddig nem vizsgálták.⁶⁴² Károly levelében utal rá, de ez nem a februári, hanem egy későbbi, valószínű, hogy az április 9-i (lásd alább).

A leveleket a *Letters and Papers* szerkesztője, J. S. Brewer 1870-ben az 1525-ös évre helyezte, s mai, digitális kiadásokban is ezen év alatt szerepel, pedig már a British Museum 1802-es kéziratári katalógusa is 1524-re datálta.⁶⁴³ A pápának írott levél helyesen szerepel Theinernél és Artnernél 1524-re helyezve, hiszen a datálás 1524-et mond, „datum Posonii, quarta die Februarij M.D.XXIIIJ.”, igaz, uralkodási évet nem közöl.⁶⁴⁴ Kétségtelen, a császárnak írott levél is 1524-es, „datum Posonii, quarta die Februarij M.D.XXIIIJ.”, s utána szerepel, hogy „regnum nostrorum Hungarie et Bohemie viii” is. A Károlyhoz írott levél DF-ben található másolatán betűvel is szerepe: regnum nostrorum [...] anno octavo”. (Mindkét levél manu propria.) Más okleveles adat is igazolja, hogy ezen a napon – 1524. február 4. – Lajos király Pozsonyban tartózkodott.⁶⁴⁵

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

A császárhoz írott levél sok segítséget nem nyújt. Beszámol arról, hogy most, miután a török békét kötött a perzsa sahhal, és biztosította keleti határait, a keresztény Európát szándékozik megtámadni. Kéri, kössön békét a francia királlyal.⁶⁴⁶

A vizsgálandó kérdés szempontjából érdekesebb a VII. Kelemenhez írott levél.⁶⁴⁷ II. Lajos itt veszi elő az 1521-es török békeajánlat kérdését, és ez az első alkalom, hogy részletesen ír róla. (Nem véletlen, hogy angliai másolatból is ismerjük, melyet nem meglepő módon Wolsey bíboros kancelláriája beszerzett.) Kétségtelen, hogy a békeajánlat semmiképpen sem vonatkozhat 1524-re, egyrészt a megnevezett szentatya, X. Leó miatt, másrészt a kérdéses szövegrész a régmúlta utal. Az a részlete kiemelendő, mely szerint a király akkor, 1521-ben békét kötött volna, ha a pápa nem áskálódott volna a tárgyalások ellen. Most nem volna ilyen szorongatott helyzetben, ha néhány évvel azelőtt elfogadja Szulejmán „békeajánlatát”.⁶⁴⁸ A király azt írja, valóban érkezett török követ, akit ő hónapokig visszatartott, de nem mondja ki feketén-fehéren, hogy a béke mit tartalmazott volna, hanem kissé homályosan arra utal, hogy a török készségesen tiszteletteljes jószomszédi viszonyt ajánlott fel. Ezt azonban a pápa tanácsára megvetéssel visszautasították, de ezzel nagy kárt és veszteséget okoztak az országnak.⁶⁴⁹ Ezt a mozzanatot mindeztidáig nem ismerjük, nem rendelkezünk olyan forrással, amiben II. Lajos az 1521-es ajánlatot *visszautasította* volna. Ha a kifejezésből indulunk ki, talán nem zárható ki, hogy a „megvetés” tárgya maga az ajánlat milyensége, esetleg elfogadhatatlansága, az adófizetés. Mindemellett az, hogy nagy veszélyt vállaltak azzal, hogy nem fogadták el a békét, épp az ellenkezőjét is jelentheti, azt, hogy kedvező ajánlatot tettek a törökök, vélhetőleg olyat, amit el lehet fogadni, mint 1519-ben. Arra is rámutat a király – igaz, három év távlatából –, hogy a török család fordítással hálózta be, és már előre háborúra készült, hiszen az eredetileg Ázsiában bevetendő seregét már eleve Magyarország ellen szerelte fel.⁶⁵⁰

A jelenre vonatkoztatva az a lényege, hogy a török a tatárok szövetségében a következő tavasszal nagy támadásra készül a kereszténység ellen.⁶⁵¹ 1524-ben viszont számunkra az a fontos, miért *most* veszi elő a király az 1521-es békeajánlat kérdését, s miért taglalja hosszasan levelében a török követséget. Jóllehet, 1521 után most új volt a pápa, de nem hihetjük, hogy Giulio de' Medicinek – aki már 1513 óta a bíborosi kollégium tagja volt San Clemente kardinálisaként, és nagybátyja, X. Leó idejében is komoly befolyással bírt a Szentszék ügyeire a kúria alkancellárjaként – hosszasan kellett volna magyarázni a magyarországi ügyeket. Inkább arra lehet gyanakodni, annak, hogy ilyen kimerítően hangsúlyozza a király a török követség történetét, kellett, hogy oka legyen. De ez még nem bizonyíték arra, hogy valóban megismételte volna az ajánlatát a szultán, vagy egyáltalán puhatolózott volna, hiszen Lajos nem hogy

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

semmi ilyesmit nem említ, de még azt sem mondja, nála van-e még az 1521-ben érkezett csasz. Emiatt is rendelkezett még a levél megírása előtt újra a pápához követeit, Brodarics Istvánt és Francesco Marsupinit.⁶⁵²

Lehetséges, az a kulcsmondat a pápának írott levélben, hogy „a Szent-szék segítsége nélkül a királyságot nem lehet megmenteni”⁶⁵³ – azaz burkoltan arra célozhat, hogy a segélypénzeket át kell adni. Lehetséges, ezért s ezzel bízta meg újfent római követét, Brodarics Istvánt a király.

Amiből esetleges hipotetikus következtetésekre juthatunk, az mindössze annyi, hogy itt is megfogalmazódik az a vészterhes jóslat, hogy mi lesz, ha kénytelenek leszünk behódolni a töröknek, az egész keresztény világot fenyegeti veszély („ego hosti succubero”). Kérdés, jelen esetben mire vonatkozik, hogy „ha behódolunk” – eleve megelőlegezi, sejteti, hogy átvonulást enged, vagy csak a szokásos formula az *antemurale* eszköztárából? Mi az a „nehéz és veszélyes helyzet”, amiben méltánytalan lenne, „ha a Szentszék magamra hagyna”?⁶⁵⁴ Kérdés, hogy mivel követi a levél tanúsága szerint ennél többet élőszóban fognak előadni, mi többről szoltak a Kúriában, amiről Lajos hivatalos levele hallgat?⁶⁵⁵ Mit fognak ennél többet előadni? Mi az, amit nem ír bele a levélbe? Vagy van-e egyáltalán ilyen többlet-információ?

Nem zárható ki, hogy Brodarics időközben új utasításokat kapott a királytól, hiszen csak december 15-i, Rómából írott levelét ismerjük,⁶⁵⁶ s Lajos január 12-én küldött neki újabb instrukciókat és híreket,⁶⁵⁷ melyek közvetlenül nem utalnak semmilyen török békére. Január 22-éről ismerjük Kelemen pápa levelét Lajoshoz, amiben támogatását helyezi kilátásba, de egyéb konkrétumról nem szól.⁶⁵⁸ A február 4-i levél elküldését megelőzően, vagy azzal együtt, Brodarics kaphatott utasításokat. Február 11-én keltez Rómából, más ügyben írva,⁶⁵⁹ s csak február 29-én beszél török ügyekről, Ferdinánd főhercegnek írott levelében.⁶⁶⁰

Sörös Pongrác szerint már éppen hazafelé készülődött, amikor törénthetett valami. Az készthette maradásra, hogy Kelemen pápa kereszt-búcsút hirdetett, pénzsegélyt juttatott és Burgio személyében követet küldött Magyarországra.⁶⁶¹ Elképzelhető, hogy nem ő döntött úgy, Rómában marad, hanem más, súlyos ok készthette maradásra. Ez lehetett valóban Burgio küldetése is, de az is, hogy instrukciót kapott január második felében a királyától. Így valóban csak fivére, Brodarics Mátyás indult haza, s ő maga nem.⁶⁶²

Sajnos azonban egyedül abból lehet kiindulni, amit II. Lajos január 12-én írt Brodaricshoz.⁶⁶³ A király konkrétan semmi olyasmit nem említ, amit esetleg béketárgyalásokra lehetne vonatkoztatni. Arról szól, a ravasz ellenség újonnan kiötölt fortélyával készül Magyarország ellen, hamis híreszteléseket terjeszt, hogy Perzsia ellen készül hadat vezetni, hogy ármányával csalárdul elaltassa a magyarokat, hogy biztonságban érez-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

zük magunkat és elaltassa aggályainkat, ne aggódjunk, és felkészületlenek legyünk.⁶⁶⁴ De kémeink azt jelentik, hogy támadni készül minden erejével a következő év tavaszán, a tatárokkal egyetemben.⁶⁶⁵ Lehetséges lenne, hogy ebben rejlik az ajánlat? Ezek a „hamis híresztelések” vonatkoznának arra, hogy azt terjeszti, meg kíván állapodni a magyarokkal a perzsa hadjárat előtt? A levélből az is kiderül, Brodarics Magyarországról kapott levélmásolatokat visz a pápának az erdélyi vajdától és az alvajdától, amiből jobban megismerheti a szultán terveit – ez lenne az utalás a békére, a szultán csalárd ajánlatára?⁶⁶⁶

A legközelebbi kézzelfogható forrásunk jóval későbbi, február 29-i. Gyakorlatilag nem tudunk semmit a követről egészen a hó végéig. Ekkor, Ferdinándnak jelentve, Brodarics is hasonló török készülődésről szól, még január eleji velencei levelekre és konstantinápolyi értesülésekre hivatkozva. Újabb magyarországi értesítéseket – e szerint legalábbis – nem kap.⁶⁶⁷ A főhercegnek semmiféle békéről nem szól. Annyit mond, hogy a török tengeren és szárazföldön is háborúra készül, és egész Magyarországot le akarja rohanni.⁶⁶⁸ Március 8-án ír Lajos királynak, s már azt jelenti, több végvár fog elesni, mert az ország jövedelmei nem teszik lehetővé a védekezést, a török Klisszát ostromolja.⁶⁶⁹ Abból, hogy az „ország ereje nem elégséges”, „veszteségeink száma hamarosan csak növekedni fog”, a hajánál fogva előrángatva kiérezhetjük a megegyezés felé való nyitást, de sokkal inkább lehet ez is az *antemurale* tárházából előszedett klisé.⁶⁷⁰ Ugyanígy lehet érteni azt, amikor Ferdinándnak azt írja Brodarics, kevés a remény⁶⁷¹ Magyarország megmentésére.

Ha végigtekintünk Brodarics későbbi levelein – a legközelebbi jelentései május elején íródtak –, semmilyen jel nem utal béketárgyalásokra.⁶⁷² Az egyedüli további fogódzó, amelyből ki lehet indulni, a király 1525. február 13-i levele VII. Kelemen pápához. Ebben igen burkoltan fogalmaz, miért késik Brodarics követsége. „Meg fogja érteni Szentségek ettől az orátoromtól, [...] az okát annak, hogy miért nem küldhettem vissza őt előbb. [...] meg fogja érteni emellett a veszedelmeket, szükségeket, bajokat és az összes dologgal kapcsolatos végső reményvesztettséget, amikben én is, ezen királyságaim is forgolódunk”. Nem mond konkrétumot, csak annyit: „az összes dologgal kapcsolatban, amiről tőle értesült, adjon segítséget”, sőt, ezen felül „egyebeket [is] fog mondani” a követ.⁶⁷³ Furcsa, hogy ezekről a végső reményvesztettséget okozó történetekről nem ír korábban. Ha megváltozott valami a török-magyar helyzetben, s erről belső utasítást kap csak Brodarics, az csak a török háborús készülődése – de semmi esetre sem békeajánlata – lehet.

Ugyancsak ebben a kontextusban vizsgálándó az a II. Lajos által VIII. Henrik angol királynak írott segélykérő levél, ami a pápához és a császárhoz írott levelek után egy nappal, 1524. február 5-én kelt.⁶⁷⁴ A levelet a *Letters and Papers* szerkesztője, J. S. Brewer 1870-ben az 1525-ös évre

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

helyezte, s mai, digitális kiadásban is ezen év alatt szerepel, pedig már a British Museum 1802-es kéziratári katalógusa is 1524-re datálta, csak úgy mint Henry Ellis 1837-ben.⁶⁷⁵ Simonyi helyesen keltezte 1859-ben.⁶⁷⁶ A levél nem datálható 1525-re, hiszen a keltezés 1524-et mond, „Posonii, quinta die Februarij: Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo quarto”, mi több, ha esetleg abból indulnánk ki, II. Lajos melyik uralkodási évében született, a „Regnorum nostrorum anno octavo” sem lehet 1525, hiszen uralkodásának a 8. éve jóval február után ért véget, hiszen 1516. március 13-án lépett a trónra.

Itt is az a kérdés, hogy a levélből kiderül-e, mi az oka, hogy ismét Angliához fordul. Sajnos nem mond semmit egy esetleges békeajánlatról. Nagyjából hasonló a szövege a császárhoz egy nappal előtte írott levélhez. Henriket arra kéri, segítsen békét teremteni a keresztény fejedelmek között. A töröknek, most, hogy biztonságban érzi birodalmát kelet felől, az a szándéka, hogy elpusztítsa a keresztény Respublicát, benne Magyarországot. Miután a török annyi éven át pusztította Magyarország határait, nem tudjuk megakadályozni, hogy most, miután békét kötött Perzsiával, s hódoltatta Ázsiát, a tatárokkal együtt rút igája alá hajtja Magyarországot.⁶⁷⁷ Ha Magyarország elvész, az egész kereszténység kerül veszélybe.⁶⁷⁸ Érzékelteti ugyan, hogy sokszor mértük össze az erőinket, de most már nem bírjuk tovább, nincs már, ami megállítsa őket, nem tudunk tovább háborút viselni („bellum [...] gerere nullo modo posset”), és kénytelenek leszünk behódolni – de békekötésről nincs szó. Talán az a homályos megfogalmazás, hogy a „török ravasz tervekkel állít csapdát”, arra vonatkozhat, hogy felveti a megegyezés lehetőségét, de csak színleg.⁶⁷⁹ Kérdés, hogy mindezt érthetjük-e úgy, hogy döntő változás következett be a magyar-török viszonyban, vagy csak szintén az *antemurale* frazeológiájának a része. Konkrétabban arról, hogy elfogadhatatlan követeléseket támasztana, nem szól.

Kosáry Domokos Franz Bernhard Bucholtz nyomán feltételezi, hogy Lajos Ferdinándnak is írt 1524. február 4-én. Megnézve az eredeti szöveg helyét, úgy tűnik, Bucholtz a jelzett helyen valójában a császárhoz írott levélről szól, hiszen abban például „Fenségnek” titulálja a címet, s ebben az időben Ferdinánd még nem koronázott uralkodó. Bucholtz az eredeti forrást nem közli, de összefoglalásából kiderül, a Károlyhoz írott levélről van szó.⁶⁸⁰ Ennek ellenére létezik hasonló időben – 1524. január 14-én – Ferdinándhoz írt Lajos-levél, amit nem ismerünk, csak a főherceg arra adott válaszát (február 18-án). Ez azonban még a vizsgált, február eleji segélykérő levelek előtti.⁶⁸¹

Ferdinánd saját magyarországi követe, Johann/Hans Schneidpöck is fontosnak tartotta, hogy néhány nappal a király levelei után tudósítsa a főherceget arról, hogy II. Lajos levélben fordult a pápához és a nyugati fejedelmekhez, a császárhoz, az angol és a portugál királyhoz, de arról

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 éppen nincs szó a jelentésben, hogy magához az infánshoz is intézett
2 volna levelet.⁶⁸²

3 Az első kézzelfogható adatot Marino Sanuto kivonatából ismerjük:
4 Vincenzo Guidoto budai velencei követségi titkár 1524. március 6–13.
5 közötti két jelentése szól magyar-török béketárgyalásokról. E szerint pár
6 napja jött a szultán követe, aki tárgyalni jött ide, a király *annak idején*
7 őrizetbe vétette; de *most* a király tárgyalni kíván vele valamilyen egyez-
8 ményről, mivel a keresztény fejedelmek láthatóan kevés segítséget adnak.⁶⁸³
9 (Kosáry azt is beleérti, „előhozatta fogságából”, ez azonban nincs a szö-
10 vegben. Azaz annak idején visszatartotta, feltartóztatta – *tenir con cus-*
11 *todia* –, de *most* akár újonnan is jöhetett, nem „hozatta elő” a király.
12 Hozzátehetjük, az, hogy itt van, megjött – *erra venuto* –, úgy is érthető,
13 hogy Törökországból jött, s úgy is, a fogságából jött, így akár új követség-
14 ről is szó lehet.⁶⁸⁴) Azt azonban, hogy „immár néhány esztendeje múlt
15 vót el, hogy tartották” a török követet, *Az Landorfejrvár... c.* munka is
16 megerősíti.⁶⁸⁵ Az, hogy a csausz Magyarországon van, az 1527. decembe-
17 rében konstantinápolyi követségbe küldött Hyeronimus Łaski naplójá-
18 nak bejegyzése is igazolja, ugyanis Ájász pasa azt kérdezi: „mondd csak:
19 urunknak az a szolgálja, akit követként Lajos királyhoz küldtünk, s tud-
20 juk róla, hogy Tatán ült rabként, él-e, vagy kinek a kezében van most?”⁶⁸⁶
21 Ibrahim nagyvezír is beszél a csausz „feltartóztatásról”, de már később,
22 1529-ben, amely azonban számunkra kevésbé fontos, mivel I. Ferenc fran-
23 cia király fogságba esése utáni eseményről szól, igaz, akkor a jelentés
24 szerint az átvonulás feltételét szabta a török.⁶⁸⁷ Egy másik elbeszélésé-
25 ben, 1533-ban, melyet Zárai Jeromos és Cornelius Duplicius Schepper,
26 Ferdinánd követei jelentettek, Ibrahim immár két csauszról szól, akiket
27 *egymás után* vetettek fogságba – nem zárható ki, hogy valóban arra gon-
28 dolt, 1524-ben is jött csausz.⁶⁸⁸ A nagyvezír úgy is gondolhatta, a két követ
29 nem egyszerre ment Magyarországra, s a másik akár az 1524-esnek is
30 tekinthető, akit Ferenc francia király paviai fogságba esése *előtt* küldött
31 a szultán.⁶⁸⁹

32 Más kérdés, hogy a nagyvezír inkább tanmesét mond 1533-ban, s sok
33 egyéb meseszerű elemmel színezi ki a történetet. Lehetséges, ez is az
34 oka, amiért és ahogyan a forrásokba bekerül a követ fülének és orrának
35 lemetszése, amely például *Az Landorfejrvár*-ban is előkerül, amely
36 Ibrahimmal ellentétben már arról ír, egyszerre volt jelen két csausz; vagy
37 az, hogy Istvánffy szerint a csauszt a tatai tóba fullasztották.⁶⁹⁰ (Ezt veszi
38 át s terjeszti el a német szakirodalomban Kupelwieser.⁶⁹¹) A magyaror-
39 szági török követek ily sorsáról szóló történetek már az 1520-as évek ele-
40 jén terjedni kezdtek. A mérvadó Tubero is hitetlenkedve fogadta a követ
41 megcsonkításának a hírét, s úgy vélte, a szultán, „hogy honfitársait job-
42 ban feltűzelje a háborúra [...] azt hazudta, és a nép között terjeszteni
43 rendelte el, hogy a magyarok a népek jogát semmibe véve, a követnek
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

levágták a fülét és az orrát”.⁶⁹² A rémhír terjedése jól látható egy nem igazán megbízható írás, Eljáhu ben Elkána Kapszáli kandiai rabbi 1523-as török története nyomán.⁶⁹³ Az ő védelmében is hozzá kell tenni azonban, hogy a rémtörténeten kívül nem szól semmit a béke feltételeiről, csupán annyit mond: „a szultán békekövetséget menesztett hozzá, mivel Magyarország királyával békében akart élni; még ajándékokat is küldött neki”.⁶⁹⁴

Óváry kivonatban közli a velencei Signoria március 24-i levelét a pápához, mely szerint a budai ügyvivő március 6-i és 8-i jelentései szerint a „magyarok titokban béketárgyalásokat kezdtek a törökkel, nem bízván már a keresztény hatalmak segélyében”. A pápát felszólítják, igyekezzék kibékíteni a keresztény fejedelmeket, és „befolyásával odahatni, hogy Magyarország valamely veszélyes békeegyezségtől visszatartassék”.⁶⁹⁵ Hangsúlyozni kell, ez utóbbi szerint nem a török kezdeményezte a tárgyalásokat, azaz nem a szultán ajánlott feltételeket. A velencei források alapján erről szó sincs. Azt azonban egyik forrásunk sem említi, mik lennének a béke feltételei. Szó sincs semmilyen feltételről, az átvonulás vagy az adófizetés egyetlen velencei híradásban sem szerepel, pedig a körmönfont kalmárok hírszerzése előtt kevés dolog maradhatott titokban, különösen ha egy ilyen súlyú kérdés merül fel.

Ha már Sanutónál és velencei követjelentéseknél tartunk, érdemes végigbongészni az összes márciusit, amiből kiderül, többször jelentik, a török nagy erővel készül Magyarország megtámadására – s csak ez után van szó a fenti tárgyalásokról. Azaz nem úgy tűnik, hogy a szultán követet küldene, hanem háborúzni akar. Klisszánál egyébként is harcok folynak az adott időszakban is.⁶⁹⁶ Persze ez még megférne a szulejmáni diplomáciával, hogy követet küld, mikor hadat készül indítani, de mégis furcsa: semmi előzménye, sem pedig más egyéb utóbbi említése nincs a török követtel való tárgyalásoknak a jól értesült velencei követjelentésekben. Még Guidoto titkár pár nappal későbbi jelentésében sem közöl többet az esetleges tárgyalásokról, március 7. és 13. közötti híradásaiban legfeljebb arról ír, hogy a magyar király a havasalföldi vajdának nem tud segítséget nyújtani.⁶⁹⁷ Későbbi híradásaiban nem hozza szóba a béke kérdését, leginkább Szörény ostromára szorítkozik áprilistól-májustól kezdve.⁶⁹⁸

Ugyanakkor más velencei források nem erősítik meg, még a Török Birodalom szívéből érkezők sem, a budai ügyvivő híreit. Pietro Bragadin konstantinápolyi bálio jelenti ugyan 1524. január 29-én, hogy török nagy erővel Buda és az egész Magyarország elfoglalására készül, de más egyebet, béketárgyalásokat nem.⁶⁹⁹

1524 januárja és április vége között a velencei követ értesülésein kívül legfeljebb közvetett adatok állnak a rendelkezésünkre. Az 1524. január-áprilisi német birodalmi gyűlés forrásai még közvetett adattal sem szol-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

gálnak, pedig úgy véljük, a birodalmi iratok egy török békeajánlatnál jóval kisebb jelentőségű mozzanatok is megemlítenének. Éppen ezért meg kell vizsgálnunk a Reichstagra küldött magyar követiségek megnyilvánulásait. A fennmaradt magyar beszédek azonban *közvetlenül* nem utalnak semmilyen új békefeltételekre.

Március 21-én Ákosházi Sárkány Ambrus királyi tanácsos, zalai ispán (hazatérte után országbíró) és Gosztonyi János győri püspök előadták segélykérelmüket.⁷⁰⁰ A követek a szultánnak „az előző években színleg” kezdeményezett békétárgyalásáról szóltak, arról nem, hogy újabb követ érkezett volna. Elmondták azonban, a „korábban érkezett török követet továbbra is visszatartják”.⁷⁰¹ (Perjés érvelése szerint a magyar udvar a „februárban érkezett” követtel titokban tárgyalta.⁷⁰²) Közölték, ugyan támad a török mindenhol, Jajcát, Szörényt, Klisszát, Moldvát igyekszik az uralma alá hajtani, és hódoltatni kívánja Magyarországot és az egész kereszténységet, mégis ha a birodalmi rendektől segínyt kapnak, hajlandóak hadjáratot vezetni a szultán ellen. A magyarok azonban erre már gyengék.⁷⁰³ Újabb békéről, hiába van ott az udvarban a török császár, sem a követek egyéb megnyilatkozásaiban, sem a Reichstag dokumentumaiban nem esik szó.⁷⁰⁴ A rendek sokáig vonakodtak, két bizottság is tárgyalta a *Türkenhilfe* ügyét, s egészen április derekáig nem született döntés. Még akkor is csak abban állapodtak meg, az előző évben megszavazott – 4000 gyalogos felállítására elegendő – gyorssegély összegyűjtését kezdik meg majd július 25-én. A nagyobb, „Romzug-segélynyi” összeg kiutalásának ügyét pedig újfent elhalasztották a november 11-ére Speyerbe kiírt Reichstagra.⁷⁰⁵ Megint azt kell mondanunk, ha a nürnbergi követek kezében lett volna olyan ütőkártya, hogy a török átvonulás és adófizetés fejében megegyezésre törekszik, teljességgel érthetetlen lenne, ha nem használták volna ki ezt az „adut”, s nem kíséreltek volna nyomást gyakorolni a felettébb vonakodó és a magyar ügygel csak kénytelen-kelletlen foglalkozó rendekre. Pedig „súlyos beszéddel és síró szóval” adták elő kérelmüket.⁷⁰⁶ A Nürnbergben a magyaroknak adandó segély mellett „lobbizó” Campeggio bíboros is feltehetően értesült volna ilyen irányú szándékaikról.⁷⁰⁷

Abból is kiindulhatunk, hogyan reagál a magyar király és a követek megnyilvánulásaira V. Károly. Amit elsőként meg kell vizsgálnunk, az a császár egy 1524. április 15-én Ferdinándhoz írt levele. Tudunk arról, hogy április 2-án II. Lajos levelet írt V. Károlynak, a burgosi angol követ jelentette és elküldte a másolatát – jöllehet semmit sem árult el tartalmáról.⁷⁰⁸ Nem tudjuk pontosan mi állt benne, hiszen e mellett csak két április 9-i kasztíliai jelentés említi, s csak annyit mond, az egész kasztíliai udvar nagyon megrémült a török fenyegetettségtől. Hogy mi ijesztette meg Károly udvarát ennyire, talán még a szokottnál is jobban, nem tudjuk. Lehet, túl sötétre festette a képet Lajos kormányzata?⁷⁰⁹ Salina-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

son, Ferdinánd megbízottján kívül Sessa hercege is beszámol róla, azt jelenti Burgosból, hogy a császár levelet kapott II. Lajostól, amiben a király felhívja, kössön békét a francia királlyal, s jöjjön a segítségére, mert a török hatalmas sereggel készül ellene.⁷¹⁰ 1524. április 9-én V. Károly római követének, Sessa hercegének írt levele tanúsága szerint Magyarország királya segítséget kért tőle, s ő hajlandó, megadja a subsidiumot, így Magyarország nemcsak kiverheti a törököt, de benyomulhat a Török Birodalomba.⁷¹¹ Ugyanerre vonatkozhat, hogy Károly április 15-én Ferdinándnak írt válaszlevelében említi, miszerint II. Lajos írt neki, és közölte, a következő nyáron a török Magyarországra támad, amihez hozzátette, hogy az ő kívánsága az, inkább Isten segedelmével kössenek „egy tisztességes és hasznavehető békét”.⁷¹² Nincs tudomásunk ugyan arról, hogy ez pontosan melyik Lajos-levél lehet, feltesszük, a fenti, április 2-i. Bizonyos, hogy Lajos másik, Károlynak február 4-én írott levele nem említ ilyesmit.⁷¹³

A magyar király esetleges béketárgyalásaira ez alapján nem lehet következtetni. Mindössze annyiról van szó, a császár békét óhajt, de nem azt, hogy a magyar király kössön békét, hanem ő maga, a franciákkal, s akkor szívesen állna hadba a török ellen. Sőt, a szövegkörnyezetből kiderül, ez még egy korábbi helyzetre vonatkozik, amikor előző évben még a magyar király akart harcba szállni a törökkel, s erre mondja a császár, hogy „szívesen támogatná, ha tehetné”, a vállalkozását. Nem arról van szó, hogy a magyar király ír neki arról, hogy békét akar kötni a törökkel, vagy a török keresi meg békeajánlattal, hanem épp ellenkezőleg, Lajos támadni akar.

A császár további megnyilvánulásai legfeljebb közvetett forrásértékel bírnak, mivel a nürnbergi Reichstag idején V. Károly nem a helyszínen tartózkodik, hanem a kasztíliai Burgosban.⁷¹⁴ Éppen ezért némileg másképp alakul az álláspontja: míg a rendek húzzák-halasztják a segély ügyét, a császár maga ígér segítséget. Lajos levelének mindenestre meg is lesz a hatása, hiszen – a Reichstag vonakodása mellett is – úgy tűnik, maga a császár hajlik a hadjáratra.⁷¹⁵ Sessa hercege jelentése is megerősíti, a császár már április 9. előtt írt a magyar királynak.⁷¹⁶ Igaz, V. Károly könnyen teheti, mert nem spanyol királyként, hanem a birodalom fejeként teszi ajánlatát, de a keze így is meg van kötve, a rendek nélkül nem viheti keresztül a *Türkenhilfét*. Nagyvonalúan felajánlja ugyan a Romzug címén rendelkezésére bocsátandó subsidiumot, és kijelenti, kész a török elleni támadásra, de a hangzatos ígérek mögött a valóságban az van, hogy – bevallja fivérének, Ferdinándnak – még a magyar király melletti állandó követség finanszírozását sem hajlandó vállalni.⁷¹⁷ A Nürnbergből kapott hírek jó részét ismerjük, ahogyan a Reichstagról küldött jelentéseket is, de azok legfeljebb arról számolnak be, hogy a török veszély igen közeli, a szultán személyesen vezet hadat Magyarországra ellen.⁷¹⁸

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Legfeljebb annyiban merül fel egy esetleges megegyezés, hogy tartanak attól (a Korrespondenz Ferdinands I. kiadásában „es sei zu fürchten”), a magyarok békét kötnek, a császár – és a többi keresztény állam – kizárásával. Igaz, az okmánytár kiadója is úgy találja, hogy ez csak „egészen közönséges szóbeszéd”, inkább rémhírnek tartván azt („ganz allgemeine Gerüchte”).⁷¹⁹ Ennek ellenére nem nagyon akarózik a rendeknek, hogy segínyt adjanak, azaz annyira azért nincsenek megrémülve. De nem is az esetleges feltételek miatt aggódnak, nem egy esetleges átengedés miatt, hanem azt fogalmazzák meg – mint korábban többször is –, hogy a császárt is foglalják bele bármilyen egyezségbe. A jelentés további része azonban rávilágít arra, hogy nem a feltételezett „magyar átengedés” miatt aggódnak Nürnbergben, hanem attól, hogy ha a magyarok kiegyeznek, a török nem csak a szárazföldön támad, hanem más területek ellen is („et aucuns pays”), „a tengeren” is, és „Nápoly és Szicília”, azaz Itália többi része ellen fordul.⁷²⁰ Azt is hangsúlyozta a császár nürnbergi megbízottja, hogy az osztrák örökös tartományok ellen is készül a török, de a Magyarországon való átvonulásnak itt, jelen helyen nincs is értelme, mivel Krajna az érintett, nem is Stájerország.⁷²¹ Ez összhangban áll a velencei követ római jelentésével, mert Velence is attól tartott, hogy a török esetleg a Köztársaság és Itália ellen fog fordulni, ezt jelentheti az a terminus, hogy az egyezség Velencére és többi keresztény államra káros lehet.⁷²²

Ez összhangban lehet az Óváry által kiadott velencei jelentéssel, mely „veszélyes békeegyeztől” óv. Nyilván arra gondoltak – s ezt az alább részletezendő londoni levél is hangsúlyozza –, hogy Szulejmán Rodosz után Itália felé fordul. Azt azonban nem részletezi egyetlen forrásunk sem, miért „veszélyes” a békeegyezmény, egy szóval sem említik, hogy milyen feltételekről lenne szó. A nürnbergi értesülés azonban nem feltétlenül utal arra a velencei értesülésre, hogy a magyar udvarban török békétárgyalásokat folytattak, hiszen efféle tapogatózások a háborúpárti köznemességgel szemben álló „békepárti”, józanabb királyi tanácsstagok oldaláról már jóval korábban időről-időre felmerültek. Lehetséges, hogy a nürnbergi hír még a feltételezett török-magyar békétárgyalásokat megelőző, 1523. májusi-júniusi Habsburg-kísérletre vonatkozott. Akkoriban ugyanis Ferdinánd főherceg, Zsigmond lengyel királlyal és Károly császárral összhangban arra utasította magyarországi követét, Andrea da Burgot, hogy a korábbi utasításokkal ellentétben – még az év elején is a háború mellett állt, és Horvátország határainak védelmére 200 lovaszt és 600 gyalogost rendelt⁷²³ –, immár a fegyverszünet irányába próbáljon meg hatni a magyar vezetésre.⁷²⁴ Burgo meg is kísérlete, hogy egyes magyar urakat a béke mellé állítson, de azt hangsúlyozta, az országglakosok elfordulnak a török békétől, inkább felkelnek fejenként, ha van, aki segíti őket a török ellen. A király ugyan belemenne, Szatmári érsek is, és a főbb urak is, de „félnek az ezt ellenző országglakosoktól, akik úgy vélik, hogy

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ez a pusztulásukkal jár, és hogy utána a keresztény fejedelmek nem gondoskodnak róluk, és az ország béke idején vész el”.⁷²⁵ A követ elő is adta Ferdinándnak a Zsigmond király által is támogatott javaslatát, de végső konklúziója az volt, „nincs s remény a fegyverszünetre”.⁷²⁶ Ez után azonban, az 1523-as soproni-bécsújhelyi-pozsonyi konferenciának, valamint a pápai pénznek is köszönhetően a Habsburgok mégis a háború mellett foglaltak állást, igaz, mindössze 10 ezer embert ígértek.⁷²⁷

Nürnbergben a Reichstagra érkező hírek és a Burgosba küldött jelentések tanúsága szerint maga a császári megbízott, Jehan Hannaert hírei is sokkal inkább a török Krajna elleni támadásainak a veszélyéről és annak valószínűségéről szoltak („et luy en est de besoing, pour être plus du feug, et aussi que lesdicts Turcz courent aucunesfois en son pays de Carniole”).⁷²⁸ Itt merülhet fel egyedül az „átengedés” kérdése, de Krajna felé inkább velencei területek és részben horvát határvidékek kerülhetnek szóba, nem pedig Magyarország. Mégis inkább annak a valószínűségét látják a császár megbízottai nagyobbban, hogy a török a tatárokkal Lengyelország ellen fog támadni.⁷²⁹

A császár több levélváltás után, április végén, amikor az Abschiedet fogalmazza a Reichstag, akkor is küld utasításokat nürnbergi megbízottainak, de azokban sem találunk a törökkel való kiegyezésre vonatkozó utalást.⁷³⁰ Legfeljebb homályos utalásaink vannak, mint az, hogy április 8-án Andrea dal Burgo Bernardo Clesio (Bernhard von Cles) trienti püspöknek azt írja, „ha Magyarország nem kap segílyt, olyan dolgok fognak bekövetkezni, amire nem is gondoltunk”.⁷³¹ Ebből túl sokat „kiokoskodni” nem lehet. Láthatólag nem aggasztja a rendeket túlságosan a török veszedelem ügye, hiszen április 27-én még tovább halasztják a segílynyújtást. Ha valóban akut veszélyként élik meg, akkor bizonyára jobban „csipkedték” volna magukat, amiből az is újfent megerősítést nyer, hogy a magyar követek, Gosztonyi és Ákosházi nem vették elő a tarsolyukból a török tárgyalás ügyét, sem azt nem hangoztatták, hogy mit csinál a még mindig ott lévő török csausz – mert nyilván nem volt ilyen a kezükben.

Eközben Magyarországon is – úgy tűnik – a magyar vezetés számára a kardinális kérdés az, hogy a pápai legátusnál lévő segílypénzeket hogyan tudja megszerezni.

Tudjuk, hogy Tommaso De Vio [Gaetano/Cajetanus] legátus, San Sisto bíborosa, a pápa „erejét meghaladó pénzsegéllyel” érkezett Magyarországra.⁷³² Ha nem is az Adorján által ígért teljes összeget, 100 ezer aranyat, hanem 50 ezret hozott magával 1523 kora nyarán, ami folyamatosan „mozgatta” a magyar politikai vezetést.⁷³³ A király és a politikai vezetés nagy reményeket fűzött a pénzhez, és várakozásában mélységesen csalódott.⁷³⁴ A gondot az okozta, hogy a bíboros lezáratta a „kincsesládiát”. A velencei titkár jelentése szerint: a magyar urak kérték az 50.000

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tallért, [...] de a követ azt mondotta, hogy nem bírja odaadni, mert megbízatása van a pápától, hogy ezt in congregando exercitu kell elköltenie”.⁷³⁵ Ha ennyi nem lett volna elegendő, a Fuggereket bízta meg azzal, örködjének a „lakaton”, s náluk helyezte letétbe az összeget. Az itáliai követ szerint is „fösvény” („e avaro”) volt Cajetanus kardinális, minden innen eredeztethető.⁷³⁶ A legátus nem volt hajlandó, csak hadsereg toborzására kiadni a pénzt. A király és a magyar kormányzat úgy gondolta, az ölébe hull a pénz, s borzasztóan meglepődtek, amikor rá kellett jönniük, mégsem lehet az övék. A velencei követ szerint „Budára érkezve az érsek, a király, a magyarok mindent megtettek, hogy e pénzt megkaphassák tőle, de ő nem akarta odaadni”.⁷³⁷ A magyarok igencsak megoroltak a bíborosra, hiszen bárhogy is kérték, visszautasította őket. A legátus azt mondta, miután a pápa meghalt, a bíborosoktól levelet kapott, hogy ne költse el a pénzt, csak abban az esetben, ha nagy szüksége lenne rá, de akkor felesleges volt az elköltése, hiszen 3000 magyar paraszt győzött 10 ezer török felett. Minthogy a magyarok nagyobb keresztény sereget akartak még küldeni, pénzt kértek tőle, de ő sohasem akart adni, mondván, hogy félreteszi, míg újabb vállalatba nem kezdenek.⁷³⁸ Kubinyi András idéz egy levelet, amelyet egy magyar úr írt királyi udvarból Várdai Ferenc erdélyi püspökhöz, január 28-án. E szerint a legátus egyáltalán nem is akarja átadni a pénzt.⁷³⁹ „Szemünkre hányta, miért vártok tőlem pénzt, ha azt mondjátok, hogy hatvanezer emberetek van? Tehát már nincs szükségetek erre a pénzre?”⁷⁴⁰ Voltaképpen csak jól értesült volt, hiszen Lajos már Nürnbergben s néhány hónapja Bécsújhelyen is 60 ezer katonát ajánlott fel.⁷⁴¹

A következő kézzelfogható dokumentumaink Ferdinánd április 16-i levelei. Az egyikben II. Lajosnak ír, s értesíti, a pápától levelet kapott arról, hogy a magyar király és a szultán közötti titkos tárgyalások („occulta tractatio”, máshol „clancularia [pacis] foedera”) befejezés előtt állnak; s furcsállja, hogy erről ő nem szerzett tudomást. A béke feltételei olyanok, amelyek a király és a királysága elkerülhetetlen pusztulását idéznék elő”.⁷⁴² A köztük lévő kapcsolat illetve egyezség („si nunquam inter nos pro communi salute et conservatione regnorum nostrorum mutua federa et pacta intervenissent”) egyaránt azt igényli, hogy egyik fél se tegyen a másik tudomása nélkül olyan lépést, amiből már nincs visszaút. Elvárja, hogy a tárgyalandó szerződések feltételeiről őt mint szövetségesét tudósítsa.⁷⁴³ Alphons Lhotsky és Perjés Géza szerint az is közvetett bizonyíték a béketárgyalásokra, hogy Ferdinánd szokatlanul éles, szinte fenyegető hangon szólítja fel II. Lajost a tárgyalás megszakítására.⁷⁴⁴ A főherceg másik levelében megdorgálja magyarországi követét, Hans Schneidpöcköt/Johann Schnaidpecket [von Schönkirchen], hogy nem járt el körültekintően, nem szerzett információkat, s nem értesítette a titkos béketárgyalásokról, a „veszélyes tervezetekről” („pericu-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

losa consilia”).⁷⁴⁵ Megengedi azonban, hogy ez csak szóbeszéd („rumor”).⁷⁴⁶ Ezért utasítja követét, hogy bizonyosodjék meg felőlük, kérjen audienciát a királytól magától. Sőt, a mielőbbi tisztánlátás érdekében vegye igénybe húga, Mária királyné segítségét is.⁷⁴⁷ Az, hogy a főherceg „teljes bizonyosságot” („omnia certiora”) jelzi, ő sem hiszi teljes szívvel, hogy igazak a hírek. Az, hogy a főherceg azt kéri Schneidpöcktől, hogy hasson II. Lajosra, hogy Magyarország ne fogadjon el semmilyen olyan békefeltételt, amivel saját maga ellen követne el árulást, s saját biztonságát veszélyeztetné, arra utal, hogy Ferdinánd nincs tisztában azzal, mik is azok a „veszélyes feltételek”, sőt, kételkedik a hírek valóságalapjában („qua in re si aliquid veri [...] cognoveris”).⁷⁴⁸ Mi több, még bízik abban, hogy nem jutottak el egy végleges, visszafordíthatatlan egyezség megkötéséig, s arra biztatja követét, tegyen meg mindent, hogy ezt elkerüljék.⁷⁴⁹ Egyik híradás sem pontosítja azonban sem azt, hogy a török tette-e a békeajánlatot, sem azt, hogy mik lennének a feltételek, legfeljebb Ferdinánd is csak annyit mond, hogy Lajos „veszedelmes és a királyi dicsőségéhez kevésbé illő feltételekkel ne kössön szerződéseket, vagy pedig a megadottakat, vagy elfogadottakat bontsák fel”.⁷⁵⁰ Mindenesetre Ferdinánd is hagy a béke felé „kivezető utat”, hiszen azt mondja, a méltányos feltételekkel kötendő békét sem ő, sem a pápa nem ellenezné.⁷⁵¹ Schneidpöck követ válaszát Kubinyi András már közölte az 1980-as évek elején, amiből sok részlet kiderül a feltételezett tárgyalásokról. Schneidpöck ugyan nem volt hivatásos diplomata, de meglehetően furcsa, hogy nem vett észre semmit abból, hogy, ha titokban is, de tárgyalások folynak: annak, hogy – Kosáry szerint⁷⁵² – előhozatták Tatáról Behrám csauszt, mégis el kellett volna érnie a birodalmi követet, vagy ha ő maga nem is volt „professzionális” követ, titkárai, hírszerzői, futárai csak-csak észrevettek volna valamit. Ezért először még a főherceg „dorgáló” soraira is azt válaszolta, hogy semmi ilyesmi nem folyik. A Gabriel Salamancához – a főherceg kincstartója és udvari kancellárja – április 29-én írott levelében is megdöbbenésének adott hangot, s a híreket „üres meséknek” titulálta.⁷⁵³ Utóbb, május 1-i, Ferdinándnak írott levelében azt jelentette, érdeklődött mindenkinél, a királynál, a királynénál, a legátusnál, a nunciusnál, de egyik sem tud az esetről, ezek „puszta mesék” („mere nuge sunt”), mind a legátus, mind a nuncius egybehangzó véleménye szerint is. Perjés mondhatja ugyan, hogy titokban akarták tartani, ez az oka – de Vio és Burgio sem tudta volna, sem az éles eszű Mária királyné és udvartartása? Mi érdeke lett volna Burgio bárónak és De Vio kardinálisnak, hogy eltitkolja Schneidpöck előtt? Épp ellenkezőleg, ha a főhercegi követ ezzel áll elő, maguk állították volna szolgálatukba a pápai hírszerzés csatornáit és nem utolsósorban pénzt.⁷⁵⁴ A levél azonban elárulja, hogy Ferdinánd a feltételekre kíváncsi, mert Schneidpöck azt válaszolja: „egyetlen szót sem hallottam, hogy békefeltételeket akarnak elfogadni” („quod

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Hungari cum Turcis conditiones pacis suscipere velint”). Azaz nem csupán tárgyalásról, békéről van szó, a *feltételek* a hangsúlyosak, ettől tart Ferdinánd. A követ május 4-i levelében viszont előadja, hogy nyomozott a forrás után, igaz, még mindig „rémhírnek” („rumor”) tartja.⁷⁵⁵ Közli, a magyarok – avégett, hogy nyomást gyakoroljanak a pápai legátusra, hogy nyissa meg a zárolt segélypénzeket – írtak Rómába, hogy „meg fog történni, hogy a töröktől békefeltételeket fognak elfogadni”, melyek értelmében „adót fizetnének”, és „szabad átvonulást engednének Magyarországon keresztül”.⁷⁵⁶ Ezek Schneidpöck szerint azonban nagyon titokban történtek, csak „praktikák” („practica”), „mesék” („nuge”), melyek, ha kiderülnének, mindenki tiltakozna. Ugyanilyen „praktikával” indították útnak a Nürnbergbe, a Reichstagra tartó követeket. Mindez „üres hír”, „híresztelés” („rumor”), arról is csak hosszas nyomozás után szerzett tudomást „egy személy útján” („unus tamen sub fide causam rumoris hanc asseveravit”). A Várdainak írott levél is „Pozsonyban terjengő hírekről” szól.⁷⁵⁷ Függetlenül attól, hogy hihetünk-e Schneidpöcknek, vagy csak magát mentegeti, és valóban tárgyalások nyomaira bukkant, ez az egyetlen korabeli forráshely tehát, ahol a „szabad átvonulás” és az „adófizetés” feltételét megnevezik. Schneidpöck védelmében meg kell jegyezni, hogy Gerhard Rill olyan forrásokra is bukkant, amelyek „felmentik” Schneidpöcköt a nemtörődomség vádjá alól. Február 4-i és 11-i levelében már jelenti Salamancának, hogy olyan üres meséket és híreszteléseket terjesztenek, amelyeknek semmi alapja sincs, éppen ezért nem is érik meg, hogy jelentse vagy foglalkozzon velük.⁷⁵⁸ Még június elején is meg volt győződve a követ, hogy a követjárás nem valós, hiszen, amint írja Salamanca miniszternek, a magyarok akkor is panaszkodnak, ha nincs rá semmi okuk.⁷⁵⁹ Kubinyi András lehetségesnek tartotta, hogy a magyar diplomácia szándékosan terjesztette a török tárgyalások hírét, hogy így provokálja ki a legátus segélypénzes ládikájának a megnyitását.⁷⁶⁰

Schneidpöck észrevehette volna egy török követség érkezését, lehetséges azonban, hogy Behrám csausszal folytak értekezések, csak azok előtte titokban maradhattak, esetleg nagyon rövid ideig tarthattak. A kutatók el is játszottak a gondolattal, hogyan juthattak újabb követutastítások Behrám kezébe, hiszen ha valóban ilyen súlyú ügyről tárgyalnak, folyamatosan tájékoztatnia kellett volna Szulejmánt és viszont. Ez kevéssé maradhatott volna titokban. Mégis elképzelhetőnek tartja Kosáry is, Kubinyi is, hogy talán kapott hazulról valami információt – akár kereskedők, hazabocsátott foglyok útján.⁷⁶¹ Más kérdés, hogy a pápai követ „megzsarolásáról” maga a legátus ne tudott volna? Hiszen nem ő küldte a pápához, a hír Velencéből jutott el Rómába, igaz, a feltételek konkrét megnevezése nélkül.

Úgy tűnik, egymásnak ellentmondó adataink vannak De Vio kardiná-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

lis hollétéről, mégis, a Schneidpöck által említett pápai legátus itt minden bizonnyal Cajetanus.⁷⁶² Úgy tudjuk, VII. Kelemen pápává választása, 1523. november 19. után visszatért Rómába, hiszen őt még a régi pápa nevezte ki. Az új szentatya január derekán hivatalosan is visszahívta a régi pápa által delegált legátust.⁷⁶³ Katona és Kubinyi András is úgy tudta, január 22-én visszahívták a legátust, Artner Edgár 28-ára teszi ugyan-
ezt.⁷⁶⁴ Erről tanúskodik VII. Kelemen pápának az adott napon kelt levele II. Lajoshoz, melyben Lorenzo Campeggiot pápai legátusként a Birodalomba küldte, hatáskörét egyúttal Magyar- és Lengyelországra is kiterjesztette, továbbá De Vio bíborost visszahívta, mert Rómában „van rá szüksége”.⁷⁶⁵ Az események tükrében azonban úgy tűnik, a legátus még az 1524-es év tavaszán is Magyarországon volt. Lehetséges, hogy járt időközben Rómában, de ha igen, akkor vissza kellett térjen, hiszen forrásaink mindig két pápai képviselőről számolnak be, a nunciusról, Burgióról, és a „legátusról”. 1523. december 27-én San Sisto bíborosa még Magyarországon van.⁷⁶⁶ Burgio ugyan már De Vio bíborossal együtt Magyarországon volt 1523-ban is, s úgy tudjuk, a legátus éppen a visszahívása körüli időszakban, Kelemen megválasztását követően, 1524. januárja előtt küldte a bárót, a titkárát Rómába. Valóban, VII. Kelemen megválasztásával a legátus automatikusan „leköszönt”, hiszen őt a Mediceiktől igen távol álló flamand VI. Adorján bízta meg, s nyilvánvalónak tartotta, hogy Kelemen más emberekkel képzei el a munkát. Januárban azonban mind-össze annyi történt, hogy a legátus Rómába küldte Burgiot, hogy az az új pápát tájékoztassa a magyarországi helyzetről. Burgiot január 22-én viszont már hivatalosan magyarországi követté nevezte ki VII. Kelemen.⁷⁶⁷ De a báró csak február 20-a után ment vissza a Magyar Királyságba, ekkor születtek pápai ajánlólevelei és megbízásai,⁷⁶⁸ ami azonban nem zárja ki, hogy megérkezéséig, sőt, néhány héttel az után is De Vio bíboros is az országban maradt, s csak később tett eleget a Medici-pápa kérésének. Lehetséges, hogy mivel Burgio szinte rögtön Lengyelországba távozott, szükség is volt a legátus további tevékenységére.⁷⁶⁹ Mindenesetre azt tudjuk, hogy 1524. januárjában VII. Kelemen a Magyarországon a törökellenes hadjárat céljára összegyűlt pénzt a Birodalomba megbízott Lorenzo Campeggio bíboros kezelésébe helyezte.⁷⁷⁰ Campeggio azonban csak február 1-én ment el Itáliából a Birodalomba, s sokáig Nürnbergben tartózkodott, mivel Luther ügyét tárgyalandó elhúzódott a Reichstag ülés-
szaka.⁷⁷¹ Campeggio jóval később, csak november végén utazik Magyarországra, még nyáron is a csehországi eretnekség kiirtásával foglalkozik, részt vesz a prágai országgyűlésen.⁷⁷² Azt is tudjuk, még Rómába is visszatér 1524. júniusában.⁷⁷³ Talán ezért maradhatott De Vio magyar földön – szerepel is Schneidpöck jelentéseiben,⁷⁷⁴ s a letétbe helyezett pénz is csak formálisan került Campeggio kezelése alá, s szükség volt arra, hogy De Vio bíboros saját személyével, a helyszínen garantálja annak

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

biztonságát, hiszen Campeggio még sokáig Bécsben volt, Burgio pedig csak április elején ért Budára.⁷⁷⁵ Ezért is sürgeti Campeggio Magyarországra utazását a király. A velencei követ szerint már 1524 elején kérte, jöjjön az országba.⁷⁷⁶ Egyrészt érezvén, egy „visszarendelt” legátus nem rendelkezik kellő autoritással, másrészt lehet, úgy érzi, a konok Vioval szemben jobban boldogulna Campeggióval.⁷⁷⁷ Lajos ezért az éppen csak hazatérő Brodaricsot küldi Bécsbe a legátushoz, és Budára hívja.⁷⁷⁸ Ezért késik Brodarics Rómába való utazása, mert meg kell nyernie Campeggiót, jöjjön Magyarországra.⁷⁷⁹ Lajos még külön követet is indít érte, Nádasdi Tamás királyi titkárt.⁷⁸⁰ Reményét fejezi ki a király, hogy Campeggio minél előbb kiirtja a lutheri tévtanokat, annál előbb jöhet Magyarországra. Meg is magyarázza, miért: mert akkor a keresztény fejedelmek is nagyobb buzgósággal fordulhatnak a török elleni harc ügye felé. Hozzáteesszük, annál előbb nyílik esély arra, hogy megnyissák a Fuggereknél letétbe helyezett pénzt. Azzal pedig, hogy megnyílhat a pápai segély, a birodalmi fejedelmeket már most arra ösztönözheti a legátus, hogy vegyék fel a fegyvert Magyarország megsegítésére. Ez ügyben utasította követeit Nürnbergben, hogy tárgyaljanak Campeggióval és Ferdinánddal, valamint más fejedelmekkel.⁷⁸¹ Campeggio biztató választ ad, így karácsonyra várják Budára.⁷⁸² II. Lajos 1524. január 12-én Brodaricshoz írott leveléből is tudjuk, hogy a pénz, vagy legalábbis egy része De Vio kardinális kezelésében van.⁷⁸³ A király ugyanis utasítja a követét: azért járjon közben a pápánál, hogy az hasson a bíborosra, juttasson a nála lévő („habet in potestate”) 50 ezer aranyból a magyar kormányzatnak a végvárak javítási költségeire, mielőtt nagyobb arányú pénz érkezne egy sereg felállítására.⁷⁸⁴ Úgy tűnik, egyedül Schneidpöck véli tudni a feltételeket egész Európában, mindenki más homályos utalásokat tesz.

Fraknoi Vilmos szerint nem csupán a velenceiektől, hanem valószínűleg a háborúpárti magyar rendektől is érkezhettek információ Rómába a béketárgyalásokról.⁷⁸⁵ Ezt annak alapján teszi fel, hogy VII. Kelemen arra utasította a Magyarországra tartó Burgio bárót, lépjen fel határozottan a béketárgyalások ellen. A következő információ ugyanis, ami a béke tárgyalás közvetlen forráson alapszik, az a pápai követ, Burgio május 7-i magyarországi beszéde, amelyben a pápa üzenetét tolmácsolva felhívta a magyar királyt és az urakat, hogy „ne kössenek békét a törökkel, és ne veszítsenek el több erődöt”.⁷⁸⁶ Sajnos azonban Burgio jelentései, amelyeket útjáról és magyarországi tartózkodása első négy hónapja alatt küldött Rómába, nem maradtak fenn a pápai levéltárban, azokat csak kivonatosan, Guidoto jelentéseiből és Sanuto révén ismerjük. Így azt sem tudjuk, ő mire alapoz, lehet, csupán a pápa utasítását hajtja végre, aki nem mástól, mint a velenceiektől szerezte értesüléseit.

Schneidpöck egyetlen forrásadata sem közli azonban azt, hogy a török kezdeményezte, „ajánlotta” volna a békét. Itt kerül előtérbe az az angliai

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

levélmásolat, amely – legalábbis kiadott verziójában – éppen azt állítja a
kérdéses időszakban, hogy „a török békét kíván kötni Magyarországgal”.
Ha Perjés Géza ismerte volna a Letters and Papers VIII. Henrik-korabeli
okmánytárát, bizonyosan üdvözölte volna, hogy benne egy, a teóriáját
megalapozó regeszta szerepel, azaz e szerint létezik az általa feltett „szu-
lejmáni ajánlat”. No de lássuk, valójában mit is mond a londoni levél.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

11. LEVÉL SAN SISTO BÍBOROSÁHOZ

A fent említett levél 1524 januárjában, a Háromkirályok – Vízkereszt – oktaváján („in octava trium regum M.D.XXIIJ.”) íródott. Mind a British Museum Kézirattárának katalógusában, mind a VIII. Henrik uralkodásának okmánytárában, a Letters and Papers 1870-es kiadásában J. S. Brewer szerkesztő, valamint a State Papers adatbázis is február 4-hez, a hozzá csatolt egyéb levelek dátumához igazítja, pedig január 13-ára kell hogy datáljuk, ahogyan már Simonyi is tette.⁷⁸⁷ (Mi több, a Letters and Papers, sőt, annak modern digitális kiadása is tévesen az 1525. év alatt szerepelteti.⁷⁸⁸)

Lássuk, mit is kezdhethünk a levél regesztájának azzal a számunkra nem kevésbé hangsúlyos részletével, hogy „a török örömmel békét kötne Magyarországgal”.

Bevallom, magam is örültem ennek az okiratnak, hiszen egy diplomáciai forrás, egy követ jelentése szerint *létezik* valamiféle békeajánlat. Ha megnézzük az eredeti levelet, s csak az adott forráshelyre koncentrálnunk – „qualiter ipso turca summopere cuperet foedera et amicitia cum serenissimo rege nostro” –, akkor meggyőződhetünk róla, a török valóban, „felettebb” szövetséget kíván kötni, de látjuk, azt nem mondja ki pontosan, mely uralkodóról van szó. Nem nevesíti, ki a „rex noster”, nem konkretizálja, hogy a török a magyar királlyal kíván *foedera-t* és *amicitia-t* kötni. Így a kontextusra kell hagyatkoznunk a részletek kiderítésénél. Feltehetjük, a forrás kiadói voltak olyan gondosak, és a szövegkörnyezetből kiderítették, kire vonatkozik a „rex noster”. Ha a szerkesztők nem is ismerik a levél íróját – aláírás nincs –, akkor is legalább arra lehetne következtetni, mely uralkodó, mely ország alattvalója. Ha Lajosra vonatkoztatható a „mi királyunk”, s magyar alattvaló a szerző, könnyű dolgunk van. Ha nem tudjuk, ki a szerző, komoly bátorságra vall a szer-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

kesztők részéről, hogy az uralkodót Magyarország királyaként azonosították. Ingoványos a terep, hiszen nem Magyarországon kelt a levél, a keltezés helye a British Museum katalógusában még „Croce”, de az 1870-es Letters and Papers-ben már Krakkó, hiszen az a szövegből is kiderül. A levél íróját azonban az angol forráskiadóknak és a British Library gyűjteményei gondozóinak nem sikerült azonosítania. További segítséget adhat a levél címzettje, amiből ki lehet indulni, s ami alapján Magyarországra is gondolhatunk: „ad Reverendissime S. Sisto legato in hungaria”. San Sisto bíborosának írták, Gaetano – vagy Cajetan(us)– Tommaso De Vio szentszéki legátusnak, aki a jelzett időpontban – legalábbis ahogyan az író Lengyelországból tudhatta – Magyarországon tartózkodott. (Részt vett 1523 őszén a bécsújhelyi, majd a pozsonyi Habsburg-Jagelló tárgyalásokon, s feltehetően a szerző még úgy tudta, ott is maradt, ezért írhatott neki *Magyarországra*, legátusi missziója helyére.) Valószínűleg már VIII. Henrik kancelláriája is magyarországi vonatkozásúként kezelte az iratot, hiszen annak másolatát, amely a Cotton Gyűjteménybe már így került be, II. Lajos 1524. februári, VII. Kelemen pápának és V. Károlynak írott leveléhez csatolták, szó szerint a császárhoz írott levél végére illesztve. Korabeli kéz írta az egymáshoz fűzött levelek másolatának hátoldalára, hogy „Literae Regis Hungariae Serenissimi Domini nostri”. Így ki kételkedett volna abban, hogy az egyik, a harmadik a sorból nem Magyarország királyához címzett levél? Gyanakvásra adhatott volna okot a regeszta készítői számára az is, hogy a Cotton Gyűjtemény Vespasian F. I. kötet – amely a „Correspondence (originals and transcripts) concerning England, Hungary, Poland, Genoa, Venice, Transylvania, the Hanse merchants, Rhodes and Moldavia, including letters patent of Leonardo Lauredano, doge of Venice (1501–1521)” címet viseli – lengyel vonatkozású anyagokat is őriz, így nem lehetett volna automatikusan magyar királyként azonosítani a „mi királyunk”-at. Azt sem vették észre az angol szerkesztők, hogy a „Literae Regis Hungariae Serenissimi Domini nostri” a három egybekapcsolt levél utolsó foliójának a versójára, azaz a San Sisto kardinálisnak írotnak a hátuljára van írva, s úgy gondolták, a „litterae” mind a háromra, s nem csupán az első kettőre vonatkozik. A 16. századi kancelláriai másolók valóban a San Sisto-levél versójára írták rá, hogy Magyarország királyának levelei, de nyilván azért, mert az első kettő volt a fontosabb, s egy olyat is hozzácsaptak, amelyről már a korban is biztosan tudták, nem a király írta, de ide tartozónak, az előző kettőhöz tartozónak vélték. Az tehát igen megtévesztő, hogy aminek a versóján szerepel a „Literae Regis”, nem Lajos levele.

A magyar tudományosságban egyedül Simonyi Ernő fedezte fel a levelet, s ő, ha hibákat is követett el az olvasás és a kiadás során – például „Taurinus seu Albanenander” kifejezésnél, mely Nándorfehérvárat jelölő

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

li, „Jaurinus”-t olvasva Gyórt értett –, mégis ő jött rá, hogy a levél szerzője *lengyel* alattvaló. Az író I. Zsigmond király alattvalója, amit nem csak a szöveg, hanem a kontextus szinte minden eleme igazol. Simonyi vette észre, hogy itt arról van szó, hogy a *lengyel* királlyal akar békét kötni a török, s *nem* a magyarral. A Simonyi-féle londoni okirattár második kötete azonban az első, 1859-es kiadása után 1875-ben rövid életű lett, a Magyar Tudományos Akadémia kivonta a forgalomból. (Hogy mi okból, érdekes csemege lehet a dualizmuskori tudománytörténészeknek.) Mi több, a *Monumenta Hungariae Historica* sorozat Diplomataria alsorozata XVI. köteteként jelent meg ugyan, de a sorszámát egy másik, újonnan megjelenő okmánytár is viseli. Mivel a kötet gyakorlatilag eltűnt, s ma is igen kevés példányban lehet fellelni – a legtöbb könyvtári katalógus Simonyi művét egykötetesnek katalogizálja –, így sokan nem is reflektálhattak rá. A levél kevésbé ismert a magyar történetírásban – legutóbb Miskolczi István utalt rá 1926-ban, de ő is csak Simonyi magyar nyelvű regesztáját használta.⁷⁸⁹ Azóta azonban szinte elfeledte a történetírás, pedig annak ellenére, hogy nem II. Lajosnak, hanem I. Zsigmondnak íródott, az 1524-es év magyar-török viszonyairól sokat elárul. Az angol történetírásban, legalábbis tudomásom szerint, a mai napig nem jöttek rá Brewer tévedésére, hiszen a digitális kiadások változatlanul hagyták a regesztát. Simonyinak azonban nem volt módja arra, hogy reflektáljon Brewer tévedésére, mert 1868-ban hazatért Angliából, s elképzelhető, az 1870-ben megjelent Letters and Papers-kötetet (IV/1.) már nem állt módjában megismerni. Miskolczi viszont ugyan ismerte Simonyi kiadását, de nem ismerte a Letters and Papers-t, így a tévedésről sem foglалhatott állást 1926-ban.

Sem Simonyi, sem Miskolczi nem azonosította azonban *pontosan* a levél szerzőjét – igaz, ez nem sikerült a mai napig sem a British Library kéziratára Tudor-kori kurátorainak, sem a The National Archives State Papers szerkesztőinek sem. Mi tagadás, a levélben több olyan mozzanat is van, ami alapján akár a magyar király alattvalója is *lehetne* a szerző. Amikor a „mi királyainkat”-at („per nostros reges”) említi, akkor Magyarországról és Lengyelországról szól („ad regna nostra scilicet Hungariam et Poloniam”). Továbbá többszámban beszél a két országról („predictis regnis”). Még ha el is fogadhatjuk, hogy ezt az okból teszi, mert a Jagellók királyságaiból származott, az sem magyarázza, miért teszi Magyarországot az első helyre. Csupán e kiragadott részlet alapján inkább magyar alattvaló lehetne. Több mozzanat valóban „beleillik” egy valószínűsíthetően magyarországi szerző, Magyarországon használt frazeológiájába. Például amikor úgy szól, „semmilyen pénzsegélyt nem kapunk a keresztény fejedelmektől” („licet nullum a principibus christianis subsidium pecuniarium habeat”), vagy amikor Nándorfehérvár elestét követően ostromozza a Nyugat tehetetlenségét és a török várható támadását ecsete-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

li, valóban úgy tűnik – ilyen tartamú és stílusú, ilyen kliséket hangoztató levelek tucatjait ismerjük II. Lajos Magyarországról. A frazeológia e körbe helyezi. Valóban „elmenne” egy 1520-as évekbeli, a pápához vagy a nyugati fejedelmekhez írott exhortationak. A legtöbb kutató figyelmét elkerülte azonban, hogy a levélíró uralkodója, a „rex noster” nem lehet Magyarország királya, hiszen őt külön nevesíti „rex Hungarie” címmel, s több helyütt, akár ugyanabban a mondatban is szerepelteti, mint a „mi királyunkat”, aki így nem lehet más, mint Lengyelországé („vaivoda [...] deiceretur per serenissimum Regem Hungariae vel consentiretur deici a serenissimo Rege nostro”). Ami pedig végleg eldönti a kérdést, egy helyütt ki is mondja, hogy „regno nostro Polonie”. Már az inkább laikus, s nem szaktörténész Simonyi Ernő is jól értette a levél legfontosabb mozzanatát, és a „cum Rege nostro”-t magyar nyelvű regesztájában Zsigmond lengyel királyra vonatkoztatta.⁷⁹⁰ Miskolczy István is lengyelként azonosította a szerzőt. Ő már helyesen felismerte Nándorfehérvárt is, további következtetésekre azonban nem jutott.⁷⁹¹

A levelet végigolvasva nyilvánvaló, hogy a szerző nem írhatta II. Lajosnak, így nem is vonatkozhat a török Magyarországnak küldött feltételezett békeajánlatára. Mindazonáltal több olyan mozzanata is van, amelyek közvetett módon megvilágítják a török 1524-es magyar politikáját, hiszen tanúsága szerint Szulejmán mégiscsak szövetkezni kíván Lengyelországgal. Fontos lehet az, hogy ugyan benne van a lengyel királynak tett békeajánlat, de a szöveg hangneme nem azt sugallja, hogy a szultán bármiféle békére törekedne, legalábbis Magyarországgal szemben nem. Az, hogy a „török nem fél a keresztények erejétől, sem hosszas, haszontalan tanácskozásaiktól” („Turcus nihil metuit christianorum vires, sive longas et inanes consultationes contra eum nostras”), mert „fegyvereik megtompultak”, nem arra utal, hogy békére törekedne. Az elképzelhető, s bele is illik a korabeli lengyel-török viszonyokba, hogy a Magyarország elleni újabb offenzíva előtt Szulejmán úgy gondolkodott; érdemes lehet leválasztani a lengyel királyt Jagelló-unokaöccsétől, és neki valóban békét ajánlani, illetve arra kényszeríteni, Zsigmond maga kérjen békét. Ajánlat tehát létezett, csak éppen Zsigmond királynak tehet-e a szultán. Magyarország ellen igenis hadba kívánt lépni, hiszen Nándorfehérvár bevételekor „semmi ellenállásra sem talált”, még „kardot sem rántottak ellene hónapokon keresztül”. („Nam cum debellasset et obsidione cingens intercepisset Taurinus seu Albanenander nullam repressionem nullum gladium adversus se vibratum per multos menses vidit”).

A levél közvetett információinak igenis hasznát vehetjük magyar viszonylatban is. A levélíró értesüléseit hitelesnek kell tekintenünk, hiszen a legtöbb onnan származik, amikor a moldvai fejedelemségben „feltartóztatták” („erat ego in Moldavia detentus sedi”), feltehetően 1523 őszén.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

(A Letters and Papers regesztája szerint fogságban, „börtönben” volt.) Nem régen érkezhetett vissza Moldvából Krakkóba. A levél írója szerint Rodosz elfoglalását a keresztények közönye csak elősegítette. Tisztában van a keresztény fejedelmek egymás közötti ellentéteivel, nincsenek „erőteljes és hadra termett férfiúink” („non ignotum habet apud nos viros fortes esse et bellicosos”). A török aktívabb és életerősebb, mint valaha („facile prosperatur”), és egész Itália megtámadását tűzte ki célul („destinavit animo totam proculdubio debellare Italian”). A levélíró szól ugyan az ajánlatról, de éppen a keresztény fejedelmek konfliktusai miatt („sciens certo maximam vigere discordiam inter principes christianos”) maga is „bizonytalannak és csalárdnak” („incerte pacis atque fictae”) tartja a török békéjét.

A levélíró megadja hírei forrását is, a moldvai udvarban lévő veleneci követet, aki jó keresztény módjára gondoskodik arról, hogy a keresztények minden viszálya eljusson a szultán fülébe. Másik forrása egy korábban általa ismert Alexander, most Assa nevű török, aki titokban felvette a keresztény vallást Litvániában („de quibus omnibus me certiore reddidit orator ipsius Turce nominatus quondam Alexander nunc vero Assa ante viginti annos cognitus occultus christianus”). A békeajánlatról is Assától tud („inire per me idem orator eius ex Moldavia significavit”). Erről és más hírekről, a török háborús terveiről másoktól, a Moldvában tartózkodó kereskedőktől is tudomást szerzett, s azok hiteléről meg is győződött.⁷⁹² Ezen, többször, több oldalról is megerősített értesülések alapján a török békeajánlatot a levélíró maga is „bizonytalannak és csalárdnak” tartja („incerte pacis atque fictae”). Úgy tudja, a „szövetségi és barátsági” ajánlat ellenére a szultán, ha egyezségekre jut a perzsa sahhal, tavasszal rögvést megindul és személyesen vezeti hadait Itáliába („et quod validum ipse Turcus struit exercitum pro vere et estate instantibus [...] in persona autem propria profecturus est si fedus cum Sophi percutiet [...] dirigens acies suas in Italian”). Miért is kérne a török békét, ha Európában „senki sem fog fegyvert” („nemo enim arma corripit”)?

A levél háttérének megvilágításához szükséges néhány szóban rávilágítani a lengyel-moldvai-török viszonyra. IV. István vagy Ștefăniță (1517–1527) moldvai vajda kiskorúsága alatt, egészen 1523 elejéig a gyámjai irányították a moldvai politikát. A gyámok az előző fejedelem, Bogdán (1504–1517) hektikus uralkodásával szemben – aki felváltva szövetekezett a törökkel és lengyelekkel – most lengyelbarát és törökellenes vonalat próbáltak meg érvényesíteni.⁷⁹³ IV. István azonban nagykorúsította magát, véres kézzel verte le az ellene forduló bojárokat, s a török egyre nagyobb befolyásra tett szert. Lajos egy 1523. júniusi levelében már utal arra, hogy a török a havasalföldi vajdát menekülésre készítette, ugyanekkor uralma alá vonta a „másik” Valachiát, tehát Moldvát is, melynek erejét és a tatárokat a saját seregeivel egyesítve fenyegeti Magyarországot.⁷⁹⁴

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Éppen ezért „tartóztatták fel” a lengyel követet is. A vajda készségesen mindenről beszámolt a Portának.⁷⁹⁵ Andrea dal Burgo 1523 tavaszán arról jelentett, hogy a török a moldvai vajdától csapatai átengedését kérte.⁷⁹⁶ Rengeteg bojár menekült a Jagellók országaiba. Folytatódtak a rendszernek mondható török támadások Havasalföld, illetve Moldva ellen is. Lengyelországot közelelről érintette, hogy nem messze a határaitól oszmán csapatok portyáznak, így a béke irányába próbált lépni. A töröknek kapóra jött, hogy a Jagellók hatalmas államkonglomerátumát megoszthatja, és leválaszthatja Zsigmondot Magyarországról. Ebben vette igénybe a krími tatár kánt is, aki 1516-tól a török támadásokkal összhangban ütött be Lengyelország területére, majd szövetekezett Moszkvával és a Német Lovagrenddel. 1522-ben Lengyelországnak sikerült fegyverszünetet kötnie a tatárokkal, de Mehmed Giráj kán 1523-as halálával ez is szertefoszlott.⁷⁹⁷ Zsigmondnak a magyar unokaöccse számára nyújtandó segítségnél sokkal fontosabb volt, hogyan óvja meg keleti, dél-keleti határait a török-tatár veszélytől. 1522-ben még egy törökellenes szövetséget próbált meg összekovácsolni V. Károllyal.⁷⁹⁸ Megpróbált kiegyezni IV. István vajdával, de ez is kudarcba fulladt a levél írójának – alább látjuk, Zsigmond követének – a feltartóztatásával. A lengyel és a magyar politika esélye lehetett volna, ha a moldvai vajdát benntartják a törökellenes ligában. A fejedelem azonban a szultán pártjára húzott. A levélíró is kiemeli, milyen „gyalázatosan” bántak a perzsa sah követeivel, aki az egyetlen szövetséges lehetett volna Szulejmán és a krími tatárok hátában, ha Lengyelországtól Moldván át minden keresztény hatalom szövetekezik vele. István vajda azonban nem hogy békét nem szerzett, hanem hadat üzent a sahnak, amivel elúszott a perzsa-kapcsolat lehetősége.⁷⁹⁹ A lengyel királynak csak úgy lett volna érdeke egy törökellenes háború, ha a magyar királyt rá tudja venni, ő tegye le a trónról moldvai hűbéresét. Alább látni fogjuk, Magyarországra, a bécsújhelyi és pozsonyi tárgyalásokra küldött követének is ilyen értelmű utasításokat adott. Mindemellett inkább a törökkel való kényelmes béke mellett tette le a voksát, amely féken tarthatja tatár szomszédait. A lengyel diplomácia tisztában volt vele, Lajos mely fejedelmektől kért segítséget, s a VIII. Henrikhez írt 1525. februári levelét is ismerték.⁸⁰⁰

A lengyel történetírás – jelen tudomásunk szerint – nem ismeri a londoni levelet, nem is került be az iratkiadásokba, nem közli az *Acta Tomiciana* sem. Nem közli – pedig moldvai vonatkozásai okán ott lenne a helye – a román forráskiadás, nincs benne például Hurmuzaki *Documente*-jében. Mégis, meg lehet azzal próbálkozni, hogy közvetett források alapján azonosítsuk a levél szerzőjét. Több *Acta Tomiciana*-beli dokumentum tud egy 1523-as moldvai követségről, mely során a Jagelló-követet visszatartották, fogságba vetették: ő Wawrzyniec Międzyleski, Kamenyec-Podolszk püspöke (1518–1529).⁸⁰¹ Minden bizonnyal ő lehet a levél

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 írója. 1523-ból tudjuk, Öreg Zsigmond király Międzyleskit, illetve utóbb
2 Jerzy Krupski lembergi várnagyot bízta meg azzal, hogy eljárjon Moldvában
3 a Jagellókhöz menekült bojárok védelmében.⁸⁰² Okleveles adatok
4 igazolják, a püspököt valóban visszatartotta Moldvában az „őrült ifjú”
5 vajda, Ștefăniță.⁸⁰³ Międzyleski ismerhette is a levél címzettjét, San Sisto
6 kardinálisát, hiszen nemcsak Lengyelországban, a Szentszéknél is tapasztalt
7 diplomatának számított. X. Leó pápa már 1518 apostoli protonotáriussá
8 emelte, majd a Miksához küldte nunciusként. „Török ügyekben”
9 igazi „szakértő” volt, mivel már 1514-ben írt egy törökellenes összefogást
10 sürgető memorandumot a pápának.⁸⁰⁴ Cajetanusszal a Kúriában is talál-
11 kozhattak, akár több alkalommal is.

12 A magyar történetírásban Zombori István foglalkozott is a lengyel
13 püspök moldvai küldetésével, felhasználván Zsigmond király levelezését,
14 amelyben panaszt emel követte visszatartása és a vajda „őrült viselkedése”
15 miatt. A király Lajoshoz írott levelét ismeri, melyben beszámol a püspök
16 feltartóztatásáról.⁸⁰⁵ A De Vio kardinálisnak küldött levelet – sem annak
17 ismeretlen eredetijét, sem annak londoni másolatát – azonban nem ismeri.
18 Simonyi közlését sem, nyilván, mert Simonyi még nem kötötte a levélíró
19 Międzyleskihez, de nem köti Miskolczy megjegyzéséhez sem, pedig ő már
20 egy lengyel levélíró lát mögötte. Zombori feltételez azonban egy másik
21 levelet is, mely feltehetően hasonló tartalmú lehetett, amelyet Międzyleski
22 Zsigmond királynak küldött, moldvai fogságáról beszámolva, s amelyet
23 Szydłowiecki lengyel követ Bécsűjhelyt vagy Pozsonyban megkaphatott.⁸⁰⁶
24 Ez feltehetően november 1. előtt történt, mivel akkor jelenti a birodalmi
25 követ V. Károlynak, hogy Szydłowiecki jelentette Lajosnak azt a Zsigmond
26 királytól kapott hírt, hogy a török a tatárokkal együtt Magyarország ellen
27 készül.⁸⁰⁷ Maga a Międzyleski-levél azonban nincs a birtokunkban, csak
28 közvetett módon igazolható létezése, mert Szydłowiecki beszámol arról,
29 hogy a kamenyeci püspököt István vajda „tiszteletlenül hallgatta” és vele
30 „méltatlanul bánt”.⁸⁰⁸ Ennél többet azonban nem mond, lehetséges,
31 a hozzá érkezett jelentés ennél szűkszavúbb volt. Mivel De Vio kardinális
32 októbertől decemberig a tárgyalások helyszínén tartózkodott, s magával
33 Szydłowieckivel is találkozott, Międzyleski kihasználhatta, hogy a
34 kardinálisnak írandó levele így a lengyel követ útján is eljut
35 majd hozzá.⁸⁰⁹

36 A levél írója a levél megírása, 1524. január eleje előtt néhány héttel
37 már kiszabadulhatott a fogságból, hiszen közli, hogy Achille Grassi,
38 Lengyelország bíboros protektora meghalt, ami 1523. november 22-én
39 történt, és feltehetően Moldvába nem juthatott olyan gyorsan el a hír.
40 Továbbá ír pártfogójáról, Lorenzo Pucciról, Sanctorum Quatuor/Ss. Quattro
41 Coronati bíborosáról, akit szeptember 23-án neveztek ki kardinálissá.
42 Éppen ezért fogsága ellenére tájékozott lehetett az eseményekről, ezért
43 is ír közvetlenül De Vio bíborosnak, akiről úgy tudja, Bécsűjhelyt és
44 Pozsony-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ban van, és bizalmas, első kézből szerzett információi alapján tájékoztatja, mire készül a török. Igazából a szerző még nem bírt információval arra nézve, hogy a bécsújhelyi és pozsonyi tárgyalások véget értek-e, és Cajetanus még ott van-e a királyi udvarral, de vélhetően az lehetett a célja, hogy azért és addig írjon a bíborosnak, amíg még a fejedelmek együtt vannak, és tájékoztassa őket a moldvai ügyekről. Szydlowiecki december 16-án indult vissza Pozsonyból, s ugyan Krakkóban lehetett már a következő év elején, de ha még találkozott is otthon Międzyleskivel, úgy tudhatta, hogy a legátus a királlyal van Magyarországon. (Nem tudjuk a pontos dátumát, mikor érkezett vissza Szydlowiecki, mivel az a levél, melyben Zsigmond Lajosnak beszámol a visszatért követ jelentéséről, keltezetlen.⁸¹⁰) A magyar vezetés nem ismerhette a levelet, legalábbis a nem sokkal ezután íródott levelek, II. Lajos január 25-i levele Zsigmond királyhoz nem említene semmi ilyesmit, legfeljebb arra szorítkoznak, hogy a bécsújhelyi-pozsonyi megegyezés részleteit illetően tudósítanak.⁸¹¹ A Pozsonyban tartózkodó Schneidpöck követ sem észleli január folyamán, hogy Lengyelországból bármi ilyen értelmű hír érkezne.⁸¹²

Az, hogy a levélíró gyakran többes számban, a két Jagelló-uralkodóhoz címezte szavait, s Magyarországot és Lengyelországot is egyként kezelte, arra utal, hogy úgy tudta, De Vio a magyar udvarral van, s levélének tartalma a bíboros révén eljuthatott Lajoshoz is. Magyarország az ő révén is értesült arról: hiába húzza el a mézesmadzagot a lengyel király előtt, a szultán támadni készül. Itáliai akcióján kívül, azzal egyidőben Moldva felől, tatár és havasalföldi szövetségeseivel kiegészülve, Magyarországot és Lengyelországot támadja meg („turcis eo intendit animum ut non modo ex turcis suum struat exercitum sed etiam ex tartaris de tarurica et transalpina quibus duabus regionibus bellicosis dedit [...] ex Moldavis conflant exercitum ad regna nostra scilicet Hungariam et Poloniam”). Ebben a kontextusban magyar békéről, vagy annak bármilyen feltételeiről, annak újratárgyalásáról nem lehet beszélni. Annál is inkább, mert a török immár a lengyel-moldvai határon állott.

A magyar diplomácia mindenestre éppen a Międzyleski-levélből ismerhett a *lengyelekhez* érkező török békeajánlatot, és ennek ismeretében szánta el magát 1524 februárjában Lajos, hogy újabb segélykérő levelet írjon a pápának és a fejedelmeknek. A magyar vezetés tisztában volt azzal, hogy akár két irányból is nagyarányú török támadás várható. Ebben csak megerősítették Międzyleski információi. Mindebbe viszont a magyaroknak adandó török ajánlat nem, csupán egy I. Zsigmondhoz érkező illik bele. Nem hihető, hogy Szulejmán visszakozott volna az őt túlságosan tragikusan nem érintő szávaszentdemeteri-nagyolaszi csata után és békét ajánlott volna. A magyaroknak adandó békeajánlattal *szemben*, egy Magyarország *elleni* újabb támadás 1524 folyamán viszont beleillik a forrás által vázoltakba. Igaza van a kamenyeci püspöknek, a levél meg-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

érkezésével egyidőben, február 5-én indulnak meg a törökök Klissza ellen, majd szeptemberre beveszik Szörényt.⁸¹³ Ez olyannyira „rossz hír”, hogy még a császár római követe, Sessa hercege is siet tudatni urával.⁸¹⁴ A kétoldalú hadi akció, amit a levél jósol, megvalósul. 1521-ben és 1522-ben sorozatos sikereket aratnak a törökök, az 1523-as vereségük nem olyan érvágás, hogy a béke egyáltalán szóba jöhetne 1524-ben. Ezzel van összhangban II. Lajos nagyjából egyidejű, január 12-i levele Brodarics Istvánhoz, melyben a király arról szól: követek és kémek útján értesült róla, hogy a török már márciusban Magyarország elleni támadásra uszítja szövetségését, a tatárokat.⁸¹⁵

Mindenesetre a levél tanúsága szerint az, hogy a lengyel király a török ajánlat *ellenére*, valamint a nyugati pénzsegély elmaradása ellenére *sem* kíván békét kötni, furcsának hat. Zsigmond egész uralkodását ugyanis az a törekvés jellemezte, hogy a tatár, orosz, német lovagrendi hatalmi rivalizálásban a török oldaláról biztosítsa magát. A levélbeli keresztes vállalat és a török békeajánlat visszautasítása – azaz hogy Zsigmond „nem akar a keresztény egyháztól megválni” – nem biztos azonban, hogy teljesen komolyan vehető, inkább a címzettnek, a segélypénzeket szigorúan kezelő pápai legátusnak, és rajta keresztül az egész Kúriának is szól. A lengyel király finoman érzékelteti, nem osztja Lajos lelkesedését, hogy teljes seregével indít hadat a török visszaszorítására. De emellett nem szakad el az „ecclesia testétől”, és „szem előtt tartja” Lajos tervezett hadjáratát.⁸¹⁶

Lengyelország rendkívüli óvatossággal kezelte a törökkel való kapcsolatát. Zsigmond tartózkodott a nagyobb léptékű oszmánellenes támadásoktól, mindemellett frazeológiájában tovább folytatta a keresztes propagandát, bár mindig is érződött a lengyel diplomácia hangvételén, hogy fenntartással, távolságtartással figyeli a nagyszabású keresztes tervezeteket. A király úgy ítélte meg, az ország érdekét a törökkel való tartós békekötés szolgálja.⁸¹⁷ Az 1522-es Reichstagon még jelen voltak lengyel követek, de a következő birodalmi gyűlésen már nem, s egyre inkább a kiegyezésre törekedtek a szultánnal. 1523-tól konkrét lépéseket tettek egy hosszú távú fegyverszünet tető alá hozása érdekében. A pápa meg is róttá Zsigmond királyt. A lengyel magatartás okolható részben azért is, hogy 1523 májusában Tommaso de De Vio kardinális zárolta a keresztes vállalat céljára a magyarok részére küldött pénzt.

Abban, hogy Lengyelország egyre inkább a törökkel való megegyezés felé nyitott, nagy része volt a moldvai ügynek is. Magyarországnak a török békéhez való viszonyát bizonyos tekintetben Lengyelország is képes volt befolyásolni. Szydłowiecki 1523 őszén többször igen határozottan képviselte Zsigmond álláspontját, mely szerint Lajosnak meg kellene egyeznie Szulejmánnal. Bécsújhelyi, október 17-i és 18-i beszédében e mellett érvelt – még ha nem is mondta ki nyíltan. Érzékeltette, a lengyel király

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

csak akkor tud segítséget nyújtani Lajosnak, „miután országairól gondoskodott, [...] s ha ezt szabadon megteheti”. Ha mégis úgy dönt, hadat indít, „jól fontolja meg, mennyire bízhat idegen fejedelmek segítségével”.⁸¹⁸ Mind Zsigmond király, mind Szydłowiecki kancellár többször is a magyar király tudtára adta: „a törökök császára arra rendelte a tatár kánt, s azért segíti emberekkel és pénzzel”, hogy Magyarországot támadja meg, őt magát pedig Podóliában abban akadályozza, hogy segítséget nyújtson.⁸¹⁹ Figyelmeztette Lajost, hogy a „törökök császára a következő év nyarán összes csapatával és erejével meg akarja támadni Magyarországot”. Mi több, a titkos követutasításban az áll, be akar nyomulni Magyarországra, hogy kívánsága szerint birtokba vehesse”.⁸²⁰ A szultán „minden módon zaklatja Lengyelországot, hogy így terelje el figyelmét, hogy ne tudjon segítséget nyújtani unokaöccsének”.⁸²¹ Ebben a helyzetben nagyon jól működött a török leválasztó taktikája, és végül 1525-ben egy hároméves békét is kötött Lengyelországgal.⁸²² Ebben a helyzetben, szövetségei és ütközőzónái leválasztása után Szulejmán nem a Magyarországgal való békét tervezgette 1523–1524 folyamán, tehát egy békeajánlat a lengyel-moldvai-tatár politika szempontjából sem illik a képbe.

Moldvát illetően Magyarország is tökéletesen „képben volt”. A pozsonyi konferenciát megelőzően Zsigmond már 1523 augusztus-szeptemberében közvetlenül Lajosnak több levélben is panaszkodott a moldvai helyzetre. Többször jelentette: a vajda a lengyel király elleni háborúval fenyegetőzik, s szövetséget köt a törökkel, illetve a tatárokkal. Titokban tatárokkal pusztíttat lengyel területeket.⁸²³ Moldva törökhöz pártolása pedig fontos védőbástyájától fosztaná meg Lengyelországot és Magyarországot. Lajos is felháborodott hangú levélben emelte fel szavát a püspök letartóztatása ellen, már a bécsújhelyi találkozó idején, október 20. után. Követet is küldött a moldvai fejedelemhez, hogy a kamenyeci püspököt azonnal engedjék szabadon. A lengyel király illetve követe, Szydłowiecki javaslatával – azaz, hogy küldjék ki az erdélyi vajdát, majd tegyék le István vajdát és váltsák fel egy megbízható személlyel – már óvatosabban bánt. Lajos Moldvát illetően sem akart újabb fegyveres konfliktusba keveredni és újabb fronton konfrontálódni a Portával. Ezért úgy vélte, jobb lesz, ha hagyják az ügyet magától elrendeződni. Nem kívánta fellépésével a „nagyobb rosszat”, azaz azt előidézni, hogy Moldva fejedelme a törökhöz meneküljön híveivel.⁸²⁴ Itt feltehetőleg már a török volt nyerő pozícióban, és bármilyen magyar akció csak rontott volna a helyzeten. Szydłowiecki maga is érzi, hogy „ez ügyben elég rosszak a pozíciói” és megjegyzi, nem sok remény van a gyors cselekedetre, mert „a királyi felség mindenkinek a tanácsát elfogadta, hogy semmit sem kísérelt meg komolyabban és semmit sem tesz a moldvai vajda ellen.”⁸²⁵ Végül annyit sikerült elérnie, hogy a menekült bojároknak az egri püspök kifejezte Lajos király nemtetszését a vajda kegyetlensége miatt. Arra bízta a

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

menekülteket, hogy térjenek vissza. Lajos tehát nem mozdult ki pozíciójából, nem vállalt újabb konfliktust. A töröknek ez is megfelelt, ő éppen azt akarta, hogy Lajos fellépése Zsigmond királynál ne találjon elismerésre, így tovább mélyítse a szakadékot a két Jagelló között. A magyar király őrizni kívánta a status quo-t, a török pedig az elvesztett szávaszentdemeteri ütközet ellenére az erő pozíciójából tudott diktálni, több frontról – Klissza, Bosznia, Szörény, Moldva, Krími tatár kánság – körülvéve a Jagellók országait. A törököt túlságosan nem vetette vissza a kudarc.⁸²⁶ Nem lett volna logikus, ha most békeajánlattal áll elő, hiszen ő kezdeményezhetett, az 1523-ra tervezett keresztes hadjáratra összegyűjtött pénzt lefoglalta a legátus, a had nem állt fel, sőt, a pápa halála után új egyházfő fejére került a tiara, akitől új megoldást is és új lépéseket vártak.

Érdekes módon tudomásunk lehet arról, miként érkezett Międzyleski levelének a másolata Angliába. Egy ismeretlen, de a *State Papers* katalógusa szerint itáliai kéznek titulált szerző tudósítja Wolsey kancellárt, hogy levelet kapott Lengyelországból, ami lényegében ugyanazt ismétli meg, mint a kamenyeci püspök levele: a török hatalmas támadást készül Magyarország ellen indítani. Datálatlan, de éppen akkorra keltezhető, amikor megérkezhetett Viohoz Międzyleski januári levele, s ő vagy titkársága továbbította is azon nyomban Itáliába. S ezt a levelet, vagy másolatát Wolsey itáliai hírszerzése is megszerezte, s nyomban küldte is a bíboroshoz, gyorsfutárral – post scriptumként egy külön levél után lett csatolva, hogy mielőbb Angliába érkezzen –, s így talán ugyanakkor ért a londoni kancelláriába, mint az angol hírszerzés által lemásolt, II. Lajosnak a császárhoz és a pápához írott február eleji levelei. Ezek is éppen erről szólnak, a török várható támadásáról, s talán ezért is rendeztették egybe, majd köttettek egybe a három levelet Wolsey bíboros kancelláriai notáriusai, vagy talán éppen a bíboros maga rendelte így.⁸²⁷

Hasonló tartalmú, a háborús készülődésről és Magyarország fenyegettségéről hírt adó levelek érkeznek a török veszélyről Angliába: 1524 áprilisában Giovanni Matteo Giberti jelentette a Kúriából az angliai nunciusnak (Melchior Langus/Marchionne Lango), hogy a török hadjáratra készül Magyarország ellen és a keresztény fejedelmek nem lesznek képesek ellenállni.⁸²⁸ Május 9-én Clerk és Hannibal angol követek jelentették Wolsey bíborosnak, hogy mivel véget ért az egyiptomi lázadás, küszöbön áll, „elkerülhetetlen” a török Magyarország elleni támadása, hiszen a felállított sereget nem Egyiptomban fogják bevetni.⁸²⁹ A szentszéki angol követek több alkalommal is Magyarországról Rómába érkez – segélykérő – levelek másolatait csatolják jelentéseikhez.⁸³⁰ A diplomáciai közéletben szó sincs arról, hogy bármelyik fél is nyitna egy megegyezés felé. Mi több, 1524 kora nyarán olyannyira sürgető a helyzet – komolyan tartanak egy Itália elleni inváziótól is –, hogy a pápa arra készül, hogy újabb legátust küld a keresztény fejedelmekhez – Angliába is – a keresztes had-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

járat és újabb segélyek előteremtése ügyében.⁸³¹ Wolsey kardinális maga is a nyugati fejedelmek fejére olvassa, hogy ők, az „ő förtelmes háborúskodásaikkal kárt okoztak a kereszténységnek, s emiatt „nem tudtak ellenállni a töröknek”, akik ezalatt elfoglalták a kereszténység két védőpajzsát, (*propugnacles*) Rodoszt és Belgrádot, valamint most újra küszöbön áll a veszély, mert három hatalmas sereggel újra a kereszténység ellen törnek, vagy Magyarországra, vagy Itáliába és Szicíliába.”⁸³² (Ez az első megfogalmazása, angol anyanyelvi formában a kereszténység védőbástyájának, ami azt jelzi, a *propugnaculum* a köznyelvi angolban is elterjedt: *propugnacle*.) Ezért inkább fordítsák hatalmukat a kereszténység elleni harcra.⁸³³

A San Sisto-levél hitelességét is meg kell vizsgálnunk, ugyanis még egy eshetőség van: a londoni levél nem valós. Már az is érdekes, hogy kerül II. Lajos leveleivel egybe, hogyan csatolják azokat egymáshoz. Nem volt módom ugyan Lengyelországban kutatásokat folytatnom, s nem győződhettem meg a kamenyeci püspök levelének hitelességéről, s maga a rendelkezésre álló szöveg is másolat. Az *Acta Tomicianā*ba vagy a Hurmuzaki-féle okmánytárakba nem kerül be ez a levél. Ismerjük Zsigmond leveleit a kamenyeci püspök fogságba vetésének tárgyában, s olyan levél is létezik, amelyet a püspök Zsigmond királynak írt sanyarú sorsáról, amit Szydłowiecki megkaphatott a bécsújhelyi-pozsonyi találkozó alkalmával, de olyat, amelyet Międzyleski De Vio kardinálisnak írt volna, annak csak a British Library-ben van egy másolata – igaz, mélyreható vizsgálatokat eddig a vatikáni levéltárban sem folytattam e tárgyban. Maga az gyanús, hogy a leveleket együtt, egybekötve szerezte be Wolsey kardinális hírszerzése. Magának a levélnek is van néhány olyan mozzanata, amely esetleg elgondolkodtató lehet. A lengyel püspök levelének nagy része azzal van tele, hogy milyen értesüléseket szerzett a moldvai fogságban, s mikor és hogyan készül Itália ellen illetve másik hadműveletével Magyarország és Lengyelország ellen Szulejmán. S miért éppen De Vio bíborosnak íródott a levél, aki a pénzes ládikán ül, mi több, délitáliei, azaz abból az országrészről származik, amelyet török támadás érhet?

Ha hamis levéllel van dolgunk, és a magyar kancellária gyártotta, nem az első eset. Jól tudjuk, éppen e tárgyban alkotott a magyar diplomácia hamis leveleket, hogy „meggyorsítsa” a külföldi segélyek kifizetését. 1523-ban, mivel a Reichstag csupán gyorssegélyt, nem pedig a magyar kormányzat által remélt nagyobb segélyt szavazta meg, sőt, egyre halasztgatta a következő ülészakát, a birodalmi magyar követek – 1523 júniusában Dóczy Ferenc érkezett Nürnbergbe – elterjesztették, hogy már most hajlandóak lennének a törökre támadni, s csakis a birodalom segélypénzeinek akadozása miatt nem képesek megindulni seregeikkel.⁸³⁴ Ezzel

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

áll összhangban az év novemberében Hugh Parker, Lord Morley angol követ jelentése, aki arról adott hírt, hogy „egy magyar nagyúr egy hatalmas sereggel készen áll, hogy a törökre támadjon”, mert ha nem áll ellen, a török aláveti Magyarországot. (Éppen ezen hírek miatt várják Nürnbergben, ő is és a birodalmi rendek is Ferdinánd főherceg érkezését.)⁸³⁵ Mindez kevéssé hihető, hiszen ugyan a szávaszentdemeteri győzelem után Tomori hozzákezdett a végvári rendszer helyreállításához, de nem várhatta el, hogy a nyár után újra felálljanak a főúri bandériumok, még az a néhány sem, amely az ütközetben mellette állott. Mi több, éppen a török nyomult előre.

Nagy magyar erők felállításáról és támadásról szó sem esett. Ezzel szemben, mint láttuk, a nürnbergi birodalmi gyűlésben a magyar követek egy nyárra tervezett hadjáratról vizionálnak. Katona közöl olyan leveleket, amelyeket a magyarok a török szultán nevében írtak, s amelyekben a németek megtámadása is tervbe van véve.⁸³⁶ Az éppen ekkor, 1524. február 20-án Belgrádból keltezett fiktív levél értelmében Szulejmán azzal fenyegette II. Lajost, hogy legyőzi a magyar sereget, beveszi Budát, s nem csak Magyarországot, hanem az egész világot le fogja igazni. Erre a magyar király március 6-i – ugyancsak fiktív – levele szerint azt válaszolta, az egész világot nem fogja megkaparintani.⁸³⁷ Lajos fiktív levelében van is szó török követekről („litteras tuas ab oratoribus tuis accepimus”), akik Szulejmán levelét hozták 1524. február végén, és békét terjesztettek elő („paci, de qua petenda tui oratores apud nos agebant”) – ami így összhangban lehet azzal, hogy a fiktív hírt „elhitte” a velencei diplomácia és rögtön jelentve is, híre ment a törökkel való tárgyalásoknak. Lehet, Guidoto titkár kezébe kerültek – nyilván célzatosan – ezek a levelek, aki azonnal arra következtetett, itt vannak a török követek és tárgyalnak. Lajos levele és Guidoto első jelentésének a keltezése ugyanaz, március 6. Ezek fényében nem elképzelhetetlen, hogy több ilyen „gyártott” levél volt forgalomban, s nem véletlen, hogy egy vagy több a pápai legátust célozta meg. Ha hamis a levél, érthető is, mit akarnak az értelmi szerzők elérni. Lengyelországgal békét köt a szultán, így teljes erejével Itália meghódítására tör, sőt a tatárokkal és a havasalföldi és román szövetségeseivel Magyarország ellen fordulhat. S erről nem egy velencei vagy más követ híradása nyomán értesül a legátus, hanem első kézből, egy moldvai fogságból író lengyel egyházi útján, aki ott egy renegát keresztény török útján hiteles információkat közöl. S ne legyen kétsége a legátusnak, hogy a levél írója valódi – maga a püspök –, még a valódi kameyeci püspökkel kapcsolatban álló Rotterdami Erasmust is beveszik a levélbe. Hangsúlyozom, ez lengyelországi levéltári kutatások híján csak hipotézis, de Katona alapján bele is illhet a korabeli magyar diplomácia eszköztárába.

Igaz ebben sincs szó az átengedési klauzuláról vagy adófizetésről, de

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

legalább a hamis levélben a török kezdeményez tárgyalásokat. Ha a lengyel levél is fiktív, érthető, mi a célja: az Itália elleni veszély és a lengyelek békekötése esetén Lengyelország kiesésével veszélybe kerül a keresztves vállalkozás, kútba esik a pápa keresztves terve, így a legátusnak mielőbb meg kell nyitnia a pénzes ládikáját és átadni a magyaroknak az 50 ezer forintnyi segélyt.

E tekintetben már érthető, miért ír egy sor segélykérő levelet éppen ez időben, 1524. februárjában a király a pápának, a császárnak és az angol királynak is, megindító képekkel festve le, mekkora veszély fenyegeti a keresztény világot.

A fent említett, Brodarics István által írott levelekben foglaltak összhangban állnak a kamenyeci püspök levelével. Talán ugyanakkor írathatta a magyar kancellária „a lengyel püspök levelét”, hogy nagyobb nyomatókot adjon a király szavainak? Hiszen Brodaricsnak is küldenek levél-másolatokat! Lehetséges, Brodarics kap Rómában egy Vionak írott hamis levelet, és így kerül az Rómából az angol hírszerzés kezébe – nyilván nem véletlenül. S mire II. Lajos az angol királynak ír segélykérő levelet, az már más forrásból is értesül Magyarország helyzetéről, a török-tatár támadásról Lengyelország és Magyarország ellen. A vizsgált forrás nem csupán a király szokásos segélykérése, hanem első kézből származik, moldvai fogságban volt a szerzője jelentik, így még nagyobb súllyal esik latba, mint a magyar kormányzat szokásos exhortatio-i és segélykérései. Azt sugallja, most valóban rossz a helyzet, most valóban jönnek a tatárok és törökök.

Láttuk, a kardinális kérdés itt, s talán az egész „török ajánlat” lebegtetésének mozgatórugója nem más, mint a pápai legátusnál lévő pénzes ládika. E körül forog minden. Már 1523-ban a pozsonyi konferenciára Várdai Pál által készített költségvetés a külföld számára szándékosan negatívabb képet mutatott a magyar erőforrásokról.⁸³⁸ 1524. március 13-án Károly nürnbergi megbízottja, Jehan Hannaert is azt bizonygatta a császárnak, amit nála, a Reichstagon hangoztatott a magyar propaganda, hogy „Magyarország gyenge, nincs pénze, nincs embere”.⁸³⁹ II. Lajos Brodaricsnak írt levele is arról árulkodik, nagyon nagy szükség lenne az 50 ezer aranyra, hiszen azon most 10 ezer gyalogos zsoldost fogadhatnának fel a leginségesebb helyzetben lévő helyőrségek védelmére, ami jelen helyzetben nagyobb segítség lenne, mint később egy nagyobb összeg, amiből akár 20 ezret lehetne felfogadni.⁸⁴⁰ A király felszólítja Brodaricsot, járjon közben, hogy semmi másra ne költse ezt a pénzt, csak a török elleni védelemre.⁸⁴¹ Egy másik levelében, melyet Brodaricshoz írt március 8-án, a király még kétségbeesettebben próbálja felnyitni a ládikát. (Feltehetően nem tud még arról a római határozatról, amit VII. Kelemen hozott február 28-án, hogy 50 ezer aranyat helyeznek kilátásba az Adorján által küldött s jelenleg zárolt összeg felül, amit a tizedek

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ből és a füstpénzből szednek be.⁸⁴²) Nem győzi bizonygatni, mindenáron szükség van a pénzre. Pontos adatokkal is szolgál, miért is van égető szükség arra az 50 ezer dukátra: 32 ezer aranyat emészt fel egy évben a horvátországi és a magyar végek várainak, például Jajcának, Temesvárnak, Titelnek, Péterváradnak, Szörénynek a védelme.⁸⁴³

Ferdinándhoz is érkezhetnek további vészjósló hírek. Schneidpöck minden cáfolata és a békekötésről való hírek üres mesékként való tállása ellenére Ferdinánd nem nyugodott meg, hiszen még júniusban is igen veszélyesnek tartja Magyarország helyzetét: Károlynak írott levelében arra kéri, ő és más keresztény fejedelmek tegyenek erőfeszítéseket a török ellen, mert Magyarország el fog pusztulni.⁸⁴⁴ A segély kifizetése még nyáron sincs megoldva, hiszen a pápai követ, Burgio még mindig nem érkezett vissza Lengyelországból. Ezért júliusban a király újabb, nagyobb összegű segélyért folyamodik a pápához.⁸⁴⁵ Sokatmondó azonban, hogy Lajos kormányzata minden lehetséges eszközt bevet, de akkor sem hozza szóba soha egy törökkel kötendő esetleges béke kérdését.

Mindazonáltal az 1524-es ajánlat teóriájában további magyarázatok és megoldási kísérletek is felvethetők.

Ahogy 1521-ben, 1524-ben is elképzelhető, hogy egy esetleges horvát kezdeményezést érthettek félre a híradások, hiszen a horvát urak, különösen a Frangepánok évek óta nem áttalottak külön utakon járva béketárgyalásokat megkísérelni a törökkel. 1524-ben Ferdinánd nagy áldozatokat hoz már a horvát végek védelmére, de kéri is Lajost, hogy tegyen meg mindent a horvátok védelmére.⁸⁴⁶ Elképzelhető, hogy ebben az időben – akár már 1523 decemberében – külön utakon továbbra is érkeztek hozzá horvát segélykérések, amelyek nem mindenben tükrözték a valóságot, vagy éppen túloztak.⁸⁴⁷ VII. Kelemen pápa egy 1524. március 16-i konzisztoriális aktája szerint a pápához a Frangepánok követet küldtek, akik kijelentették, hogy ha nem kapnak segítséget, kénytelenek lesznek a törökkel szövetkezni.⁸⁴⁸ Lehetséges, a velencei híradásokban ezek az „optimae condiciones” váltak az egész Magyarországra vonatkoztatandó török béke feltételeivé. Frangepán Bernát 1525 elején már odáig is elmegy, hogy mivel jobbágyai elhurcolásai és a sorozatos török portyák miatt „tovább ellenállni nincs ereje, grófságával együtt” a pápa „oltalma alá menekül”.⁸⁴⁹

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

12. AZ EURÓPAI DIPLOMÁCIAI HELYZET ÉS A TÖRÖK 1524-BEN

Az 1522. évi diadalok után a három évig alig foglalkoztatott janicsárok ismét hadjáratot követeltek. Egy újabb, Magyarország elleni hadjárat elől elhárult minden akadály, az egyiptomi felkeléseket (1522, 1524) levertek, Iszmáil perzsa sah halálával (1524) pedig a keleti front is felszabadult.⁸⁵⁰ Nyugaton is mintha megéreztek volna, hogy újabb, veszedelmes szelek fújdogálnak Konstantinápoly felől. 1524 tavaszán az előző év katonai kudarcait valamint a török előretörését látva a császár is megenyhült, és hajlandónak mutatkozott egy közös, a törökellenes összefogás jegyében kötendő békét tető alá hozni.⁸⁵¹ 1524 folyamán azonban gyökeres fordulat következett be az európai diplomáciai helyzetben, a Habsburg-Valois küzdőtéren. A császári hadak szinte kiszorították a franciákat Itáliából, és a háború színterét Franciaországba tették át.⁸⁵²

Mivel e helyzetben a felek úgy érezhették, a béke kulcsa egyedül a soha nem látott katonai sikereket elérő V. Károly lehet, VII. Kelemen pápa a császársban látott minden reményt, és adhortatióit hozzá intézte. A pápa külön békekövetet, Nikolaus Scönerget/Schomberget jelölt ki.⁸⁵³ A pápai követ azzal érvelt, Ausztriából érkező levelek tanúsága szerint a törökök elfoglalták Magyarország nagy részét, s már-már attól tartani, Budát is ostrom alá veszik, vagy Erdélyt lerohanják.⁸⁵⁴ A császár tárgyalta a nunciussal, az angol követekkel a Magyarország megsegítését célul kitűző szerződés tartalmáról.⁸⁵⁵ Anglia, Franciaország és Velence vállalta, hogy minden hónapban adnak Magyarország védelmére egy bizonyos összeget.⁸⁵⁶ Ezekben a dokumentumokban sincs nyoma azonban, hogy egy esetleges magyar-török közeledés mozdította volna ki a feleket. Mi több, inkább a török aktivizálódásáról szóltak a hírek, Boszniából, Klissza körülről és egyéb betörésekről.⁸⁵⁷ 1524 őszén azonban a nyugatiak tavaszi lelkesedése alábbhagyni látszott, ígéretnél több-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

re nem futotta.⁸⁵⁸ A török támadásai mellett a nyugatiak késlekedése és vonakodása is magyarázhatja, hogy 1524 őszén is felmerült egy esetleges békeajánlat kérdése. A velencei ügyvivő 1524. október 11-én az országgyűlés után jelentette, hogy a magyar kormányzat nem idegenkednék a törökkel való békekötéstől, de – nyilván a háborúpárti rendi ellenzék miatt – nem mer ezzel nyíltan fellépni.⁸⁵⁹ Erről más adatunk nincs, arról lehet szó, hogy a velencei ügyvivő itt erősebbnek érezte a békepárt hangját – különösen azután, hogy szeptemberben elesett Szörény. A puhatólózásokat nem zárhatjuk ki, de a fenti hipotetikus ajánlat időrendjéhez nem illik, hiszen az, ha egyáltalán felmerülhetett, az év elejére, januárra tehető. Itt, októberben más közvetett adatunk nincs, ami segítene ennek a vizsgálatában, Óváryn kívül Sanuto sem említi.

Annyiban van ráció az újabb békeajánlat felemlítésében, hogy fokozódott a török nyomása. Az ősz folyamán egyre kétségbeesettebb kérések jutnak el Nyugatra is. 1524. október 20-án II. Lajos azt írja VII. Kelemennek, jövő tavasszal a szultán megtámadja Magyarországot.⁸⁶⁰ Decemberben a római angol követ beszámol az újabb török pusztításokról („Magyarország a következő nyáron el fog veszni”).⁸⁶¹ Mivel 1524 őszéig, Campeggio legátus megérkezéséig nem érkezik komolyabb nyugati segítség, egy újabb magyar-török puhatólózásról kapunk hírt. A Nyugatra is hatással lehet, hogy úgy tűnik, mintha a lánglelkű ferences Tomori Pál is hajlana a törökkel való megegyezésre.⁸⁶² Mindazt, amire itt alapozhatunk, Campeggio legátus egy későbbi jelentésének post scriptumából tudjuk. Ez nem több, mint annyi, hogy az érsek azon elmélkedett *volna*, hogy a király *talán* köthetne békét a törökkel, ha embereinek, *mások kárára*, átvonulást és élelmet biztosít.⁸⁶³ A mondat így azonban torzó, kiragadhatjuk ugyan a fenti részt, de csak a második felével együtt érvényes: Tomori azt mondja – végig feltételes módban beszél – ő „lebeszélne róla” a királyt, mert ez „kevésbé hasznos és nagyon tisztességtelen.”⁸⁶⁴ Ennek előzményeként el kell mondani, hogy Burgio is tesz ilyen értelmű kijelentéseket ez idő tájt. Annyi bizonyos, hogy a báró jelent különféle értesülésekről december 6-án, s azt sejtí, de nem tudja biztosan, hogy a lengyelek példájára, akiknek a követe Magyarországon van, a magyarok békét szándékoznak kötni a törökkel.⁸⁶⁵ Nem mer nyíltan ellenszegülni e tervnek, de látván, hogy az országot a lengyelek is cserben hagyták, kinyilatkoztatja: a Szentszéknak nincs kifogása, ha fegyverszünetre lépnek, de ez káros az országra nézve. Campeggio azonban mereven elutasította a békét december 21-i beszédében.⁸⁶⁶ Tomori valóban szerezhetett olyan értesüléseket, hogy a török szabad átengedésért békében hagyná az országot – de mikor nem merültek fel ilyen igények a határvidéken, ahol a török végvárak bégjei egy-egy keresztény nemes orra előtt így próbálták elhúzni a mézesmadzagot és újabb területeket nyerni. Tudjuk, Báli nándorfehérvári bég tárgyalásra hívta Tomorit 1524 őszén, ott hangozhat-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tak el ilyen ajánlatok. Ezekkel azonban csak puhatolózni kívánt a török hadvezetés, de nem is a központi, szultáni politika, hanem egy-egy szandzsákbég különutas akciója volt – ami, ahogy láttuk, némely horvát nemesúr esetében gyümölcsöző volt. Ez a végbeli pasák megszokott fogása volt, de Tomori nem volt birtokát féltő horvát nemes, őt nem lehetett lépre csalni, a dologról mint elvi lehetőségről gondolkodott, de akkor is elvetendőnek, becstelennek tartotta.⁸⁶⁷ S Campeggio tanácsolja ugyan, hogy ne bocsátkozzanak tárgyalásokba a törökkel, de azt is mondja, még nem kezdtek tárgyalásokba, ami távolról sem jelenti azt, hogy valóban egyezkedni kívántak volna.⁸⁶⁸ Arra is gyanakodni lehet, hogy Campeggio hívta fel Tomorit, vegye fel a kapcsolatot Báli béggel, és ha Belgrád átadására pénzzel lehetne rábírní, ő kész volt a szükséges összeget rendelkezésére bocsátani, hiszen „jobb célra a pápai pénz nem fordítható”.⁸⁶⁹ A Tomori-féle nyitás a béke felé, s annak a félreértése, vagy tudatos álhírként való terjesztése azon alapulhat, hogy néhány héttel később Tomori valóban megjelent Budán és lemondani készült.⁸⁷⁰ (Ezt utóbb Burgio is megerősíti, a tárgyalások nem is vezethettek volna eredményre, Báli bég gonosz cselszövése volt az egész, amellyel magyar titkokat akart megszerezni.⁸⁷¹) Ez bírhatta rá Lajost, hogy január 5-én hosszú levélben forduljon a pápához. Erre február 8-án reagált a pápa.⁸⁷² De ebben sem említett konkrétumot a fegyverszünetről. Egyedül akkor hajlana Tomori a megegyezés felé, amikor már 1526 júliusát írjuk, s a kerek alatt vannak a szultáni seregek, s csak ekkor mozdulna el egy esetleges béke irányába adófizetés árán.⁸⁷³

Ezeket az év végi próbálkozásokat magam is – Kosáry nyomán – „bizonytalan békeóhajokként” ítélem meg, melyek mögött álltak ugyan meghatározott udvari körök, de ezeket nem lehet komolyan vehető, konkrétumokban is megfogalmazódó igényeknek tekinteni, mi több, semmiképpen sem kapcsolhatóak az 1524-es év elejének esetleges, hipotetikus puhatolózásaihoz, hanem már a Mohácsot megelőző másfél év török politikájához, amelynek a lényege már a létezés megőrzése és a katasztrófa elkerülése volt. Ha voltak ilyen békeóhajok, s meg is növekedett egy esetleges megegyezés tábora, az a lengyelek 1524 őszi békepuhatolózásaihoz köthető.

A kérdés további vizsgálatában esetleg a lengyel források mélyrehatóbb vizsgálata is segítené, mivel sajnos az Acta Tomiciana által közölt források között igen kevés az 1524. évi, a nyár előtti levelezés II. Lajos és Zsigmond között, de a források egyike sem utal békére. Például május 13-án azt írta Lajos a lengyel királynak, hogy már a török elleni háborúra készül – ha lenne még esélye a békének, s egyáltalán volna még miről tárgyalni, nem mondana ilyet.⁸⁷⁴ Már az év elején is úgy tűnik, Lajos számára egyértelmű, elkerülhetetlen a háború a törökkel, „nem fog már kitarítani” hónapokig sem a „fegyverszünet”, fel kell készülnünk, hogy hadba

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

lépjünk. Nem lehet úgy értékelni, hogy érdemes bármilyen békéről tárgyalni, s nem azért, mert új feltételei vannak, hanem egyszerűen a török harcra készül.⁸⁷⁵ Február eleji levelében sem szól semmi egyebet, mint hogy tudjuk a török terveit: Magyarország ellen készül.⁸⁷⁶

1521-ben sem lehet teljességgel kizárni, hogy más, a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek, elképzelhető, hogy ez is az oka annak, hogy a magyar vezetőréteg minden szalmaszálat megragadott és kezdett diplomáciai szondázásba.⁸⁷⁷ 1524-ben is érdemes megragadnunk minden szóba jöhető forrást a kérdés tisztázására. Kubinyi Andrásnak az 1521-es „ajánlat” kérdéséről írott óvatos megfontolásai érvényesek lehetnek 1524-re is, még akkor is, ha nem találunk olyan konkrét szöveg-helyet, amelyek a békefeltételekről szólnának. Lehetséges, 1524-ben is találunk ilyen értelmű utalásokat a kutatásban kevésbé ismert nyugati forrásokban, de a jelenlegi ismereteink szerint eddig egyelőre nem bukant fel – az angol levéltárakban sem – olyan forrás, amire az ajánlat hipotézisét alapozni lehetne. A további kutatás azonban e területen még tárhat fel további adatokat. Esetleg a lengyel források mélyrehatóbb vizsgálata is segíthetne. Számunkra azonban Kasza Péter által Lengyelországban vizsgált Brodarics-levelek – az *Acta Tomiciana* első, kéziratos szerkesztése a krakkói Biblioteka Jagiellońskában – sem nyújtanak túl sok kiindulópontot, mivel ezen újonnan kiadott levelek között nincs 1523. szeptembere és 1525. áprilisa közötti.⁸⁷⁸ Andrea del Burgo jelentéseiből is lehet arra következtetni, mennyire volt „tábora” egy esetleges fegyverszünetnek. 1523 tavaszán, amikor a török szövetségre szólította fel a moldvai vajdát és csapatai átengedését kérte, felvetődött annak az elvi lehetősége, mi módon kérhetne Magyarország is békét.⁸⁷⁹

A szultán a hadműveletek mellett, az ostromok közepette is puhatólózhatott Budán lévő követe útján a magyar udvar szándékairól. Mindazonáltal ez kevésbé valószínű, a török politikába az 1524. év elején egyszerűen nem férhet be semmilyen békekezdeményezés. A magyar vezetésben a mindig is meglévő békepárti oldal is szeret éjthette, hogy finoman puhatólózzon a szultán terveiről, és nem elképzelhetetlen, hogy „megszondázta” a magyarországi vendégszeretetet élvező török csasuzt is. 1523. júliusában a magyar királyi tanácsi határozat is kimondta, hogy „a török hatalmas [...] és noha nagy veszteségeket szenvedett a rodos-i hadjáratban, [...] mégsem hiányzik az ereje [...] és mivel elegendően ismeri a keresztény fejedelmek egymás közötti viszályait [...] nem fog hajlani a fegyverszünetre, sőt nagyobb merészségre fog kapni”.⁸⁸⁰ Tehát meg lehetett azért próbálni, hajlik-e egyáltalán a fegyverszünetre a Porta.

Viszont ha történt is valami, kezdeményeztek valamiféle tárgyalást, puhatólózást, vagy közeledést, akkor annak január eleje után kellett történnie, mert a király és a királyné a pápához írott január 10-i levelei nem

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

szólnak semmi ilyesféléről.⁸⁸¹ Még segélykérésről sem esik szó, egészen február elejéig. Tehát történhetett valami január második felében, ami megváltoztatta a politikai helyzetet. Nem állíthatjuk, hogy ez egy török kezdeményezés, egy újabb követelés lett volna, lehetett akár az is, hogy most értek el a magyar udvarhoz olyan hírek, hogy Szulejmán újabb nagy hadjáratra készül tavasszal. Ha mégis történtek ilyen nem hivatalos, informális próbálkozások, azok alapvetően beleillettek abba a politikai játszmába, amelyet a magyar kormányzat azért folytatott, hogy a pápai legátusnál letétben lévő segélypénzeket meg lehessen szerezni, és ezért politikai nyomásgyakorlásra is képes volt. Nem zárhatjuk ki, hogy ezekre a félhivatalos megkeresésekre a fogva tartott török követ kaphatott újabb, informális utasításokat otthonról. Azt sem zárhatjuk ki, hogy sub rosa újabb csasz érkezett – bár kevésbé képzelhető el, hogyan lehetett eltitkolni a császári követ elől –, de valószínűbb, hogy Kubinyi András megfogalmazásával élve, „a végvári parancsnokok útján” áramolhattak a hírek.⁸⁸² A másik oldalon pedig azt kell mondanunk, hogy ugyanakkor az sem zárható ki, hogy a magyar kormányzat nem idegenkedett egy-egy álhír komponálásától, akár egy török béketerv megszűltetésétől, ha meg akarta sürgetni a pénzbeli segítséget, amikor már szinte ott van a pénz az orruk előtt, csak el van zárva a legátus ládikájába. Egy effajta diplomáciai taktika természetesen elindíthatott egy olyan lavinát, amelyre a velencei és a birodalmi követ jóhiszeműen valósnak tartott jelentéseit követően a pápa, a császár, a Reichstag vagy Ferdinánd főherceg reagált.

A kamenyeci püspök levele éppen akkor születik, amikor a derék Schnedpöck követ is megpróbál utánajárni, miért terjedhetnek hírek a törökkel való megegyezésről. Legfeljebb hipotetikusán tehetjük fel, hogy ez a levél is a magyar udvar propaganda-offenzívájának a része. Feltesszük, éppen azért lebegtethetnek ilyen álhíreket egy esetleges békéről, átvonulás engedélyezéséről, hogy ezzel is a pápára lehessen hatni, és végre fel lehessen nyitni azt a ládikát. Arra azonban vigyáznak, ha lebegtetnek is egy esetleges megegyezést, konkrétumokat ne adjanak közre semmilyen békeajánlatról. Találón fogalmazza meg Ferdinánd a bátyjának, Károly császárnak írott levelében, hogy a magyarok siralmi még a „sziklákat is meg tudták volna mozgatni”.⁸⁸³ Rátapintott a lényegre, s a magyar kormányzat minden erőfeszítésével, a „békeajánlattal” is csak a pápai pénzt akarta megszerezni. Érdekes megvilágításba helyezheti a békeajánlat lebegtetését az, hogy 1524 tavaszán felvetődött, Ferdinánd és Campeggio legátus is felvetette a pápának, hogy a magyaroknak szánt pénzsegélyt Ferdinándnak adják, hogy ellent tudjanak állni a Horvátországba és a szomszédos vidékekre betörő törökök ellen. Egy konzisztoriális akta tanúsága szerint Rómában valóban felmerül ennek az elvi lehetősége, de végül is úgy dönt a konzisztórium, hogy hatalmas botránnal járna, ha

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1 elvinnék a magyaroktól a segílyt.⁸⁸⁴ Ebben nyilván közrejátszhattak a
2 zavaros belpolitikai események 1524 májusában, de nem elképzelhetet-
3 len, hogy Ferdinánd vagy a Habsburgok – esetleg az akkoriban már a
4 pápa újbóli Habsburg-párti elkötelezettségét követő legátus – effajta koráb-
5 bi kísérleteit akarta a magyar diplomácia egy esetleges békekötés álhí-
6 rével megakasztani, hiszen semmi esetre sem szabadna elvinni a magya-
7 roktól a segílyt, ha azzal fenyegetőznek, tárgyalnak inkább a törökkel.
8 Mindazonáltal hozzá kell tenni, hangzatos eltökéltségük ellenére 1524-
9 ben a Habsburgok sem idegenkedtek volna egy esetleges magyar-török
10 békétől, mivel – ahogyan Ferdinánd fogalmazott – „Il n'est possible ni
11 en nostre pouoir resister [au] Turcq”. Valósnak tűnik a főherceg aggo-
12 dalma, hogy mivel Magyarországon olyanok az állapotok, s a magyarok
13 ígéretei mind füstbe mentek, hogy ha a török támad, „Magyarország után
14 az ő országai is elveszhetnek” („que si ainsi le Turcq vient, j'estime estre
15 perdu ledit royaulme de Hungrie et mes pays après”).⁸⁸⁵ A franciák elle-
16 ni háború közepette, s I. Ferenc lombardiai inváziójának az árnyékában
17 V. Károlyt is megnyugtatta volna, ha II. Lajos fegyverszünetet köt a török-
18 kel.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

JEGYZETEK

¹ Perjés Géza, „Szulejmán ajánlata”. In: Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok. Bp., 1999. 49–73., 300.; Uő: „Szulejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”?; Uő: Mohács, 135–150.; Uő: Az országút szélére vetett ország. Bp., 1975.

² Kiss, Nándorfehérvár, 394.; Horváth Mihály, Magyarország története. I–VIII. Pest, 1871. III. 345–346.; Szalay László, Magyarország története. I–VI. Lipcse-Pest, 1851–62. III. [Pest, 1863.] 556.

³ Thúry, A török hódítás kezdete, 565.; Perjés, Mohács, 126.

⁴ „[...] legatum hunc tributum petiisse a Ludovico, at cum dedecore reiectum”: Nicolaus Schmitth: Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum Turcarum. I–IX. Tyrnaviae, 1747–52. I. 104. Átveszi Katona, Historia critica, XIX. 240.

⁵ „[...] il Suo ambasciadore haveva mandato ad annuntiar la guerra al Re d'Ungheria, si non gli dava il tributo era stato ingiuriato da gli Ungheri [...]” [Theodor Spandvgino Cantacvsino] I commentarii dell' origine de principi Turchi & de' costumi de quella natione. Fiorenza, 1551. Az általam használt kiadása: Discorso di Theodor Spandvgino Cantacvsino Del'Origine de' Principi Tvrcchi. In: Historia universale dell'origine et imperio de Turchi. Raccolta et... da Francesco Sansovin. Vinegia, 1582. fos. 154–181. itt f. 177v.

⁶ Thúry, A török hódítás kezdete, 563.

⁷ Kupelwieser, Die Kämpfe, 199.

⁸ Perjés, Mohács, 122–34; 146–147.

⁹ Perjés, Mohács, 122–124.

¹⁰ Perjés, Mohács, 140.

¹¹ Káldy-Nagy Gyula, Szulejmán. Bp., 1974. 42.

¹² Pálffy, A magyar királyság és a Habsburg-birodalom, 40. Fodor Pál: „A Bécsbe vezető út. Az oszmán nagyhatalom az 1520-as években”. In: Uő: A

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

szultán és az aranyalma. Bp., 2001. 363–391. 370.

¹³ Szakály, Nándorfehérvár, 100.; Szakály, A mohácsi, 123–24.; Fodor, Magyarország és a török hódítás, 22–23.; Barta Gábor, A Sztambulba vezető út (1526–28). Bp., 1983. 80–81., 86., 220.; Uő: „Az országút szélére vetett vita”, Magyar Tudomány 25/87 (1980) 2: 113–121.; Fodor, A Bécsbe vezető, 364., 370.; Uő: „Egy ország, melyet senki sem akart. Az Erdélyi Fejedelemség születése”, In: Fodor, A szultán és az aranyalma, 392–398. itt 394.

¹⁴ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 38., 43.; Fodor, A Bécsbe vezető, 370., Uő: „A szimurg és a sárkány. Az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1526)”, In: Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon. Szerk. Veszprémy László. Bp., 2008. 45–64. [Fodor, A szultán és az aranyalma kötet oldalszámait használok: itt 29.]; Thúry, A török hódítás, kezdete, 373–374.; Perjés, Mohács, 148.

¹⁵ Szakály, Nándorfehérvár, 100.

¹⁶ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 181., Kosáry, Magyar külpolitika, 50–78., különösen 65–68.

¹⁷ Kulcsár, Jagelló-kor, 166.

¹⁸ B. Szabó, A mohácsi, 20.

¹⁹ Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 68.

²⁰ Pálosfalvi, Nikápolytól, 181.

²¹ „[...] eri zonse li a Buda vno ambasiator dil Signor Turcho, venuto per far paxe e trieve come voi quello Re, la Signoria havesse fato orator al Turco senza sua participation, come lera venuto uno orator dil Turcho di qui per voler far paxe o trieue con questo Signor nuovo, come a Soa Maesta pareva; et che lui non pareva; et che lui non li volea risponder”: Wenzel, Sanuto, III. 193–194.; Sanuto, XXIX. 515–516.

²² „[...] orator Turcho e ancora qui, sta in vna caxa assa bassa, con custodia ne poi ussir di caxa”: Lorenzo Orio jelentése. Wenzel, Sanuto, III. 197.; Sanuto, XXIX. 621.

²³ Orio jelentése: 1521. feb. 8.: „Et mandaua do oratori a Soa Maesta, ai qual faria replichar. Scriue, lorator dil Signor Turcho e qui non espedito, si aspeta la resolution dila dieta, et la receputa di Signori Cristiani. Wenzel, Sanuto, III. 201; Sanuto, XXIX. 672.

²⁴ „[...] quia Salomon miserat oratorem ad Regem Hungarorum, pacem petitum [...] cogitaret [...] cum Hungaris foedus, iisdem conditionibus renovandum, missa, ut supra dictum est, legatione, duxit, quibus pater Selynes cum illis fecerat [...] sed cum Hungari, [...] Legato contra ius gentium retento, nullm aliquamdiu responsum, utpote consilii capiendi incerti, dedissent, neque enim pacem cum Turca componere in animum inducebant, [...] neque [...] bellum cum eo grere audebant”: Tubero, Feljegyzések, XI/1. 285. XI/2. 288.; Tubero, Commentarii, XI/2. 360.

²⁵ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 39.

²⁶ Memoria rerum, 20.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

²⁷ Az Landorfejrívár, 6., 8.	1
²⁸ Istvánffy, VI. k., 166–167.	2
²⁹ Legutóbb Papp Sándor foglalta össze: Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 68–69.; Thury, Török történetirők, I. 282.; II. 6., 42.; 120–121.	3 4 5
³⁰ Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 65.; E. Kovács, Jajca, 91. „Belay, banum nostrum Zewreniensem, apud suam Cesaream maiestatem existentem”: Alsó-Szlavóniai, n. 177.	6 7 8
³¹ „si vellet Cesarea maiestas, ad regnum illius principis ire, sique esset iter per terram maiestatis nostre regie hoc tempore sine scitu maiestatis nostrae regiae, per terras maiestatis nostre non possit nec per se transire, [...] vel confiniatores et subditos exercitum mittere, per bassas, zansakos mittere occulte vel aperte et maiestas nostra similiter faciat”: 1519. márc. 28.: DL 24 393.; Alsó-Szlavóniai, n. 177.	9 10 11 12 13 14
³² Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 66.	15
³³ Hazai, Topkapu, 295	16
³⁴ 1503: a béke teljes szövege nincs meg, csak hiányosan: DL 30 498.; Jajca, n. 106. Február 22-én csak az előzetes békepontokat foglalták írásba, majd a véglegeset augusztus 20-án ratifikálta a magyar király, de a szultán csak november 5-én fogadta el. Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 65., 62–63.; Az 1503-as békét hét évre kötötték: Fodor–Dávid, Magyar–török béketárgyalások, 194.	17 18 19 20 21 22
³⁵ Fodor–Dávid, Magyar–török béketárgyalások, 207.	23
³⁶ Fodor–Dávid, Magyar–török béketárgyalások, 215., 219.	24
³⁷ B. Szabó, A mohácsi, 23.	25
³⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 116–17.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 148.	26 27
³⁹ „[...] tre oratori turchesci, quail erano tenuti con custodia de li et niun li palava”: Alvise Bon jelentése: Balogh, Velencei, XXXIII.; E. Kovács, Jajca, 94.	28 29 30
⁴⁰ Szabó, Országgyűlések, 45.	31
⁴¹ Balogh, Velencei, XXXVII–XLVI.	32
⁴² „[...] Il Signor Turco...mando oratori al re di Hongaria...domandando pace per stabilir le cose sue [...] siché protraseno ditta pace in longe”: Massaro: Balogh, Velencei, XLVII.	33 34 35
⁴³ „[...] in Croatia ...consultavano di farsi tributari di esso Signor turco”: Massaro: Balogh, Velencei, XLVII.	36 37
⁴⁴ „Unde hanno destinato il reverendo episcopo Scardonese orator suo [...] praecipue a la Signoria nostra, [...] ad protestarli che se la non li aiuterá i farano ancora loro pace, senza dir altro, dandoli il transito a danno exitio de qualunque si sia”: Massaro: Balogh, Velencei, LXIV.	38 39 40 41
⁴⁵ Perjés, Mohács, 141.	42
⁴⁶ Pl. „a magyarok általában a világ legrosszabb fajtája”. Massaro: Balogh,	43 44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Velencei, LXII.

⁴⁷ Erdődi Péter várainak pusztítása: „Avisa esser venuto nove, come Turchi in Corvatia hanno fate gran prede e danni; et maxime ali castelli dil Conte Piero nepote di dito Reverendissimo Strigoniense; et etiam diti Turchi aver fato gran danni sul teritorio di Sibinico terra dila Signoria nostra; et come erano atorno Clissa”: feb. 13.: Wenzel, Sanuto, III. 197.; Sőt, Erdődi Simon zágrábi püspök alkudozik a törökkel: Margalits, Horvát, I. 328.; Korbáviai János is: „Conte Zuane di Corbavia si vuol acodar con Turchi”: Wenzel, Sanuto, III. 197. A velencei követeknek Bakóc is elmondta Frangepán és Korbáviai árulását: „Poi disse aver auto nova, il Conte Bernardin di Frangipani con li altri di la Crovatia, e il Conte Zuane di Corbavia aver fato insieme conjuration di farsi tributarii al Turcho”: Wenzel, Sanuto, III. 202.; „[...] dil Conte Bernardin Frangipani con alcuni altri per nome di quelli Signori Coruati, per dir, si non arano ajuto, si tarano tributarli dil Turcho”: Wenzel, Sanuto, III. 209., 211.

⁴⁸ Margalits, Horvát, I. 202.

⁴⁹ „[...] signori di Corvatia fano gran conventi verso Zagabria per tratar di farsi feudatarii dil Signor turco, videlicet el conte Bernardin Frangipani, il cone Zuane di Corbavia et el conte Nicoló”: Sanuto, XXX. 48.

⁵⁰ „[...] per il che li prediti hano mandato soi nontii a questo Re et ala Signoria vostra, etiam al Papa”: Wenzel, Sanuto, III. 202.

⁵¹ Február: „[...] è venuto de li lo episcopo di Scardona, qual è stato in colloquio con li altri bani e il conte Zuan di Corbavia et li Frangipani, quali vedendo non poter resister a turchi, si voleano dar al Papa o a l’Imperador”: Sanuto, XXIX. 643.; Márc. 17.: „Vene in Colegio il Reuerendo domino Tomaso Negro Episcopo di Scardona, il qual va a Roma, et porto lettere di credenza di quelli Signori Corvati, pregando la Signoria li ajutino, aliter prendono partito di farsi tributarij al Signor Turco [...] e come va a Roma dal Papa a questo effetto”. Wenzel, Sanuto, III. 203.; Margalits, Horvát, I. 202.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108.

⁵² „[...] il Conte Bernardini Frangipani, si hauia fato tributarli al Turco”: Orio jelentése, 1521. ápr. 19.: Wenzel, Sanuto, III. 208., Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108. Mi több, maga is dulta ellenfelei, az Erdődiek birtokait: Frangepán, II. n. 328.

⁵³ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108., Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 168., Kosáry, Magyar külpolitika, 63.

⁵⁴ Róla Sanuto annyit mond, 1521 februárjában elhagyta Wormsot és Friulba ment („a Vormantia [...] il conte Cristoforo Frangipano e partito di qui per venir in Friuli”), amit a DRTA is megerősít: „még többen jönnek” a Reichstagra. „Die Abreise des Grafen Frangipani. Es kommen noch immer Fürsten und andere auf den Reichstag, der auch eine Sitzung abgehalten hat”: DRTA II. 790. 4. j.; Sanuto, XXIX. 667.; Martin, II. Lajos, 6.

⁵⁵ „Die von crabaten beclagen sich, wie sie itz meher dan 70 jah von Tur-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ken zum dicker mal uberzogen, beraubt, verprent und verheret seien worden, sie, ire wiber und kind hinweg und zum aller schenlichsten geschleuft und gehalten haben. Dwil sie noch etlich schlofs und feste haben, bieten sie cristlichem glauben zu nutz und gute innen mit etlicher ardalari, buxen und pulver zu hilf komen, wollen sie als bolwerk und vormauren Deutscher nation ire lib, leben und gut darzu zu strecken sich nit bevilen lassen." 1521. márc. 2.: DRTA II. 810–811.

⁵⁶ Kubinyi, Werbőczy, 79.

⁵⁷ A magyar követség megbízólevele csak február 14-én kelt. DL 105 256. (II. Lajos, manu propria). Kiadva fakszimiléje, regeszta: Sommer, Balbus, I. 590.; illetve DF 287 430. (II. Lajos, manu propria); Werbőczy azonban még 24-én is Esztergomban volt. Martin, II. Lajos, 4., 8. II. Lajos Brandenburgi Györgynek: 1521. feb. 14.: DL 38 069.; Szerbia, n. 476. A velencei ügyvivő februárban jelenti, hogy Wormsba mennek. Sanuto, XXIX. 672.; Ortway szerint március elején indultak el. Ortway, Pozsony, III. 226.

⁵⁸ Jajca, nos. 222., 226. Brutus, Ungaricarum rerum, V. 50–53.; Tubero, Commentarii, XI/2. 359., Tubero. Feljegyzések, XI/2. 285.

⁵⁹ Knauz, Balbi, 98.; Ortway, Pozsony, III. 226–27.

⁶⁰ „secretarius cancellarius nostri”: 1521. feb. 14.: DL 105 256. (II. Lajos, manu propria)

⁶¹ „Ungarn, das seit 150 Jahren mit ihnen im Kampf liegt und sie bisher von der übrigen Christenheit ferngehalten hat, kann ihnen nicht länger ohne fremde Hilfe widerstehen”: DRTA II. 758.; Balbi (Hieronymi) Oratio in imperiali conventu Bormaciensi coram divo Carolo caesare ac principibus totius imperii, die tertia Aprilis 1521 per inclyti regis Hungariae ac Bohemiae etc. oratores habita. Wien, Johann Singriener /Singrenius, 1521. – 4° [16] fos. OSzK, App. H. I. 145. Kiadva: Balbi, Opera, I. 547–61.; Katona, Historia critica, XIX. 242–63.; Sommer, Balbus, I. 541–65.; Martin, II. Lajos.

⁶² Balbi, Opera, I. 552.; Hopp, Antemurale, 60.

⁶³ Fraknói Vilmos: „Werbőczy István a mohácsi vész előtt”, I–II. közl. SZ 10 (1876) 437–69., 597–639. itt I. közl. 466.

⁶⁴ „[...] quid enim foedius, quid abominabilius dici potest, quam Christianos Turcis servire?” Katona, Historia critica, XIX. 247.; Balbi, Opera, I. 550.

⁶⁵ „[...] Pannonia in Turcarum redacta, durior forte omne illud incendium quodmodo in aliena regione facile potestis extinguere, latius effusum, in diesque maiores flammarum vortices evomens, in vestros agros, urbes, domos suscipere cogemini. [...] de medio sublatis circa Germaniae praecordia versari infesta [...] arma concutere possint [...] sis facturus accessionem maximo isti tuo imperio”: Balbi, Opera, I. 554.

⁶⁶ Kosáry, Magyar külpolitika, 65.

⁶⁷ „Nonne satis saevit Mahometi secta nefandi? Nonne satis Scythico tartarus orbe nocens? Hoc derat? nostras in viscera vertere vires?”: [Balbus: Ad divum Caesarem epigramma]: Divo Carolo Caesari Semper Augusto. Martin,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

II. Lajos, 17.; Sommer, Balbus, I. 544.

⁶⁸ DRTA II. 838.

⁶⁹ Fraknói, Werbőczy, 170.

⁷⁰ „[...] das Montag vor datum (Apr. 15.) die Ungerisch potschaften vor dem grossen ansschuss der versamblung erschienen sein und haben anzaigt, si konden auf ir vorig anbringen lenger nit verharren, dan in der cron zu Ungern wer auf Georgi (Apr. 23) ain versamblungtag furgenomen, darauf von wegen derselben cron der Turkischen potschaft, so nunmalen funf monat zu Ofen gelegen, antwort geben werden müst”: DRTA II. 857.; Fraknói, Werbőczy, 170.

⁷¹ Martin, II. Lajos, 15.

⁷² „[...] die hett gegen Ungarischen konig von wegen des Turken ain andand der gestalt begert, das er, Turk [...] sonst solt man ine durch Windische land und Crabaten wider all Cristen passieren lassen”: DRTA II. 857.

⁷³ Kosáry, Magyar külpolitika, 71.

⁷⁴ Martin, II. Lajos, 18.

⁷⁵ „Responsum imperatoris: Caesarea et status Romani imperii nequeunt in presenti pro auxilio contra Turcos, hoc presenti conventu nondum concluso nec rebus imperii rite ordinatis, aliquod certum subsidium polliceri. Sperat sua Mt. ut intra spacium anni sua Mt. poterit personaliter cum Sacro Romano imperio, rege Hungariae, sanctissimo domino nostro et aliis principibus christianis expeditionem contra Turcos suscipere [...] Si hec expeditio ullis de causis non susciperetur, sua Mt. si accideret regnum Hungariae a Turcis invadi, cum totis suis ac imperii viribus illi succurrere studebit, sperans regnum Hungariae, sicuti iam multis annis non sine magna laude fecit, limites suos interim, ut consueverunt, defensuros. Quando tamen se non posse prestare confiderent, posset ipse rex Hungariae ad annum inducias cum Turcis facere, ita tamen, quod ille fidei catholicae et toti reipublicae christianae nec sibi sint inhonestae nec damnosae”. DRTA II. 759–60.; Martin, II. Lajos, 22., Sommer, Balbus, I. 35–36.

⁷⁶ 1522. nov. 18., dec. 10. DRTA III. 362–66.; Horvát véghelyek, nos. 123. 124.; Frangepán, II. n. 332. Beszéde még nyomtatásban is megjelent: Bernardini de Frangepanibus, comitis Segniae Uegliae, Modrusijque etc. Oratio pro Croatia, Nürenbergae in senatu principum Germaniae habita. xij. Calendas. Decemb. An. Ch. M.D.XXIJ. Excidium veluti Romanae Maximus vrbi Auertit patriae sic iuga dira Comes. R. Sbrulius. H. n. OSzK App. H. I. 161.

⁷⁷ „[...] Turcarum ductorem, quem bassa appellant, proprium ad me missime nuncium, qui referret, velle eum foedus mecum et pacem inire. [...] Per ea nobis faciendum est iter in quamcunque velimus Sclavoniae, Istriae, Italiae, Germaniae partem excursiones facere. Nam solum flumen Colapis, quod leviter transfretari ab equitatu potest a principe Ferdinando tuum dividit territorium. Hoc solum petit imperator noster: nullius christiani custodem ac speculatorem in terris tuis teneas, sed nostris alimenta pro suis pecuniis praebeas; nihil caesari nostro pendas ac des, nisi parvum aliquod honora-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tum munus, quo ille suum te tributarium agnoscat. [...] Nam si (quod non speramus) nos sine aliqua spe ac certo auxilio dimittetis, enim tota Croacia Turcis salva fide (ut ipsi petunt) se submittet”: Bernardini de Frangepanibus, Oratio, fos. 4–6.

⁷⁸ „Läßt man nun die Ungarn und Kroaten ohne tröstliche Hilfe abziehen, so würde man sie dadurch vielleicht veranlassen, mit den Türken einem Vertrag einzugehen.” DRTA III. 336.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 166.

⁷⁹ Jászay, Velence, 213–14.; Ljubić, Commissiones Venetae, I. 166–67.

⁸⁰ Fedeles, Móré, 66.; Fedeles, A 14. század derekától Mohácsig, 142.

⁸¹ „[...] domino Filippo More orator dil serenissimo re di Hongaria, et che da poi la creation di questo novo Signor turco, l’avia mandarli el continuar in la pax, el che l suo Re non havia voluto risponderli se prima non partecipava con questa Signoria”: Sanuto, XXIX. 555.

⁸² Kosáry, Magyar külpolitika, 57.

⁸³ Fedeles, A 14. század derekától Mohácsig, 142.

⁸⁴ Óváry, I. n. 1129. Velence december 7-én tudatja, Magyarország követet készül küldeni a „török hadjárat” ügyében. Feb. 8.: már Velencében van Móré Fülöp. Óváry, I. n. 1134. 261; Móré tárgyalásaI. Feb. 18.: Óváry, I. n. 1138. Máj. 14.: Óváry, I. n. 1142.; Júl.: Óváry, I. n. 1147. Még augusztus végén is ott van: Wenzel, Sanuto, III. 225., 240. Szeptemberben indul haza: Margalits, Horvát, I. 328.

⁸⁵ „[...] regno d’Ungheria [...] ha già moliti anni sostenuto l’impeto del armi Turchesche et ritardato il corso alle loro vittorie, quale cosa resta opposta, perché non possano trascorrere nell’Austria per turbare tutta la Germania, entrare dentro a confini di vostro stato.” Oratója kiadva: Ljubić, Commissiones Venetae, I. 165–67., Fedeles, Móré, 62.

⁸⁶ Fodor, A Bécsbe vezető, 364. Az év során, szeptember végén valóban elküldte a Serenissima Sztambulba bailonak. Követjelentése: Relazione di Marco Minio oratore alla Porta Ottomana fatta leggere in Pregadi li 8 Aprile 1522. In: Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto. Ed. Eugenio Albéri. Serie III. Vol. III. Firenze, 1855. 69–91. Hozzá kell tenni, Minio már útban volt Konstantinápolyba, amikor a szultán Nándorfehérvárt ostromolta, ezért a Serenissima arra utasította, késleltesse érkezését, s ha kell, betegséget színlelve halasztgassa megjelenését a Portánál. Jászay, Velence, 215.

⁸⁷ [Móré] „poi ritornato il Colegio [...] il re avia inteso la eletion de domino Marco Minio, orator al Signor turco per far la pace, il re desiderava trata che il sia dentro tal pace”: Sanuto, XXIX. 555.

⁸⁸ „[...] Signoria, l’interesse de l qual é comun con quello di Soa Maestá, perché confinamo col Turco”: uo.; Jászay, Velence, 214.

⁸⁹ „[...] domino Filippo More orator dil serenissimo re di Hongaria, [...] l’avia mandato a dimandarli [...] et saper etiam la voluntá del Pontefice”:

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Sanuto, XXIX. 555.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 150.

⁹⁰ AT V. n. 88. Fraknoi ez alapján igazolva látja, ő járt 1521-ben a pápánál. Fraknoi, Szent-szék, II. 328., 467. 1041. j

⁹¹ Nem kérdés, hogy 1519-es, mivel szerepel benne, hogy „nunc mortuo cesare”, és Károly még római király.

⁹² Balbi 1519-es lengyel útjáról: Zsigmond Lajoshoz, 1519. ápr. 24.: AT V. n. 54. II. Lajos I. Zsigmondhoz: Buda, 1520. ápr. 23.: AT V. n. 204.; Fögel, II. Lajos udvartartása, 102.; Sommer, Balbus, I. 31.

⁹³ Fögel, II. Lajos udvartartása, 103., Kubinyi, Királyi titkárok, 15.

⁹⁴ Fedeles, Móré, 61.

⁹⁵ 1520-ban nem valószínű, hogy Itáliában járt volna, hiszen május végén még oklevelet ad ki. DF 247 651.; DF 246 718. Ha mégis elutazott Velencébe, akkor decemberre már vissza is kellett érnie.

⁹⁶ Tubero, Feljegyzések, XI/5. 298.

⁹⁷ „[...] misso prius Romam, ad Pontificem Leonam decimum, oratore, qui et periculum regni Hungariae indicaret, et pecuniam ad conducendum militum ab eo peteret”: Tubero, Commentarii, XI/5. 366.

⁹⁸ „[...] Hungaris, [...] necessario e duobus alterutrum subuendum erit: aut enim aliquid de finibus suis hosti obviam non eundo deperdent, aut foedus, conditionibus ab hoste latis, inibunt”: Tubero, Feljegyzések, XI/5., 300., Tubero, Commentarii, XI/5. 367

⁹⁹ „[...] aspettava quella [risposta] dil Pappa”: Sanuto, XXX. 262.; Wenzel, Sanuto, III. 209.

¹⁰⁰ Wenzel, Sanuto, III. 211.

¹⁰¹ „[...] mittit Legatos, qui pacem a me petant, et, dum alia atque alia per fraudem simulate”: Pray, Epistolae, I. n. 63.; Documente, II/3. n. 254.

¹⁰² Wenzel, Sanuto, III. 216–18.

¹⁰³ Wenzel, Sanuto, III. 229., 230., 237., 240., 246. Szeptemberben ott van: Wenzel, Sanuto, III. 240., Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 109.; Fedeles, A pécsi székeskáptalan, 59.; Köblös, Az egyházi közélet, 315., Kubinyi, Királyi titkárok, 19.

¹⁰⁴ „Turcus de pace nobiscum ageret”: Pray, Epistolae, I. n. 64.

¹⁰⁵ Knauz, Balbi; Hermann, Egy humanista, 225–244.; Fedeles, A pécsi székeskáptalan, n. 23., 321–323.; Köblös, Az egyházi közélet, 444–445.; Sommer, Balbus. Horváth, Az irodalmi műveltség, 180–259.; Ábel, Magyarországi humanisták, 32–74.; Bónis, Jogtudó, 320–321.

¹⁰⁶ Wilhelm Busch az Azalino névvel illeti. Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

¹⁰⁷ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 80.; Simonyi, Okmánytár, 62–65.; LP Henry VIII, III/1. n. 1376. (II. Lajos, eredeti, manu propria). A Cotton MS Vespasian állományáról készült fotómásolatok között a MNL OL DF-ben – DF 293 354 – nincs. Részben kiadva: Documente, II/3. n. 254.; Szerbia, n. 457. Említi Kiss, Nándorfehérvár, 408., 558. Buda elfoglalásának tervéről írt Lajos

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

a lengyel királynak is. 1521. júl. 15.: AT V. n. 217.; Documente, II/3. n. 258.; Szerbia, n. 459.

¹⁰⁸ Sebők kiemeli: „ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit”: Sebők, Angol-magyar, 34.

¹⁰⁹ „per fraudem postulatorum a nobis induciarum”: Szakály Ferenc: „Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Egy királyi adománylevél köztörténeti tanulságai”, HK [Új folyam] 25 (1978) 484–499. 492.

¹¹⁰ „Selimi mors opportuna, et missus ad Ludovicum de compositione orator avertisset omnium animos a belli consiliis”: Brutus, Ungaricarum rerum, II. 51.

¹¹¹ „[...] qui Asiam totam et non exiguum partem Europe Tyrannidi subiectam sue possident cum hijs post Greciam captam assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertatio pene quotidiana, dum illi propagare [...] quam ut arma et vires omnes in christianos verteret, se tamen ad tempus continebat, propterea quum audiebat christianos Principes auctore summo Pontifice in Turcarum exicium conspirasse, quum audiebat christianos Principes auctore summo Pontifice in Turcarum exitium conspirasse, Illud que Tyrannum morabatur, Quum sciret hanc inter Cesaream Maiestate et nos esse necessitudinem et affinitatem, nec fieri posse [...] omnes nobiscum vires et facultates suas, dum esset opus communicaret. [...] Misit itaque legatos qui de pace nobiscum agerent hic adhuc existentibus, quibus antequam respondemus, exarsit hoc bellum perniciosum inter Cesaream Maiestatem et christianum Gallorum Regem, hostis igitur dolo nos, cum de pace ageret circumvenire voluerit, seu animo repente ad occasionem mutato [...] seu animo repente ad occasionem mutato, cum videret neque Generalem illam, quam maxime timebat expeditionem in se decerni, nec putaret ullum nobis a Caesare qui bellum cum Gallis gereret presidium fore, [...] incredibili equitatu ac pedum collecta multitudo [...] bellum nobis inferre statuit [...] Qua ut superbissime iactat expugnata, ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit”. BL Cotton MS Vespasian F. I f. 80. Ki kell említeni, nem szűnik meg a háború a béke ellenére sem: „[...] assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertatio pene quotidiana”. uo.

¹¹² „[...] nos vero, si fuisset nobis integrum, jam diu illi occurrissemus, nec permissemus illi arces nostras occupare, sed tempestive nec hujus regni copias levare, nec externa presidia habere potuimus [...] ex subditis nostris externis adhuc nihil habuimus subsidii”. Tétény, 1521. júl. 29.: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.

¹¹³ „[...] in summis arduisque negotiis ad Serenissimum Regem Angliae fratrem et consanguineum nostrum Charissimum delegavissemus, hoc ei pre omnibus demandavimus summamque legationis hanc esse volumus ut omnes eiuc conatus actionesque ad consilium et arbitrium Reverendissimae Dominationis Vestrae referet, omnibus in rebus ejus fidei demandatis opera, favore, auctoritate, et iussione Reverendissimae Dominationis Vestrae ute-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

retur, confisi eandem pro innata sua humanitate et de maximis Principibus optime merendi consuetudine nihil quod in rem nostram ac Regnorum nostrorum, [...] quae ob repentinum Turcharum tumultum in magno versantur discrimine, spectat, studij aut industriae pretermisuram.”: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 73. (II. Lajos, eredeti, manu propria.) A MOL fotómásolatai között szerepel, de – sajnos alig használható – félig behajtván készült a kép. DF 293354/39.; Kiadva: Simonyi, Okmánytár, I. 65–67. Regesztá: LP Henry VIII, III/2. n. 1476.; részben idézi Ortway, aug. 8-ra datálva: Ortway, Pozsony, III. 227.

¹¹⁴ Knauz, Balbi, 244.

¹¹⁵ „[...] Constituimus enim Reverendissimam Paternitatem Vestram *non modo ut optimum amicum diligere sed ut tutorem et prope parentem alterum*, et cui han teneram et pubescentem nostram aetatem summa cum fiducia. Elegimus autem ex omnibus consiliarijs nostris hunc precipium ad *tam arduas res tractandas* oratorem quem nobis *semper fidissimum sincerissimum* que sumus experti, et quo olim preceptore solertissimo, deinceps omnium nostrarum rerum consultore ac ministro fidissimo usi sumus, eique tantum confidimus [...] quantum mortalium cuique confidi potest. Rogamus Reverendissimam Paternitatem Vestram ut *cuicquid nunc in persona nostra pertractabit eadem ita accipiat ac si totum ex ore et precordiis nostris emanarent*. Licet autem plene sumus eruditi Reverendissimam Dominationem Vestram ad omne officium esse obviam et expositam, ipsum tamen oratorem nostrum non modo quoad nostra negocia, verum eciam quoad eius privatam personam plurimum ex toto corde commendamus”. BL Cotton MS Vespasian F. I f. 73.; részben idézi: Ortway, Pozsony, III. 227.

¹¹⁶ BL Cotton MS Nero B. IX f. 79. „Ongaria 13. H. 8. Instrumentum Regis Ungariae ad tractandum cum H. 8. pro auxilio 3000 homm armator. contra Turcam. Dat 1521 fol. 113”. A dokumentumot már Simonyi sem találta a 19. században. Simonyi, Okmánytár, I. 78. A MNL OL-ban létezik egy fotómásolat, a Nero B. IX-ről (itt tévesen Vitelliusként jelölve), s 1496-os, angol király által kiadott tervezetként jelölve, de e helyett a DF-ben e számon (DF 293 353 f. 3., f. 5.) ez szerepel, illetve ez lett lefotózva: „A repertory of grants of Edward IV, concerning the Hanse towns, 75”, illetve „A repertory of instruments and letters relating to Lubeck. 76.”, (a régi számozással 74. és 77.), azaz a 76* [vagy újabb típusú jelöléssel 76b] számozású, s 79-es régi számozású folió nem. Az adatbázisban az angol király 1496-os tervezete nincs a 14 darab fotó között, helyette V. Henrik 1411-es megbízólevele Hartung van Klux és John Stokes követek részére Zsigmond királyhoz (eredetileg BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 1–2.), itt DF 293 353 fos. 7–9. és f. 10. alatt.) 1496-os, angol király által kiadott tervezetet a DF 293 353-ben nem találtam. Továbbá illet a British Library-ben sem.

¹¹⁷ „Intelliget maiestas vestra ex hoc oratore serenissimi domini Hungariae et Bohemiae regis, nepotis nostri charissimi, reverendo domino Jeroni-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mo Balbo, preposito Posoniensi, ingens et subitum discrimen, in quo regnum Hungariae sit constitutum.” Mon. Habs. II/1. n. 67.

¹¹⁸ „[...] commissimus eidem oratori nepotis nostri, pariter nostro nomine cum vestra maiestate de subveniendo ipsi regno Hungariae, imo toti christianitati conferre, rogamus plurimum vestram maiestatem, ut et fidem illi adhibere et se ita comparare dignetur, ut coniunctio nostra et ingens commune periculum rei christianae requirit”. uo.

¹¹⁹ Az ő révén, „magyarországi levelek” útján („ex literis ex Hungaria”) értesül. I. Zsigmond II. Lajosnak, Krakkó, 1521. júl. 16.: AT V. n. 413.

¹²⁰ Jasnowski, England and Poland, 7.

¹²¹ „[...] mandatis a a rege Poloniae [...] Calamitas enim regno Hungariae illata, non minus eciam res Polonicas, nisi provideatur, est eversura”: DF 276 723.; Mon. Habs. II/1. n. 70. p. 235.

¹²² „[...] l’ambassador de Hongerie qu’est icy m’a baille certaines lectres du roy de Polloine addressantes a v. m. contenant credence sur luy”: Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 371.

¹²³ Botlik, Szapolyai, 19. 133. j.; „Combien que par letters du roy mon seigneur et espoux, et par le continuel aduertissimens que aues eu de vostre ambassadeur messire Andreas de Burgo, et aussi que vous aye unes foyes escript, du grandt dangier de cestuy royaume de Hongherie oppresse de la tres grande puissance du Turcq – toutesfois vous scaves le tout plus particulierment du reuerendt messire Jheromme Balbo ambassadeur qui vient presentement par deuers vous [...] je vous pry affectueusement de faire bon recueil messire Jheronimo Balbo, et le tenir en vostre bonne grace, et l’auoir pour recommande.”. Buda, 1521. aug. 11. Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235–236.; Correspondance de Marie, n. 2.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

¹²⁴ „[...] et tout ce que lui ferais de par moi”: Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235–236.; Correspondance de Marie, n. 2.

¹²⁵ „J’aye pry vostre maiestr, qu’il vieulssisse donner secours et ayde le plus tost et la plus grande que se pourra faire a l’extreme necessite de cestuy royaume, qui est le bolleuart de toute la chrestienete, et particuliers de voz royaumes et nostre frere”. uo.

¹²⁶ „[...] et le roy et son conseil l’ont asseure par lettres patentes d’une grosse eueshe”. uo.

¹²⁷ Érthető, hiszen igen kapcsolatok „meghitt” és bizalmas volt, Szatmári beavatta politikájába, ő faragott belőle diplomatát. Tóth-Szabó, Szatmári, 296. [http://mek.oszk.hu/05600/05660/- 2014. március 13.] Balbi dominusának nevezte Szatmárit, ő familiárisaként tekintett rá. Hermann, Egy humanista, 229.; Kubinyi, Királyi titkárok, 5–6.

¹²⁸ Calais, 1521. okt. 1.: „[...] l’ambassador de Hongerie qu’est icy [...] m’a aussy baille unne lectre de la reyne de Hongherie, vostre seur, que je vous envoie toute close”. Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

¹²⁹ Mária fenti levele is említi. „en la charge qu’il porte par devers vous”.
Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235–236.; Correspondance de Marie, n. 2.

¹³⁰ 1521: DF 276 723.

¹³¹ „[...] agam pro unione et pacificatione [...] principis [...] contra hostes
fidei.ad [...] federa nomine Regis H. apud alios principes”. uo.

¹³² „Tam apud Caes. maiestatem, quam regem Angliae, [...] pro ope regno
Hungarie ferenda totius viribus laborandum. [...] Ut perinde nomine regis
Hungariae, agam pro unione et pacificatione principum dissidentium, ut
omni deposita simultate contra hostes fidei coniunctis viribus arma suscipi-
antur. [...] Ut ad quascunque pactiones et federa nomine regis Hungariae
apud alios principes devenero, eumque inseram et astringam. Habeoque ipsi-
us obligandi plenam facultatem. Ut, si pacificatione sequuta aliquid in com-
muni de suscipienda expeditione generali inter hos principes constituatur,
declarem quantum equitatus et peditatus aliaque ad bellum oportuna sit in
medium collaturus, et ad ipsum nomine procuratio astringam.”: uo.

¹³³ Cavendish, Wolsey, I. 96.

¹³⁴ LP Henry VIII, III/2. nos. 1315., 1318., 1326.

¹³⁵ Scarisbrick, Henry VIII, 117.

¹³⁶ Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 256., LP Henry VIII, III/2. n. 1574.

¹³⁷ Scarisbrick, Henry VIII, 105., 119.

¹³⁸ Fletcher, Wolsey, 74.; Creighton, Wolsey, 124.

¹³⁹ LP Henry VIII, III/2. nos. 1352., 1371., 1395.

¹⁴⁰ LP Henry VIII, III/2. nos. 1340., 1362., 1421., 1422., 1439.

¹⁴¹ BL Cotton MS Galba B. VII fos. 69r–72v.

¹⁴² Nem került be a nyomtatásban is megjelent gyűjteményes műveibe sem:
Balbi, Opera.

¹⁴³ „after his credentiall lettres delyvered said his is charge contayned
thre poyntes, the first is to declare the envasion made by the Turk to the
realme of his maister, the second in what state and case at his departyng he
lefte the said realme, and the third requiring assistance to his maistie”. BL
Cotton MS Galba B. VII. f. 69r–72v.

¹⁴⁴ „[...] theemperor being at Colayne with he with his collega amongst other
things had in commandimint to declare the dethe of the Turk father of this
moderno”. uo.

¹⁴⁵ Martin, II. Lajos, 22–23.

¹⁴⁶ Die Reichsregisterbücher Kaiser Karls V. Hrsg. Lothar Gross. Berlin,
1930. n. 1151.; Sommer, Balbus, I. 35.; Köblös, Az egyházi közélet, 445.

¹⁴⁷ E. Kovács, Ferdinánd, 26.; Zombori, Hatalom és családi viszály, 9.

¹⁴⁸ DL 38 070. (II. Lajos, manu propria). Kiadva: Sommer, Balbus, I. 592.,
fakszimilével.

¹⁴⁹ Orio jelentése, 1521. jún. 3.: „[...] e partito domino Hieronimo Balbi
preposito, [...] e jurisconsulto e anderá accompagnar don Ferando in Fiand-
ra, per partir li studi e aver 200 milia ducati ha lassá Maximiano a questa

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

sorella di Re iustá l'accordo": Sanuto, XXX. 376.

¹⁵⁰ Sanuto, XXX. 135.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 152.; Martin, II. Lajos, 11.; DRTA II. 838.

¹⁵¹ „[...] and how by reason therof the truce betwene them was expired and that the new successor had sent to them seid master ambassador for to proroge and conferme the olde truce": BL Cotton MS Galba B. VII. f. fos. 69r-72v.

¹⁵² „to whome, regarding the great preiudice that might thereby ensue to the remenant of Cristendome, was given no m[uch?] of answere": uo.

¹⁵³ „[...] but enterteyned hym with faire wordes": uo.

¹⁵⁴ „[to declare] [...égett lapszél...with the intent?] the pope, the emperor and other Cristen princes opinions and mynds myght be known disiring his maiestie to show his entention and will [...] and remonstrating the [égett lapszél] realme of Hongre for the contynuall warres susteyned by [not? ...] a long season against the Turke [...] withoute any exsternal comforte or aid": uo.

¹⁵⁵ „[Hongre] was greatly de[p]ryved of men and strengeth and specially after the b[e]reafe of the king Matthyas and concluding for lacke of power they were not determynd to fall into any brechs with the Turk withoute being in certin to have a good effectival assistance of his maiestie and other Cristen princes": uo.

¹⁵⁶ „showing the grete preparations the turke had made and and how the trute was it shuld be against the Sophie, they having delayed the prorogation of the truce, and also by som other evidence, were in much suspicion of the Turkes army, requiring instantly themperor with all thastats to take som short conclusion for to assist them": uo.

¹⁵⁷ „whereunto themperor answered he went to worms, where all thastas of themperie shuld and that that he wolde not lacke on his behalfe to persude them to som provision and remedy, offeryng all that he coulde dissiring the seid ambassador to have patience unto that tyme, and to deferre the resolution with the turke wherunto they condiscended, and the accordyngly the kyng of hongre sent them agayn to worms, showing the grete preparations the turke had made": uo.

¹⁵⁸ „for the attempts made by the frenchs kyng, [...] and for the dissensions and discords that were in almayne by the advise of all thastats aunswere to the seid ambassador that for these two considerations he myght not assist the kyng his good brother". uo.

¹⁵⁹ „[after] oone yere [...] during the which terme he thought to have remedied and purveyed the two forsaid impediments, promising after not ounly to imploye his owne and hole puissance, but also the same of thempery against the infideles, and exporte and persuede asmoche as shuld be in hym, the residue of the cristen princes." uo.

¹⁶⁰ „[...] his maiestie by the word of all thastats aunswere to the seid ambas-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

sador for these two consideratoons that he myght not assist the kyng his good brother, and he wolde disir them to retourne home with all diligence and take a truce for oone yere with the Turke [...] during the which terme he thought to have remedied and purvayed the two forsaid impediments, promising after not ounly to imploye his owne and whole puissance, but also the same of thempery against the infideles, and exporte and persuade [...] the cristen princes, and with these resolutions thambassadors went home and having all things related to the kyng and his counsaill, and following with thambassador of the turke the emperors dissire and advice upon the said truce.”: uo.

¹⁶¹ „havia auto risposta optima di la Cesarea Maesta”: Sanuto, XXX. 262.; Wenzel, Sanuto, III. 209.

¹⁶² Perjés, Mohács, 149.

¹⁶³ Április végén még a Reichstagra küldött pápai nuncius szerint Werbőczy és Balbi is Wormsban voltak. ETE I. n. 28.

¹⁶⁴ „thambassador of hongre saith, they had news of the Turkes comyng towards their fronters and so immediately invaded the realme”: BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

¹⁶⁵ „and as to the second poynt concernyng thastate of the same he showed [...] the Turkes, have woune diverse places uppon the river Sava, that by negligence were unpurvayed of all necessities for the defence and how at his departing they lay at siege before Belgrado, whych is a strong castelle and metely well furnyshed that by his opinion hold yet and shall resist being succurred and if suche place be lost, he saith all the realme shalbe lost.”: uo.

¹⁶⁶ „[...] as to the third and last poynt towching assistance to be given themperor shuld do yt withoute any delay he being chief of the temporall princes, and bound aboue all other to the defence of christendome”. uo.

¹⁶⁷ „Item thambassador of hungre declared to have in charge to entre by themperors counsaile and consent, with the pope and other princes into any treatie and amitie.” uo.

¹⁶⁸ „[...] et demum apud pontificem pro ope regno Hungarie ferenda totius viribus laborandum.” Mon. Habs.

II/1. n. 70. p. 235.

¹⁶⁹ „wherein and for the aunswere and resolution, he was remitted to themperor retour from Evera, that shalbe to morrow at nyght on Monday at the furtherst.” BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

¹⁷⁰ „[...] auxilium tamen contra fidei hostes Regi nulla ratione fuisse recusaturum [...] subsidium Germanicum, in quo si quae est spes reliqua rei Hungaricae sublevandae et non alibi est constituta, aut omnino negligatur”: Dover, 1521. dec. 26.: BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.; Simonyi, Okmánytár, I. 68–69.; LP Henry VIII, III/2. n. 1900. sz. 812.

¹⁷¹ „The said ambassador showed to us he hath in comission to resorte to the kynge hyghness not ounley for to demonstre[t] their adversities and

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

dissire assistance but also to renew the ancien confederations betwene his hyghness and his maister". BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.

¹⁷² „[...] saying if he myght have had his expedition of your grace, and forbere his going over, he wolde be very gladd[e] thereof, for the urgent necessitie he hath to go to Rome". BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.

¹⁷³ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 141.; LP Henry VIII, III./2. n. 1477.

¹⁷⁴ Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli. 1521. szept. 10.: PRO

SP 1/23 f. 50. Regeszta: LP Henry VIII, III./2. n. 1561.; Simonyi, Okmánytár, II. 25–28. „[...] neues ben comin from Don fferdinando that the Turks have taken Belgrade, which towne was the [e]ntre of Hongre of situation and of strengist served above all others for the conservation and defence of the realme on that side. howbeit the-ambassador of hongre as yet hath no such advertisemente nevert- heless they be reported for true". Lásd Botlik, Szapolyai, 19. Ferdi- nánd már fel lehetett készülve a török előrenyomulásra, hiszen augusztus 20-án Grazból utasította az alsó-ausztriai tartományo- kat, hogy tartsanak gyűléseket a török támadás elleni tendők ügyé- ben. Horvát véghelyek, n. 35.

¹⁷⁵ [a követ] „[...] make all possible instaunce for his annswere and reso- lucion of themperor towching thassistance he loked to have of His maiestie. And incontiently after he is determynd to resorte unto your grace and to procede further in his iorney towards the Kynge highnes, as shalbe most expedient for his charges, with yor grace best counsell and advise": PRO SP 1/23 f. 50.

¹⁷⁶ „[...] also that betwene Belgrado and Buda ben diverse places able to resist in case be furnished": uo.

¹⁷⁷ „I can not with certintie tell what it is [being?] done therein": uo.

¹⁷⁸ „[...] he shoved us to have playne power and charge towarde the ffren- che Kyng anf to require and persuade hym for the wele of Cristendome truce or peax with themperors consent, wheruppon we showed hym that by your grace[‘s] good direccion he wolde knowe what way is best for hym counsa- ilyng hym, to folowe yor advise in ene thyng direction he wolde knowe what may be best for hym": uo.

¹⁷⁹ 1521. szept. 13. PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III./2. n. 1570.; Simo- nyi, Okmánytár, II. 32–36., Botlik, Szapolyai, 19–20.

¹⁸⁰ Le Glay, Négociations, II. n. 151. p. 521.; LP Henry VIII, III./2. n. 30.

¹⁸¹ „[...] shewyd to us, that syns wele consideryd upon his besynes he sup- posyd yor grace byfore ye wolde take any resolucion wt hym, wyll have hym to go to the kyngs highnes, the whyche shall also nothyng determynet in your graces absens": uo.

¹⁸² „[...] havyng so in charge to doo as shall appere by a lettre of the kynge hys maisters owne hand directyd unto the same the whyche consideracion it shall please yor grace that we maye have aunswer to shewe hyme yor mynde

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

and pleasur therein": 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III/2. n. 1570.

¹⁸³ 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III/2. n. 1570.

¹⁸⁴ Még novemberben is pécsi püspök. DF 269 216.

¹⁸⁵ „A poste is commyn out of hongarye to thembassador here and where the Archeduke Domphernando had wrytten that belgrade was takyn by the Turkes your grace shall perceiue the contrarye by an originall lettre to the saide the said ambassadour Whiche shalbe. with thys as he say the of archbishop of Strigonia who is the principall in auctoritie about the kynge and also by an extract of other lettres to hym, howbeit all is ther in grete danger.” 1521. szept. 13. PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III/2. n. 1570.

¹⁸⁶ Botlik, Szapolyai, 19–20.

¹⁸⁷ 1521. szept. 22. Robert Wingfield és Tommaso Spinelli Wolseyhoz: „[...] ambassador of Hongre [...] and dissired as to advertise the same pleasure myght be to appoint som chapilayne or other such persounys of your grace serenity by this he myght be contynually addressed to your presence at such tymes as your grace thinks most req[ui]red [...] that hath what commandment as he from his master, to be ordered in all his charge the advice and counsaill of your grace”: BL MS Cotton Galba B. VIII f. 77.

¹⁸⁸ 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36.

¹⁸⁹ „[...] ambassador of Hongre depertid fridday last towards your grace”: BL MS Cotton Galba B. VIII f. 77.; LP Henry VIII, III/2. nos. 1601., 665.

¹⁹⁰ „[...] themperor [...] prochayneth of hys dominions of Allmayne unto the realme of Hongarye [...] maye more bryflye and convenientlye gett assistens there then any other”: 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; LP Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36.,

¹⁹¹ Gattinara, Badajoz püspöke és a császár levélváltásai. 1521. aug. 31–szept. Mon. Habs. II/1. nos. 76–80., 82–88., 90–101.; pp. 272–82., 283–315., 317–34.

¹⁹² Mon. Habs. II/1. n. 89. pp. 315–17. Ahogyan korábbi, szeptember 3-i levelében nem szól a magyar követ érkezéről. uo. n. 81. p. 282.

¹⁹³ Calendar Venice, III. n. 137., Sanuto, XXIX. 440–41.

¹⁹⁴ Calendar Venice, III. n. 141., Sanuto, XXIX. 509.

¹⁹⁵ Május 8.: jelentés Szulejmán hadi készülődéséről: Calendar Venice, III. n. 206.; Sanuto, XXX. 208.

¹⁹⁶ Calendar Venice, III. n. 221. Sanuto, XXX. 263.

¹⁹⁷ 1521. júl 15.: Calendar Venice, III. n. 259.

¹⁹⁸ Calendar Venice, III. n. 272.; Sanuto, XXXI. 181

¹⁹⁹ 1521. aug. 19. Calendar Venice, III. n. 304.

²⁰⁰ Calendar Venice, III. n. 282.; Sanuto, XXXI. 239–40.

²⁰¹ 1521. júl. 30.: Calendar Venice, III. n. 27.

²⁰² A levél címzése: „” 1521. szept. 17.: PRO SP 1/23 f. 58.; LP Henry VIII,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

III/2. n. 1586.

²⁰³ „[...] A Monsigneur le cardinal d'York, legat et primat d'Angleterre, [...] que ledit ambassadeur ma dit avoir semble charge et commission deure le Roy ma bon oncle”. A regeszta angol fordításában: „The bearer, the ambassador of my brother-in-law, the king of Hungary, has told me of the distress in which his country is, from the invasion of the Turk. Many towns have been taken, and the rest will be soon subdued, if aid is not given by other Christian princes. I have done what I can, considering the war which Francis has so unjustly commenced against me, and am determined to do more when my affairs will allow of it. The said ambassador has a commission to the King and yourself, and has asked me to write to you in his favor. His petition is reasonable and necessary for the preservation of Christendom.” PRO SP 1/23 f. 58. LP Henry VIII, III/2. n. 1586.

²⁰⁴ „[...] ambassador of Hongre departed today last, towards your grace and dissired [...] to appoint som chaiplyan...continually addressed to your presence [...] that hath what commandment he from his master, to be ordered in all his charge the advice and counsaill of your grace”. Brüsszel, 1521. szept. 22.: Wingfield és Spinelli Wolsey-hoz: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 77.; LP Henry VIII, III/2. n. 1601.

²⁰⁵ „[...] ambassador of Hongre departed today last, towards your grace and dissired [...] to appoint som chaiplyan...continually addressed to your presence [...] that hath what commandment he from his master, to be ordered in all his charge the advice and counsaill of your grace”. Brüsszel, 1521. szept. 22.: Wingfield és Spinelli Wolsey-hoz: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 77.; LP Henry VIII, III/2. n. 1601.

²⁰⁶ „[...] durant le mois de septembre [...] arriva à Calais ung ambassadeur du roy de Hongrie, lequel venoit par devers les princes chrestiens pour demander secours pour ledict roy de Hongrie, son maistre, contre le Turc, qui peu de temps auparavant avoit pris la ville de Bellegrade, qui est la clef dudict royaume de Hongrie.”: Le Glay, Négociations, II. n. 153. pp. 529–86. itt 550–551. A titkár saját journal-ja szerimnt: „En ce temps arriva à Calais ung ambassadeur du Roy de Hongrie, lequel venoit par devers les princes chrestiens pour demander secours pour ledict Roy de Hongrie, son maistre, contre le Turc, qui peu de temps auparavant avoit prins la ville de Bellegrade, qui est la clef dudict royaume de Hongrie”: Journal de Jean Barrillon, II. 265. (Bourilly tévesen datálja Barrillon naplóját, és 1520-ra teszi a követ érkezését: Bourilly, Antonio Rincon, 65.)

²⁰⁷ „[...] l'ambassador de Hongrie qu'est icy m'a baille certaines lectres du roy [...] addressantes a v. m. contenans credence sur luy”. Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

²⁰⁸ „[...] l'ambassadeur de Hongrye deuers le legat, et eut icelluy ambassadeur audience en noz presencez et d'aucuns de conseil d'Angleterre. Et combien que par lesdits ambassadeurs et legat ayent este dites plusieurs belles

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

et honnestes parolles et complaignant le grand mal apparent de la chrestienté, et que il est necessite de y pourueoir; toutesfois de prime face icellui le legat a bien donne a congnoistre, que le roy de Hongrie aura petite ayde du roy d'Angleterre separement sans les aultres grandz princes de la chrestienté": Mon. Habs. II/1. n. 109. p. 349.

²⁰⁹ Russell, Search for Universal Peace, 182.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

²¹⁰ Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

²¹¹ „[...] la cruel et horrible ennemy de nostre foy, le Turc, ne dort, mais comme lyon affamé s'est mis sus pour engloutir et dévorer ladite chrestienté le Turc, est desjà y est entré, et invahi, avec une moult puissante armée, le royaume de Ungrie, ferme et fort bolovart de ladicte chrestienté, y a prins à force aucuns des principaulx chasteaulx et forteresses, menassant e prendre et occuper toute la reste qu'il pourra faire, si par le secours et ayde des autres princes chrestiens n'y est résisté, comme il m'a esté ce jourd'huy dit par l'ambassadeur du roy de Ungrie [...] dont j'ay esté très-amairement dolant et triste, que doit mouvoir les cueurs et couraiges de tous bons chrestiens, s'ilz ne sont durs comme de marbre ou de fer, d'avoir pitié et compassion de ceste calamité et péril évident. Et si, pour charité cordiale, amour et dévotion que l'on doit á nostre religion et foy chrestienne, lesdicts chrestiens n'y peuvent estre incitez, á tout le moins la craincte du danger et péril instant et apparant quil touche á ung chacun les y doit attirer de faire paix entre eulx, et s'assembler pour obvyer á ce discrime et perdicion de ladicte chrestienté, et pour icelle nostre dicte foy, et Dieu, prendre les armes, et convertyt la guerre entre les chrestiens, á l'encontre des commungs ennemys de nostre dicte foy et religion chrestienne, pour laquelle chose je vous exhorte, requiers et prie, [...] je désiré, et exposeray mon sang et ma vye sans espargner, voyre me transporteray en ma prsonne devers le roy très-chrestien, comme j'ay desjà faict devers l'empereur." Papiers d'État du Cardinal de Granvelle, I. n. 33. pp. 125–241. különösen 212.; LP Henry VIII, III/2. n. 1816.

²¹² Richard Pace Wolsey-nak, Windsor, 1521. okt. 21.: „[...] other newes as ar cummin to Your Graces knoweliege owte nof Fraunce, off the warrys in Hungarye": BL Cotton MS Galba B. VII f. 123.; LP Henry VIII, III/2. n. 1680. State Papers, I. 74.

²¹³ „Lequel sondict regret et grosse amertune s'est accrue et accroist, sentant et ouyant l'entreprinse et troubles dudict commung ennemy de nostre foy, ayant prinse ceste audace par les divisions desdicts chrestiens": Papiers d'État du Cardinal de Granvelle, I. 211.

²¹⁴ „[...] qu'icelly commung ennemy, violant les traictez et convenances qu'il avoit faict naguères avec l'ambassadeur deu roy d'Hongrie, s'est levé contre le royaume dudict Ungrie, clef principale de la chrestienté, et y a já prins et gagné certains bons et fors chasteaulx, en ce temps que ledict empereur, ailleurs empesché et occupé, ne peult bonnement, comme il voudroit,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

assister et vailler secours audict roy, [...] Et puis qu'ainsi va qu'estes d'avis
et entendez que descendions à moyenner une paix, obmectant la déclaration
que nous avons tousjours requise de secours que prétendons nous devoir
estre accordé par le roy d'Angleterre, selon la forme du traicté de Londres":
Papiers d'État du Cardinal de Granvelle, I. 212. Londoni szerződés, előkészü-
letei már április 25-én Amboise-ban: „Il envoya trois aultres cardinaulx, l'un
devers l'Empereur, l'autre devers le Roy d'Espaigne, le tiers devant le Roy
d'Angleterre, pour faire consentir lesdictz princes à unes trefves quinquen-
nales qu'il disoit avoir faictes à Romme entre tous les princes chrestiens,
affin que on feist une armée pour aller contre le Turc": Journal de Jean Bar-
rillon, II. 86.

²¹⁵ „[...] ledict cardinal ha fait ung grand discours, en repentant la cause
de sa venue icy pour le bien de paix, le desir qu'il y avoit, le peinne et travail
qu'il en avoit prins et vouloit prendre, moyenant qu'il y puist trouver quel-
que inclinacion ou appearance, les a ceste paix pour le bien de la chrestiene-
te, pour eviter l'effusion de sang humain": Mon. Habs. II/1. n. 111. p. 359.

²¹⁶ „[...] les enemyz de nostre sainte foy qui avoient desia occupe unne
grande partye de royaulme de Hongherie et plusiers aultres choses bien des-
duictes, par lesquelles il prioit et requeroit, que se vouldissions chascung de
nous employer a ceste paix et luy ayder a la conduire. [...] et pour requerir
l'ayde et assitance dudit roy d'Angleterre": Mon. Habs. II/1. n. 111. p. 359.

²¹⁷ „[...] toutesfois de prime face icellui le legat a bien donne a congnoist-
re, que le roy de Hongrie aura petite ayde du roy d'Angleterre separement
sans les aultres grandz princes de la chrestiente": Mon. Habs. II/1. n. 109. p.
349.

²¹⁸ „[...] et pour ce que scauez ce que luy promistes a Vormes, et les lectres
que vous luy baillastes [...] et qu'il a beaucop seruy en ces mariaiges, et est
homme pour vous bien servir encoures, et que je le treve plein de bon zele,
que M. le legat icy l'extime et en tient bon compte [...] et a trouve bonnes ses
ouvertures, et est homme de esperit: me semble, que le debuiez avoir pour
recomande, et en faisant responce a ses lectres luy escripre, que, tant pour
l'amour de la reyne, vostre seur, que pour le services qu'il ha faictz et espe-
rez et aussy pour ses vertuz le aurez tout jour pour recomande, et acompli-
rez ce que luy avez promiz sans y faillir": Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

²¹⁹ „Nous vous envoyons le double des lettres que nostre ambassadeur de
Burgo nous a escript, par ou verrez, comme le Turc gagne et se fortifie cont-
re la chestiente": 1521. szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; LP Henry
VIII, III/2. n. 1616.

²²⁰ Óváry, I. n. 1150.

²²¹ CSP Spain, II, n. 285.; 1521. aug. 9–15.: uo. nos. 350–52., 364.

²²² „[...] et voulons, que communiquez le tout audit Sr legat": Bins, 1521.
szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; LP Henry VIII, III/2. n. 1616.

²²³ „Et s'il y a fondement par quoy honnestement nous y puissions con-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

descendre, vous en maderons nostre resolution qui sera si raisonnable, que chacun cognoistra nostre droit et honneur, sauf que nous desirons le repos de toute la chrestiente, afin d'avoir meilleur moyen d'assister le roy de Hongrie contre les Turcz, ennemy de nostre foy catholique; et que les armes cessent tant deca que dela les montz, et qu'il ne soit nul bruyt de guerre entre les princes chrestiens": Bins, 1521. szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; LP Henry VIII, III/2. n. 1616.

²²⁴ „Car pour le grand desir que avons au repoz de le chretienité, conservation d'icelle, et reboutement des Turcs infidelles qui sont en Hongrie, sommes bien content d'y entendre, moyennant que ce soit a l'honneur de [...] pape et de nous; et en ce cas nous ferons fort de sa saintite, et que nous luy ferons consentir a ce que en ferez": Mon. Habs. II/1. n. 115. pp. 372–73.; LP Henry VIII, III/2. n. 1620.

²²⁵ Károly calais-i követeinek: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 177.; LP Henry VIII, III/2. n. 1640.

²²⁶ LP Henry VIII, III/2. n. 1605., Russell, Search for Universal Peace, 185.

²²⁷ „[...] the prosperose successe off the turkes in takynge Belgrado, is verraye displeasant to the Kyngis Hyghnesse": Pace Wolsey-nek, Windsor, 1521. okt. 15.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 123.; State Papers, I. 74.; LP Henry VIII, III/2. n. 1680.

²²⁸ LP Henry VIII, III/1. n. 1656. „[...] machinis bellicis, quibus turcas ipsos, liceret impeteret": [John Clerk] Io. Clerk. Pro Henrico. VIII. Angliae et Franciae Rege Potentissimo fidei defensore, apud Leonem. X. Pont. Max. Oratoris: in exhibitione Regij Libri in consistorio habita oratio. Ed. Hieronymus Emser. Leipzig: Valentin Schumann, 1522. f. 9. A használt kiadás: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Digitalisierung von Drucken des 16. Jahrhunderts. [<http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd16/content/structure/999347> – 2014. március 13.]; O'Donovan, Defence of the seven sacraments, 163.

²²⁹ Cathy Curtis, Richard (1483?–1536), ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/21065>, accessed 6 Nov 2013]

²³⁰ Botlik, Szapolyai, 20. Egy közvetett utalásból tudjuk, ott volt/van a császárnál. BL Cotton MS Galba B. VII. f. 154b.; LP Henry VIII, III/2. n. 1799.

²³¹ Oudenaarde, 1521. nov. 23.: V. Károly Wolsey-hoz. BL Cotton MS Galba B. VII f. 154b.; LP Henry VIII, III/2. n. 1799.

²³² „[...] veu les inhumanitez et cruautez faictes par le catholique sur vos subjects, tellement que le Turc ne pourroit faire pire [...] commença estre acquis audict sieur, et survint l'affaire en autre part et termes que n'estoient ou temps du traicté de Londres, et par ainsy n'est ledict seigneui contrevenu à iceluy [...] il nous aurait persuadé pour le secours de Hongrie contre le Turc": Le Glay, Négociations, II. n. 153. p. 560. A titkár journal-ja így ír: veu les inhumanitez et cruautez faictes par le Catholique sur vos subjectz, tellement que le Turc ne pourrait faire pire [...] il nous avoit persuadé pour le

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

secours de Hongrie contre le Turc, qui ne se pouvoit faire, estant l'abstinence si briefve, car seroit assez à ung chacun d'estre sur. Journal de Jean Barrillon, II. 283–84.

²³³ „[...] il s'est chargé de coulourer icelle tresve, soubz umbre que le Turc invade l'Hongrie, et auquel dict qu'il fault resister”: Le Glay, Négociations, II. n. 153. p. 572.; Journal de Jean Barrillon, II. 300,

²³⁴ Juan Manuel de Villena y de la Vega, señor de Belmonte. V. Károly római követe: 1521. aug. 27.: CSP Spain, II. n. 356.

²³⁵ Russell, Search for Universal Peace, 184.

²³⁶ „[...] thowe he be verraye desirose to have and se you at home, yitt considerynge that your abode there is for so goode, so godly, and necessarie purpose, Hys Grace is well contentydde and pleasydde therwyth; [...]

Albeitt yff Your Grace schall perceive that the two Princes intende to make delaye, and not to cum to any goodde and honorable conclusion, then Hys Graces mynde is, ye schall returne home; considerynge that he haith greате neade off yow here, aswell for the administracion of justice, as the orderynge off hys realme otherwyse.”: State Papers, I. 76.; LP Henry VIII, III/2. n. 1709.

²³⁷ „Item the greате dangier that may ensue to cristendom [...] bred if so terrible a conflicte shulde ensue [...] item the victorie of the Thurk and the imminent p[eril] [...] ream of hungary is to be remembred.” A francia királyhoz: BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 123.; LP Henry VIII, III/1. n. 1696.

²³⁸ LP Henry VIII, III/2. n. 1693–94.

²³⁹ Calendar Venice, III. n. 350. Docwra Oudenaarde-ban van október végén a császárnál. LP Henry VIII, III/2. n. 1712.; Október végi tárgyalása a császárral: BL Cotton MS Galba B. VII fos. 136., 140.; LP Henry VIII, III/2. nos. 1714., 1733.

²⁴⁰ LP Henry VIII, III/2. nos. 1698–99., 1702., 1707–09.

²⁴¹ Russell, Peacemaking, 121.

²⁴² Harvey, Wolsey, 128.; Creighton, Wolsey, 80–81.

²⁴³ Mon. Habs. II/1. n. 133. p. 428.

²⁴⁴ 1521. nov. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 156.; LP Henry VIII, III/2. n. 1800.

²⁴⁵ „[...] ambassador [...] showed that at Buda all thastats of the realme shallbe shortly assemble for to counsaill and determyne what is good to be done for the conservation and defence against the Turks of the residue of their countries [...] themperor woll not [...] promise to make to the kyng his broder [...] assistance at the will of Cristendom and the proximitie of his paternelle and imperialle dominions ther requireth the said kyng and his subgette shallbe compelled to make som truce with the Turks howbeit if thempeor woll consent to them a portion of the ayde granted by thastats of almayne, which unto the said ambassador saith they wolle aggreable, in that case the kyng of hungria shall doo or conclude nothing wythoute themperors consent [...] the ambassador intendeth to come into England.” Wingfield és Spi-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- 1 nelli Wolsey-nak. Oudenarde, 1521. nov. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII. f.
2 156.; LP Henry VIII, III/2. n. 1800.
3 ²⁴⁶ Martin, II. Lajos, 19.
4 ²⁴⁷ Fletcher, Wolsey, 76.
5 ²⁴⁸ Oudenaarde, 1521. nov. 21.: Calendar Venice, III. n. 366.; Busch, Drei
6 Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.
7 ²⁴⁹ Már szeptember 5-én jelentett Balbiról Contarini. Busch, Drei Jahre
8 englischer Vermittlungspolitik, 172.
9 ²⁵⁰ Mon. Habs. II/1. n. 143. p. 463.
10 ²⁵¹ BL Cotton MS Galba B. VII f. 154b.; LP Henry VIII, III/2. n. 1799.
11 ²⁵² PRO E 30/866.; Mon. Habs. II/1. n. 144. p. 466.
12 ²⁵³ Chambers, Cardinal Wolsey and the papal tiara, 21.; Wilkie, Cardinal
13 Protectors, 86.
14 ²⁵⁴ John Clerk jelentései. BL Cotton MS Vitellius B. IV. fos. 102–106., 121–
15 24, 137–39., 141–44.
16 ²⁵⁵ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 196., Rymer, Foedera, XIII. 756–758.;
17 LP Henry VIII, III/2. n. 1740. Megerősítés: PRO Papal Bulls SC 7/14/1–3.
18 ²⁵⁶ LP Henry VIII, III/2. n. 1952.
19 ²⁵⁷ Angliai útja: Fedeles, A pécsi székeskáptalan, n. 23.; Köblös, Az egyházi
20 középélet, 444. Főgel nem tud angliai útról. Főgel, II. Lajos, 102.
21 ²⁵⁸ Hall, Chronicle, 628.; Russell, Search for Universal Peace, 189.
22 ²⁵⁹ Konzisztoriális akta, 1521. aug. 24.: Consistorialia, n. 26.
23 ²⁶⁰ 1521. júl. 12.: AT V. n. 415.; Documente, II/3. n. 256.; Szerbia, n. 478.
24 ²⁶¹ Datálatlan, Nanni által 1516-ra tett, de tartalma alapján 1521 augusztusára keltezhető pápai válaszevel, Nanni, Epistolae ad Principes, I. n. 707.
25 Lásd Fraknoi, Szent-szék, II. 329.
26 ²⁶² A velencei nunció jelenti: Calendar Venice, n. 357. Sokatmondó Gattinara
27 kézírása a margón, hogy „ezt még meg kell erősíteni”.
28 ²⁶³ „It is all so reoportyd that the said Kynge off Hungarye intendith to
29 make a jorney with the said great Turke shortlye.” John Clerk Wolsey-nak,
30 Róma, 1521. okt. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. IV. f. 18.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. n. 99.; LP Henry VIII, III/2. n. 1654.
31 ²⁶⁴ Erről be is számolt Velencének. Sanuto, XXXII. 21.; Szerbia, n. 476.
32 ²⁶⁵ „[...] by the ambassador of Hongerye that the Turke with hit grete loss
33 is withdrawing from Belgrado”: Sir Richard Wingfield és Spinelli Wolsey-nak.
34 Hennegau, 1521. okt. 4. BL Cotton MS Galba B. VII f. 121.; LP Henry VIII, III/2. n. 1632.
35 ²⁶⁶ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 49. A LP Henry VIII-ben nincs regesztázva,
36 más helyütt sincs kiadva. Lehetséges, hogy eredeti, be van ragasztva a Cotton Gyűjtemény kódexébe, nem másolt, legalábbis nem 17. századi másolat.
37 Ha másolat is, egykorú, angliai. Kurucz sem ismeri.
38 ²⁶⁷ „[...] ex Hungaria mihi sunt redditae que priora de rebus Turcicis allata ita affirmant [...] Tyrannus Turcarum una cum copiis ac impedimentis Cons-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tantinopolim remeare, [...] pestis in eius exercitu magnopere seniat. [...] et	1
vis frigoris ibi sub septemtrione acrius ac tempestivius insurgens ad mutan-	2
da castra eum impellat [...] Sub Turci autem recessu Rex Hungarie cum eius	3
universo exercitu quem instructum iam habet Danubiam traiecit. [...] Reli-	4
quus exercitus instructus accinctusque vestigia hostis abeuntis insequitur.	5
Speramus autem horum alterum ut vel Turcus ad manus conserendum coga-	6
tur. Quod si fiat de victoria nostris, non valde dubitant, vel si omnino detrec-	7
taret, certamen ei vicissim longe maiora damna inferri que passi fuerimus.	8
Estque nostris fixum et constitutum etiam usque ad Constantinopolim prog-	9
redi, et de summa rerum pro fide ac religione dimicare". uo.	10
²⁶⁸ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453. Adomány Bátorinak: Documenta	11
Batoriana, I. n. 255.	12
²⁶⁹ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453.; Memoria rerum, 22., Táborban:	13
DL 25 632.; II. Lajos Bátorinak: Szerbia, n. 477.; DL 23 584. (II. Lajos, manu	14
propria.)	15
²⁷⁰ II. Lajos levele Zsigmondhoz: Mohács, okt. 1.: AT V. n. 435.; Szerbia, n.	16
475.; C. Tóth, A királyi pár, 83.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453.	17
²⁷¹ Okt. 14. hadi készülődés: Óváry, I. n. 1150.	18
²⁷² C. Tóth, A királyi pár, 83.	19
²⁷³ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 991.	20
²⁷⁴ AT V. 435.. p. 401., Szerbia, n. 475.; Szakály, A mohácsi, 18.	21
²⁷⁵ Okt 7.: DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 189.	22
²⁷⁶ C. Tóth, A királyi pár, 84.	23
²⁷⁷ DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; C.	24
Tóth, A királyi pár, 83.	25
²⁷⁸ Wenzel, Sanuto, III. 253. Kiss, Nándorfehérvár, 609.	26
²⁷⁹ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 991.	27
²⁸⁰ Okt. 24.: Levél Szeben városához a török előretöréséről, s a havasalföl-	28
di veszélyről. A király meghagyja a vajdának, menjen, segítsen Havasalföl-	29
dön. C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.; Documente	30
XV/1. n. 254.; DF 245 796., Documente II/3. n. 275.	31
²⁸¹ Documente VIII. n. 78.	32
²⁸² November 10.: Orio jelentése: Documente VIII. n. 76.; December 2.: Orio	33
jelentése: uo. n. 74.	34
²⁸³ 1522. jan. 30.: DF 276 011.; Helytartói oklt., n. 1.	35
²⁸⁴ Szabó, Országgyűlések, 49.	36
²⁸⁵ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 455.	37
²⁸⁶ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988. Lajos levele	38
Zsigmondnak, 1521. dec. 27.: A török bevonul Havasalföldre, lehet, megtá-	39
madja Magyarországot is. AT V. n. 441.	40
²⁸⁷ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; Helytartói oklt., n. 11.	41
²⁸⁸ Helytartói oklt., n. 2.; Lajos levele a lengyel királynak. Febr. 26.: C.	42
Tóth, A királyi pár, 86.	43
	44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

²⁸⁹ „[...] pars ut Arces ab hoste propterea omnium expectationem (in induciis enim eramus) interceptus in statem redigat rursus una cum bellicis tormentis locis oportunis est relicta.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 49.

²⁹⁰ Lajos többször így fogalmaz, pl. 1525-ben a lengyel követnek:, AT VII. n. 73.; Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 169.

²⁹¹ Jajca, n. 106.; Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 169.

²⁹² II. Lajos levele a városoknak. 1520. nov 5.: DF 217 910.; Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 169.

²⁹³ Szakály, Nándorfehérvár, 101.

²⁹⁴ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 181.; Szakály, Nándorfehérvár, 102.

²⁹⁵ Rodosz, 1521. szept. 20.: Philip Villiers de L’Isle (Lyle) Adam nagymester Wolsey-nak. PRO SP 1/23 f. 62.; LP Henry VIII, III/2. n. 1596. 664.

²⁹⁶ „[...] cepisse [...] belgradum [...] depredatus est hungarias provincias sine [...] obstaculo”: A rodoszi nagymester Wolsey-nak: 1521. nov. 4.: BL Cotton MS Otho C. IX. f. 36.; LP Henry VIII, III/2. n. 1741.

²⁹⁷ Mon. Habs. II/1. n. 148. p. 475.; PRO E 30/865., PRO SP 1/23 f. 152.; LP Henry VIII, III/2. n. 1836.; PRO SP 1/23 f. 162.; LP Henry VIII, III/2. n. 1895.; 1521. dec. 4. Oudenaarde: V. Károly VIII. Henrikhez: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 98. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> - 2013. okt. 4.]

²⁹⁸ „Orator regis Hungariae fuit cum cardinale, qui satis eperte dixit ei, non esse tempus faciendi contra Turcos, nisi prius debelletur Gallorum rex, ne expeditio fiat contra infideles [...] monuit oratorem ut nomine regum suorum vellet inire [...] unum fedus contra Gallos [...] orator facile concessit”: Bernardo de Mesa, Badajoz püspöke V. Károlynak: London, 1521. dec. 12.: LP Henry VIII, III/2. n. 1858., Mon. Habs. II/1. n. 151. p. 492.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

²⁹⁹ „[...] misitque eum dictus cardinalis ad me, nescio ob quam causam, ut simul conciperemus aliquos articulos pro dicto federe”: LP Henry VIII, III/2. n. 1858., Mon. Habs. II/1. n. 151. p. 492.

³⁰⁰ „[...] cui ego respondi, me non habere commissionem pro dicto federe componendo, et quod, quamvis aliquando fuerunt excogitati aliqui articuli contra Gallos, tamen me nescire, quomodo placuissent aut cardinali au Mti v. Respondi sibi in istam formam, quia scio, eum esse Venetum natione, et timui, ne per hoc aliquid voluisset a me extorquere de secretioribus”: LP Henry VIII, III/2. n. 1858., Mon. Habs. II/1. n. 151. p. 492.

³⁰¹ „Touchant l’ambassador de Hongrie, vous avez bien fait d’y proceder comme escripuez, jusques a ce que fussiez informe. Pour ce que le tenons homme de bien et affecte aux choses publiques, et qu’il ne peult que prouffiter de joindre les roys de Hongrie et Pollonie a ceste emprinse contre France, afin que puissions plus facilement fere l’expedition contre les infideles: nous semble, que debuez scavoir de Monsr le legat, de quelle sorte et maniere il entend que deussions fere ceste lighe avec lesd roys, et soubz quelles

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

condicions, et selon ce pour jecter les articles, soubz nostre bon plaisir, et les nous envoyer, a fin de les veoir et vous mander ce qu'il nous plaise estre faists, ensemble le pouvoir pour les conclure. Et nous semble bien raison, que, si les roys de Hongrie et Polonie se joignent avec nous contre France, et qu'il nous veullent assister a ceste emprinse, que aussy reciproquement debuons estre jointctz et unyz, aves lesds roys pour les ayder et assister contre les Turcz et aultres infideles; et d'aautant plus, estant la chose telle et si privilege, qu'elle concerne le bien et conservacion de toute la republique chretienne [...] a quoy toutz princes chretiens sont tenuz par debuoir et obligacion.: V. Károly Badajoznak. Gent, 1521. dec. 20.: LP Henry VIII, III/2. n. 1887.; Mon. Habs. II/1. n. 159. p. 512.

³⁰² „Oultre ce nous ha declare les devises que Monsr le cardinal avoit avec l'ambassador d'Hongerie, et la substance des lctres signes de Hannart, que ledt ambassadeur luy avoit monstres, lesquelles desirons bien pouvoir veoir, s'il est possible des les recevoir ou du moins en avoir la copie”: Károly Badajoznak: Gent, 1521. dec. 27.: LP Henry VIII, III/2. n. 1905., 814 Mon. Habs., II/1 n. 165. p. 533.

³⁰³ Dover, 1521. dec. 26. Balbi levele Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.; Simonyi, Okmánytár, I. 67–69.; LP Henry VIII, III/2. n. 1900. 812. Ortway ismeri, de tévesen aug. 20-ára datálja, mintha odafelé menet írta volna a pérpost. Ortway, Pozsony, III. 227.; Regeszta: Sommer, Balbus, I. 594.

³⁰⁴ „[...] expectabojussionem et mandatum Dominationis Vestrae [...] supplico, ut literas Regis Angliae et eciam eiusdem ad Reges meos mihi dignetur quam ociissime transmittere, insuper Literas Reverendissimae Dominationis Vestrae ad Caesarem, Dominam Margaretam et Principem Ferdinandum.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.

³⁰⁵ „Cum aliquantum itineris processissem, presto mihi fuit tabellarius cum literis a Serenissimo Rege Hungariae et rursus aliis a Rege Poloniae ad me datis, summa rerum Hungaricarum haec erat. Regnum illud ad extremam desperationem redactum propriis opibus nec ad exiguum temporis aut defendi aut sustineri posse, Thurcum autem primo adventante vere cum omnibus copiis ex Asia et Europa conflatis iam non fines sed viscera et praecordia Hungariae invasurum, et nisi a Bohemis et Germanis tempestive succurratur in suam potestatem quod reliquum est paruo negotio redacturum. Ex Polonia autem scribitur Tartaros [...] magna Polonia nuncupatur maximo equitatu fuisse aggressos. [...] haec illud accedit quod video Reverendissimam Dominationem Vestram pro sua singulari sapientia et in rempublicam Christianam pietate eo omnes conatus accionesque convertere ut induciis inter Caesarem et Gallum interpositis, in communi Religioni periclitanti consulatur, nec video cur si tadeo mihi illius Principis congressus fugiendus, cum quo forte paulo post aliqua concordia et pacificacio inibitur”: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.

³⁰⁶ „Illud vero perniciosissimum erit, in quo si quae est spes reliqua rei

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Hungaricae sublevandae et non alibi est constituta, aut omnino negligatur, aut serius accedat quam praesens necessitas postulat [...]” uo.

³⁰⁷ Calendar Venice, III. n. 377.

³⁰⁸ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.; Lajos levele Zsigmondnak, 1521. dec. 27.: AT V. n. 441.

³⁰⁹ „[...] quae res ad alias rationes meas accumulatur ut animo ambigam sit ne mihi ad Caesarem iter per Galliam faciendum nec ne, utrique trahor diverse, nam si negligam Legationem Gallicam non satisfaciam illius Principes mandatis, a quo iussus sum implorandi auxilii gracia, eque Gallum ut Caesarem et maiestatem Regis Angliae adire, vereorque ne mihi in Hungariam redeunti obiciatur quasi per me steterit quominus suppecias a Gallis haberim et forte Rex Galliae ita comminiscetur se siquis modo admonuisset eum inter has quibus urgetur difficultates, auxilium tamen contra fidei hostes Regi propinquo et consanguineo nulla ratione fuisse recusaturum. [...] postquam Calizium transmisero, si comperiam Regem Galliae non procul abesse, et citra Pariseorum Sequanam in aliqua Belgica Civitate commorari eo recta tendam, [...] et biduo aut triduo ad munus mihi demandatum obeundum absumpto, ibidem tam diu commoraturus, [...] His conscriptis appulit orator Caesaris, ex quo accepi Regem Galliarum degere ultra Pariseos et adhuc ut fertur remotius profecturum, unde deliberavi itinere Gallico dilato et omnino praetermisso recta ad Caesarem redire.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.; Simonyi, Okmánytár, I. 68.; LP Henry VIII, III/2. n. 1900. 812.

³¹⁰ Korrespondenz Ferdinands I., I. n. 18.; Sommer, Balbus, I. 39.

³¹¹ Calendar Venice, III. n. 395.

³¹² Calendar Venice, II. n. 405.

³¹³ Helytartói oklt. n. 12.; C. Tóth, A királyi pár, 86.

³¹⁴ CSP Spain, Suppl., II. 74.; HHStA Belgien P.A. f. 2.

³¹⁵ 1523. márc. 23.: Oratio reverendi in Christo [...] Hieronymi Balbi Episcopi Gurcen [...] . una cum illustriss. Petro a Cordoba eius collega coram Adriano VI. Pont. Max., Sommer, Balbus, Hieronymus, I. 566–578.

³¹⁶ „Et nunc licet aerario tot bellicis oneribus exhausto, Carniae tamen Austriae limites, unde Turcis ad forum Iulium et reliquam Italiam iter expeditissimum patet [...] ut proximo biennio efferatae illae bestiae in Pannonia inferiori Taurinum (vulgus Belgradum vocitat) id est totius Christianitatis munimentum et propugnaculum, quasi per assiduas caedes et vulnera debilitates, tamquam immanem et indomitum hostem amplius sustinere nequeuntibus”: Sommer, Balbus, I. 575.

³¹⁷ „[...] ubi Balibekus satrape Bozne superato Zawo ...copias que in hungariam traiecit vastata magna parte regionis [...] Zawam ponte iungit [...] extra iactum bombardarum supra NandorAlbam [...] ex alia parte satrapes Epyri, Servie et Macedonie vir disciplina militari omnium satraparum facile princeps autem Sabacz in ripa Zawi, amnis et navigabilis [...] certio post que obsederat die. [...] cum machinis cum maximum militum irruptionibus expug-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nat, cessit ad unum qui intus erat [...] princeps turcorum [...] NandorAlbam
prima Julii obsidione cingit, partem vero copiarum per pontem Zawy trai-
ecit in Syrmium [...] machinis longioribus muros arcis quateret et auxilium
Hungarorum obsessis adimeret, constraverat item utrum fluvium classis
unde cum tormentis [...] non minus urgebantur obsessi, [...] omnia in arcem
iaciebantur [...] ingentibus ambulatoriis turribus propugnatores menium
saciabantur et deturbabantur [...] et lapide quadrato munite fosse non admit-
tebant proinde ex parte Zawy arcis cuniculis [...] pulvere est bombardico [...]
] magna parte demoluntur.” BL Cotton MS Nero B. XI f. 72. Egykorúnak,
1526-osnak tartja Ellis, s részleteket közöl belőle. Ellis, Original letters, Ser.
2. Vol. II. 346.

³¹⁸ „[...] soli[man] imperium paternum adeptus [...] unum ex purpuratis
stabuli sui prefectum mittit ad serenissimum Regem Ludouicum de nouo
successu et exaltatione sua gratulatum simulam se bona amicitia cum eo vi-
uere velle [...] cum nihil minus in mente habere classem enim quam pater quin-
quennio continuo ad invadendam Hungariam ornaverat ingenia que bellica,
quibus iam gent ea abunde munita est copias que; secundo post oratorem
suum mense ex Bizantio adversus hungariam anno 1521 monit”. BL Cotton
MS Nero B. XI f. 72.

³¹⁹ AT VII. n. 73.

³²⁰ 1524. feb. 4. BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 15–16. Kiadva Theiner,
Vetera monumenta, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.; Documente
II/3. n. 337. A DF-ben csak a császárnak írott, ugyanakkor keltezett levél van
meg.

³²¹ Fraknoi, Szent-szék, II. 340.

³²² „Tyrannus, statim post sui patris interitum, misso ad me Oratore, pacem
ultro et bonae vicinitatis offerebat officia, quae ego Sanctissimi domini Leo-
nis Pont. secutus consilium, ac generalis expeditionis, quam eius Sanctitas
futuram pollicebatur, allectus fiducia, cum magno meorum Regnorum detri-
mento et iactura, contemsi et repudiavi [...] Oratorem Thurcarum pluribus
mensibus suspensum et ancipitem teneo, offensi et irritati Belgradum et
alias arces meas propugnacula Christianitatis expugnant, atque hoc trien-
nio clade et vastitate in mea Regna sunt debachati”: BL Cotton MS Vespasi-
an F. I. fos. 18–20.

³²³ „[...] qua simulatione et arte perfidus Religionis Christianae hostis me
fallere et circumvenire cogitabat: nam quum se palam Orientali expeditione
implicitum, omnemque vim armorum eo se collaturum mentiretur, meis Reg-
nis parabat exitium”: uo.

³²⁴ 1521. júl. 12.: A török ostromolni készül Szabácsot és Nándorfehér-
várt. AT V. n. 415.; Documente II/3. n. 256.; Szerbia, n. 458.

³²⁵ AT V. n. 412.

³²⁶ Nem is a király leveléről szól, hanem „ex literis ex Hungaria”. AT V. n.
413.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- 1 ³²⁷ AT V. n. 413.
2 ³²⁸ AT V. n. 415.
3 ³²⁹ Lajos levelei. Buda, 1521. júl. 15.: AT V. n. 417.; Documente II/3. n. 258.;
4 Szerbia, n. 459.; Tétény, 1521. júl. 29.: hadmozdulatok, Szabács és Zimony
5 már elesett: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.
6 ³³⁰ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 40.
7 ³³¹ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 162., 168.
8 ³³² Perjés, Mohács, 160–176.
9 ³³³ Lhotsky, Das Zeitalter, 173.
10 ³³⁴ Szalay, Magyarország története, III. 546.
11 ³³⁵ Horváth, Magyarország története, II. 648.
12 ³³⁶ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40.; Főgel, II. Lajos udvar-
13 tartása, 100. HHStA Ungarische Akten Allgemeine Akten fasc. 1. Konv. D.
14 1524. IV. 5.
15 ³³⁷ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 183.
16 ³³⁸ Káldy-Nagy, Szulejmán, 60–62.
17 ³³⁹ Perjés, Szulejmáni, 493.
18 ³⁴⁰ Uo.
19 ³⁴¹ Rázsó, A Habsburg-birodalom, 134.
20 ³⁴² Fodor, Magyarország és a török hódítás, 40.
21 ³⁴³ BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 15–16.
22 ³⁴⁴ LP Henry VIII, IV/1. n. 1061.iii.; British History Online [[http://www.british-](http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91221)
23 history.ac.uk/report.aspx?compid=91221 – 2013. szept. 27.]; State Papers
24 Online, 1509–1714. [<http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714.aspx>].
25 ³⁴⁵ Kubinyi, Száva-szentdemeter, 128.
26 ³⁴⁶ DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454., C.
27 Tóth, A királyi pár, 83.
28 ³⁴⁷ Wenzel, Sanuto, III. 253.; Kiss, Nándorfehérvár, 609.
29 ³⁴⁸ Óváry, I. n. 1161.
30 ³⁴⁹ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; Helytartói oklt., nos. 3., 11.
31 ³⁵⁰ „[...] dominus rex ut serenitas sua omnino veniat ad colloquium cum eo
32 [...] Turci fecerunt magnam incursionem et predam in hoc regno et ex plu-
33 rimus locis habentur continuo nova de maximis apparatibus Turcorum, ad
34 primum vero contra regnum”. Helytartói oklt., n. 1.
35 ³⁵¹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.
36 ³⁵² 1522. feb.: Ljubić, Commissiones Venetae, I. 167.; Ágoston, Ideológia,
37 14.; Setton, Papacy, II. 201.
38 ³⁵³ „The Turkes in ungrya doythe contynuell invasions and moche army”:
39 Brüsszel, 1522. jan. 22.: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 227.; LP Henry VIII,
40 III/2. n. 1978.
41 ³⁵⁴ AT V. n. 441.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.
42 ³⁵⁵ Szapolyai oklt., n. 551.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi had-
43 járatai, 989.
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- ³⁵⁶ Memoria rerum, 23.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 208–209.; Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 152. Fenyvesi, A temesközi-szörénységi végvárvidék, 256.
- ³⁵⁷ 1522. márc. 24-én a nádorhoz írt levele. DL 23 621.; Helytartói oklt., n. 30., Pray, Epistolae, I. n. 65., Alsó-Szlavóniai, nos. 169.; Jajca, n. 232.; Documente, II/3. n. 285.
- ³⁵⁸ 1522. márc. 24-ikén a nádorhoz írt levele. DL 23 621.; Helytartói oklt., n. 30., Pray, Epistolae, I. n. 65., Alsó-Szlavóniai, n. 169.; Jajca, n. 232.
- ³⁵⁹ Helytartói oklt., n. 30., Szörényi erődtítése: DF 271232.; Helytartói oklt., n. 133. Kubinyi, Szávaszentdemeter, 130.
- ³⁶⁰ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 993., 995.; Szapolyai oklt., n. 558.
- ³⁶¹ Statileo János őrsi prépost Bátori István nádorhoz. Scardona polgárainak segélykérése: DL 24 397; Iványi, Adalékok, III. 331.; Helytartói oklt., n. 23.; Nemes, Kelemen, 57.; Lásd: 1522. ápr. 5.: Scardona város polgárainak a folyamodványa Lajos királyhoz: DL 39 344.; Iványi, Adalékok, III. 331–332.; Nemes, Kelemen, 57. Igazuk lesz a polgároknak, szeptemberben a török már támadásokat vezet Scardonából. Nemes, Kelemen, 57.; Horvát véghelyek, nos. 118–119.; Iorga, Notes, VI. n. 156.
- ³⁶² Jajca, ccxxxi–ccxxxiii.; 1522. jún. 12.: jelentés: Knin elesett: Horvát véghelyek, n. 95.; E. Kovács, Ferdinánd, 27–28.
- ³⁶³ Setton, Papacy, II. 206.
- ³⁶⁴ „[...] castra Croatie et Dalmatie et Bozne et illis vicina manebunt in desertis et cogentur fame mori aut relinquere Thurcis sine obsidione”. Bornemissza megfogalmazása Burgo jelentése, 1523. márc. 3.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 46–47., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 168.; Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 65.
- ³⁶⁵ Magyarország hadtörténete, I. 155.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 128.
- ³⁶⁶ Magyarország hadtörténete, I. 155., Óváry, I. n. 1163.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 995.
- ³⁶⁷ Klissza ostroma: Wenzel, Sanuto, III. 271.; Nemes, Kelemen, 57.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73.; Margalits, Horvát, I. 342.
- ³⁶⁸ Millenniumi hadtörténet, 90.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 175. 1515-ben a végvárak hiánya már megmutatkozott abban, hogy Szapolyai nem volt képes bevenni a Nándorfehérvár közelében fekvő Zsarnó várát. Szakály Ferenc: The Hungarian-Croatian border defense system, 150.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 177.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 452.
- ³⁶⁹ Magyarország hadtörténete, I. 142.
- ³⁷⁰ Kinevezése: 1521. nov.: A magyar arisztokrácia családi kapcsolattrendszere a 16–17. században [http://archivum.piar.hu/arisztokrata/11meltosagok.htm – 2014. március 14.]; Margalits, Horvát, 138. Segélykérései. DF 276 364; DF 276 366. Még a pápához is küldött követet, Thomas Nigert, és maga kért támogatást a horvát rendek nevében is a török ellen. Nigert felszólalt a

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- pápa előtt Brodarics jelentléében. 1523. márc. 6.: Consistorialia, n. 32. Nigert Ferdinándhoz is ez ügyben küldte.
- ³⁷¹ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 996.
- ³⁷² DF 276 081.; Helytartói oklt., n. 85.
- ³⁷³ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 997.
- ³⁷⁴ Kupelwieser, Die Kämpfe, 204.; Óváry, I. n. 1165.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 997.
- ³⁷⁵ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 1004.
- ³⁷⁶ Óváry, I. n. 1164.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 998.
- ³⁷⁷ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 998.; Nemes. VII. Kelemen, 57–58.; Jajca, ccxxxii.
- ³⁷⁸ Korrespondenz Ferdinands I., I. 32–33., 130–131., 144–145., 154., 237. Rázsó, A Habsburg-birodalom, 134.
- ³⁷⁹ E. Kovács, Ferdinánd, 27.
- ³⁸⁰ 1519. márc. 28.: DL 24393.; Alsó-Szlavóniai, n. 167.
- ³⁸¹ Kupelwieser, Die Kämpfe, 199., Lhotsky, Das Zeitalter, 111–112.
- ³⁸² Kohler, Ferdinand, 70.; E. Kovács, Ferdinánd, 26.; Zombori, Hatalom és családi viszály, 9.
- ³⁸³ Brüsszel, 1521. júl. 1.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 59.; LP Henry VIII, III/2. n. 1380.
- ³⁸⁴ Graz: 1521. aug. 20.: Horvát véghelyek, n. 35.; Pálffy, Die Türkenabwehr, 107.
- ³⁸⁵ 1521. júl. 19.: DF 276 324.; Horvát véghelyek, Függelék n. 1., 61.
- ³⁸⁶ Kupelwieser, Die Kämpfe, 201., Lhotsky, Das Zeitalter, 177.
- ³⁸⁷ „Don fferdinando had sent to the kyng his master 3000 fotemen paid and provided for thre moneths wages”: Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli. 1521. szept. 10.: PRO SP 1/23 p. 50.; LP Henry VIII, III/2. n. 1561.
- ³⁸⁸ „Ferdinandus [...] mittet etiam ingenia bellica, nec ulla in re tam bonus frater est nobis [...] defuturus: Tétény, 1521. júl. 29.: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.; E. Kovács, Ferdinánd, 27.
- ³⁸⁹ E. Kovács, Császárválasztás, 69.
- ³⁹⁰ Kohler, Ferdinand, 78., Lhotsky, Das Zeitalter, 177.
- ³⁹¹ E. Kovács, Ferdinánd, 30.
- ³⁹² Dover, 1521. dec. 26. Balbi levele Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64. és Simonyi, Okmánytár, I. 67–69.; LP Henry VIII, III/2. n. 1900.
- ³⁹³ Kohler, Ferdinand, 78.
- ³⁹⁴ „[...] frater ferdinandus nomine nono calendas maii in hungariam per nostrum lovanium profectus est ad prostigandum turcos qui hungarios invadient nisi mentiatur fama”: Nicholas Daryngton jelentése: 1522. ápr. 28.: PRO SP 1/24 f. 98.; LP Henry VIII, III/2. n. 2204.
- ³⁹⁵ Szántó, A végvári rendszer, 38.
- ³⁹⁶ Bánlaky,; Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

³⁹⁷ Fraknói, II. Lajos udvara, 135.	1
³⁹⁸ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 272–73.	2
³⁹⁹ Fr[antisek] Vanicek, Specialgeschichte der Militärgrenze. I–IV. Wien, 1875. I. 5–6.	3
⁴⁰⁰ Gunther E. Rothenberg: „The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522,” Slavonic and East European Review 38 (1960) 493–498.; Rill, Fürst und Hof, 42–43. 17. j. Újabban lásd Sutter Fichtner, Ferdinand, 55. „[...] ut quum Illyrici confinia, Turcis cum antea, tum vero capto Belgrado maxime exposita ob aerarii penuriam, et quod longius distarent, commode sustentari nequirent, corum curam usque ad aliquod tempus haud gravatim susciperet [...] ac Segnia, Clissia, Crupa, Lica, Iaicia, aliaque complures arces et urbes in tutelam acceptae”.	4
Istthvanffy, Historiarum, VII. 101.	5
⁴⁰¹ Horvát véghelyek, Függelék LVIII. n.1.; Rill, Fürst und Hof, 42–43.; Pálffy, The Origins and Development of the Border Defence System, 15.	6
⁴⁰² Frangepán, II. xlv.	7
⁴⁰³ „[...] praesidiariisque militibus stipendia liberaliter soluta”: Jajca, n. 227.; Istthvanffy, Historiarum, VII. 101.; Istvánffy, VII. k. p. 183.	8
⁴⁰⁴ Millenniumi hadtörténet, 91.	9
⁴⁰⁵ E. Kovács, Ferdinánd, 28.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 210.; Iványi, Adalékok, III. 362–64.	10
⁴⁰⁶ Blagay, n. 232.; Szakállas puskák és puskaapor a Frangepánoknak: 1524. márc. 12.: Frangepán, II. n. 337.; Horvát véghelyek, n. 177.; Pénzsegély: 1523: Frangepán, II. n. 343.; Horvát véghelyek, n. 288.	11
⁴⁰⁷ Hírek török támadásokról: pl. Frangepán, II. n. 339.; Horvát véghelyek, n. 247.	12
⁴⁰⁸ E. Kovács, Ferdinánd, 27	13
⁴⁰⁹ Jajca, ccxxiv. Horvát véghelyek, xxxv.	14
⁴¹⁰ „Turkgenkundschaft”: Horvát véghelyek, nos. 47., 48.	15
⁴¹¹ „Quant aux Turcs, depuis mes gens ont este en Croacie, ils n’ont riens fait de ma ne oultre”: Korrespondenz Ferdinands I., I. n. I. 17.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 133.	16
⁴¹² Lhotsky, Das Zeitalter, 177.	17
⁴¹³ Pálffy, A 16. század története, 18.	18
⁴¹⁴ DF 276 372.; Horvát véghelyek, n. 36.	19
⁴¹⁵ E. Kovács, Ferdinánd, 26.	20
⁴¹⁶ Horvát véghelyek, n. 41. [DF 276 385] n. 48. [DF 276 402] nos. 50., 57.	21
⁴¹⁷ Horvát véghelyek, nos. 51., 52.	22
⁴¹⁸ Horvát véghelyek, nos. 54., 56., 58., 63., 64., Jajca, n. 53.	23
⁴¹⁹ Horvát véghelyek, nos. 69., 73.	24
⁴²⁰ Horvát véghelyek, nos. 82., 85. Ferdinánd osztrák főherceg meghívója Ausztria előkelői és rendjei részére Linzbe július 8-ára. DF 25 655.	25
⁴²¹ Jajca, ccxxxii.; Horvát véghelyek, n. 73.	26

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- ⁴²² Horvát véghelyek, n. 37.
- ⁴²³ DF 276 362.; DRTA III. 88–90.
- ⁴²⁴ Kosáry, Magyar külpolitika, 127–128.
- ⁴²⁵ 1522. jan. 19–26.: Óváry, I. n. 1157.; Utalás erre: 1522. ápr. 22.: DL 47448.; Helytartói oklt., n. 40.
- ⁴²⁶ Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók kora [http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400302.htm - 2014. március 14.]
- ⁴²⁷ „[...] how to recovyr Belgrado and such oothir the [places] the turks hath wonne of the realme of hungrye”: 1522. márc. 3.: Wingfield és Spinelli jelentése: BL Cotton MS Galba B. VII f. 11.; LP Henry VIII, III/2. n. 2079.
- ⁴²⁸ Thallóczy, Jajca, ccxxv.
- ⁴²⁹ DRTA III. 32–36., 74–76.
- ⁴³⁰ „[...] die armadi aus Neapel verstärkt warden [...] Der Kaiser möge mit seiner Armada in Neapel und den sonst an die Türken grenzenden Landen diese bekriegen [...] auch den Papst und andere Fürsten bestimmen”: DRTA III. 75.
- ⁴³¹ 1522-ben Herbertsteint küldi a főherceg Magyarországra, s Cuspinianust Prágába Lajoshoz: Szabó, Küzdelmeink, 175.
- ⁴³² 1522. márc. 3.: Lajos értesíti a gyűlést követi elküldéséről: Szabó, Országgyűlések, n. 42.; DRTA III. 76–81.; Jajca, ccxxvi. Lajos levele Bátorihoz és Szapolyaihoz: Holics, 1522. márc. 6.: Jozefics Ferencet („de Flumine”) és Dés-házi Jánost küldi Nürnbergbe: „pro habendo tractatu contra Turchos et ferenda nobis ope inchoari”: DL 23 618., ETE I. n. 54. ; Iványi, Adalékok, III. 328–30. Helytartói oklt., n. 14.
- ⁴³³ „[...] ad cesarem, ad regem Polonie aliosque principes miserimus [...] non est dubium quin regnum conservari posit, donec a Principibus christianis fuerimus adiuti”. DL 23 618., ETE I. n. 54. ; Iványi, Adalékok, III. 328–30. Helytartói oklt., n. 14.
- ⁴³⁴ Magyarország hadtörténete, I. 140.
- ⁴³⁵ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 155.; E. Kovács, Ferdinánd, 29.
- ⁴³⁶ „Der verstorbene König von Ungarn hat oft Papst, Kaiser und andere Fürsten zum Kriege gegen die Türken aufgefordert”: DRTA III. 82.
- ⁴³⁷ DRTA III. 82.; Kronológia, I. 343.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 205., Magyarország hadtörténete, I. 155.
- ⁴³⁸ DRTA III. 90–95.; E. Kovács, Ferdinánd, 29.
- ⁴³⁹ AT VI. n. 49.
- ⁴⁴⁰ Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók kora [http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/]
- ⁴⁴¹ E. Kovács, Ferdinánd, 32.
- ⁴⁴² 1522. június 15. A német birodalmi követek válasza a többi országok követeinek, a nürnbergi birodalmi gyűlésen. Iványi, Adalékok, III. 335–41;

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

AT VI. n. 63.

⁴⁴³ Horvát véghelyek, Függelék n. II. LXXV. [DF 276 323; 276 325] Az ausztriai rendek további 4000 forintot adtak a birodalmi had költségeire, amely végül is június 5-én elindult a hadszíntérre.

⁴⁴⁴ Horvát véghelyek, n. 87.; 1522 aug. 26.: Ferdinánd utasítása a stájer kamarának, hogy Salmnak fizessen ki 640 rajnai forintot: E. Kovács, Ferdinánd, 27.; 32; Véghelyek, n. 88.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 160.

⁴⁴⁵ Horvát véghelyek, nos. 99., 106., 110., 117.; Jajca, n. 60.; DF 276 081.; Helytartói oklt, n. 85.

⁴⁴⁶ Horvát véghelyek, nos. 111, 112. [DF 276 492]; Frangepán, II. n. 329.

⁴⁴⁷ Horvát véghelyek, n. 122.

⁴⁴⁸ CSP Sp II. 278., 279. Még mindig Szelim életében, júliusban egyre fenyegetőbb hírek érkeztek a török flotta felállításáról. CSP Spain, II. n. 285. Az anatóliai lázadás hírei 1521 januárjában azonban egy időre lélegzetvételnyi szünethez juttatták a kereszténységet, legalábbis a spanyol követ így hitte. CSP Spain, II. n. 315.

⁴⁴⁹ 1520. máj. 2. LP Henry VIII, III/1. n. 784.; máj. 4. BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 52.; LP Henry VIII, III/1. n. 791.; máj. 28.: PRO SP 1/20 f.94.; LP Henry VIII, III/1. n. 847.; jún. 4. BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 58.; LP Henry VIII, III/1. n. 857.; jún. 22. BL Cotton MS Vitellius B. IV. 62.; LP Henry VIII, III/1. n. 880.

⁴⁵⁰ „in Fryolle”: Richard Wingfield Wolsey-nak: Crèvecoeur, 1520. máj. 13.: PRO SP 1/20 f. 41.; LP Henry VIII, III/1. n. 806.

⁴⁵¹ 1520. jún. 3.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 48b.; LP Henry VIII, III/1. n. 856.; 1520. jún. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 60.; LP Henry VIII, III/1. n. 858.

⁴⁵² CSP Spain, II. n. 352.

⁴⁵³ Wolsey is egyre inkább képtelen menteni Velence-barát álláspontját. Setton, Papacy, II. 200.

⁴⁵⁴ 1522. jan. 20.: CSP Spain, II. n. 381.

⁴⁵⁵ Jászay, Velence, 215.

⁴⁵⁶ „[...] item that an ambassador was there arrayved frome the king of vngrya to demande assystence against the turke who sayde by the venecyens instygacion the sayd turk was moved against crystendom [...] how the grett turk hade [...] all his pyussances against the realme of ongrya [prepared] with dylligence theyr navy [...] they had some other thoughts in their mindes [...] the turke [...] hade made excursions in styria, went their way with iiiii^m prysoners of themperors subyeckts”: Sir Robert és Sir Richard Wingfield valamint Tommaso Spinelli jelentése: Gent, 1522. máj. 10.: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 298.; LP Henry VIII, III/2. n. 2247.ii.

⁴⁵⁷ „[...] quanto mas siendo frances y tan poco temeroso de dios, que ve tomar los turcas el reyno de ungría, y permite aquel mal por hartar a su deseo,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- que por cierto mas ayuda la casa de francia a los infieles, aquellos mismos se ayudan con la division contrima que entre los cristianos”: Vitória, BL Cotton MS Vespasian C. II f. 2.; LP Henry VIII, III/2. n. 2201.
- ⁴⁵⁸ Calendar Venice, II. 440.; Sanuto, XXXIII. 124.
- ⁴⁵⁹ Óváry, I. nos. 1160., 1163.
- ⁴⁶⁰ Jászay, Velence, 216.
- ⁴⁶¹ Óváry, I. n. 1167., 1172.
- ⁴⁶² Óváry, I. nos. 1168., 1170., 1174.
- ⁴⁶³ 1522. ápr. 12. BL Cotton MS Galba B. VII. f. 19.; LP Henry VIII, III/2. n. 2170.; CSP Spain, Suppl., II. n. 117.
- ⁴⁶⁴ BL Cotton MS Galba B. VII. f. 291.; LP Henry VIII, III/2. n. 2199.
- ⁴⁶⁵ 1522 apr 17 CSP Spain, II. n. 402
- ⁴⁶⁶ CSP Spain, II. nos. 434., 433., 448.
- ⁴⁶⁷ B. Szabó, A mohácsi, 50.
- ⁴⁶⁸ 1522. máj 10.: DL 24 399.; Helytartói oklt., n. 52. (II. Lajos, manu propria); Iványi, Adalékok, III. 333–34.
- ⁴⁶⁹ 1522. jún. 5.: CSP Spain, II. n. 420.; Rill, Fürst und Hof, 238., 250.
- ⁴⁷⁰ CSP Spain, II. clxxi.
- ⁴⁷¹ PRO E 30/880–885.; Busch, Cardinal Wolsey, 64–79.
- ⁴⁷² A birodalmi követ jelentése a londoni követ, Antonio Surian munkálkodásáról. 1522. jún. 19. Calendar Venice, II. n. 484. Surian azt is többször a bíboros elé tárta, milyen készségbe helyezte Velence a haderejét a türök elleni védelemre. 1522. jún. 13. Calendar Venice, II. n. 470.
- ⁴⁷³ 1522. jún. 7.: Calendar Venice, II. n. 469.
- ⁴⁷⁴ 1522. ápr. 28., máj. 16.: Calendar Venice, II. nos. 448., 458.
- ⁴⁷⁵ CSP Spain, Suppl., II. n. 195.
- ⁴⁷⁶ 1522. szept. 25.: „[...] to remember [...] ayeinst the malignities of the Turkes”: State Papers, VI. 102. LP Henry VIII, III/2. n. 2567.
- ⁴⁷⁷ Scarisbrick; Henry VIII, 172.
- ⁴⁷⁸ LP Henry VIII, III/2. ccxiii.; Rill, Fürst und Hof, 35.
- ⁴⁷⁹ 1522. júl. 26.: CSP Spain, II. nos. 451., 453.
- ⁴⁸⁰ CSP Spain, II. nos. 458., 461.
- ⁴⁸¹ CSP Spain, II. nos. 504., 521.
- ⁴⁸² Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73., 110.
- ⁴⁸³ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73., 111.
- ⁴⁸⁴ Calendar Venice, III. n. 516.
- ⁴⁸⁵ 1522. aug. 25. Calendar Venice, III. n. 530.
- ⁴⁸⁶ 1522. aug. 2.: Calendar Venice, III. n. 531.
- ⁴⁸⁷ 1522. szept. 1.: Calendar Venice, III. n. 541.
- ⁴⁸⁸ Kulcsár, Jagelló-kor, 174.; Kosáry, Magyar külpolitika, 126. Először Velencében jár az évben követségben: Setton, Papacy, II. 204.
- ⁴⁸⁹ 1523. jan. 15-én, 26-án és június 10-én a lengyel királyhoz írt levelei. AT VI. nos. 201., 202., 245.; Brodericus, Epistulae, nos. 13., 14., 19.; 1522. szept.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

16-án írt levelét közli Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 116.	1
⁴⁹⁰ 1522. szept. 1.: DL 25 663.; Brodericus, Epistolae, n. 10. Beszéde kiadása: De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima. edidit Petrus Kulcsár. Oratio ad Adrianum VI pontificem maximum. Ed. Csaba Csapodi. Bp., 1985. 67–73.; Iványi, Adalékok, III. 343., Consistorialia, n. 27.; Hopp, Antemurale, 62.	2 3 4 5 6 7
⁴⁹¹ Döntés születik, hogy a bíborosi deputáció foglalkozik a török veszéllyel: 1522. szept. 4. Consistorialia, n. 28., Vö. Artner, Magyarország, nos. 126–128.	8 9 10
⁴⁹² Lajos Brodaricsnak, 1524. márc. 8.: Brodericus, Epistolae, n. 30.; Pray, Epistolae, I. n. 77.; Nemes, Kelemen, 58.; B. Szabó, A mohácsi, 50.; Iorga, Notes, VI. n. 158.	11 12 13
⁴⁹³ Nemes, Kelemen, 57., Artner, Magyarország, nos. 126., 128.	14
⁴⁹⁴ 1523. jún. 17.: Consistorialia, n. 40.; Nemes, Kelemen, 58.	15
⁴⁹⁵ Fraknoi, Szent-szék, II. 331.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 257.	16 17
⁴⁹⁶ PRO Papal Bulls SC 7/64/26; Charrière, Négociations, I. 96–102., Setton, Papacy, II. 202.	18 19
⁴⁹⁷ „[...] nam quod Maiestas Vestra scribit mihi de legacione Gallica obeunda, ea ut video esset valde necessaria. Immo credo nihil magis necessarium ad res Maiestatis Vestre, et totius christianitatis. Sed quomodo ego illuc irem, qui iam a tot mensibus ne hic quidem unicum obolum a Vestra Maestate habere possum.” DL 25 663.; Brodericus, Epistolae, n. 10.; Iványi, Adalékok, III. 343.	20 21 22 23 24 25
⁴⁹⁸ „Rex Anglie ut audimus contra Gallie regem in favorem Cesarea Maiestatis iam arma movit [...] ut aliquando revelata facie commune manifestumque christianae reipublicae periculum intueri viderique possint”. DL 25 313.; Iványi, Adalékok, III. 341–42.	26 27 28 29
⁴⁹⁹ DF 259 226.; Helytartói oklt., n. 123.	30
⁵⁰⁰ CSP Spain, II. n. 480.	31
⁵⁰¹ CSP Spain, Suppl. II. n. 148.	32
⁵⁰² 1522. szept. 8.: V. Károly Badajozhoz: BL Cotton MS Vespasian C. II f. 7.; LP Henry VIII, III/2. n. 2529.	33 34
⁵⁰³ 1522. okt. 31.: CSP Spain, Suppl., II. n. 160.	35
⁵⁰⁴ CSP Spain, Suppl., II. 160.	36
⁵⁰⁵ Lanz, Correspondenz, I. n. 40.	37
⁵⁰⁶ CSP Spain, Suppl., II. 169.; HHStA Belgien D.D. Abt. B. f. 6.	38
⁵⁰⁷ Követutasítás Béltéki Drágffy János tárnokmesternek, Korlátkövi Péter királyi udvarmesternek, továbbá Werbőczynek: 1522. szept. 29.: Iványi, Adalékok, III. 344–48.	39 40 41
⁵⁰⁸ Szabó, Országgyűlések, n. 47.; Helytartói oklt., n. 117.	42
⁵⁰⁹ Imre Mihály: „A kereszténység védőbástyája (egy irodalmi toposz XVI.	43 44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

századi változatai)”, In: Hagyomány és korszerűség a XVI–XVII. században. Szerk. Petercsák Tivadar. Eger 1997. (Studia Agriensia 17). 217–233. itt 223.; Macedóniai oratioja: Oratio habita Norimbergae coram Senatu Principum & omnium Ordinum Sacri Ro. Imperii pro expeditione in Turcos suscipienda III. Cal. Decembr. M.D.XXII. Kiad. Nürnberg, Friedrich Peypus, 1522. [9] fol. 4°. OSZK, RNYT, App. H. I. 163. In: Orationes Ladislai de Macedonia, edidit I. K. Horváth. Szeged, 1964.; Janus Pannonius – Magyarországi humanisták. Vál. Klaniczay Tibor. Bp., 1982. (Németh Béla fordítása.)

⁵¹⁰ „[...] considerate qualis clypeus, qualis murus fuerit hactenus Hungaria Germaniae, et quantum praestiterint arma Hungariorum cum Orthodoxae fidei, tum maxime tranquillitati vestrae, et quid deinceps salva praestare possit. Nolite contemnere vicinorum vestrorum conditionem, quae misera, quae caduca ruinam minatur”. uo. f. 6.

⁵¹¹ Hopp, Antemurale, 63.

⁵¹² Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 165.; DRTA III. 321–28.

⁵¹³ Ferdinánd credentialis-a Emenchurtnak: Nürnberg, 1522. nov. 20.: BL Cotton Ms Vitellius B. XX f. 267b.; LP Henry VIII, III/2. n. 2679.

⁵¹⁴ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 266.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 26. Salinas: Rill, Fürst und Hof, 120.

⁵¹⁵ Szabó, Országgyűlések, n. 49. Lajos január 6-ra hívta össze a diétát. AT VI. n. 239.

⁵¹⁶ DRTA III. 338.

⁵¹⁷ Iványi, Adalékok, III. 350., DRTA III. 362–66.

⁵¹⁸ Jajca, ccxxxi.; DRTA III. 328–30.

⁵¹⁹ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 155–156.

⁵²⁰ Tubero, Feljegyzések, XI/12. 329.; Commentarii, XI/2. 381.

⁵²¹ „[...] it is statyd from Rome that the hungaryans hath dyfeathed the turks foolly in thoose partys twayne tymes [...] slayn grett nombyr of thym, howbeit such lettys [...] to my laady from the archduke maak no mention of anything”: 1523. jan 15.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 214.; LP Henry VIII, III/2. n. 2776.

⁵²² Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73.

⁵²³ Charrière, Négociations, I. 96–102.

⁵²⁴ CSP Spain, II. n. 187.

⁵²⁵ Calendar Venice, III. n. 641.

⁵²⁶ 1523. márc. 2.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 169.; LP Henry VIII, III/2. n. 2865.

⁵²⁷ Consistorialia, nos. 31.

⁵²⁸ „[...] in the whych consystory [...] principal secretary to the pope read a lettre that came from the kyng of hungary, in the whych the said kyng lamentably explained of the turke, humbly askyng forto not onely of the pope and cardinallis but also of al cristen princes, [...] after the pope began [...] the

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

orator of hungary and made a long oration more tedious than profitable in the whych he desired aide of the pope and also money of hym and the cardinallis”: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 187.; LP Henry VIII, III/2. n. 2891.

⁵²⁹ 1523. márc. 15: Consistorialia, n. 37.

⁵³⁰ Consistorialia, n. 34.

⁵³¹ Mandell Creighton: A history of the papacy during the period of the reformation. I–V. London, 1882–94. V. 203.

⁵³² VI. Adorján VIII. Henriknek, 1523. feb. 23.: „[...] ultra Belgradum pri-dem amissam deperdita [...] Rhodum et Belgradum occupaturus sit, duo propugnacula sola christianitati reliqua erant Turcarum Tyranno quacunque voluerit debachandi aditum patere maxime in Hungariam et Siciliam ac Italiam [...] contra quas si, totas vires suas convertere voluerit, [...] si Sicilia et Italia perderetur. ac animi infidelibus accederet. quiquid residuum quod christianitati remansit debi litaretur in quo residuo cum status et Majestatis sue includatur [...] videre se tali casu ab huiusmodi periculo immunem non futurum, aliis enim subactis impossibile esset [...] et tam horrendo Turcarum [...] resistere [...] declaravit [...] evidentia pericula Regno Hungariae [...]] propter discordias et alia notoria impedimenta que cum hinc fratrem inde sororem Cesare Majestatis tangant quim Majestas et Suam que dicte Cesare Majestati coniunctissima est concernant negari non potest unde si considerentur incomoda et pericula que a Turcas ex diversis partibus imprimis imminet [...] fere [...] omnia illa cesarem et suos contingere videntur qui omnes Anglie Regis peculiariter sint comissi.”: BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 146.; LP Henry VIII, III/2. n. 2849.

⁵³³ VI. Adorján Bartholotthoz. Róma, 1522. szept. 6.: BL Cotton Vitellius B. V. f. 92.; LP Henry VIII, III/2. n. 2508.

⁵³⁴ „[...] oratores hungariae qui nunquam in auribus nostris discedit ac continue [...] affirmant [...] regnum totius ipsum [...] remittet [?égett lapszél, nehezen olvasható] [...] tyranum magnum [...]”: BL Cotton Vitellius B. V. f. 116.; LP Henry VIII, III/2. n. 2509. A British Museum 18. századi tűzvészében épp a számunkra érdekes rész semmisült meg, illetve nagyon nehezen vehető ki, így csupán a tűzvész előtti rövid regesztákra alapozhatunk, amelyek a kérdéses részt bővebben nem közlik.

⁵³⁵ Levélmásolatok Peter Vannes (a luccai Pietro Vanni vagy Ammonio, Wolsey bizalmasa, titkára) „kezeiből” Itáliából, Rómából: 1523. márc. 15.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 172/194?.; LP Henry VIII, III/2. n. 2893. A L&P kidásában „Cornacia” szerepel, ez feltehetően Croatia-t, Horvátországot takarja. Az eredeti kéziratban Croatia-t vélünk kiolvashatónak: „invasisse Corvati- am” v. „Coruati- am”. A Cornacia ~ Corvati- a ~ Croatia elírás, téves átírás igen gyakori. Lásd pl. Hakluyt’s Collection of the Early Voyages, Travels, and Discoveries of the English Nation. Vol. II. London, 1810. 452. Itt „Belgrade” mellett. A Corvati- a ~ Croatia alakcsere pedig még gyakoribb a humanizmus korában. Péterváradra vonatkozóan: „ad invadendam italiam [...] nunciat

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

turcam iam invasiss[égett lapszél] et illis oppugnare quandam civitatem chr[égett lapszél]”. uo.

⁵³⁶ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 143.; Helytartói oklt., n. 191.

⁵³⁷ Burgo jelentése, 1523. máj. 5.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139.

⁵³⁸ Ápr. 2.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 56–57., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 186.

⁵³⁹ A vajda hírül adja, országát és Magyarországot meg fogja támadni a török. HHStA Grosse Korr. 25b. f. 12., DF 293 883. Helytartói oklt., n. 189.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 138.

⁵⁴⁰ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 74.; Wenzel, Sanuto, III. 295., CSP Spain, II. n. 594.

⁵⁴¹ Krusith hírei: a szultán két basát küld hatalmas sereggel: Sempte, 1523. ápr. 13.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 69–71., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 195.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 137.

⁵⁴² Andreas de Burgo, Imperial Ambassador to Hungary: Letters, 1525–1529, to Charles V. BL Add. MS 28574. fos. 120., 390. Andreas de Burgo, Imperial Ambassador to Hungary: Letters, 1525–1529, to Charles V.

⁵⁴³ A vajda hírei, Burgo jelentésében Salamanca kincstartónak: Olmütz, 1523. ápr. 6. Helytartói oklt., n. 189. Kubinyi, Szávaszentdemeter, 137.

⁵⁴⁴ Burgo jelentése, 1523. máj. 5.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139.

⁵⁴⁵ Andrea da Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, Mohácsi, 174.; Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 141.

⁵⁴⁶ Helytartói oklt., n. 186.

⁵⁴⁷ HHStA Grosse Korr. 25a. f. 56–57., DF 293 883. Helytartói oklt., n. 191.

⁵⁴⁸ HHStA Grosse Korr. 25b. f. 11

⁵⁴⁹ Burgo vonatkozó jelentései. Olmütz, 1523. ápr. 10.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 62., 64.; DF 293 883.; HHStA Handschriftenabteilung: Ungarische Akten, AA. Fasc. 1. (Konv. D.) fos. 11.; 12–13.; DF 276 031. Helytartói oklt., n. 193.; Olmütz, 1523. ápr. 10.: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁵⁵⁰ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 112.

⁵⁵¹ BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 242.; LP Henry VIII, III/2. n. 2829.

⁵⁵² CSP Spain, II. n. 519.

⁵⁵³ „[...] rex Franciae sit contentus, ut papa faciat concordiam de omnibus differentis suis cum cesare et rege Anglie, ut placuerit sue sanctitati et quod cardinalis Ausitanus habet plenum mandatum circa illud a rege Francie [...] cardinalis dicit et scriptum est regi secrete, quod ex solo defectu cesaris et regis Anglie res permanent in turbine cum tanto periculo totius Christianitatis et scribunt regi, quod deberet mittere unum per postas ad cesarem et regem Anglie. Sed deficientibus pecuniis ad mittendum, credo, solum modo mittet litteras, quamvis ego persuasi regi”: Olmütz, 1523. ápr. 8.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 61.; DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 192.

⁵⁵⁴ Helytartói oklt., n. 192.

⁵⁵⁵ „[...] terribiles cogere copias et incredibiles in campis Philippicis appa-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ratus facere, quo duobus exercitibus irruant in Ungariam, siquidem classis in Danubio edificatur instruenda peritissimis epibatis ac ne ulla ex parte pax regnis meis relictas esse videatur, Tartaros in nos concitarunt [...] novas submisit phalanges [...] confinia nostra devastentur”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁵⁵⁶ A császárnak: „[...] certissimis accepimus nuntiis alterum exercitum et classem in Italiam destinare, alterum vero in Hungariam, quam terrestribus navalibusque copiis se oppressurus arbitrator. Construuntur naves in Danubio [...] Altera ex parte concitavit Tartaros contra nos [...] hactenus nobis ceu quodam vallo atque aggere tuta fuit Italia et Germania”: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 63., 64.; DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193. Henriknek: „[...] in periculis summa Christiane reipublice versetur [...] opposuerat nos Deus ceu vallem et obiicem impetui barbarorum et sola coerciti sunt Hungaria, ne populabundi in Italie Germanieque viscera irruerent ac dilaberentur”: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 62., 64.; DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁵⁵⁷ 1523. ápr. 23.: Consistorialia, n. 35.

⁵⁵⁸ A Károlynak írt levélben is: „scripsimus ad [...] regem Anglie et ad dominam Margarittam”: DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193.

⁵⁵⁹ 1524. ápr. 9.: CSP Spain, II. n. 631.

⁵⁶⁰ „[...] nostratium animi erigentur in spem victorie et barbarorum metu concident velitique unacum reliquis principibus Christianis universalem suscipere expeditionem ad retinendos [...] a propulsandos a penetralibus Christianorum humanum hostium impetus et procellas”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁵⁶¹ „[...] ad hec habemus exploratum regem Francorum dedisse [...] cardinali Auxitano facultatem amplissimam tractande cum pontifice et concludende pacis inter se vestram, cesaream maiestates, quam libere compromissum in [...] domino nostro de omnibus controversiis cum vestra cesareque maiestatibus [...] optamus vestra maiestas in tanta rerum in concordiam incumberet[...] rogamus vestram maiestatem [...] condescendat ad hanc salutiferam concordiam”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁵⁶² Juan Manuel jelentése: 1523. ápr. 11.: CSP Spain, II. n. 540.

⁵⁶³ 1523. ápr. 30.: PRO Papal Bulls SC 7/64/26.; LP Henry VIII, III/2. n. 2984.; Rymer, Foedera, XIII. 790. Utalás Magyarországra: „Quis non perterraur atque exhorrescat, cogitans modernum Turcharum Tiranum proximo Anno Belgradum, quod totius Regni Ungariae claustrum semper fuit, brevissimo temporis spatio cepisse”.

⁵⁶⁴ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 74. Összesen 20 ezer: Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.; Kulcsár, Jagelló-kor, 188.; Kosáry, Magyar külpolitika, 136. Így lehetséges némi félreértés a De Vio kardinálisnál lévő összeg nagyságáról, ami ráadásul más összeget ért a Fuggereknél való beváltás után, 60 ezret, magyar aranyban pedig 120-at. Artner, Magyarország és

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

az apostoli szentszék, 111.; Wenzel, Sanuto, III. 301.; Orio: 1523. dec. 21.: 100 ezer aranyat ajánlott, ebből 40 ezret küldött el: Wenzel, Sanuto, III. 314.; Guidoto: 50 ezer: Balogh, Velencei, LXVI.; Fraknoi, Szent-szék, II. 331–32.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 257.

⁵⁶⁵ CSP Spain, Suppl., II. 230.

⁵⁶⁶ 1524. feb. 23.: Sessa a császárnak: CSP Spain, II. n. 619.

⁵⁶⁷ VI. Adorján De Viót Perényi Ferenc váradi püspöknek ajánlja: Róma, 1523. ápr. 1.: ETE I. n. 85.; Katona, Historia critica, XIX. 410.

⁵⁶⁸ 1523. máj. 14.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 185.; 1523. jún. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 191.; LP Henry VIII, III/2. n. 3022.

⁵⁶⁹ Azért is késik a missziója, mert Colonna nem vállalja. De Viot nevezik ki. 1523. máj. 8.: Consistorialia, n. 36. De Vio legációjának hatásköréről: 1523. júl. 1.: Consistorialia, n. 41.; Setton, Papacy, II. 219.

⁵⁷⁰ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 134–135.

⁵⁷¹ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 170.; E. Kovács, Ferdinánd, 37.

⁵⁷² Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 157.

⁵⁷³ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 162.; Rill, Fürst und Hof, 41.

⁵⁷⁴ Szabó, Országgyűlések, 187.

⁵⁷⁵ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 164.

⁵⁷⁶ E. Kovács, Ferdinánd, 33.

⁵⁷⁷ Kosáry, Magyar külpolitika, 147–148.; Szabó, Országgyűlések, 60–61.

⁵⁷⁸ Rill, Fürst und Hof, 44.

⁵⁷⁹ Innsbruck, 1523. máj. 12.: „[...] il n'est possible ni en nostre pouvoir resister à une si grande puissance comme celle dudit Turcq. [...] Et quant à l'aide et secours de l'empire, le tout n'est riens”: HHStA Handschriftenabteilung, Handschriften Blau Fasc. 597/1. fos. 17–22.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 58.; Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 20735. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Perjés, Mohács, 166., Lhotsky, Das Zeitalter, 172.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 132.

⁵⁸⁰ AT VI. nos. 35., 40–43., 46., 54., 71.; Czamanska, A lengyel-török, 96.

⁵⁸¹ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 173.; Czamanska, A lengyel-török, 97.

⁵⁸² Krakó, 1523. márc. 9.: Helytartói oklt., 174.

⁵⁸³ „[...] censemus nos nihil esse consultius, quam pacem seu inducias quamprimum cum ipso hoste ineundas”: Helytartói oklt., n. 185., AT VI. n. 215.

⁵⁸⁴ Brodericus, Epistulae, n. 19.; AT VI. n. 245.

⁵⁸⁵ „Hys [the Turk] embassadours were honourably ressevyd in venice. [...] the grett lorde that was grett constable with the archduk of austria has gon to the grett turk and is hys man and with the help with the turk he hath taken a grett towne in polonia and is restoryd to hys lands. the christendom

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

in thos partis no mo[re] [existing?]: Thomas Hannibal jelentése. BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 180.; LP Henry VIII, III/2. n. 2999.	1
⁵⁸⁶ CSP Spain, II. n. 555.	2
⁵⁸⁷ 1523. aug. 2 CSP Spain, II. n. 582.	3
⁵⁸⁸ 1523. máj. 17.: BL Cotton MS Vespasian C. II f. 131.; LP Henry VIII, III/2. n. 3031.	4
⁵⁸⁹ Andrea da Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, A mohácsi csata előzményei, 174.; Kuibinyi, A magyar állam belpolitikai, 67.	5
⁵⁹⁰ „ab aliis principibus Christianis disponantur et parentur necessaria, ut primo vere fieri possit obsidio Nandoralbe”: uo.	6
⁵⁹¹ Sampson jelentése Wolsey-nak Rómából: 1523. jún. 26.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 75.	7
⁵⁹² DF 276 037., DF 276 552.; Horvát vég helyek, n. nos. 149., 153–56.; Jajca, n. 163.	8
⁵⁹³ Horvát vég helyek, nos. 133., 139 [= DF 276 549]; 140.	9
⁵⁹⁴ 1523. feb. 25.: Helytartói oklt., n. 163.	10
⁵⁹⁵ 1523. márc. 5.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 35–37., DF 293 883.; Helytartói oklt., nos. 169., 171.	11
⁵⁹⁶ Helytartói oklt., n. 175.	12
⁵⁹⁷ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 140.	13
⁵⁹⁸ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 143.	14
⁵⁹⁹ Pálosfalvi, Nikápolytól, 193.	15
⁶⁰⁰ ápr. 2.: HHStA Grosse Korr. 25a. fl. 56–57.; Helytartói oklt., n. 186., ápr. 25. HHStA Grosse Korr. 25b. f. 23., DF 293 884. Helytartói oklt., n. 199.	16
⁶⁰¹ Pálosfalvi, Nikápolytól, 194.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 145.	17
⁶⁰² [Buda] 1523. jún. 1.: DF 276 078.; Brodericus, Epistulae, n. 18.; Veress, Acta, n. 92.	18
⁶⁰³ Burgo jelentése, 1523. máj. 25.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139. Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LV., Lajos levele Zsigmond lengyel királyhoz: Visegrád, 1523. aug. 30.: AT VI. n. 281.; Istvánffy, VII. k. 189.; Memoria rerum, 24.; Magyarország hadtörténete, I. 155.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 195–196.	19
⁶⁰⁴ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 145.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 194.	20
⁶⁰⁵ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 146.	21
⁶⁰⁶ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 146. 143. j.	22
⁶⁰⁷ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 163.	23
⁶⁰⁸ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 149.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 196.; B. Szabó, A mohácsi, 50.	24
⁶⁰⁹ AT. VI. n. 290.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 196.	25
⁶¹⁰ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46., 163.; B. Szabó, A mohácsi, 53.	26
⁶¹¹ Óváry, I. n. 1173.; Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LVI.	27
⁶¹² Kropf Lajos: „Adalék az 1523. évi török portyázás történetéhez”, HK 15	28

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

(1914) 130–132.

⁶¹³ [Christophorus Battus] *Miracula quae mense Decembri in Pannonia visa sunt, una cum praelio quod feliciter gestum est a Pannoniis contra Turcas aestate superiori. Ex secundo libro epistolarum, ex secundo libro Epistolarum C. Batti. Ed. [Roma 1524.]; OSzK RnyT, App. H. 1645. [Roma, Francesco Minizio Calvo, 1524.] 4° [4] fos.; [http://www.arcanum.hu/oszk – 2014. feb. 2.]*

⁶¹⁴ Igaz, Kubinyi rámutat, legfeljebb órséget hagytak a folyónál, de hidat nem vertek. Kubinyi, Szávaszentdemeter, 148.

⁶¹⁵ „[...] newis ben comen from hungarye datyd Boode the xxiiij of August. how that the vijth day of the said monthe the Turks great capitayns perath Bassa who hath married the Turks syster and by whoys pollici pryncypally he hath hadd all his greate victories hethirto. enteryd hungarye with xvm men spylyng and sleyn and was mett and encountred in suche way: that he skant retorned ijm of thaym home agayn” John Clerk, Bath püspöke. BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 201. State Papers, VI. 175.; LP Henry VIII, III/2. n. 3331.

⁶¹⁶ Iorga, Notes, VI. n. 150.

⁶¹⁷ Le Glay, *Négociations*, II. n. 155.

⁶¹⁸ State Papers, I. 117., 119.

⁶¹⁹ Harry, Lord Morley Wolsey-nak, Köln: 1523. okt. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. XX. fos. 263–264.; LP Henry VIII, III/2. nos. 3390–3391.

⁶²⁰ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.; II. Lajos Brodaricsnak, 1524. márc. 8.: Brodericus, *Epistulae*, n. 30. Pray, *Epistolae*, I. n. 77.; Wenzel, Sanuto, III. 312.

⁶²¹ Még halála előtt, 1524-ben is ír a királynak a sah: Brodericus, *Epistulae*, n. 32.

⁶²² Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46., 163.

⁶²³ Tardy, Régi magyar követjárások, 87.; Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.

⁶²⁴ „[...] com thithir oon from Sophia [...] cam to themperors presence [...]] themperor was callyd emperor off allmaine he cam thithir to fynd hym and there he founde hys brother and so he cam from that to his maiestie [...] he sayd that his patrono had no peace with the turks nor wold have ffor he is a man that obsewith no promisse but makith peace with oon to have hys purpos against anothir [...] hys patrono wylle never have peace with hym [...] this ambassador of sophia hath sayd his patron [...] that aprill last past wold have advancys his armies against the turke. [...] themperor wold sett forth allso on this syde his patrono wyll not desiste from the warryng of the turke wyth all his puissance”: PRO SP 1/32. f. 18.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 578.

⁶²⁵ „[...] faciemus te certiozem, fratrem Petrum ad nos pervenisse cum literis regis Hungarie, in quibus contenta intelleximus [...] Quibus quam vehe-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

mentissime obsecro satagatis, et exeuntes in commune hostem, vos quidem isthac, nos vero hac, simul in Thurcarum regem [...] impetum mense aprilis faciamus. Itaque tempus decretum inter nos ad bellum gerendum erit a mense aprilis, quo ad eo negocio [...] non absoluamus [...] scripsimus regi regum Hungariae, caveat hostem”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.

⁶²⁶ 1523-as levelében is úgy fogalmaz, „már többször levelet küldtünk Neked”. Már ekkor azt ajánlja, közösen, egyszerre, két oldalról támadják meg a törököt. Levele: Sophi regis Persarum epistolae ad Carolum imperatorem et Ludovicum regem Hungariae, quibus perpetuum foedus pollicetur, eosque ad arma socia in immanissimum Turcarum Regem capienda summopere hortatur, dolens vices Christianorum qui se continuis bellis dilanient, unde Otthomanicum imperium latius propagare possit. OSzK, RNYT, Ant. 3055., App. H. 176. [S. l.]: [s. n.], [1523] [4] fol.; Tardy, Régi magyar követjárások, 88.; Uő: Mohács és a magyar hadba lépés; Uő: „Perzsia és a Nyugat Mohács előtt”, Sz 111 (1977) 728–35. Erre válaszul küld követet Lajos 1523 őszén: Lajos Ferdinándnak, 1523. szept. 8.: DF 276 039.

⁶²⁷ Béke: AT VII. p. 7.

⁶²⁸ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46.

⁶²⁹ Lajosnak: 1523. dec. 6.: DF 276 050.; Horvát véghelyek, n. 145.; Schnedpöcknek: 1523. dec. 6.: DF 276 051., Horvát véghelyek, n. 146. Levél Máriának: 1524. feb. 18.: DF 276 066.

⁶³⁰ 1524. ápr.: Korbáviai leveleiben szó sincs békéről. Ápr 3.: Klissza alatt a török: Horvát véghelyek, n. 183.; ápr. 4.: DF 276 573.; Horvát véghelyek, n. 184.; Magyarország hadtörténete, I. 155.; Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 152.; B. Szabó, A mohácsi, 51.; Nemes, Kelemen, 59.

⁶³¹ 200 lovas, 600 gyalogos: 1524. feb. 18.: Horvát véghelyek, n. 175.; DF 276 065., 276 067.

⁶³² Ápr. 9–12: Horvát véghelyek, nos. 188–189.; DF 276 587. Beütés Krajnába: ápr. 27.: Horvát véghelyek, n. 197., Horvát véghelyek, n. 205. Április vége, május eleje: Véghelyek, n. 207., DF 276 595.; Horvát véghelyek, n. 208., DF 276 597.; Horvát véghelyek, nos. 198., 199., 200., 202. Török betörések, június eleje: Véghelyek, n. 221. DF 276 561. p. 3.

⁶³³ Ismeretlen: BL Cotton Vitellius B. XX. fos. 288.; LP Henry VIII, III/2. n. 3621.

⁶³⁴ 1523. okt. 12.: Augustine de Augustinis: BL Cotton MS Vitellius B. XIII f. 217.

⁶³⁵ State Papers, VI. 98.; LP Henry VIII, III/2. n. 2567.; Gwyn, Wolsey, 379.

⁶³⁶ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 283–84., Rill, Fürst und Hof, 37., 47–49., 1523 ősz: Sutter Fichtner, Ferdinand, 55.; Szabó, Küzdelmeink, 185–89

⁶³⁷ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 39.

⁶³⁸ Istvánffy VII. k. 190–192.

⁶³⁹ 1524. feb. 4.: BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 13–15.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

⁶⁴⁰ Kiadva: Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.; *Documente II/3*. n. 327.; Fraknói, *Szent-szék*, II. 339–40.

⁶⁴¹ *Consistorialia*, n. 44; 45.; Setton, *Papacy*, II. 223. Igaz, a kiadók úgy vélik, az V. Károlynak írott levél nem ismert, itt most alább magam közlöm, a British Library Kézirattárában megvan.

⁶⁴² DF 276 061. HHStA *Ungarische Akten* 1/8 100/1321 fos. 61–62. (II. Lajos, manu propria). A császárnak erre adott válasza: Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 830.

⁶⁴³ LP Henry VIII, IV/1. n. 1061.i.–1061.ii.; British History Online; Cotton Catalogue, 483.; Ellis, *Original letters*, Ser. 2. Vol. I. 342.

⁶⁴⁴ Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.

⁶⁴⁵ DL 276 062. (II. Lajos, manu propria).

⁶⁴⁶ BL Cotton MS *Vespasian I*. fos. 14–15.

⁶⁴⁷ BL Cotton MS *Vespasian I*. fos. 13–14.

⁶⁴⁸ Fraknói, *Szent-szék*, II. 340.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40.

⁶⁴⁹ „Tyrannus, statim post sui patris interitum, misso ad me Oratore, pacem ultro et bonae vicinitatis offerebat officia, quae ego Sanctissimi domini Leonis Pont. secutus consilium, ac generalis expeditionis, quam eius Sanctitas futuram pollicebatur, allectus fiducia, cum magno meorum Regnorum detrimento et iactura, contemsi et repudiavi [...] Oratorem Thurcarum pluribus mensibus suspensum et ancipitem teneo, offensi et irritati Belgradum et alias arces meas propugnacula Christianitatis expugnant, atque hoc triennio clade et vastitate in mea Regna sunt debachati”: BL Cotton MS *Vespasian F. I*. fos. 13–14.

⁶⁵⁰ „[...] qua simulatione et arte perfidus Religionis Christianae hostis me fallere et circumvenire cogitabat: nam quum se palam Orientali expeditione implicitum, omnemque vim armorum eo se collatum mentiretur, meis Regnis parabat exitium”: uo.

⁶⁵¹ „[...] quasi Thurcarum Imperator vires et copias ex suis Regnis ac provinciis non satis amplas conflare posset, Tartarorum quoque Principem ad iungendam amicitiam et societatem secum ineundam pellexit, quem adeo suae voluntati atque Imperio habet addictum et obnoxium, ut ab eius nutu ne latum quidem unguem sit discessurus, quippe cuius auxilio Imperium Tartaricum sit adeptus [...] Unit se Thureus, quamvis potentissimus sit, Tartaris in perniciem Christianorum.” uo.

⁶⁵² Pozsony, 1524. jan. 12.: DF 276 058.; Brodericus, *Epistulae*, n. 27.; Részben kiadva: Veress, *Acta*, n. 95.

⁶⁵³ „[...] haec Regna absque Sanctitas Vestrae et aliis externis auxiliis nulla ratione servari et defendi possint”. BL Cotton MS *Vespasian I*. fos. 13–14.

⁶⁵⁴ „[...] ut me hoc in certamine gravissimo, et periculosissimo Apostolica Sedes destituat”. uo.

⁶⁵⁵ „Quibus de rebus Stephanus Brodericus et Franciscus Marsupinus

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Oratores mei plura meo nomine dicent Vestrae Sanctitati". BL Cotton MS	1
Vespasian I. fos. 13–14. Lásd Sörös, Brodarics, 17.	2
⁶⁵⁶ Brodericus, Epistulae, n. 26.	3
⁶⁵⁷ DF 276 058.; Brodericus, Epistulae, n. 27.	4
⁶⁵⁸ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 107. 75. j.	5
⁶⁵⁹ DL 47 545.; Brodericus, Epistulae, n. 28.	6
⁶⁶⁰ Róma: DF 276 068., Brodericus, Epistulae, n. 29.	7
⁶⁶¹ Sörös, Brodarics, 17.	8
⁶⁶² Salvus conductus-a január 24-én kelt. Theiner, Vetera monumenta, II.	9
n. 824.; Katona, Historia critica, XIX. 428.	10
⁶⁶³ DF 276 058.; Brodericus, Epistulae, n. 27.	11
⁶⁶⁴ „Semper nobis fuerunt suspecta callidissimorum hostium nostrorum	12
consilia, qui dum anno superiore universam Europam falsis complent rumo-	13
ribus eorum imperatorem bellis orientalibus distineri, parare in Persas expe-	14
ditionem, de nostris atque aliis Christianorum regnis non amplius hoc tem-	15
pore cogitare, quam ut relictis praesidiis necessariis ea tantum, quae ab illo	16
sunt parta, in reditum suum defendi ac retineri possent, et haec tanto inge-	17
nio et artificio fingeatur, ut eos quoque fallerent, qui secretorum tyranni se	18
non esse ignaros arbitrarentur, qua fraude et simulatione nihil aliud ageba-	19
tur, quam ut nos securos et imparatos posunt opprimere.” uo.	20
⁶⁶⁵ „Habemus enim recens ex waywodis Moldavo et Transalpino, aliisque	21
exploratoribus nuntium destinasse Turcas omni genere apparatus instruc-	22
tissimos proximo mense Martio regnum hoc nostrum Tartaris etiam in soci-	23
etatem belli adiunctus invadare.” uo.	24
⁶⁶⁶ „Missimus ad te litterarum vice wayvodae [...] exempla, accipies insu-	25
per, quae ex legatione ad nos wayvodae sunt exceptae, ex quibus fusius omnia	26
ad conatum caesaris cognoscendum pertinent, intelliges.” uo.	27
⁶⁶⁷ Róma: DF 276 068., Brodarics, Epistulae, n. 29.	28
⁶⁶⁸ „Haberunt Veneti et ex Constantinopoli litteras VIII. Ianuarii datas	29
Turcum facere ingentes apparatus et terra et mari, aggressurum omnino	30
Hungariam primo quoque tempore.” uo.	31
⁶⁶⁹ Brodericus, Epistulae, n. 30.; Pray, Epistolae, I. n. 77.	32
⁶⁷⁰ „[...] iactura est fatemur, gravis, ac ceteris calamitatibus nostris meri-	33
to adnumeranda, quam tamen veremur, ne longe maiores, propediem sequan-	34
tur [...] nulla profecto nostra vel incuria, vel negligentia accidere poterit, sed	35
quoniam haec exigua unius Hungariae vectigalia tuendis amplissimus fini-	36
bus sufficere nullatenus poterunt [...] reditus [...] in fiscum regium [...] hos-	37
tium vero opes, numerus, potentia dimidio, quam sint hodie, minores erant	38
[...] maxima parte redituum nostrorum tueri nequeamus.” uo.	39
⁶⁷¹ „parva est spes ponenda”. Róma, DF 276 068., Brodericus, Epistulae,	40
n. 29.	41
⁶⁷² Ferdinándnak, Róma, 1524. máj. 3.: DF 276 077., Brodericus, Epistu-	42
lae, n. 31.; Zsigmond lengyel királynak, Róma, 1524. máj. 3.: Brodarics, Epis-	43
	44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

tulae, n. 32.; Zsigmond királynak egy másik levelében arról ír, a török leszámolt az egyiptomi lázadással és Magyarország ellen készül hadat vezetni. Róma, 1524. máj. 7.: AT VII. n. 16.; Brodericus, Epistulae, n. 33.; Kelemen pápa is kijelenti Brodaricsnak, minden erejével támogatja Magyarország küzdelmét, de ebben sem említ megegyezést. Sörös, Brodarics, 17.

⁶⁷³ „Intelliget Vestra Sanctitas ab hoc ipso oratore meo, [...] causam, quare ipsum prius [...] ad Vestram Sanctitatem remittere nequiverim. Intelliget preterea pericula, necessitates, calamitates ac extremas omnium rerum desperationes, in quibus et ego et hec regna mea versantur. Supplico [...] maiore studio possum, dignetur rebus omnibus ab eodem intellectis opem presentaneam rebus meis quamprimum afferre. Cetera dicet idem orator meus [...]”: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/4.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.

⁶⁷⁴ BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 74–75.; (II. Lajos, manu propria) A DF-ben nincs. Ellis, Original letters, Ser. II., I. 342.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40. A Consistorialia szerkesztői február 6-ra datálják, nem tudni, mi okból. Consistorialia, 48. 1. j.

⁶⁷⁵ British History Online; LP Henry VIII, IV/1. n. 1062.; Cotton Catalogue, 483. Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 342.

⁶⁷⁶ Simonyi, Okmánytár, I. 70–72.

⁶⁷⁷ „Turcas vehemensius [...] furorem et cupidinem Regni nostri evertendi impulit quam funesta haec quae inter ipsos geruntur christianos bella, sperant enim hostes ad excidium reipublicae christianae [...] Expugnatis enim hoc triennio fortissimis arcibus ac munimentis Regnorum nostrorum [...] vias atque aditus ad Regna nostra undique tam pronos ac faciles sibi fecerunt, ut nihil iam fere sit relictum obstaculi quod eos usquam magnopere possit impedire [...] superiore per Traciam Mesiam Illiricum aliasque finitimas provincias [...] Imperatorem cum numerosissima illa et effrenata natione tartarorum, in huius belli societatem [...] Turcarum imperatorem usque adeo bellis transmarinis esse implicitum et occupatum, ut sui imperii ac dicionis orientali parta salva et incolumi, pactis enim et confirmatis per oratores induciis cum Sophi persarum principe [...] Regnum nostrum Hungarie primo statim vere eo animo ac proposito invadere et aggredi statuit, ut tot annorum praedis, vastitate, caedibus, vexatum, attritum, exhaustum, iugo suo teterrimo [...] possit subigere. Si Hungariae situm, et quibus sit coniuncta regionibus, quos habeat populos, secum diligencius pertractarit, est itaque positum in manu Majestatis Vestre. [...] Saepe sumus apud Sedem Apostolicam et Principes Christianos testati, quantulae sint nostra vires cum Turcarum collatae potentia. Hortamur itaque Majestatem Vestram, et rogamus per omnipotentis Dei nomen, per Christi Redemptoris nostri charitatem, per vinculum religionis ac Fidei communis, per privatas quoque necessitudines, per omnia jura quae Reges Regibus, amicos amicis jungunt et conciliant, ne patiat, quod in se est, Regnum Hungariae, non postremum ne otiosum Christianitatis membrum, ab hoc corpore divelli”: BL Cotton MS

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Vespasian F. I fos. 74–75.	1
⁶⁷⁸ „[...] quantum ex amissa Hungaria, universo orbi christiano, iacturae et periculi sit formidandum”. uo.	2
⁶⁷⁹ „[...] hostis per huiusmodi venabatur [...] insidias [...] quantulae sint nostre vires cum Turcarum collatae potencia”. uo.	3
⁶⁸⁰ „In einem Schreiben d.d. Preßburg 4. Februar 1524. bat er, zu bedenken, daß ihn und den Bruder des Kaisers Ferdinand das gleiche Loos gegen die Türken treffen müsse”. Bucholtz, Geschichte der Regierung, II. 256.; Kosáry, Magyar külpolitika, 139.	4
⁶⁸¹ Nürnberg: DF 276 065., Firnhaber, Guidoto, n. 13.	5
⁶⁸² „[...] expeditio contra Turcam fieri possit Rex ipse scribit ad Romanum Pontificem, ad cesaream Majestatem, ad regem Anglie et regem Portugalie [...] et commemorat [...] Turcus ipse se contra Regnum Hungarie armet”: Pozsony, 1524. feb. 19.: DF 258 388. p. 31.	6
⁶⁸³ „Item scrive, che de lì era uno ambasciator dil Signor turco venuto zà più zorni per trattar accordo; qual il Re l’havia fato tenir con custodia, et par l’habbi mandato a tuor per parlarli, per tratar qualche acordo, vedendo il Signori Cristiani darli pocho ajuto”: Sanuto március 28-a alatt hozza: Sanuto, XXXVI. 116.; Wenzel, Sanuto, III. 310.	7
⁶⁸⁴ Kosáry, Magyar külpolitika, 150.	8
⁶⁸⁵ Az Landerfejrívar, 8.	9
⁶⁸⁶ Két tárgyalás Sztambulban: Hyeronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében, Habardanecz János jelentése 1528. nyári sztambuli tárgyalásairól. Szerk. Fodor Pál – Barta Gábor. Bp., 1996. 166.	10
⁶⁸⁷ Jurisich Miklós és Joseph von Lamberg jelentése: Gévy, Urkunden, I/2. Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1530. 27–49.	11
⁶⁸⁸ „Ipse misit ad Hungaros nunciatum, patrem suum esse mortuum et se sedere in ipsius Sede, expectans quod ipsi Hungari prout moris est vicinorum, mitterent oratorem suum, consolatum eum, et ipsi congratulatum. Ipsi uero istum oratorem ceperunt et coniecerunt in carcerem. Misit deinde alium Zauss quem similiter ceperunt.” Gévy, Urkunden II/1.: Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1533., 22.	12
⁶⁸⁹ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 183.	13
⁶⁹⁰ Az Landerfejrívar, 8.; Istvánffy, VII. 170–171.	14
⁶⁹¹ Kupelwieser, Die Kämpfe, 199.	15
⁶⁹² Tubero, Feljegyzések, XI/2. 289. „Et quo populares ad bellum ineundum vehementius accenderet, ementitur, nulla regii decoris habita ratione, in vulgusque spargi imperat, Hungaros, sublato gentium iure, legato suo aures et nares praecidisse”: Tubero, Commentarii, 360.	16
⁶⁹³ „[...] a békekövetek ellen kezét emelte, szavát megszegte és nem járt el királyhoz méltó módon [...] megengedte, hogy kezét emeljenek a szultán követei ellen [...] a követeknek] ruhájokat egész az alfelekig kettészaggatta [...] orrukat és füleiket is levágta”: Kohn Sámuel: „Héber kútforrások és adatok Magyar	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	29
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	40
	41
	42
	43
	44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- ország történetéhez (II. közl.)", Történelmi Tár 28 [3] (1880) 1: 99–122. 118–119.
- ⁶⁹⁴uo.; Kosáry, Magyar külpolitika, 53.
- ⁶⁹⁵1524. márc. 24. alatt: Óváry, I. n. 1179.; Firnhaber, Guidoto, n. 16.
- ⁶⁹⁶"[...] scriveva in Hongaria il Turco preparar exercito per invader quel regno": Római követ: 1524. márc. 18.: Sanuto, XXXVI. 91.; Klissza: Nemes, Kelemen, 60–61.
- ⁶⁹⁷Április 24. alatt: Sanuto, XXXVI. 255.; Wenzel, Sanuto, III. 311.
- ⁶⁹⁸Firnhaber, Guidoto, nos. 21–29.
- ⁶⁹⁹Documente VIII. n. 66.
- ⁷⁰⁰Megbízólevél: Pozsony, 1524. feb. 4.: DF 276 062. (II. Lajos, manu propria); Sanuto, XXV. 444.; Kubinyi, Ákosházi, 278. Országbíró: 1524. júl. 20.: DF 243565.; Szabó, Küzdelmeink, 190.
- ⁷⁰¹"[...] ihr Kaiser in früheren Jahren scheinbar Friedensverhandlungen führte (sein Gesandter wird noch in Ungarn festgehalten)": DRTA IV. n. 88.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 170.
- ⁷⁰²Perjés, Mohács, 167–68.
- ⁷⁰³"[...] will er sich mit seiner gesamten Macht auf Ungarn werfen und auch die übrige Christenheit unter seine Herrschaft zu bringen trachten.[...] Er will nun, da der Sommer nahe ist, die Türken ohne Verzug angreifen, wenn er von Deutschland unterstützt wird; allein können die Ungarn den Krieg unmöglich führen." DRTA IV. p. 432. Gosztönyi oratioja [Oratio, qua in conventu imperiali ab oratore hungarico Norimberga prolata fuit]: DF 276 063. Követségére: Fögel, II. Lajos udvartartása, 204. Köblös nem említi 1524-es miszióját. Köblös, Az egyházi közélet, n. 34. pp. 293–96.
- ⁷⁰⁴DRTA IV. 433–451., 453–458., 461–63., 606., 618.
- ⁷⁰⁵Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 170–71.
- ⁷⁰⁶Kubinyi, Ákosházi, 278.
- ⁷⁰⁷Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 45.
- ⁷⁰⁸Burgos, 1524. ápr. 19.: Richard Sampson kasztíliai követ Wolsey-nak: BL Cotton MS Vespasian C. II. f. 310.; LP Henry VIII, IV/1. n. 262.
- ⁷⁰⁹"[...] una carta del Rey de Hungria en que por ella le manifestaba en la grand necesidad [...] demandando ayuda y favor y resistencia para contra el turco. Todos cuantos han visto la carta y saben della, están muy espantados": Rodriguez Villa, El emperador Carlos V, n. 62.
- ⁷¹⁰Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 202.
- ⁷¹¹Burgos: CSP Spain, II. n. 631.
- ⁷¹²"[...] roi de Hongrie m'a escript et adverti qu'ilz vouloient faire. Et si j'eusse la commodité et facilité, j'eusse voluntiera assisté led. roi d'Ongrie et vous en si bonne et salutaire enprinse. Et si je pouvoie parvenir à une bonne paix honnorable et profitable, congnoistriez ma bonne affection que j'espere à l'aide de dieu": Burgos: HHStA Belgien PA Fasc. 4/1. fos. 29–32.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 355: [http://karl-v.bsz-bw.de/ – 2013.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., I. 108.	1
⁷¹³ Pozsony: DL 276 062. (II. Lajos, manu propria). BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 14–15.	2
⁷¹⁴ Vitoria: 1524. januárjától március 2-ig; Burgos: márc. 2-től július 12-ig. Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. [http://karl-v.bsz-bw.de/ – 2013. október 4.].	3
⁷¹⁵ Burgos, 1524. ápr. 8.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 830.; 1524. ápr. 24.: BL Cotton MS Vitellius B. IX. f. 119.; LP Henry VIII, IV/1. n. 295.	4
⁷¹⁶ Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 202.	5
⁷¹⁷ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 325. „Le roi de Hongrie lui a écrit, [...] afin de le secourier contre le Turc, qui prépare une puissante armée. Il lui a répondu [...] en mettant à sa disposition le subside dont l'Empire lui a fait don à l'occasion de son élection à la dignité impériale, il lui a bien prouvé son intention de le mettre à même, non-seulement de résister aux attaques des Turcs, mais de prendre l'offensive contre eux”: Burgos, 1524. ápr. 9.: Sessa hercege jelentése: Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 202. n. 28.; Burgos, 1524. ápr. 9.: Martin de Salinas, Ferdinánd Károlynál lévő követe a főherceghez: Rodriguez Villa, El emperador Carlos V, n. 62.	6
⁷¹⁸ „[...] si les estaz ne besongent pour unde ayde contre les Turcz [...] hongrie [...] de mondict seigneur seront en dangier destre perduz, car nouvelles viennent dudict Hongrie que le Turc fait grosses aprestes pour venir personnellement ceste anne esdict pays, comme vostre majeste pourra plusaplain entendre ou billet cy encloz”: Hannart jelentése. 1524. márc. 13.: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.	7
⁷¹⁹ 1524. márc. 13.: Hannart Szavojai Margitnak: [Lajos] „[...] ne prendre tresve avec exclusion de l'empereur”: Korrespondenz Ferdinands I., I. 111. Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 175. Érdekes, így ebben a formában a császárnak nem írja ezt.	8
⁷²⁰ „[...] dautrepart est bruyt que ledict Turc fait autres appareilles par mer pour descendre sur voz royaumes de Naples ou Cecille [...] le Turc fait ces aprestes, pour venir leste prochain en Hongrye, et aussi par mer a Naples ou Cecille, et pour myeulx executer ses emprinses alencontre des chrestiens”: Lanz, Correspondenz, I. nos. 52. 103.; 112.; A Korrespondenz Ferdinands I. kiadásában: Hannart Szavojai Margitnak „et après le tout tournerait sur Naples, Cecille et Ytalie”. Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.	9
⁷²¹ Hannart a császárnak: „Turcz courent aucunesfois en son pays de Carniole”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52., Brüsszeli okmánytár, n. 18.; Kubinyi, Szulejmán 1524. évi békeajánlata, 152. A krajnai veszélyt viszont Ferdinánd valószínűleg érezte, igaz, néhány hónappal később: a török támadta tartományait, foglyokat szedett: „[...] les turcz sont entrez en Mes pays et ont emmenez hors diceulx plus de III m. personnes et tucz plusieurs”: Szavojai Margitnak 1524. máj. 12.: Brüsszeli okmánytár, n. 19.	10
	11
	12
	13
	14
	15
	16
	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	29
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	40
	41
	42
	43
	44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

- ⁷²² Óváry, I. n. 1179.
- ⁷²³ „[...] in partibus Regni Croatiae pro illius defensione [...] in defensionem illorum confiniorum...ducentos equites leves et sexcentos pedites pixidarios et cuspidarios [...] parantur [...] possint”: Nürnberg, 1524. feb. 18.: Ferdinánd Lajosnak: DF 276 065. Lhotsky, Das Zeitalter, 172.
- ⁷²⁴ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 173.
- ⁷²⁵ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 140.
- ⁷²⁶ uo.
- ⁷²⁷ AT VI. n. 301.
- ⁷²⁸ Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.
- ⁷²⁹ „[...] le turc baile beaucoup des craintes et menasses au roy de Polem par la voye des Tartres”. uo.
- ⁷³⁰ Még utoljára is felszólalnak a magyarok a segély ügyében, de akkor sem említik: „[...] lambassadeur de roy de Hongrie ont fait bonnes et grandes propositions ausdits estaz, declairant les necessitez en quoy estoit la chrestiente, les inuasions et emprinses du Turc, requerant par ledit ambassadeur de Hongrie dayde secours et assistance”. Hannart a császár egy miniszteréhez: 1524. ápr. 26. Lanz, Correspondenz, n. 55.; Hannart ugyanaznap írott levele a császárhoz: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 323., HHStA Belgien PA Fasc. 3–4. fos. 5r–6r. [http://karl-v.bsz-bw.de/ – 2013. október 4.].
- ⁷³¹ „Omni studio laboraret, quod Hungari habeant auxilia ab Imperio, [...] quod nisi fiat, possent succedere, quae non putamus”: Szabó, Küzdelmeink, 191.; Karl Stögmänn: „Über die Briefe des Andrea da Burgo, Gesandten Königs Ferdinand's, an den Cardinal und Bischof von Trient Bernhard Cles”, In: Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Akademie der Wissenschaften XXIV. Wien 1857. 254.
- ⁷³² „cum facultatibus et auxilio supra vires nostras”: Róma, 1523. ápr. 1.: ETE I. n. 85.; Katona, Historia critica, XIX. 410.
- ⁷³³ Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LXVI.
- ⁷³⁴ „Aspetta il Legato con danari [...] et sta in gran expectatione che zonza il Cardinal qual vien con bona summa di danari”. Wenzel, Sanuto, III. 275–77., 280., 295. Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 112.
- ⁷³⁵ Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LXVI.
- ⁷³⁶ [Buda] 1523. jún. 1.: DF 276 078.; Brodericus, Epistulae, n. 18.; Veress, Acta, n. 92.; A legátus által hozott pénzre: Fraknói, Szent-szék, II. 331., Kosáry, Magyar külpolitika, 136. Lorenzo Orio jelentése: Balogh, Velencei, XLVI.
- ⁷³⁷ „Et zonto a Buda esso Cardinal, e il Re, feno essi hongari il tutto per haver da lui ducati portati, má lui non voles darli.” Balogh, Velencei, XLVI.
- ⁷³⁸ „[...] hongari villan che rupeno 10 milia turchi, [...] li richieseno essi danarli et lui mai voles darli dicendo resalvari quando si fará nova impresa.” uo.
- ⁷³⁹ Kubinyi, Szulejmán 1524. évi békeajánlata, 154.
- ⁷⁴⁰ „[...] objecit nobis legatus, ad quid inquit expetitis a me pecunias, si

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

dicitis vos habere sexaginta milia hominum, ergo iam non indigetis istis pecuniis”: Pozsony: DL 82 631.; Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 67.

⁷⁴¹ Jajca, ccxxvii.; DRTA III. 80.

⁷⁴² „[...] si conditiones pacis essent e, quas nobis significavit, sibi regnoque suo exitium inevitabile pararet”. Nürnberg: DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Lhotsky, Das Zeitalter, 173. A római konzisztóriumban is hírét veszik Ferdinánd levelének 1523. május 2-án felolvassák, melyben a főherceg figyelmeztet, hogy sem fegyverszünetet, sem megegyezést ne merjen kötni a törökkel („ne cum imperatorem Turcharum indutias aliquas concordiam faciat, ad quod multis rationibus conatur inducere”). Consistorialia, n. 49.; Óváry, I. n. 1179.

⁷⁴³ „Accepimus pontificium breve [...] intellexisse quod Serenitas V. cum perfidissimo simul atque communi universe christianitatis hoste Turcorum Tyranno ferocissimo adeo clancularia pacis federa tractaverit, ut res a conclusione non abesse dicatur.” Consistorialia, n. 49.

⁷⁴⁴ Perjés, „Szulejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”? 493.; Lhotsky, Das Zeitalter, 173.

⁷⁴⁵ Nürnberg: DF 276 074.; Firnhaber, Guidoto, n. 18.

⁷⁴⁶ „[...] tametsi nos leni quodam iam antea rumore id ipsum hauseramus”. Ferdinánd Lajosnak. DF 276 075.

⁷⁴⁷ Ferdinánd Schneidpöcknek. Nürnberg, 1524. ápr. 19.: DF 276 076. Firnhaber, Guidoto, n. 19.

⁷⁴⁸ „Admonet nos Beatitudo Pontificia [...] Rex Hung. et Bohemie ita occulte foedera cum Turcorum Tyranno tractaverit, ut res a conclusione non longe abesse dicatur. [...] provideamus, ne tam periculosa consilia ad exitum veniant [...] facimus nolentes te ignorare. Et certe nos magis commoti essemus hoc tam improviso nuncio, nisi nobiscum cogitarem, esse rumorem illum et Pontificem vix prius eium, quam te haurire potuisse. Nos cupimus huius rei certitudinem intelligere, injungimus tibi, ut majori studio, quo possis et fide, quam primum cures, omnia certiora [...] Regem admonere rogare, et obtestari, ut nullas pacis conditiones accipiat a fallacissimo hoste vel omnium perfidissimo concedat, per quas neque ipse incolumis, neque regni salus diutius persistere possit [...] ipsi perfidia se suam que salutem commiserunt”: Nürnberg: DF 276 074. Firnhaber, Guidoto, n. 18.

⁷⁴⁹ „[...] et opera quo minus vel consilia vel pacta exeant ad effectum vel exequantur”: uo.

⁷⁵⁰ „[...] hortamur et rogamus [...] quam de Stis. v. ingenio et virtute conceperat, firmet, vel si aliquid rei in se fama contineat, quod periculose, et parum regio suo splendori convenientes conditiones concludere et pacte ad effectum non veniant, aut quoquo pacto vel date, vel accepte rescindatur”. Ferdinánd Lajosnak: Nürnberg: DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17. 109.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 175.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

⁷⁵¹ „Quod si equis conditionibus pax fieret, ut non tam improbandum fuerit, sic nec ipsi Pontifici ante eius confectionem celandi vel ea maxime ratione quod huiusmodi pax publica christianorum omnium nationem tangere videtur, quoad inter principes concordia et pax consistat quod Ser. V. et sua et nostra, ac totius christiani nominis causa facere debet, sicut indubitate est factura.” DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17. 109.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Kosáry, Magyar külpolitika, 151.

⁷⁵² Kosáry, Magyar külpolitika, 150.

⁷⁵³ „[...] mirror, quis talia [...] que nuge sunt, quod hungari cum turcis confederationem suscipere volunt”: Kubinyi, Szulejmán 1524. évi békeajánlata, 176.

⁷⁵⁴ Buda: DF 258 388. p. 45. [a kiadó SNAPEKH J-ként rögzítve]

⁷⁵⁵ Buda: DF 258 388. p. 47–49.

⁷⁵⁶ „[...] que conditiones hoc pacto essent, ut Turcis ipsis tributum penderent ac passum liberum per Hungariam Turcis sinerent.” uo., ill. Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 67.

⁷⁵⁷ Kubinyi, Szulejmán 1524. évi békeajánlata, 154.

⁷⁵⁸ Buda: „[...] quotidiane nuge que circumferentur et nulla stabilitate subsistunt, [...] ne animum suum ad vanos rumores adverteret”. Gerhard Rill: Fürst und Hof in Österreich. Von den habsburgischen Teilungsverträgen bis zur Schlacht von Mohács (1521/22 bis 1526). Band 1. Außenpolitik und Diplomatie. Wien – Köln – Weimar, 1993. 57. 88. j.

⁷⁵⁹ „[...] ut non cessent, nulla subsit rationalibus causa lamentandi”: Schneidpöck Salamancának. Buda, 1524. jún. 5. DF 258 388/63–67.; Rill, Fürst und Hof, Fürst, 57. 89. j.

⁷⁶⁰ Kubinyi, Magyarország tört., 372.

⁷⁶¹ Kosáry, Magyar külpolitika, 151.; Kubinyi, Mohácsi, 179.

⁷⁶² Maguk a kutatók is néha összekeverik a legátusokat, Rill például De Vio helyett már az 1523-as bécsújhelyi konferencián is Campeggiot látja. Rill, Fürst und Hof, 47.

⁷⁶³ „Solo il 18 genn. 1524 il nuovo pontefice Clemente VII, Giulio de' Medici, eletto il 18 novembre, rese nota la sua decisione di richiamare a Roma il legato”. Eckehart Stöver: „De Vio, Tommaso (Tommaso Gaetano, Caetano)”, In: L'Enciclopedia Italiana. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 39. Roma, 1991. Ed. Raffaele Romanelli.

⁷⁶⁴ Katona, Historia critica, XIX. 421–428.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék viszonya, 113. 80. j.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 128–129.

⁷⁶⁵ „Quas ob causas dilectum filium nostrum Cardinalem S. Sixti, nostrum adpud te Legatum, nobis plus hic quam ibi iam necessarium, ad nos vocandum duximus”: ETE I. n. 113.; Pray, Epistolae, I. n. 71. Campeggio kinevezése, még De Vio visszahívása nélkül, egyelőre „ad partes Germaniae, et alia loca” 1523. jan. 8.: Consistorialia, n. 43. Erről VII. Kelemen levele Lajos-

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

nak: Pray, Epistolae, I. n. 71.; ETE I. n. 113.; Katona, Historia critica, XIX. 421–28.	1
⁷⁶⁶ Calendar Venice, III. n. 788.; Sanuto, XXXV. 223.	2
⁷⁶⁷ Mon. Vat. II/1. xcvi.; Fraknói, Szent-szék, II. 333–334.; Nemes, Kelemen, 58.	3
⁷⁶⁸ Consistorialia, n. 49. 1. j.	4
⁷⁶⁹ Róma, 1524. feb. 20.: ajánlólevél az esztergomi érseknek: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 825.; ETE I. n. 114; Katona, Historia critica, XIX: 429.; Várdai Pál veszprémi püspökhöz, kincstartóhoz: ETE I. n. 116.; Bornemissza János budai várnagyhoz: ETE I. n. 117.; Werbőczyhez: ETE I. n. 118.; Pray, Epistolae, I. n. 74. Zsigmond lengyel királyhoz: Vetera Monumenta Poloniae, II. n. 433–35. De Vio bíboros a fent idézett életrajzi lexikon adatai szerint csak június végén távozott Gaetába, így feltehetően csak májusban hagyta el Magyarországot.	5
⁷⁷⁰ „Clemens regi significat, mitti a se in Hungariam Cardinalem Campesium, afferri ab eo pecuniam, quae in usum regni apud Fuggeros deponatur [...] pecuniam, quam detulit, istic apud Fuggeros deponere jussimus, ad ordinationem nostram, vel eiusdem Cardinalis Campegii promendam et erogandam.”: ETE I. n. 113.; Pray, Epistolae, I. n. 71. Fögel, II. Lajos udvartartása, 98.	6
⁷⁷¹ E. V. Cardinal: Cardinal Lorenzo Campeggio, legate to the courts of Henry VIII and Charles V. Boston, 1935. 82.	7
⁷⁷² Mon. Vat. II/1. cxv. Első budai levele dec. 7-én kelt. uo. n. 30.	8
⁷⁷³ BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 98.; LP Henry VIII, IV. n. 446. Budára ér: Sanuto, XXXVII 469.	9
⁷⁷⁴ Pl. Pozsony, 1524. feb. 19.: DF 258 388 p. 31.	10
⁷⁷⁵ Mon. Vat. II/1. xcvi.	11
⁷⁷⁶ Guidoto: Calendar Venice, III. n. 788.	12
⁷⁷⁷ Campeggio november 29-i levele. Mon. Vat. II/1. n. 28. A király itt is pénzt kér, a jubileumi búcsú római zárandoklat nélküli megadását kéri. Consistorialia, n. 54.	13
⁷⁷⁸ Óváry, I. n. 1188.; 1524. aug. 21.: Brodericus, Epistolae, n. 34.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 834.; 1524. nov. 22.: Brodarics a pápához: Buda: Óváry, I. n. 1195.; Brodericus, Epistulae, n. 36.	14
⁷⁷⁹ 1524. okt. 20. Lajos Kelemennek: Artner, Magyarország, n. 133.; Kubi-nyi, Diplomáciai érintkezések, 29.; Sörös, Brodarics, 21–25.	15
⁷⁸⁰ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82.; Fraknói, Szent-szék, II. 345. November 16-án Lajos hivatalosan is meghívta a legátust: Mon. Vat. II/1. n. 23.	16
⁷⁸¹ „[...] et illos principes ad arma in turcos sumenda acrius et vehementius posset inflammare [...] dedimus, ut mones, nostris oratoribus mandatum, cum ipso domino legato et archiduce Ferdinando cetersique principibus nostro nomine de rebus necessariis consultandi”: II. Lajos Brodarics-	17

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

hoz: Buda, 1524. márc. 8.: ETE I. n. 123.; Pray, Epistolae, I. n. 77., Brodericus, Epistolae, n. 30.

⁷⁸² „[...] exspectamus cardinalem Campeium ad diem Nativitatis huc venturum”: Buda, 1524. dec. 4.: Brodericus, Epistolae, n. 37.

⁷⁸³ DF 276 058.; Brodericus, Epistolae, n. 27. Részben: Veress, n. 95. p. 128.

⁷⁸⁴ „Nam in his quinquaginta milibus ducatorum, quod [...] legatus habet in potestate, adversus hostem potentissimum leve admodum et perexiguum habebimus praesidium. mandet nihilominus Sanctitas D. N. eidem legato, ut hanc pecuniam, quoad maius auxilium miserit, aut in arcium nostrarum instaurationem, sicuti antea petebamus, aut, si id secum fuerit, ad comparandas saltem copias iam tandem erogare non dubitet.” uo.

⁷⁸⁵ Fraknoi, Szent-szék, II. 340.; Fraknoi, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40.

⁷⁸⁶ „[...] exortato il Re e quelli Signori, a non voler far paxe con Turchi, prometendo per nome dil Papa, di non mancharli di presidii, con altre parole”: Május 19-i jelentés: Sanuto, XXXVI. 354.; Wenzel, Sanuto, III. 314.; Firnhaber, Guidoto, n. 20. 111.

⁷⁸⁷ Cotton Catalogue, 483.; State Papers Online; Simonyi, Okmánytár, II. n. VI.

⁷⁸⁸ LP Henry VIII, IV/1. n. 1062. British History Online.

⁷⁸⁹ Miskolczy, Keresztes hadjárat, 58.

⁷⁹⁰ Simonyi, Okmánytár, II. 41.

⁷⁹¹ Miskolczy, Keresztes hadjárat, 58.

⁷⁹² „[...] de his et aliis multis plura recitatus quae postea per nostros mercatores ita in veritate facta sunt comprobata atque confirmata”. Simonyi, Okmánytár, II. 41.

⁷⁹³ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 255., 296; Kosáry, Magyar külpolitika, 31.

⁷⁹⁴ „Adiungere enim hostes sibi poterunt Valachiae utriusque populos”: II. Lajos Brodarics Istvánhoz: 1523. jún. 1.: DF 276 078., Egy része kiadva: Veress, Acta, n. 92.; Brodarics, Epistolae, n. 18. pp. 69–71. Lásd: Kasza, Egy magyar diplomata, 593.

⁷⁹⁵ „totam intelligentiam habens cum Turca”. BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.

⁷⁹⁶ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 142.

⁷⁹⁷ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 253.

⁷⁹⁸ Lanz, Correspondenz, I. n. 39.

⁷⁹⁹ „Oratores autem principis persarum Sophi ignominiose sunt excepti et tractati non enim pacem afferebant sed bellum denunciabant.” BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.

⁸⁰⁰ Jarnowski, England and Poland, 7.

⁸⁰¹ Laurentius/Wawrzyniec Miedzieleski/Miedzilewski/Miedzirzeski/

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

Miedzileczki/Niedzielski (1480–1529).	1
⁸⁰² Documente II/3. n. 299.; Krupski: AT VI. n. 242.	2
⁸⁰³ „[...] per Stephanum Vojevodam insanum juvenem detentus in Valachia”: AT VI. n. 275.; Documente II/3. n. 304.	3
⁸⁰⁴ Descriptio potentiae Turciae. Ordinatio belli contra illam. 1514.: AT III. n. 230. pp. 168–181.; Piotr Nitecki: Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny. Warszawa, 2000.; Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut.; T. 2. Piśmiennictwo Staropolskie, Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1964, 522–23.	4
⁸⁰⁵ AT VI. n. 275. Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.	5
⁸⁰⁶ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.	6
⁸⁰⁷ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 323.	7
⁸⁰⁸ Október 27.: „[...] irreverenter audivit [...] et oratores sue majestatis indignius quam debuit tractavit”: Szydłowiecki, Napló, 48., 149.	8
⁸⁰⁹ A legátus a tárgyalásokon: Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 279., 303. November 23-án Szydłowiecki személyesen fogadta és ebédre látta vendégül. Szydłowiecki, Napló, 86., 188.	9
⁸¹⁰ AT VI. n. 310.	10
⁸¹¹ 1524. jan. 25.: AT VII. n. 73.	11
⁸¹² Schneipöck jelentései. jan. 24.: DF 258 388. pp. 21–23., Grosse Korr. 25a. f. 13; Ír török ügyekről, de csak annyit, a király Budára megy, „ibi debent congregari contra Turcas”: feb. 17.: DF 258 388 pp. 25–27.; vagy a török ügyeken belül is főként a szultán és a perzsa sah viszonyáról: DF 258 388. p. 29.; továbbá még március 31-én is csak arról szól, a magyar királyi tanács 12 ezer főnyi bandérium mozgósítását rendelte el: DF 258 388 p. 33.	12
⁸¹³ Magyarország hadtörténete, I. 155.; Millenniumi hadtörténet, 91.; Óváry, I. nos. 1189., 1194. Szörényt ráadásul két földrengés is sújtotta. Fenyvesi László: A temesközi-szörénységi végvárvidék, 256. Nem sokkal később Mihálydot is. Memoria rerum, 23.	13
⁸¹⁴ CSP Spain, II. n. 693.	14
⁸¹⁵ DF 276 058.	15
⁸¹⁶ „[...] nollet se disjungere a corpore ecclesiae [...] princeps presertim intuitus serenissimi Regis Hungariae nepotis sui propter quod totam militiam regni sui movere decrevit ad resistendum vere instanti potentiae turcarum”: BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.	16
⁸¹⁷ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 241., 245.	17
⁸¹⁸ Szydłowiecki, Napló, 24.	18
⁸¹⁹ Szydłowiecki, Napló, 23.	19
⁸²⁰ „[...] imperator Turcorum cum omnibus copiss et viribus suis anno et estate proximo vult regnum Vngariae agredi et ingredi, ut voto suo potiri possit et ne opem ferre possemus eius maiestati et eius regnis”: Szydłowiecki, Napló, 15.; 114.	20
⁸²¹ Szydłowiecki, Napló, 21.	21

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

⁸²² B. Szabó, A mohácsi csata, 52.

⁸²³ AT VI. nos. 275., 286. Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 293.

⁸²⁴ AT VI. n. 309.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.

⁸²⁵ „[...] maiestas regia secuta est omniumvota, ut nichil penitus attemp-
tetur nichilque agatur contra waywodam Moldavie”. Szydlowiecki, Napló,
70., 172.

⁸²⁶ Szakály, A mohácsi csata, 21.

⁸²⁷ „Turcharum [...] imperatoris innumerabilem conflare exercitus, quo
putatur metuiturque invasurus esse regnum hungarie”: [1524. feb. 28u.] PRO
SP 1/32 f. 236.; LP Henry VIII, IV. n. 129. A levél küldője lehetséges, hogy Wol-
sey római ügynöke, Thomas Hannibal, aki legutóbb 1524. feb. 24-én küldött
levelet. BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 8.; State Papers, VI. 254.; LP Henry
VIII, IV/1. n. 116.

⁸²⁸ LP Henry VIII, IV/1. n. 296.; Lettere di principi, I. fos. 123–126.

⁸²⁹ „[...] citie of Cayr was rebellyd from the Turke: whereby it was suppo-
sid that the Turke shold be so occupied for the recovery therof that he shold
nott have for this yere to attend therupon: and to attempt also any notable
entreprise agaynst the realme of hungary [...] he had preparyd a great and a
puysant armye to have ben sent to the citie of Cayr whych he now [...] may
employe any where else at his pleasure.”: BL Cotton MS Vitellius B. VI fos.
42–44.; LP Henry VIII, IV/1. n. 320.

⁸³⁰ Clerk Wolsey-hoz: 1524. jún. 25.: BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 98.; LP
Henry VIII, IV. n. 446. Clerk megköszönte a pápának, hogy Wolsey-hoz for-
dul, és hogy újabb követet küld Angliába a török ügyekben. A pápa azt mond-
ta, Wolsey-nak igen nagy a tekintélye, és nincs nála külön ember a feladat-
ra. a legátusi pozícióra pedig nincs Campeggionál alkalmasabb.

⁸³¹ 1524. júl. 21.: Richard Pace követ Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vitellius
B. VI. f. 147.; LP Henry VIII, IV. n. 519.

⁸³² 1524: május: Wolsey követeknek: „[...] dammage of Christendome, beying
over al replenished with intestine warres onely by occasion of the French
Kinges pretensis in Italy. In which tyme, the Christen Princes occupied one
of them against the other, no resistence was or coude be made unto the Tur-
kes enterprises, who sens thies last warris hath wonne and attayned the Roo-
des and the towne of Belgrado, which were the ii propugnacles of Christen-
dome. And in what imminent dangier the state therof now is, the Turke beyng
determined with iii puyssant armyes to invade the same, either on the par-
tie of Hungarye or of Sicile and Italy”: PRO SP 1/30 f. 264.; BL Cotton MS
Vitellius B. VI f. 32.; State Papers, VI. 278.; LP Henry VIII, IV/1. n. 185.

⁸³³ „[...] convertyng and employng their puyssances against the Turkes,
enemies unto Christes”. uo.

⁸³⁴ Jún. 12.: Dóczy kiküldése: országnagyok: DL 24 876, Szabó, Küzdelme-
ink, 179. Iványi, Adalékok, III. 356–60.; Török, A mohácsi vész diplomáciai

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

előzményei, 170.; Kosáry, Magyar külpolitika, 134.

⁸³⁵ „[...] we [have waited] the space of one month and thre days th[e coming] to Nuremberg of Domfurnando. [...] within six days of the date of th[is letter] he will be here, and will be met by most of the gre[at] princes of Almayn [...] to[wards] the bygynning of the yere a gr[eat] lord of the countrie with a puy-sante armie is to [be sent] upon the great Turke whych is not a lytyll [...] not out great resistance that he shulde put [the king of] hungery under his subiection”: Hugh Parker, Lord Morley Wolsey-nak: Nürnberg, 1523. nov 19.: BL Cotton MS Vitellius B. XX. f. 265.; LP Henry VIII, III/2. n. 3546.

⁸³⁶ Fiktív levelek: Kosáry, Magyar külpolitika, 200. 274. j.; Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 179.

⁸³⁷ „Solimanus iam Belgradum usque profectus, insolentissimus has litteras ad Ludovicum regem dedit: Caesar Turcarum [...] si desideras nobiscum bellum committere, nisi ut scias, quasi medietatem orbis subiugavimus potestati nostrae, sub nostro dominio: et quia sic decrevi et volo, a fine usque ad finem mundi terminos facere meo dominio [...] sed iam simpliciter loquendo, percusso et deleto tuo exercitu, Budam sine omni timore cum magna potentia obtinere”. Lajos azt válaszolja, ellen fog állni minden más nép is: „Itali restant, Hispani, Germani, Galli, Britanni, maluisses certe non finibus mundi, sed terminis tuis contentus esse”: Katona, Historia critica, XIX. 417–420.

⁸³⁸ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 324.

⁸³⁹ „[...] ledict royaulme de Hongrye est despourueu de gens et dargent et de bon chief qui sache conduire les affaires. Le roy est encoires jeusne et petitement seruy et obey”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.

⁸⁴⁰ „[...] redditum nobis [...] de summa quinquaginta milium ducatorum, quae nondum accepimus in huius afflicti regni nostri defensionem a Sanctissimo Domino Nostro et ista Sede Apostolica decretorum, designatum quoque [...] legatum amplissimum patrem Sancti Sixti cardinalem maiore ad nos propediem venturum praesidio intelleximus. [...] Explicas autem non obscure, quantum id praesidii futurum sit, videlicet unde conduci atque aliquamdiu sit opus peditum decem milia possint, fatemur has copias viribus nostris nec levem, nec mediocrem futuram accessionem. Si tamen hoc tempore pedites istos conductos et in locis opportunis cum nostro peditatu atque equitatu dispositos haberemus, maiori essent nobis adiumento, quam si paucis post mensibus viginti milia conducerentur.” 1523. június 1.: II. Lajos Brodarics Istvánhoz: DF 276 078.; Brodericus, Epistolae, n. 18.; egy része kiadva: Veress, Acta, n. 92.

⁸⁴¹ „[...] ne Santissimus Dominus Noster hanc taxam in alios usus, quam in huius regni et Christianorum adversus Turcarum defensionem abire patiatur”. uo.

⁸⁴² Consistorialia, n. 46.

⁸⁴³ „Nam, ne quid amplius de illis regnorum nostrorum finibus dicamus,

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

ad Croatiam pacatis etiam temporibus in banorum stipendium et tenenda locis necessariis praesidia triginta duo milia florenorum singulis annis facile absumuntur. Jaycza, non multo minorem exhaustit pecuniam. Arx Themiensis et Severinum et hoc triennio Varadinum Petri ac Titulium maximo et incredibili sumptu retinetur.” 1524. márc. 8.: Pray, Epistolae, I. n. 77.; Brodericus, Epistulae, n. 30.; Documente II/3. n. 328.

⁸⁴⁴ „[...] employer votre effort et aussi les autres princes chretiens contre ces maulditz turcz. Car autrement est en dangier que ledit Roy de hungrie ne soit entierement destruit et perdu”: Stuttgart, 1524. június 10.: Firnhaber, Guidoto, n. 22.; HHStA Handschriftenabteilung Handschriften Blau 597/1. fos. 25–27.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 20737. [http://karl-v.bsz-bw.de/ – 2013. október 4.]

⁸⁴⁵ „[...] de augenda haec summa, quae hic in minibus [...] Baronis Nuntij [...] est Vestra Sanctitas diligentem curam habere velit”: 1524. júl. 14.: Artnér, Magyarország, n. 132.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 832.

⁸⁴⁶ „[...] rogandam duximus velit etiam ipsa facultatibus et potentia sua ipsi vastate et exhauste Croatie opem at auxilium ferre, et tot, aut pluribus peditibus et equitibus subvenire et ad illius tuitionem et protectionem destinare”: Ferdinánd levele Lajoshoz: 1524. feb. 18.: DF 276 065., Firnhaber, Guidoto, n. 13.

⁸⁴⁷ Nürnberg, 1523. dec. 6.: Ferdinánd II. Lajosnak és Máriának: küldjön Horvátországba csapatokat, mert eddig is nagy veszteségekez szenvedett a végeken, máskülönben kénytelen lesz külső segítséghez folyamodni. „Cum autem nos proximo anno, quibus potuimus, viribus pro defensandis saltem locis illis collimitaneis magnos sumptus perpessi simus adeo [...] ad requirenda externa auxilia adacti simus”: DF 276 050.; Horvát véghegyek, n. 165.; Firnhaber, Guidoto, n. 5.; Lhotsky, Das Zeitalter, 172.; Nürnberg, 1523. dec. 6.: Ferdinánd követének, Schneidpöcknek: „[...] super facienda provisione contra insultus et conatus Turcorum, qui incessant [...] continuis vexationibus Croatiam”. DF 276 051.

⁸⁴⁸ „[...] quod de Francapanibus miserunt nuntium ad sanctitatem suam, protestando se, quod nisi per istam sanctam sedem succuratur eis, sunt coacti componere res suas cum Tyranno Turcarum, a quo eis offeruntur optima condiciones”: Consistorialia, n. 48.

⁸⁴⁹ „[...] quoniam amplius resistere non valeo, ego cum comitatu meo sub Sanctitatis Vestre vestreque Sancte Sedis Apostolice presidium confugio et sub suis custodia, protectione et defensione in omnibus et per omnia trado et relinquo”: 1525. febr. 20.: Frangepán Bernát VII. Kelemen pápához: Frangepán, II. n. 344.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 848., Bessenyei, Fejedelmi, n. VIII/1.

⁸⁵⁰ Pálffy, A 16. század története, 28.

⁸⁵¹ CSP Spain, II. n. 631.; CSP Spain, Suppl., II. pp. 298–304.

⁸⁵² Gwyn, Wolsey, 383.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

⁸⁵³ CSP Spain, III. n. 977.; Sanuto, XXXVIII. 232., 234.	1
⁸⁵⁴ 1524. nov. 22.: A pápai követ mondja Londonban, jelent róla Louis de Praet Károlynak: CSP Spain, Suppl., II. 417.	2
⁸⁵⁵ 1524. ápr 24.: LP Henry VIII, IV/1. n. 295/2.	3
⁸⁵⁶ CSP Spain, II. n. 629.	4
⁸⁵⁷ 1524. júl.: pl. Frangepán, II. n. 339.; Horvát véghelyek, n. 247. 1524 Klissza: Óváry, I. nos. 1180., 1185., Nemes, Kelemen, 61.; Consistorialia, n. 52.; Sanuto, III. 311.; Horvát véghelyek, n. 183.	5
⁸⁵⁸ 1524. nov. 23.: Luis de Tovar követsége Angliába: Rill, Fürst und Hof, 250.; Károly hálás Angliának: „aux grandes ouffres qu’avez fait au roi d’Angleterre”: Korrespondenz Ferdinands I., I. 240.; LP Henry VIII, IV/1. n. 824.	6
⁸⁵⁹ Óváry, I. n. 1192. Nincs közölve Firnhabernél: Firnhaber, Guidoto, n. 31.; sem Sanutónál: Sanuto, XXXVII. ad 25 oct.	7
⁸⁶⁰ Artner, Magyarország, n. 133.	8
⁸⁶¹ „His Holynes shewyd me also, that [He] hath had lately veray evill tydinges of the Turke ; and said that He thought not the contrary, but that the realme of Hungarye shold be lost this next somer”. 1524. dec. 5.: Clerk Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 244.	9
⁸⁶² Artner, Magyarország és az apostoli, 82.	10
⁸⁶³ „[...] Colocense che questa Maesta potrebbe havere tregua con Turcho, purché concedesse passo et vittuaglia alle soe genti a danno d’altri”: Buda, 1524. dec. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 32.; Kosáry, Magyar külpolitika, 153.	11
⁸⁶⁴ „[...] et dissuade tal cosa come poco utile et mancho honorevole”: Mon. Vat. II/1. n. 32.	12
⁸⁶⁵ „Dio volesse che si potesse trovar mezo de pigliar accordo alcuno cum le securta vostra, che forse a Sua Santitá non despiacirebbe, ma lo accordo voltandulo como volete, non potrà esser si non cum la perditione vostra”: 1524. dec. 6.: Mon. Vat. II/1. n. 29.	13
⁸⁶⁶ Mon. Vat. II/1. n. 32.	14
⁸⁶⁷ Udvardy József, A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526). (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae, 11.) Köln, 1991. 436–437.	15
⁸⁶⁸ „[...] non sia entrato in negociatione”: Buda, 1524. dec. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 32.	16
⁸⁶⁹ Burgio: 1525. jan 20., Campeggio, 1525. jan. 22.: Mon. Vat. II/1. nos. 25., 26.	17
⁸⁷⁰ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82.	18
⁸⁷¹ Burgio, 1525. ápr. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 47.	19
⁸⁷² Katona, Historia critica, XIX. 430.	20
⁸⁷³ Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 69. Tomori nyíltan csak 1526 júliusában kérne békét adó árán: júl. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 115.; Barto-niek, Mohács Magyarországa, 102.	21
⁸⁷⁴ Lajos háborúra készül „[...] ad bellum cum Turcis assidue simus inten-ti”: 1524. máj. 13. AT VII. n. 77.	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	29
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	40
	41
	42
	43
	44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

⁸⁷⁵ „[...] videmus induciarum non multos jam menses superesse [...] partim parando partim gerendo cum turcis bello consumentur”: Lajos Zsigmondnak: 1524. jan. 25.: AT VII. n. 73. 1524. feb. 23.: Lajos Zsigmondnak: a török békét kötött Perzsiával: AT VII. n. 74.; 1524. márc. 7.: Lajos Zsigmondnak: a török támadásra készül, segítséget kér – nincs szó békéről: AT VII. n. 75.

⁸⁷⁶ Semmi egyébről nem szól, csak arról, tudjuk terveiket: „[...] ad res turcicas, quid hostes in nos moliantur aperte cognoscet”: 1524. feb. 2. e.: Lajos a lengyel királynak: AT VII. n. 5.

⁸⁷⁷ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 162., 168.

⁸⁷⁸ Kasza, Egy magyar diplomata, 599.; 603–604.

⁸⁷⁹ Burgo jelentése Salamancának, 1523. máj. 5.: Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 142.

⁸⁸⁰ Andrea da Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 174., Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 141.

⁸⁸¹ II. Lajos VII. Kelemennek, Pozsony: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/2.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 832.; Mária VII. Kelemennek. Bessenyei, Fejedelmi, n. IV/1.

⁸⁸² Kubinyi, Szulejmán 1524. évi békeajánlata, 153.

⁸⁸³ „[...] gravi oratione et lamentabili voce, quae vel saxa movere potuisset”: 1524. ápr. 27.: HHStA Handschriftenabteilung, Handschriften Blau. Fasc. 597/1. fos. 14–17.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V.: n. 20734.: [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., 117.; Kubinyi, Ákosházi, 278.

⁸⁸⁴ 1524. máj. 27.: Consistorialia, n. 50.

⁸⁸⁵ Nürnberg, 1523. dec. 18.: V. Károlynak: „[...] mais les affaires de Hongrie sont en tel estat et tellement gouvernéz, que crains leur promesse ne doive estre que fumée”: HHStA Belgien PA Fasc. 6/1. fos. 3r–7v.; Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 677. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., I. 89.; Firnhaber, Guidoto, n. 6. p.104.; Lhotsky, Das Zeitalter, 72.

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

TARTALOM

I. rész

Az 1521-ES „SZULEJMÁNI”

AJÁNLAT A NYUGAT-EURÓPAI FORRÁSOK TÚKRÉBEN

Bevezetés	7
1. A források	11
2. Balbi követsége	22
3. Az európai politikai helyzet 1521-ben	27
4. Követjelentés Magyarország állapotáról 1521-ből	29
5. Nándorfehérvár elestének a híre Európában	35
6. A calais-i konferencia	38
7. Balbi Angliában	49

II. rész

ADALÉKOK AZ 1524-ES „SZULEJMÁNI AJÁNLATHOZ”

Bevezetés	63
1. Magyarország és a Török Birodalom 1521 végén – 1522 elején	66
2. Ferdinánd főherceg	70
3. Az 1522. évi Reichstag	75
4. A török veszély 1522-ben	78
5. Keresztes tervek 1522-ben	81
6. A török veszély Rodosz eleste után	83
7. Magyarország, a Nyugat és a török 1523-ban	90

oldalszámok, árva- és fattyúsorok
csak a 2. körben lesznek javítva!!!

8. A birodalmi segély ügye – a bécsi konferencia	93	1
9. A szávaszentdemeteri ütközet és hatása	96	2
10. Az 1524-es „szulejmáni ajánlat”	103	3
11. Levél San Sisto bíborosához	121	4
12. Az európai diplomáciai helyzet és a török 1524-ben	136	5
		6
		7
Jegyzetek	142	8
		9
		10
Rövidítések	<i>Ezt máig (2014-04-12-én) még senki nem látta</i>	11
Bibliográfia	<i>Ezt máig (2014-04-12-én) még senki nem látta</i>	12
		13
		14
		15
		16
		17
		18
		19
		20
		21
		22
		23
		24
		25
		26
		27
		28
		29
		30
		31
		32
		33
		34
		35
		36
		37
		38
		39
		40
		41
		42
		43
		44